

ЖОЗЕ РОДРИГЕШ
ДУШ САНТУШ

БОЖИЯТА ФОРМУЛА

Роман

DIE GOTTESFORMEL

Terra if fin
De terrors tight
Sabbath fore
Christ nite

A. Einstein

ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА „ХЕРМЕС“

**ЖОЗЕ РОДРИГЕШ ДУШ
САНТУШ
БОЖИЯТА ФОРМУЛА**

Превод: Йорданка Велинова ду Насименто

chitanka.info

Световноизвестният криптолог Томаш Нороня е нает от иранското правителство да разшифрова наскоро открит криптографски ръкопис, който се съхранява в строга секретност в Техеран. Написан от самия Айнщайн, документът носи името „Божията формула“ и вероятно крие много ценна информация.

Преди да замине за Техеран, Томаш е извикан в американското посолство в Лисабон, където го очакват двама агенти на ЦРУ. Те го предупреждават, че документът всъщност съдържа формула за лесно производство на атомна бомба, която великият физик е извел по поръчка на Бен Гурион. Професор Нороня трябва да разбере какво цели иранското правителство и да предаде информацията на американските тайни служби.

Томаш заминава за Техеран, където започва работа по ръкописа. Скоро той разбира, че криптографският документ крие нещо повече от формула за атомна бомба. В кодираното послание Томаш ще открие научното доказателство за съществуването на Бог.

УВОД

Мъжът с тъмните очила приближи синкавия пламък до края на цигарата. Всмукна дълбоко, издиша и пред лицето му се появи сив призрачен облак. Той обгърна улицата с поглед и се наслади на кротката безметежност на това райско кътче.

Грееше слънце, храстите багреха в зелено китните градини, кокетни дървени къщи надничаха към улицата, лек утринен бриз шумолеше в листата. Свежият въздух беше изпълнен с аромат и мелодия — напоен с приятното ухание на глициниите и огласян от неспирното свирене на цикадите в ниската трева и нежните трели на едно колибри. Безгрижен смях допълваше мелодичния природен концерт — русокосо момченце надаваше радостни възгласи и подскачаше по тротоара, уловило връвта на шарено хвърчило.

Пролет в Принстън.

Далечно бръмчене привлече вниманието на мъжа с тъмните очила. Той вдигна глава и отправи поглед към дъното на улицата. Три полицейски мотора изскочиха отъясно, начело на колона от коли, приближаващи с голяма скорост. Бръмченето се усили и прерасна в силно бумтене. Мъжът махна цигарата от устата си и я смачка в пепелника на парапета на прозореца.

— Идват — каза той, обръщайки глава назад.

— Да започвам ли да записвам? — попита другият мъж, с пръст върху копчето на апаратурата.

— Да.

Авангардът на колоната от автомобили спря театрално пред къщата от другата страна на улицата, бял дом на два етажа с портик в ренесансов стил. Униформени и цивилни заеха позиции и един едър мъж, явно бодигард, се приближи до вратата на черния кадилак, паркиран пред входа. Възрастен белокос мъж с високо оголяло чело излезе от кадилака, подръпвайки тъмния си костюм.

— Вече виждам Бен Гурион — каза мъжът с тъмните очила, заел позиция на прозореца на отсрещната къща.

— А нашият приятел? Появи ли се вече? — попита другият мъж с явно съжаление, че не може да наблюдава сцената.

Човекът с тъмните очила отклони погледа си от кадилака и се вгледа в къщата. Познатият образ на възрастния мъж, леко прегърбен, със сресани назад бели коси и гъст посивял мустак, се появи на вратата и слезе усмихнат по стълбите.

— Да, ето го и него.

Гласовете на двамата мъже, срещнали се на стълбите в градината, се разнесоха от високоговорителите.

— *Шалом*, господин премиер.

— *Шалом*, професоре.

— Добре дошли в скромния ми дом. За мен е удоволствие да посрещна прославения Давид Бен Гурион.

Държавникът се разсмя.

— Сигурно се шегувате. Удоволствието е изцяло мое. Не всеки може да посети великия Алберт Айнщайн, нали?

Мъжът с тъмните очила погледна към другаря си.

— Записваш ли?

Другият погледна индикатора на апаратурата.

— Да. Не се безпокой.

Айнщайн и Бен Гурион позираха пред репортерите на фона на завесата в лилаво и зелено, спусната от плъзналата по терасата глициния. Ученият предложи с жест да останат навън, за да се порадват на прекрасния пролетен ден, и поведе госта си към дървените столове, поставени сред свежата морава. Двамата се настаниха, обкръжени от фотографите и операторите с камери, които не пропуснаха да запечатат момента. След няколко минути един човек от охраната разпери ръце и подкани представителите на пресата да напуснат. Двамата мъже останаха сами, потънали в разговор на припек в градината.

Магнетофонът в къщата отсреща продължаваше да улавя и записва гласовете.

— Добре ли протича пътуването ви, господин премиер?

— Да, слава богу, успях да получа известна поддръжка и доста дарения. Сега смятам да посетя Филадельфия и се надявам да събера още пари. Но парите никога не стигат, нали? Нашата млада страна е обградена от неприятели и се нуждае от всеотдайна подкрепа.

— Израел е само на три години, господин премиер. Естествено е да има трудности.

— Но трябва средства, за да ги преодолеем, професоре. Само добра воля не стига.

Трима мъже в тъмни костюми нахлуха в къщата отсреща, насочили пистолети към подозрителните лица, наблюдаващи срещата.

— *Freeze!*^[1] — изреваха въоръжените мъже. — ФБР! Никой да не мърда! Вдигнете ръце без резки движения!

Мъжът с тъмните очила и другият до магнетофона вдигнаха ръце без видима тревога. Агентите на ФБР се приближиха с насочени пистолети, напрегнати и заплашителни.

— Легнете на пода!

— Това не е необходимо — отвърна невъзмутимо този с тъмните очила.

— На пода, казах! — извика онзи от ФБР. — Няма да повтарям!

— Спокойно, момчета — настоя мъжът с тъмните очила. — Ние сме от ЦРУ.

Човекът от ФБР свъси вежди.

— Можете ли да го докажете?

— Разбира се. Ако ми позволите да извадя картата от джоба си.

— Извадете я. Но бавно. Никакви резки движения.

Мъжът с тъмните очила смъкна предпазливо дясната си ръка, бръкна в джоба на самото си и извади картонче, което показва на човека от ФБР. Картончето с кръглият печат на Централното разузнавателно управление идентифицираше мъжа с тъмните очила като Франк

Белами, оперативен работник от първи отдел. Агентът от ФБР направи знак на другите да свалят оръжието и огледа преценяващо помещението.

— Какво прави тук УСС^[2]?

— Вече не сме УСС. Сега сме ЦРУ.

— *Okay*. Какво прави тук ЦРУ?

— Това не е ваша работа.

Човекът от ФБР впери поглед в апаратурата.

— Записвате разговорите на нашия гений, а?

— Не е ваша работа.

— Законът ви забранява да шпионирате американски граждани.

Знаете това, нали?

— Премиерът на Израел не е американски гражданин.

Мъжът от ФБР се поколеба, преди да отговори. Всъщност агентът от конкурентната служба имаше добро алиби.

— От години се опитваме да подслушваме нашия приятел — каза той, загледан в силуета на Айнщайн в рамката на прозореца. — Имаме сведения, че той и секретарката му, онази коза Дюкас, предават секретна информация на руснаците. Но Хувър не ни разрешава да поставим микрофони, опасява се от онова, което би последвало, ако геният разбере, че сме го подслушвали. — Почеса се по главата. — Но явно вие сте успели да заобиколите този проблем.

Белами изви тънките си устни в гримаса, смътно наподобяваща усмивка.

— Лош късмет, че сте от ФБР. — Кимна към вратата с глава. — А сега да ви няма. Оставете *big boys*^[3] да поработят.

По лицето на човека от ФБР се изписа презрение.

— Все същите лайна, а? — изръмжа той, преди да се отправи към вратата. — *Fucking Nazis*.^[4] — Направи знак на двамата си другари. — *Let's go, guys*.^[5]

Веднага щом хората на ФБР напуснаха дома, Белами се залепи за прозореца и продължи да наблюдава двамата евреи, седнали на приказка в градината отсреща.

— Още ли записваш, Боб?

— Да — каза другият. — Разговорът навлезе в решителна фаза.

Ще усилия звука.

Боб засили звука и двата гласа отново изпълниха стаята.

— ... защитата на Израел — каза Бен Гурион, явно довършвайки фразата.

— Не знам дали ще мога да направя това — отвърна Айнщайн.

— Не можете или не искате, професоре?

За миг настъпи тишина.

— Аз съм пацифист, както знаете — подхвана Айнщайн. — Смятам, че има достатъчно нещастия по света, за да си позволим да си играем с огъня. Това е могъща сила, пред която трябва да изпитваме респект. Не съм сигурен, че сме достатъчно зрели, за да я използваме.

— Но нали вие бяхте този, който убеди Рузвелт в необходимостта от създаването на бомбата.

— Това е друго.

— Защо да е друго?

— Бомбата трябваше да послужи в борбата срещу Хитлер. Но, знаете ли, вече съжалявам, че успях да убедя президента.

— Сериозно ли говорите? Ами ако нацистите я бяха разработили първи? Какво щеше да стане тогава?

— Така е — съгласи се Айнщайн неуверено. — Това щеше да е пълна катастрофа. Навярно, колкото и да ми е трудно да го призная, създаването на бомбата е било необходимото зло.

— С други думи, признавате, че съм прав.

— Така ли смятате?

— Разбира се. Онова, за което ви моля сега, вероятно е необходимото зло, което ще гарантира оцеляването на нашата млада държава. Всъщност вие се отказахте от пацифизма си по време на Втората световна война и още веднъж, когато трябваше да помогнете да се роди Израел. Искам да знам дали ще можете да го направите отново.

— Не знам.

Бен Гурион въздъхна.

— Професоре, страната ни се намира в смъртна опасност. Добре знаете, че Израел е заобиколен от неприятели и че се нуждае от ефикасно средство, което би могло да ги респектира и да ги накара да отстъпят. В противен случай страната ни ще бъде погълната, докато прави първите си стъпки. Затова се обръщам към вас с гореща молба.

Моля ви да забравите още веднъж за вашия пацифизъм и да ни помогнете в този труден момент.

— Проблемът не е само в това, господин премиер.

— Какво друго има?

— Проблемът е, че съм страшно зает. Опитвам се да изградя единна теория на полето, която да обхване гравитацията и електромагнетизма. Това е много важна работа, навярно най-...

— Моля ви, професоре — прекъсна го Бен Гурион. — Убеден съм, че разбирате приоритета на онова, за което ви говоря.

— Без съмнение — съгласи се ученият. — Но остава да изясним дали онова, за което ме молите, е възможно.

— А възможно ли е?

Айнщайн се поколеба.

— Може би — каза накрая. — Не знам, ще трябва да проуча въпроса.

— Направете го, професоре. Направете го заради нас, заради Израел.

Франк Белами нахвърли набързо бележките си и когато привърши, отново погледна индикатора. Червените стрелки потрепваха в синхрон със звука, което означаваше, че всичко се записва. Боб следеше разговора, но накрая поклати глава.

— Мисля, че имаме основното — отбеляза той. — Да спра ли записа?

— Не — каза Белами. — Продължавай да записваш.

— Но те смениха темата.

— Няма значение. След малко могат да се върнат на въпроса. Продължавай да записваш.

— ... аз нямам конвенционална представа за бог, но ми е трудно да повярвам, че не съществува друго, освен материята — каза Бен Гурион. — Не знам дали се изразих ясно.

— Много добре.

— Вижте — настоя политикът. — Мозъкът е изграден от материя, както и телата. Мозъкът е част от живия организъм, както и

ноктите, но ноктите не мислят. Ако мозъкът бъде отделен от тялото, няма да мисли. Само това цяло, съставено от тяло и глава, е способно да мисли. Което ме кара да допускам възможността, че Вселената, в своята цялост, е мислещо тяло. Не смятате ли?

— Възможно е.

— Чувал съм да казват, че сте атеист, професоре, но не мислите ли...

— Не, не съм атеист.

— Не сте ли? Вярващ ли сте?

— Да.

— Но прочетох някъде, че смятате Библията за сборник с притчи...

Айнщайн се разсмя.

— Наистина мисля така.

— Значи не вярвате в Бог.

— Не вярвам в Бог от Библията.

— Каква е разликата?

В отговор се чу въздишка.

— Знаете ли, като дете бях почти набожен. Но на дванадесет години започнах да чета научни книги, от онези популярни четива, не знам дали са ви попадали...

— Да.

— ... и стигнах до заключението, че в голямата си част историите в Библията не са нищо друго, освен митове. Престанах да вярвам в истините, в които вярвах дотогава. Замислих се и осъзнах, че представата ни за Бог е наивна, дори някак инфантилна.

— Защо?

— Защото става въпрос за антропоморфна представа, фикция, създадена от човека, за да се опита да повлияе на съдбата и да потърси утеха в трудни моменти. Понеже не е по силите ни да овладеем природата, ние сме създали мита, че тя се управлява от Господ — благосклонен покровител, който чува молбите ни и ни напътства. Доста удобна представа, не намирате ли? Създали сме си илюзията, че ако много се помолим, ще успеем да Го накараме да овладее природата и да удовлетвори желанията ни като с магическа пръчка. А когато нещата не вървят, понеже не можем да разберем как един толкова милостив Бог е допуснал това да се случи, ние отдаваме събитията на

неведомо предопределение и се чувстваме по-спокойни. Не ви ли се струва безсмислено?

— Не вярвате, че Бог се грижи за нас?

— Вижте, господин премиер, ние сме един от милионите видове, които населяват третата планета на звезда в периферията на средно голяма галактика, в която има билиони звезди, и тази галактика е само една от билионите галактики, съществуващи във Вселената. Как искате да вярвам в Бог, който ще се занимава с всеки един от нас в тази необятна Вселена?

— В Библията се казва, че Той е добър и всемогъщ. А щом е всемогъщ, може да направи така, че да се погрижи и за Вселената, и за всеки един от нас, нали?

Айнщайн удари с длан по коляното си.

— Той е добър и всемогъщ! Ето една абсурдна идея. Ако Той действително е добър и всемогъщ, както се твърди в Библията, защо допуска злото да съществува? Защо допусна Холокоста? Двете понятия си противоречат, не мислите ли? Ако Бог е добър, той не е всемогъщ, след като не може да изкорени злото. Ако Бог е всемогъщ, не може да е добър, щом допуска да съществува злото. Едното понятие изключва другото. Кое предпочитате?

— Хм... може би представата, че Бог е добър.

— Но тази представа е твърде спорна. Ако прочетете Библията внимателно, ще видите, че тя не създава представа за един милостив Бог. Библейският Бог е ревнив, изисква сляпа преданост, вдъхва страх, наказва и принася в жертва. Бог, който е способен да поиска от Авраам да убие сина си само за да е сигурен, че патриархът му е верен. Щом е всевиждащ, нима не е знаел, че Авраам му е предан? След като е толкова добър, защо е трябвало да подлага Авраам на толкова жестоко изпитание? Следователно не може да е добър.

Бен Гурион се разсмя.

— Е, тук вече ме хванахте натясно, професоре — възкликна той.
— Добре, не е задължително Бог да е добър. Но като създател на Вселената Той е всемогъщ, нали?

— Дали е така? Ако е така, защо наказва своите създания, след като всичко е Негово творение? Нима не ги наказва за неща, за които е отговорен Той самият? Като съди своите създания, не съди ли сам себе си? Откровено казано, единствено несъществуването Му би могло да

Го извини. — Направи пауза. — Всъщност, ако се замислим по-дълбоко, ще видим, че всемогъществото е нереалистично. Просто още едно понятие, изпълнено с неразрешими логически противоречия.

— Как така?

— Има един парадокс, който ни дава възможност да проумеем абсурдността на понятието. Той гласи следното: Ако Бог е всемогъщ, Той би могъл да създаде толкова тежък камък, че Той самият да не може да го повдигне. — Айнщайн повдигна вежди. — Виждате ли? Ето, именно тук се корени противоречието. Ако Бог не може да вдигне камъка, Той не е всемогъщ. Ако успее, Той не е всемогъщ, защото не е успял да сътвори камък, който и Той самият да не може да повдигне. — Усмихна се. — Следователно не съществува всемогъщ Бог. Той е плод на въображението на човека, който търси сигурност и някакво обяснение за онова, което не разбира.

— Значи не вярвате в Бог.

— Не, не вярвам в Бог, какъвто го представя Библията.

— Смятате, че няма нищо отвъд материята?

— Не, разбира се, че има. Трябва да има нещо отвъд енергията и материята.

— В крайна сметка, професоре, вярвате или не вярвате?

— Не вярвам в библейския Бог, както вече ви казах.

— Тогава в какво вярвате?

— Вярвам в Бога на Спиноза, който се проявява в хармоничния ред на всичко съществуващо. Възхищавам се на красотата и простата логика на Вселената, вярвам в Бог, който се проявява във Вселената, в Бог, който...

Франк Белами извъртя очи отегчено и поклати глава.

— Исусе Христе! — измърмори той. — Не мога да повярвам на ушите си.

Боб се размърда на стола си до магнетофоните.

— Гледай позитивно на нещата — каза той. — Франк, в момента слушаме най-големия гений в историята на човечеството, който казва какво мисли за Бог. Колко хора биха платили, за да чуят това?

— Това не е шоубизнес, Боб. Това засяга националната сигурност. Трябва да чуем още нещо за молбата, която Бен Гурион му

отправи. Ако Израел се сдобие с атомна бомба, колко мислиш, че трябва да чакаме, докато всички се сдобият с такава?

— Прав си. Извинявай.

— Наложително е да получим още подробности.

— Имаш право. По-добре да чуем разговора.

— ... на Спиноза.

Настана продължителна тишина.

Бен Гурион я наруши пръв.

— Професоре, смятате ли, че е възможно да се докаже съществуването на Бог?

— Не, не смятам, господин премиер. Не е възможно да се докаже съществуването на Бог, както не може да се докаже и неговото несъществуване. Ние можем само да наблюдаваме чудото, да изпитваме възхищение и удивление пред недостижимия ред, който се проявява във Вселената.

Отново настъпи пауза.

— А защо не се опитате да докажете съществуването или несъществуването на Бог?

— Струва ми се невъзможно, вече ви казах.

— А ако беше възможно, какъв би бил пътят?

Тишина.

Ред беше на Айнщайн да помълчи, преди отново да вземе думата. Старият учен обърна глава, любувайки се на зелената, ограждаща Мърсър стрийт. Съзерцаваше я с очите на учен, с очите на хлапе, с очите на човек, който разполага с цялото време на света и не е изгубил дарбата да се прехласва пред красотата на природата при всяка нейна среща с пролетта. Въздъхна дълбоко.

— *Raffiniert ist der Herrgott, aber boshaft ist er nicht*^[6] — каза накрая.

Бен Гурион го погледна въпросително.

— *Was wollen Sie damit sagen?*^[7]

— *Die Natur verbirgt ihr Geheimnis durch die Erhabenheit ihres Wesens, aber nicht durch List*^[8].

Франк Белами удари с юмрук по перваза на прозореца.

— По дяволите! — възкликна. — Сега пък заговориха на немски!

— Какво казват? — попита Боб.

— Знам ли! Нима ти приличам на *kraut*^[9]?

Боб изглеждаше объркан.

— Какво да правя? Да продължавам ли да записвам?

— Разбира се. После ще занесем лентата в агенцията и някой *fucking*^[10] гений ще преведе това. — Лицето му се сви в презрителна гримаса. — При всичките тия нацисти, които имаме сега, това няма да е никак трудно, нали?

Агентът опря нос на прозореца и застина, загледан в него, оставяйки влажна дيريا с топлия си дъх. Не откъсваше очи от двамата възрастни мъже от другата страна на улицата, седнали като братя един до друг в градината на номер 112 на Мърсър стрийт.

---

[1] Стой! (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Управление на стратегическите служби (Office of Strategic Services), действало по време на Втората световна война. Негов наследник е ЦРУ. — Б.р. ↑

[3] Големите момчета (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Проклети нацисти (англ.). — Б.пр. ↑

[5] Да тръгваме, момчета (англ.). — Б.пр. ↑

[6] Изкусен е Всевишният, но злонамерен той не е (нем.). — Б.р.

↑

[7] Какво искате да кажете с това? (нем.). — Б.пр. ↑

[8] В тайните на природата се крие величие, а не лукавство (нем.). — Б.пр. ↑

[9] Презрително название на германците. — Б.р. ↑

[10] Проклет (англ.). — Б.р. ↑

I

Хаосът на улицата беше неописуем. Автомобили със смачкани брони, раздрънкани камиони и пушеци автобуси задръстваха движението по мръсния мазен асфалт, като спираха рязко и потегляха с нетърпеливи клаксони и дрезгаво сърдито бумтене. Остър мирис на изгорял мазут се носеше из топлия въздух на късното утро, тежка мръсна пелена беше легнала над занемарени жилищни блокове — нещо декадентско имаше в този спектакъл на древния град, който сякаш се опитваше да стигне в бъдещето с най-лошото от модерните времена.

Двоумейки се накъде да поеме, мъжът с кестенявата коса и яснозелените очи спря на стълбището на музея, за да прецени възможните алтернативи. Пред него се беше ширнал площад «Мидан Тахрир» с безбройните кафенета околоръст. Проблемът беше в това, че площадът бе епицентър на целия гъмжащ пред него автомобилен хаос. Не си и помисляше да минава оттам. Погледна наляво. Другата алтернатива беше да свие по Касър ел Нил и да се отбие в «Групи», където би могъл да похапне сладкиши и да пийне един чай, но беше твърде гладен за това, едва ли пастичките биха го заситили. Друга възможност беше да завие надясно и да продължи по «Корниш ел Нил», където се извисяваше прекрасният хотел, в който беше отседнал, с чудесни ресторанти и великолепен изглед към реката и пирамидите.

— За първи път ли сте в Кайро?

Мъжът със зелените очи обърна глава по посока на женския глас, който го беше заговорил.

— Моля?

— За първи път ли сте в Кайро?

Висока жена с дълги черни коси се приближи до мъжа. Явно току-що излизаше от музея. Имаше пленителна усмивка, невероятни прозрачно кафяви очи с просветващи жълти искрици, пълни и чувствени устни с яркочервено червило и дискретни рубинени обици. Носеше сив костюм, прилепнал по тялото, и черни обувки с висок ток,

които подчертаваха съвършените ѝ извивки и дългите като на манекенка крака.

Екзотична хубост.

— Мм... — промълви мъжът. — Вече съм идвал тук много пъти.

Жената му протегна ръка.

— Приятно ми е — усмихна се тя. — Казвам се Ариана. Ариана Пахранан.

— На мен също.

Стиснаха си ръцете и Ариана тихо се засмя.

— Няма ли да ми кажете името си?

— А, извинете. Казвам се Томаш. Томаш Нороня.

— Как сте, Томаш?

— Томаш — поправи я той. — Ударението е върху «а».

— Томаш — повтори тя, опитвайки се да произнесе името правилно.

— Точно така. Тук рядко произнасят името ми правилно.

— Хм... защо си мислите, че съм оттук?

— А не сте ли?

— Не, не съм. Иранка съм.

— О! — разсмя се той. — Не знаех, че иранките са толкова хубави.

Лицето на Ариана разцъфна в прелестна усмивка.

— Виждам, че сте ухажор.

Томаш се изчерви.

— Извинете ме.

— Не се притеснявайте. Още навремето Марко Поло е казал, че най-хубавите жени на света са иранките. — Примигна изкусително. — А и едва ли има жена, която не обича комплиментите, нали?

Историкът се вгледа в прилепналия по тялото ѝ костюм.

— Но вие сте съвсем модерна дама. Това е учудващо, като се има предвид, че сте от Иран, от земята на *аятоласите*.

— Е, да кажем, че съм специален случай. — Ариана се загледа в суматохата из «Мидан Тахрир». — Гладен ли сте?

— Дали съм гладен? О, бих изял цял вол!

— Тогава да вървим, ще ви заведа да опитате местните специалитети.

Таксито се отправи на изток, към ислямската част на Кайро. Широките крайбрежни булеварди се разклониха в лабиринти от тесни улички, задръстени от движение и преливащи от живот. Виждаха се каруци и магарета, минувачи, облечени в *galabiyya*^[1], амбулантни търговци, велосипеди, мъже, размахващи папируси, сергии с *taamiyya*^[2], магазинчета, пълни с предмети от месинг и мед, кожи, килими, платове и антики, току-що изработени реликви, кафенета на открито с пушещи *sheeshas*^[3] клиенти, а из въздуха се носеше силен мирис на пържено, шафран, куркума и пипер.

Таксито ги отведе пред ресторант на «Мудан Хюсеин» — малко площадче с градинка, над която се извисяваше високо минаре.

— Това е най-важната джамия в града, най-святото място в Кайро — обясни иранката, сочейки към сградата от другата страна на улицата. — Джамията «Ал Хюсеин».

Томаш се загледа в минарето.

— Така ли? И защо е толкова важна?

— Казват, че там се намира една от най-светите реликви на исляма, главата на Ал Хюсеин.

— А кой е той?

— Ал Хюсеин? — учуди се Ариана. — Не знаете кой е Ал Хюсеин? Господи, та той е... той е внук на пророка Мохамед. Ал Хюсеин е човекът, който стои в основата на голямото разцепление на ислямския свят. Както знаете, ислямът се поделя между сунитите и последователите на Ал Хюсеин — шиитите, и тази реликва е много свидна за шиитите.

— А вие? Каква сте?

— Аз съм иранка.

— От шиитите или сунитите?

— Скъпи мой, в Иран почти всички сме шиити.

— Значи тази джамия е много важна за вас.

— Да. Когато съм в Кайро, идвам в петък да се помоля тук. Аз и хиляди други вярващи, разбира се.

Томаш се полюбува на фасадата.

— Бих искал да я посетя.

— Не може.

— Не? Защо?

— Тази джамия е толкова свята, че само мюсюлмани могат да влизат вътре. Неверниците остават на вратата.

— О, добре — възкликна Томаш разочаровано. — А как разбрахте, че съм неверник?

Ариана го изгледа въпросително, явно не разбираше смисъла на въпроса.

— А не сте ли?

Томаш избухна в смях.

— Да, неверник съм — потвърди той, без да престава да се смее. — И то голям неверник. — Махна към вратата на ресторанта. — Затова по-добре е да отидем да похапнем, какво ще кажете?

«Абу Хюсеин» напомняше западен ресторант с чистите покривки на масите и работещия климатик — една доста съществена подробност в този град, — който изпълваше заведението с приятна прохлада.

Седнаха до прозореца, с изглед към ясно открояващата се отсреща джамия. Ариана повика сервитъора.

— *Ya nadil* — извика.

Мъжът в бяла униформа се приближи.

— *Nam?*

— *Qa imatu taqat, min fadlik?*

— *Nam.*

Мъжът се отдалечи и Томаш се наведе над масата.

— Говорите арабски, така ли?

— Разбира се.

— Близък ли е до иранския?

— Фарси е абсолютно различен език от арабския, макар че ползват една и съща азбука и някои думи изглеждат сходни.

Томаш изглеждаше объркан.

— И какво му казахте?

— Нищо особено. Помолих го да донесе менюто, само това.

Мъжът се появи отново след миг и подаде меню на всеки от тях. Томаш хвърли поглед на списъка с предлаганите ястия и поклати глава.

— Нищо не разбирам.

Ариана надникна иззад своето меню.

— Какво предпочитате?

— Изберете вие. Оставям се във вашите ръце.

— Наистина ли?

— Абсолютно.

Иранката разгледа менюто и отново извика сервитьора, за да направи поръчката. Поколеба се за напитките и се наложи да ги обсъди с Томаш.

— Имате ли някакви предпочитания?

— Не.

— Алкохолна напитка или нещо друго?

— Може ли тук да се пие алкохол?

— В Египет ли? Разбира се, че може. Не знаехте ли?

— Знам. Имах предвид мястото — на пъпа на ислямския Кайро, до най-прочутата джамия в града. Позволен ли е алкохолът в този район?

— Няма проблем.

— Е, добре. И какъв е изборът?

Ариана попита сервитьора и преведе отговора.

— Предлагат бира и египетско вино.

— Египетско вино? Не знаех, че тук правят вино. Смятам да опитам.

Иранката допълни поръчката и сервитьорът се отдалечи.

Остър глас, извисил се в меланхолична тоналност, прониза въздуха. Беше *мюзинът*, който от височината на голямото минаре отправяше *езан* — призив към вярващите да се помолят. Мелодичното и напевно редене на *Аллаху Акбар* се разнесе над града и Ариана се загледа през прозореца в прииждащото към джамията многолюдно множество.

— Искате ли да отидете да се помолите? — попита я той.

— Не, сега не.

Томаш си бодна от зеленчуковата туршийка, която сервираха за аперитива на масата.

— Надявам се, че няма да ми стане нищо от храната — каза той, вгледан недоверчиво в парченцето туршия.

— Какво говорите?

— Когато пристигнах онзи ден, ядох в ресторанта на хотела и веднага получих разстройство.

— А, да, това се случва понякога с изнежените ви европейски черва. Просто трябва да внимавате какво ядете.

— Какво ще ме посъветвате?

— Ами вижте, избягвайте салатите и необелените плодове например. — Кимна към парченцето туршия, набодено на клечка, което Томаш държеше между пръстите си. — Туршията въобще няма да ви навреди, можете спокойно да ядете. Но пийте само минерална вода, навсякъде продават шишета с минерална вода. И не ходете по евтини кръчми, където хлебарките сноват по масите. Ако отидете там, поемате голям риск.

Томаш захрупа туршийката.

— Но разстройството ми е от храната в хотелския ресторант. Какво ще кажете за това?

— Дори и най-скъпите ресторанти могат да имат проблеми, никога не се знае.

Сервитьорът се зададе с огромен поднос, пълен с различни ястия. Остави ги на масата и се оттегли, след като обясни, че отива за напитките. Томаш съзерцаваше богатата трапеза, потърквайки брадичката си.

— Какво е това?

Ариана посочи една от чиниите, чието съдържание бе в червено и жълто.

— Това е *кошари*, типично ястие от Египет. Приготвено е от фиде, ориз, леща, доматиен сос и запържен лук. Ако искате, може да му сложите люто.

— А другото?

Иранката започна да посочва всяко ястие поотделно.

— Тези кюфтенца се наричат *таамия*. — Потърси думата. — Направени са от боб. — Взе един плосък хляб. — Това са *балади*. Може да ги намажете с хумус със зехтин, *бабагануш* и *фул*.

— Какво е това?

— *Хумус* е... това е нещо като пастет от нахут; *фул* е пюре от бакла с подправки и зехтин; останалото е сос от патладжан с тахан. Опитайте, вкусно е.

Томаш опита и поклати одобрително глава.

— Добро е.

— Нали ви казах.

Сервитьорът отново се появи с напитките. Остави чаша със студено каркаде пред Ариана и напълни чашата на Томаш с червено арабско вино. Клиентът отпи една глътка и кимна утвърдително.

— Интересно — отбеляза той, след като сервитьорът се оттегли. — Вече знам толкова неща за вас, а вие не знаете нищо за мен, освен името ми.

Тя повдигна вежди с лукаво изражение.

— Лъжете се.

— Така ли? — удиви се Томаш. — Нищо не съм ви казал за себе си все още.

— И не е необходимо. Вече се информирах.

— О, така ли? Разбира се.

— Не вярвам.

— Искате ли да ви докажа? Знам например че сте португалец и че сте един от най-добрите световни експерти по криптоанализ и древни езици. Преподавате в един университет в Лисабон, а сега работите и като консултант към фондация «Гулбенкян», откъдето са ви възложили да редактирате превода на йероглифни надписи от египетското изкуство и клинописи от асирийски барелеф, които са част от музейния архив към фондацията. — Говореше така, сякаш отговаряше на изпит. — В Кайро сте, за да участвате в конференция, посветена на храма в Карнак, и сте се възползвали от случая, за да проучите дали е възможно да осигурите за музея «Калуст Гулбенкян» една от стелите на цар Нармер, намираща се в подземното хранилище на Египетския музей.

— Твърде много знаете. Впечатлен съм...

— Знам също, че преди шест години сте преживели лична драма и че наскоро сте се развели.

Томаш се намръщи. Това бяха сведения от неговия личен живот и той почувства неловкост от факта, че някой се е ровил из него.

— Откъде, по дяволите, сте научили всичко това?

— Драги професоре, нима мислите, че аз съм някое от вашите лесни завоевания? — Ариана се усмихна и поклати глава. — Не. Тук съм по работа и този наш обяд всъщност е бизнес обяд, нали разбирате?

Португалецът изглеждаше объркан.

— Не, не разбирам.

— Помислете малко, професоре. Аз съм мюсюлманка и както самият вие отбелязахте, произхождам от страната на аятоласите, където, както сам знаете, се държи изключително много на морала. Колко ирански жени според вас биха могли да спрат някой европеец на улицата и да го поканят на обяд?

— Ами... всъщност... нямам представа.

— Нито една жена в Иран не би го направила, драги професоре. Нито една. Ако в момента ние двамата сме тук заедно, то е, защото трябва да обсъдим нещо.

— Да обсъдим ли?

Ариана опря лакти на масата и погледна Томаш в очите.

— Професоре, както ви казах, знам, че сте в Кайро заради конференцията, както и заради древната египетска реликва за музея «Гулбенкян». Но аз ви доведох тук, за да ви предложа друга сделка. — Наведе се, за да вземе една папка от пода и я сложи на масата. — В тази папка има копие от ръкопис, което би могло да стане откритието на века. — Погали леко папката. — Тук съм по нареждане на моето правителство, за да ви попитам дали бихте искали да работите с нас върху превода на този документ.

Томаш задържа за миг погледа си върху иранката.

— Искате да кажете, че възнамерявате да ме наемете? Това ли е?

— Да, това е.

— Нямате ли собствени преводачи?

Ариана се усмихна.

— Да кажем, че това е във вашето поле на работа.

— Древни езици?

— Не съвсем.

— Тогава? Криптоанализ?

— Да.

Томаш потърка брадичка.

— Хм — промърмори. — Какъв е този ръкопис?

Иранката изправи гръб, заемайки почти протоколна поза.

— Преди да продължим с разговора, мога ли да поставя едно предварително условие?

— Кажете.

— Всичко, което ще си кажем оттук нататък, е поверително. Вие не трябва да разкривате никому нищо от съдържанието на разговора

ни. Разбрахте ли? На никого. Дори да не постигнем съгласие, вие се задължавате да запазите мълчание относно предмета на разговора. — Погледна го в очите. — Ясна ли бях?

— Да.

— Убеден ли сте?

— Да, не се притеснявайте.

Ариана отвори папката и извади картонче и лист хартия, които показва на събеседника си.

— Това е личната ми карта на служител от Министерството на науката.

Томаш взе картата. Беше написана само на фарси и имаше снимка на Ариана с традиционно облекло.

— Всякак сте хубава.

Иранката се усмихна.

— А вие? Все същият ухажор, нали?

Историкът отново се взря в картата.

— Не разбирам нищо от написаното тук. — Върна документа с равнодушен жест. — Според мен това би могло да е фалшив документ, изработен в която и да е печатница.

Ариана се усмихна.

— Когато му дойде времето, ще се убедите, че всичко това е истина. — Показа му листа. — Това е документ от Министерството на науката, който гарантира автентичността на ръкописа, върху който бихме искали да работите.

Португалецът разгледа документа и го изчете от край до край. Официалният сертификат с ирански печат беше написан на английски език. Според документа Ариана Пахраван бе шеф на работна група, сформирана от Министерството на науката, научните изследвания и технологиите на Ислямска република Иран със задача да разшифрова и прецени автентичността на ръкописа, наречен *Die Gottesformel*. Накрая завъртулка в синьо представляваше подпис, който не се четеше и който беше идентифициран отдолу като подпис на Бозоргмехр Шафак, министър на науката, научните изследвания и технологиите.

Томаш посочи названието на ръкописа.

— *Die Gottes* какво?

— *Die Gottesformel*. На немски е.

— Разбрах, че е на немски — разсмя се той. — Но какво е?

Ариана извади от папката още един лист, сгънат на четири, внимателно го разтвори и го обърна към Томаш. Написан с главни букви на пишеща машина, се четеше същият израз *DIE GOTTESFORMEL*; под него имаше напечатани стихове и подпис в едната четвъртинка от листа.

— Това е ксерокопие на първата страница от въпросния ръкопис — поясни Ариана. — Както виждате, отнася се за същото заглавие, споменато от министър Шафак в представения ви документ.

— Да, *Die Gottesformel* — повтори Томаш. — Но какво е това?

— Този ръкопис е дело на една от най-значимите личности в историята.

— На кого? — засмя се Томаш. — На Исус Христос ли?

— Виждам, че сте шегобиец.

— Добре, предавам се. Кой е той?

Ариана си отчупи късче хляб, намаза го с хумус и го хапна с демонстративно бавни жестове, сякаш да подчертае драматизма на онова, което предстоеше да разкрие.

— Алберт Айнщайн.

Томаш разгледа ксерокопието с още по-голямо любопитство.

— Айнщайн ли? Хм... интересно. — Погледна Ариана. — Този подпис наистина ли е на Айнщайн?

— Да.

— И почеркът ли е негов?

— Разбира се. Калиграфските тестове го потвърдиха.

— А кога е бил публикуван този текст?

— Никога не е бил публикуван.

— Моля?

— Не е издаван.

— Никога?

— Никога.

— Твърдите, че е неиздаван текст?

— Да.

Историкът издаде звук, който изразяваше възхищение и удивление. Любопитството го изгаряше като огън. Зае се отново да разглежда ксерокопието, буквите от заглавието, стиховете и подписа на Айнщайн най-отдолу. От листа погледът му се насочи към папката на Ариана, която все още лежеше на масата.

— Къде са останалите страници?

— В Техеран.

— Можете ли да ми дадете копия, за да ги разуча?

Иранката се усмихна.

— Не. Това е строго поверителен документ. Ще трябва да отидете до Техеран, за да анализирате ръкописа. — Наведе глава. — Какво ще кажете да заминете направо за там?

Томаш се разсмя и протегна ръка напред, като полицай, който спира движението.

— Спокойно. Първо, не съм сигурен дали ще мога да свърша тази работа. Все пак съм изпратен тук със задача от фондация «Гулбенкян». Освен това имам други ангажменти в Лисабон, нали така? Часовете ми в...

— Сто хиляди евро — прекъсна го Ариана, без да мигне. — Имаме готовност да ви изплатим сто хиляди евро.

Историкът се поколеба.

— Сто хиляди евро?

— Да. Плюс всички разходи.

— За какъв срок става дума?

— Колкото е необходимо.

— Какво ще рече това? Седмица?

— Един или два месеца.

— Един или два месеца? — Томаш се замисли. — Ммм... не знам дали ще мога.

— Защо? Повече ли ви плащат в «Гулбенкян» или в университета?

— Не, не става въпрос за това. Имам си задължения... с една дума, не мога току-така да зарежа всичко, нали разбирате?

Ариана се наведе над масата и впи очите си с цвят на мед в неговите.

— Професоре, сто хиляди евро са доста пари. А ние ще ви изплащаме по сто хиляди евро на месец плюс разходите.

— На месец, казвате?

— На месец — потвърди тя. — Ако са два месеца, това прави двеста хиляди и така нататък.

Томаш претегли офертата. Сто хиляди евро на месец са по три хиляди на ден. Тоест, би спечелил на ден колкото за месец във

факултета. Защо се колебае? Историкът се усмихна и протегна ръка над масата.

— Съгласен съм.

Стиснаха си ръцете, сключвайки сделката.

— И заминаваме за Техеран веднага — добави тя.

— Е... това няма как да стане — каза историкът. — Ще трябва да отида до Лисабон и да се погрижа за някои неща.

— Нуждаем се спешно от вас, професоре. За тези пари не може да се занимавате с други, странични неща.

— Вижте, аз трябва да представя отчет в «Гулбенкян» за срещите в Египетския музей, освен това имам някои висящи проблеми за разрешаване във факултета. Остават ми четири лекции, за да приключа семестъра, и се налага да намеря асистент, който да ме замести. Едва тогава ще съм на ваше разположение и ще мога да замина за Техеран.

Иранката въздъхна нетърпеливо.

— В такъв случай, след колко време можете да дойдете?

— След седмица.

Ариана поклати глава, преценявайки положението.

— Хм... добре. Надявам се все някак си да се оправим дотогава.

Томаш взе копието, взирайки се за сетен път в заглавието.

— Как ръкописът е попаднал във вашите ръце?

— Не мога да ви кажа. Този въпрос не ви засяга.

— Е, добре. Но предполагам, че можете да ми кажете какъв проблем разработва Айнщайн в този непубликуван текст, нали?

Ариана въздъхна и поклати глава.

— За съжаление, по този въпрос също не мога да ви дам сведения.

— Да не искате да ми кажете, че и това е поверително?

— Разбира се. Всичко, свързано с този проект, е поверително. Но в този случай не бих могла да ви отговоря, защото, колкото и невероятно да изглежда, дори ние не успяхме да разберем какво е написано там.

— Какво говорите? — По лицето на Томаш се изписа почуда. — Какъв е проблемът? Нямате преводач от немски?

— Проблемът е, че част от документа не е написана на немски.

— О, така ли?

— Да.

— Тогава?

— Вижте, това, което ще ви кажа, е абсолютно поверително.

— Да, вече го обсъдихме, не се безпокойте.

Ариана си пое дълбоко въздух.

— Почти целият документ е написан от ръката на Айнщайн. Но един малък абзац, по съображения, които не са ни напълно известни, е зашифрован. Нашите криптоаналитици се мъчиха над този шифрован откъс и стигнаха до заключението, че не могат да разбият шифъра, защото въпросната част от текста е написана на друг език, който не е нито немски, нито английски.

— Би могъл да е иврит.

Иранката поклати глава.

— Не, Айнщайн не е говорел добре иврит. Научил е основните неща, но не е владеел добре езика. Затова не се е подготвил и за бар мицва.

— В такъв случай, какъв би могъл да е този език?

— Имаме едно доста основателно предположение.

— Кой е езикът?

— Португалски.

Томаш зяпна от изненада.

— Португалски?

— Да.

— Но... нима Айнщайн е говорел португалски?

— Разбира се, че не — усмихна се Ариана. — Но разполагаме със сведения, че един от неговите сътрудници е говорел португалски. Вероятно той е написал и зашифровал малкия абзац.

— Но защо? С каква цел?

— Причините не са напълно ясни. Навярно е свързано с текста.

Томаш потри очи, сякаш се опитваше да печели време, за да преподреди мислите си и да намери нов смисъл в онова, което току-що му бяха казали.

— Чакайте малко — помоли той. — Има нещо, което не мога да разбера. Това публикуван или непубликуван текст е на Айнщайн?

— Разбира се, че е непубликуван.

— Писан ли е от Айнщайн?

— Да, почти целият е изписан лично от ръката на Айнщайн. Но по някаква причина, която засега не е напълно ясна, част от текста е

написана на друг език и едва след това е зашифрована. — Ариана говореше бавно, сякаш търсеше най-добрия начин да бъде разбрана. — След като анализираха въпросния откъс и взеха предвид историята на ръкописа, нашите криптоаналитици стигнаха до заключението, че оригиналният език на абзаца най-вероятно е португалски.

Томаш поклати утвърдително глава, зареял поглед встрани от събеседницата си.

— Ето защо дойдохте да говорите с мен...

— Да. — Ариана разтвори ръце красноречиво. — Ако наистина шифрованият текст е бил написан първо на португалски, очевидно е, че имаме нужда от португалски криптоаналитик, нали?

Историкът отново взе копие на първата страница от ръкописа и внимателно го разгледа. Погледът му се плъзна по заглавието, изписано с главни букви — *DIE GOTTESFORMEL*, и спря върху стиховете, напечатани отдолу.

После погледна към Ариана.

— Какво е това?

— Поезия. — Иранката повдигна вежди. — Това е единственото нещо, написано на английски, освен странната препратка, написана преди закодирания текст. Всичко останало е на немски. Вие не знаете немски, нали?

Томаш се засмя.

— Драга моя, знам португалски, испански, английски, френски, латински, гръцки и коптски. Вече доста съм напреднал с иврита и арамейския, но за съжаление още не знам немски. Имам някаква представа, но само толкова.

— Да — каза тя. — Разбрах го, докато ви проучвах.

— Много ли ме проучвахте?

— Да кажем, че се информирах за човека, когото трябваше да наема.

Португалецът хвърли един последен поглед на ксерокопието и за сетен път се взря в заглавието.

— *Die Gottesformel* — прочете. — Какво е това?

— Това е името на ръкописа.

Томаш се разсмя.

— Благодаря — възкликна със сарказъм в очите. — Това и сам го разбрах. Но не знам този израз на немски. Какво означава?

— *Die Gottesformel?*

— Да.

Ариана взе чашата, отпи глътка каркаде и усети вкуса на листенцата от хибискус. Остави тъмния чай на масата и се вгледа в Томаш.

— Божията формула.

---

[1] Галабия — бяла дългопола мъжка дреха. — Б.р. ↑

[2] Тамия — кюфтета от бакла. — Б.р. ↑

[3] Наргиле. — Б.р. ↑

II

Полифоничната мелодия, която се разнесе от джоба на панталона му, извести Томаш, че някой го търси по мобилния телефон. Пъхна ръка в джоба и извади малкия сребрист апарат — на екрана беше изписано родители.

— Да, моля?

Познат женски глас отговори от другия край, сякаш само на метър разстояние.

— Ало? Томаш?

— Здравей, мамо.

— Къде си, сине? Върна ли се вече?

— Да, пристигнах днес следобед.

— Добре ли мина всичко?

— Да.

— Слава богу! Винаги когато пътуваш, съм в напрежение.

— О, мамо, напразно се притесняваш. Пътуването със самолет е нещо обичайно в наше време. Все едно да пътуваш с автобус или влак, само че е по-бързо и по-удобно.

— Така е, но въпреки това се притеснявам. А и ти ходи в арабска страна, нали? Там непрекъснато гърмят, убиват хора, ужасно е. Не гледаш ли новините?

— Е, не е чак толкова страшно! — разсмя се синът. — Хората са много симпатични и възпитани.

— Дано. Докато не гръмнат следващата бомба.

Томаш въздъхна нетърпеливо.

— Добре, добре — каза той. Явно нямаше желание да продължава разговора в същия дух. — Важното е, че всичко мина добре и вече съм тук.

— Слава богу.

— А татко как е?

Тя се поколеба от другата страна на линията.

— Ами татко ти... ммм... крепи се.

— Много добре — отвърна Томаш, без да усети колебанието.
— А ти, мамо, още ли сърфираш из интернет?
— Понякога.
— Не ми казвай, че гледаш сайтовете с порнография — пошегува се синът.
— Пак се занасяш с мен — възнегодува майката. Прокашля се.
— Виж, Томаш, аз и баща ти ще дойдем утре в Лисабон.
— Утре ли ще дойдете?
— Да.
— Тогава можем да обядваме заедно.
— Да. Ще тръгнем рано сутринта, но ще караме спокойно, така че ще пристигнем някъде към единадесет или по обяд.
— Тогава да се срещнем при мен, в «Гулбенкян». В един следобед.
— В един следобед в «Гулбенкян» ли? Добре, така се разбираме.
— А какво ще правите тук?
Майката замълча несигурно на другия край на линията.
— После ще говорим, сине — каза накрая. — После ще говорим.

Бетонната сграда с изчистени абстрактни хоризонтални линии приличаше на извънвремева структура, която изплуваше сред зеленината като мегалитен строеж, като огромен долмен на върха на зеленото било. Докато вървеше по каменната рампа, Томаш се полюбува на архитектурата с неизменното възхищение, което будеше у него подобната на модерен акропол сграда, чиято метафизична конструкция се бе сляла с гората и хълма, сякаш бе изконна част от него.

Фондация «Гулбенкян».

Влезе във фоайето с чанта в ръка и изкачи широкото стълбище. Огромни стъкла прорязваха солидните стени, приобцавайки сградата към градината, изкуствената структура към природния пейзаж, бетона към растенията. Прекоси коридора пред голямата аудитория, почука на вратата на кабинета и влезе.

— Здравей, Албертина, всичко наред ли е?

Секретарката прибираще някакви документи в шкафа. Обърна глава и се усмихна.

— Добро утро, професоре. Пристигнахте ли вече?

— Да, както виждате.

— Добре ли мина всичко?

— Прекрасно. Инженер Витал тук ли е?

— Господин Витал е на съвещание с персонала от музея. Ще се върне следобед.

Томаш остана нерешително на мястото си.

— Ами... нося отчета за пътуването ми до Кайро. Може би е по-добре да се върна по-късно?

Албертина седна на бюрото.

— Оставете го тук — предложи. — Когато господин Витал се върне, ще му го предам. А ако той има въпроси, ще се свържа по-късно с вас, съгласен ли сте?

Историкът отвори чантата и извади няколко страници, хванати с кламер в единия край.

— Много добре — каза той, докато подаваше страниците на секретарката. — Ето отчета. Нека той да ми се обади, ако е нужно.

Томаш се обърна да излиза, но Албертина го спря.

— Професоре!

— Да?

— Обади се Грег Съливан от американското посолство. Помоли да му се обадите веднага щом можете.

Историкът се върна по същия път и отиде в кабинета си, малко помещение на партера, ползвано обикновено от консултантите на фондацията. Седна зад бюрото и се зае за работа, уточнявайки графика на лекциите до края на семестъра.

Прозорецът на кабинета гледаше към градината, където листа и трева се полюшваха от вятъра като в ливада, с блеснали на слънцето капчици роса, досущ като скъпоценни камъни. Обади се на един асистент и уговори с него подробностите около лекциите, обещавайки да остави във факултета конспектите, които довършваше. После потърси в паметта на телефона номера на културния аташе от американското посолство и му позвъни.

— Съливан на телефона.

— Здравсти, Грег. Томаш Нороня е, от «Гулбенкян».

— *Hi*, Томаш. Как сте?

Американският културен аташе говореше португалски със силен американски акцент.

— Всичко е наред. А вие как сте?

— *Great.*^[1] Как беше в Кайро?

— Нормално. Мисля, че ще сключим сделка за закупуването на стелата, която отидох да проуча. Сега е ред на администрацията да реши, разбира се, но моето мнение е положително и поставените условия ми се струват приемливи.

— Не знам какво толкова специално намирате в тези египетски вежтории — разсмя се американецът. — Мисля, че има по-интересни неща, за които човек да си похарчи парите.

— Говорите така, защото не сте историк.

— Може би. — Смени тона. — Томаш, помолих да ми се обадите, защото се налага да отскочите тук, до посолството.

— Защо? Какво става?

— Става въпрос за... за нещо, което не бих искал да обсъждаме по телефона.

— Да не би да има някакви новини относно предложението, което направихме на «Гети център». Може би в Лос Анджелис са одобрили...

— Не, не е това — прекъсна го Съливан. — Става въпрос за нещо друго.

— Хм — промърмори Томаш, опитвайки се да отгатне какво ли би могло да е. Може да е някаква новост в Еврейския музей, помисли той. Откакто беше започнал да учи иврит и арамейски език, американският културен аташе често му натякваше, че трябва да отиде до Ню Йорк да види музея. — Добре. Кога искате да мина?

— Днес следобед.

— Следобед ли? Не знам дали ще мога. Родителите ми ще пристигнат след малко, а трябва да мина и през факултета.

— Томаш, трябва да се видим днес следобед.

— Но защо?

— Преди малко пристигна един човек от Америка. Дошъл е специално, за да говори с вас.

— За да говори с мен ли? Кой е този човек?

— Не мога да ви кажа по телефона.

— О, моля ви.

— Не мога.

— Да не е Анджелина Джоли?

Съливан се разсмя.

— *Gosh*^[2], вие наистина сте обсебен от Анджелина Джоли. Отново ми говорите за нея.

— Просто жената има забележителни... атрибути — отвърна Томаш с усмивка. — Но щом не е Анджелина Джоли, тогава кой?

— Ще видите.

— Грег, прекалено зает съм, за да се занимавам с досадници, разберете ме. Ако не ми кажете кой е, няма да дойда при вас.

Културният аташе се колебаеше от другата страна на линията.

— *Okay*, ще ви подсказа малко. Но ще ми обещаете, че ще наминете тук в три следобед.

— В четири.

— Много добре, в четири следобед тук, в посолството. Но нали наистина ще дойдете?

— Бъдете спокоен, Грег.

— Добре тогава. До скоро.

— Чакайте — почти извика Томаш. — Още нищо не сте ми подсказали, по дяволите.

Съливан прихна.

— *Damn!*^[3] Надявах се да забравите.

— Много хитро, нали. И така? Какво ще ми кажете?

— Поверително е.

— Да, добре. Хайде, изплюйте камъчето!

— *Okay* — съгласи се американецът. Пое дълбоко дъх. — Ето го и камъчето.

— Кажете.

— Томаш, предполагам сте чували за ЦРУ?

Историкът си помисли, че не е чул добре.

— Какво?

— Ще говорим в четири.

И изключи.

Стенният часовник показваше дванайсет и петдесет на обяд, когато някой почука на вратата на кабинета. Дръжката се завъртя и

Томаш видя познато лице да наднича през пролуката. Беше жена с руси къдрави коси и големи очила, иззад които блестяха кристалнозелени очи, почти същите като неговите.

— Може ли?

— Мамо — възкликна историкът и се надигна от стола. — Всичко наред ли е?

— Скъпи ми сине — каза тя, прегръщайки и обсипвайки го с горещи целувки. — Ти как си?

Дълбока кашлица зад нея издаде още нечие присъствие.

— Здравей, татко — поздрави Томаш, подавайки му официално ръка.

— Еее, момче? Как вървят нещата тук?

Стиснаха си ръцете малко непохватно, застанали един пред друг, както винаги ставаше, когато се срещаха.

— Всичко е наред — каза Томаш.

— Кога ще си намериш жена да се грижи за теб? — попита майка му. — Вече си на четиридесет и две години, трябва да си уредиш живота отново, сине.

— Мисля по въпроса.

— Трябва да ни зарадваш с внучета.

— Добре, добре.

— Няма ли възможност ти и Конщанса... ммм... вие...

— Не, няма — отрязва я Томаш.

Погледна часовника, опитвайки се да промени темата на разговора.

— Ще обядваме ли?

Майката се поколеба.

— Да, но... нека първо да поговорим.

— Ще си говорим в ресторанта. — Кимна леко с глава. — Хайде. Вече съм запазил маса и...

— Трябва да поговорим тук — прекъсна го тя.

— Тук ли? — учуди се синът. — Но защо?

— Защото се налага да си поговорим насаме. Без чужди хора наоколо.

Томаш погледна недоумяващо и бавно затвори вратата на кабинета. Дръпна два стола и след като родителите му седнаха, се върна на мястото си зад бюрото.

— Какво има? — попита той и впери поглед в тях. — Какво става?

Родителите му изглеждаха объркани. Жената погледна съпруга си нерешително, сякаш го молеше той да говори. Но той нищо не каза, което я принуди да вземе думата.

— Татко ти има нещо да ти казва. — Отново погледна мъжа си. — Нали, Манел?

Бащата се изправи на стола и се покашля.

— Притеснен съм, защото един мой колега изчезна — каза явно угрижен. — Аугущо...

— Манел — сръза го жена му. — Без да шикалкавиш.

— Не шикалкавя. Изчезването на Аугущо много ме разтревожи.

— Не сме дошли тук да говорим за Аугущо.

Томаш погледна първо единия, после другия.

— Кой е Аугущо?

Майката подбели очи с досада.

— Преподавател, Аугущо Сиза, колега на баща ти във факултета. Преподава физика. Изчезна преди две седмици.

— Наистина ли?

— Сине, тази история въобще не ни интересува. Ние дойдохме тук за друго. — Изгледа мъжа си. — Нали така, Манел?

Мануел Нороня наведе глава и се вторачи в ноктите си, пожълтели след толкова години тютюн между пръстите. Седнал зад бюрото си, Томаш се вгледа в баща си. Беше оплешивял почти напълно, оредяла бяла коса се беше задържала единствено на тила и зад ушите. Гъстите му непокорни вежди бяха посивели и лицето му беше изпито, може би прекалено, с изпъкнали скули, подчертаващи хлътналите светлокафяви очи. Многобройни бръчки браздяха лицето му като белези от рани. Баща му видимо остаряваше — слаб и стар, съсухрен и сбръчкан, останал само кожа и кости. Беше на седемдесет и годините започваха да му тежат; невероятно беше, че още преподава математика в Университета в Коимбра. Благодарение единствено на ясения си остър ум. И въпреки това му се наложи да иска специалното разрешение на ректора, иначе отдавна щеше да линее вкъщи.

— Манел — настоя жената. — Хайде. Ако ти не кажеш, аз ще кажа.

— Но какво има за казване? — попита Томаш, заинтригуван от тази мистериозност.

— Добре — каза бащата.

Професорът по математика не беше от приказливите. Синът му беше свикнал да го вижда странящ от другите години наред, мълчалив, с вечната цигара в ръка, затворен в кабинета си на тавана, без да изпуска молива или тебешира, скрит от живота — нещо като отшелник, посветил се на абстракцията. Неговият свят се свеждаше до теоремата на Кантор, геометрията на Евклид, теоремите на Ферма и Гюдел, фракталите на Манделбро, уравненията на Лоренц; империята на числата. Живееше в облаците на уравненията и цигарения дим, потънал в нереален свят, далеч от хората, в аскетична изолация, забравил сякаш за семейството си. Беше роб на никотина и числата, на формулите и функциите, теорията на множествата и вероятностите, на симетрията, на числата ϕ и π и на всичко, свързано с всичко. С всичко.

С изключение на живота.

— Ходих на лекар — съобщи Мануел Нороня, като че това беше всичко, което имаше да казва.

Настана тишина.

— И? — насърчи го синът.

Старият професор, разбирайки, че от него се очаква да продължи да говори, се размърда на стола.

— Започнах да кашлям от известно време, от две-три години. — Покашля на два пъти, сякаш да покаже. — Първо си помислих, че е настинка, а после, че е някаква алергия. Но проблемът е, че кашлицата се задълбочи и започнах да губя апетит. Отслабнах и се почувствах немощен. Аугущо ме беше помолил по онова време да му проверя едни уравнения и реших, че умората е от прекалена работа. — Сложи ръка на гърдите. — После гърдите ми започнаха да свирят при дишане. — Пое си дълбоко дъх, при което се чу изсвирване, идващо от гръдния кош. — Майка ти ме накара да отида на лекар, за да видим какво ми е, но аз не й обърнах внимание. Тогава се появи главоболието, а също и болките в костите. Мислех си, че е от работа, но майка ти не спря да настоява, докато не записа консултация с доктор Говей.

— Татко ти е като хванат от гората, нали си го знаеш — отбеляза майката. — Наложил се насила да го заведе до клиниката.

Томаш продължаваше да мълчи. Не му се нравеше посоката на разговора, от който логично следваше, че баща му има здравословен проблем.

— Доктор Говея ме накара да си направя изследвания — каза Мануел Нороня. — Дадох кръв и ми направиха рентгенови снимки. Лекарят видя резултатите и ме изпрати да направя и томографско изследване. После ни извика в кабинета, мен и майка ти, и ни осведоми, че имам петна на белите дробове и увеличени лимфни възли. Каза, че трябвало да се направи биопсия, за да се вземе тъканна проба и да се изследва под микроскоп. Имах час за бронхоскопия, за да отделят парченце белодробна тъкан!

— Ох — каза майката и извъртя очи, — да не говорим за бронхоскопията. Голяма мъка беше.

— Мъка, а? — каза бащата, хвърляйки обиден поглед на жена си. — Ами ако беше на моето място? — Погледна към сина си, като че търсеше съюзник. — Пъхнаха ми маркуч в носа и го прекараха през гърлото чак до белите дробове. — Очерта с пръст траекторията на сондата. — Ужасно трудно ми беше да дишам по време на прегледа, не ми се говори за това.

— И какво показва прегледът? — поиска да научи Томаш, нетърпелив да чуе края на историята.

— Ами занесоха за изследване пробите от петното на белия дроб и лимфните възли. След няколко дни доктор Говея пак ни извика. Разговаряхме дълго и каза, че съм имал... ммм... — Погледна към жена си. — Граса, ти ги помниш тия работи. Какво точно каза докторът?

— Не бих могла да го забравя — каза Граса Нороня. — Нарече го неконтролируема пролиферация на епителните клетки на лигавицата на бронхите и алвеолите на белите дробове.

Томаш задържа поглед върху майка си, после се обърна към баща си и отново към майка си.

— Какво, по дяволите, означава това?

Мануел Нороня въздъхна и от гърдите му прозвуча същото отчетливо свирене.

— Имам рак, Томаш.

Синът го чу и мозъкът му се опита да обработи информацията, но беше толкова вцепенен, че не можа да реагира.

— Рак? Но как е възможно?

— Имам белодробен рак. — Пое дълбоко въздух. — В началото не повярвах. Реших, че някой е подменил резултатите от изследванията и е сложил моето име върху картона на друг човек. Излязох от кабинета и отидох при друг лекар, доктор Асиш, който ми направи нови изследвания и после започна да го увърта, че съм имал много неприятен проблем и че трябвало да се лекувам, но не ми каза какво ми има.

Жена му се приведе на стола.

— Доктор Асиш ми се обади по-късно и ме помоли да отида да поговорим — каза Граса. — Когато пристигнах, ми каза, че доктор Говея вече ми бил съобщил всичко. Каза ми, че татко ти има... ами, същото заболяване, но не знаел дали трябва да му казва.

Математикът махна съкрушено.

— Така че се убедих и се върнах при доктор Говея. Той ми обясни, че моят проблем се казва... ммм... беше нещо сложно, карцином не знам какъв си. Наричат го недребноклетъчен рак на белия дроб.

— Заради тютюна е — сърдито отсече майката. — Доктор Говея каза, че почти деветдесет процента от случаите на рак на белите дробове са причинени от цигарите. А татко ти пушеше като комин... Колко пъти съм ти казвала, Манел, вземи да...

— Майко, поспри малко — прекъсна я Томаш, поразен от новината. Погледна към баща си. — Това се лекува, нали?

Вместо отговор Мануел Нороня се закашля.

— Доктор Говея каза, че има различни процедури, които могат да се направят в случая. Хирургия, за да се отстрани карциномът, химиотерапия и радиотерапия.

— Ти какво ще направиш?

За миг настъпи тишина.

— В моя случай — каза накрая бащата — има две усложнения, които според доктор Говея са често срещани при този вид рак.

— Какви усложнения?

— Моят рак бе установен малко късно. При рака на белите дробове това се случва в седемдесет и пет процента от случаите. Късна диагноза. — Пак се разкашля. — Второто усложнение идва от първото. Тъй като заболяването е открито късно, то е в доста напреднал стадий

и се е разнесло в други части на тялото. Има метастази. Появили са се метастази в костите, в мозъка и доктор Говея казва, че е твърде вероятно да се появят и в черния дроб.

Томаш остана вцепенен, без да откъсва очи от баща си.

— Господи — възкликна той. — И какво е лечението?

— Операцията според него е невъзможна. Туморът се е разсеял, така че моят случай не е за операция. Не може да се мисли и за химиотерапия, тъй като тя е ефикасна само в случаите на дребноклетъчен карцином. А моят е с клетки, които не са малки, което, както изглежда, е най-често срещаният случай при карцином на белите дробове.

— Ако не можеш да се оперираш, нито да се подложиш на химиотерапия, какво тогава може да се направи?

— Радиотерапия.

— А това ще те излекува ли?

— Доктор Говея казва, че прогнозата е добра, понеже на тази възраст еволюирането на болестта не е много бързо, и че ще трябва да се бора с това като с хронично заболяване.

— Това е добре.

— Но аз прочетох много неща и не знам дали беше напълно искрен с мен.

Жена му се размърда на мястото си, притеснена от забележката му.

— Какво говориш — възропта тя. — Разбира се, че беше искрен! Математикът изгледа жена си.

— Граса, нали няма пак да спорим?

Граса се обърна към сина си. Сега тя си търсеше съюзник.

— Чу ли това? Сега пък си е вгълпил, че ще умре.

— Не е това — оправда се мъжът ѝ. — Попрочетох някои работи и разбрах, че радиотерапията не лекува, а само забавя еволюирането на болестта.

— Забавя значи? — попита синът. — Как така само забавя?

— Ами забавя. Еволюирането става по-бавно.

— За колко време?

— Знам ли? В моя случай може да е месец или година, нямам представа. — Погледът му стана непроницаем. — Надявам се да са двайсет — каза той. — Но може и да е само месец, не знам.

Томаш усети как светът се изплъзва изпод краката му.

— Месец?

— О, боже, виж го какво си е втълпил — запротестира Граса. —

Баща ти драматизира всичко...

Старият професор получи нов пристъп на кашлица. Когато се съвзе, той си пое дълбоко дъх и втренчи кафявите си овлажнели очи в кристалнозелените очи на сина си.

— Томаш, аз умирам.

---

[1] Великолепно, чудесно (англ.). — Б.р. ↑

[2] Боже мой! (англ.). — Б.р. ↑

[3] По дяволите! (англ.). — Б.р. ↑

III

Мерките за сигурност в периметъра на посолството на Съединените щати — сграда, изпълнила зеленото пространство на булевард «Сете Риош», добиваха гротескни измерения. Томаш Нороня трябваше да премине през два кордона охранители, металдетекторна система, биометрична технология със сканиране на ириса, два пъти го подложиха на обиск и дори поставиха огледало под синия фолксваген, за да проверят за прикрепен експлозив. След 11 септември мерките за сигурност бяха станали много строги, но той не знаеше за това. От доста време не беше посещавал посолството и нямаше представа, че достъпът до дипломатическия периметър се е превърнал в състезание с препятствия.

Греецят в усмивка Грег Съливан го посрещна на вратата на посолството. Културният аташе беше на трийсет години, висок, рус и синеок; с безупречния си вид и спокойни жестове той приличаше донякъде на мормон. Американецът го поведе из коридорите на посолството и го покани в светъл салон с широко отворен прозорец към слънчева градина. Един младеж с бяла риза и червена вратовръзка седеше до дългата маса от махагон и вниманието му беше погълнато от отворения лаптоп. При влизането на Съливан и неговия гост той се надигна от мястото си.

— Дан — каза Съливан. — *This is professor*^[1] Томаш Нороня.

— *Howdy!*^[2]

— Това е Дан Снайдер — продължи Съливан на английски, докато представяше младежа, чието бледо лице контрастираше с черната му права коса.

Тримата седнаха и културният аташе продължи да направлява разговора като опитен церемониалмайстор. Съливан говореше високо, но погледът му беше насочен към Томаш, давайки да разбере, че думите му са адресирани най-вече до португалеца.

— Всичко, което ще бъде казано тук, е секретна информация и ще си остане между нас. Трябва да забравите, че този разговор се е

състоял. — Наведе глава по посока на госта. — Надявам се, че сте ме разбрали.

— Да.

Съливан потри ръце.

— Много добре — възкликна той. Обърна се към младежа с вратовръзката и черната коса. — Дан, може би е добре да започваме.

— *Okay* — съгласи се Дан, подръпвайки ръкавите на ризата си нагоре. — *Mister Norona*, както...

— Нороня — поправи го Томаш.

— Норона?

— Няма значение — засмя се историкът, разбирайки, че американецът никога няма да може да произнесе правилно фамилното му име. — Наричайте ме Том.

— А, Том! — повтори младежът с черната коса, доволен, че чува познато име. — Много добре, Том. Както Грег вече ви каза, аз съм Дан Снайдер. Но това, което той не ви каза, е, че работя за ЦРУ в Ленгли като аналитик на контратероризма към дирекция «Операции».

— «Операции» казвате? Нещо като... Джеймс Бонд?

Снайдер и Съливан се разсмяха.

— Да, в дирекция «Операции» работят американските агенти 007 — съгласи се Дан. — Макар че аз не съм точно от тях. Опасявам се, че работата ми не е толкова завладяваща, колкото приключенията на моя измислен партньор от МИ-6. Рядко виждам красиви момичета около мен и задачите ми обикновено се свеждат до рутинни неща, без каквото и да е очарование. Основно задължение на дирекция «Операции» е да събира нелегална информация, прибъгвайки често до HUMINT^[3], тоест до *human intelligence*, до човешки източници, използващи секретни техники.

— Шпиони, искате да кажете.

— Тази дума е малко... как да кажа... любителска. Предпочитаме да ги наричаме човешки ресурси за събиране на нелегална информация. — Сложи ръка на гърдите си. — Както и да е, аз не съм от тези източници. Работата ми е да анализирам информацията, свързана с терористични действия. — Дан повдигна вежди. — И тъкмо това ме доведе в Лисабон.

Томаш се усмихна.

— Тероризъм? В Лисабон? Ето две думи, които не се връзват. Няма тероризъм в Лисабон.

Съливан се намеси.

— Томаш, не е точно така — усмихна се той. — Ти се движиш с кола из улиците на този град, нали?

— О, да, разбирам — съгласи се португалецът. — Има такива личности, които зад волана са по-опасни и от Бин Ладен, така си е.

Двамата прихнаха. Дан Снайдер се усмихваше от любезност.

— Нека само да приключи с представянето си — помоли той.

— Извинете — отвърна Томаш.

— Моля.

Американецът затрака по клавиатурата на лаптопа си.

— Бях извикан миналата седмица в Лисабон заради едно събитие, необяснимо на пръв поглед. — Обърна екрана на компютъра към Томаш, показвайки му усмихнатото лице на около седемдесетгодишен мъж с мустаци, посивяла брадичка и очила с голям диоптър. — Познавате ли този човек?

Томаш разгледа лицето и поклати глава.

— Не.

— Казва се Аугущо Сиза и е известен португалски професор, най-големият физик в страната.

Томаш отвори уста, като чу познатото име.

— О, да! — възкликна той. — Колега е на баща ми.

— Колега на баща ви ли? — учуди се Дан.

— Да.

— Човекът, който бил изчезнал?

— Да. Същият.

— Изчезнал е преди три седмици.

— Да, баща ми днес спомена за това.

— Баща ви познава ли го?

— Да, колеги са от Университета в Коимбра. Баща ми преподава математика, а професор Сиза ръководи катедра по физика в същия факултет.

— *I see.*^[4]

— Но какво е станало с него?

— Професор Сиза е изчезнал безследно. Студентите от факултета го чакали за лекция, но той така и не се появил. На

следващия ден го чакали да се яви на съвещание на Научната комисия, но той отново не се явил. Звънили му няколко пъти на мобилния телефон, но не се обаждал. Макар и вече на възраст, бил смятан за енергичен човек с ясна мисъл, което му позволило да продължи да преподава и след навършване на пределната възраст. Бил вдовец и живеел сам, понеже дъщеря му била омъжена, но колегите му помислили, че му се е наложило да отсъства по някаква причина. Накрая един сътрудник на професора отишъл до дома му, тъй като имали уговорена среща, влязъл и установил, че няма никого. Намерил писалището му обърнато наопаки, с пръснати книжа по пода и отворени папки, което му се сторило много странно, затова повикал полицията. Там вашата полиция за разследване... ммм...

— Съдебната полиция.

— Да — усмихна се Дан, — та съдебната полиция събрала някои улики, включително косми, и ги занесла за лабораторно изследване. Когато получили резултатите, полицейските инспектори въвели данните в информационната система на Интерпол. — Натисна няколко клавиша на лаптопа. — Резултатът бил изненадващ. — На екрана се появи лице на мургав мъж с рядка черна брада. — Познавате ли това лице?

Томаш разгледа чертите, приличаше на арабин.

— Не.

— Казва се Азис ал Мутаки и работи за *Ал Мукауама ал Исламия*. Чували ли сте за него?

— Мм... не.

— Това е военният отдел на Партията на Бога. Знаете ли за нея?

— Също не — призна си Томаш, чувствайки се абсолютен невежа.

— На арабски «Партията на Бога» е *Hibz Allah*. Да ви звучи познато?

Португалецът се сви на стола си и поклати глава унило.

— Не.

— *Hibz Allah*. Ливанците, разбира се, го произнасят по свой специфичен начин. Вместо да казват «Хибз Аллах», казват «Хезб'лах». А в CNN го произнасят «Хизбула».

— «Хизбула»! — възкликна Томаш с облекчение. — Чувал съм, разбира се.

— В новините, предполагам.

— Да, в новините.

— А знаете ли какво представлява «Хизбула»?

— Не са ли онези типове от Ливан, които са във война с Израел?

Дан Снайдер се усмихна.

— Казано най-общо, да — съгласи се той. — «Хизбула» е ислямистка шиитска организация, създадена в Ливан през 1982 г., обединяваща различни групировки, чиято цел да е се бори срещу израелската окупация в южната част на страната. Поддържа връзки с Хамас и Ислямски джихад и дори съществуват предположения, че е свързана и с Ал Кайда. — Поклати глава и сниши глас, сякаш да поясни. — Признавам, че не вярвам в това. Ал Кайда е сунитска организация, чиято идеология категорично изключва шиитите. Последователите на Бин Ладен стигат дотам, че смятат шиитите за неверници. А това прави невъзможен какъвто и да било съюз между тях, не мислите ли? — Прокара пръсти по клавиатурата и по екрана се появиха картини на разрушения. — Както и да е. «Хизбула» стои зад редица случаи на отвличания на западни граждани и атентати, достатъчни, за да накарат Съединените щати и Европейския съюз да я обявят за терористична организация. Съветът за сигурност на Обединените нации излезе с Резолюция 1559, която изисква разпускането на военното крило на «Хизбула».

Томаш потърка брадичка.

— А какво общо има «Хизбула» с професор Сиза?

Американецът поклати разбиращо глава.

— Ето един въпрос, който са си задали инспекторите на вашата... мм... полиция — каза Дан. — По какъв начин са се озовали тези косми на човек, търсен от Интерпол за връзките му с «Хизбула», в кабинета на професор Сиза в Коимбра?

Въпросът остана да виси във въздуха.

— Какъв е отговорът?

Американецът сви рамене.

— Не знам. Знам само, че вашата полиция е уведомила веднага португалската Служба за информация и сигурност, СИС, а те, от своя страна, са говорили с Грег, който се обади в Ленгли.

Томаш погледна към Грег Съливан, най-сетне разбрал за какво става дума. Приятелят му Грег, кроткият американец, който често му се

обаждаше, за да си поговорят за Еврейския музей и да ускорят преговорите с «Гети център» или с «Линкълн център», всъщност се интересуваше от култура толкова, колкото той, Томаш, се интересуваше от бейзбол или от филмите на Арнолд Шварценегер. Грег не беше човек на културата — беше агент на ЦРУ, който действаше в Лисабон под прикритието на културен аташе. Това внезапно прозрение го накара да погледне на американеца с други очи, но най-вече му показа колко измамен можеше да бъде външният вид, колко лесно можеше да бъде подведен един наивен, добронамерен човек като него самия.

Осъзнал, че се е вторачил в сконфузилия се «културен аташе», португалецът трепна, сякаш току-що се беше пробудил, и отново се обърна към Дан.

— Грег ви се е обадил, нали?

— Не — отрече Дан. — Грег е разговарял със заместник-директора от дирекция «Операции». Той на свой ред е говорил с моя шеф, който ръководи кабинета за анализ на контратероризма и който ме изпрати тук, в Лисабон.

По лицето на Томаш се изписа заинтригувано изражение.

— Много добре — каза, поклащайки глава като преподавател, който одобрява работата на старателен ученик. — А сега ще ви помоля да ми отговорите на един въпрос, Дан. Какво правя аз тук?

Американецът с черните коси се усмихна.

— Нямам представа. Получих инструкции да ви запозная с параметрите на моята мисия, което току-що направих.

Португалецът отново се обърна към «културния аташе».

— Грег, какво общо имам аз с това?

Съливан погледна часовника.

— Мисля, че не съм човекът, който би могъл да ви отговори на този въпрос — каза.

— Тогава кой?

— Мм... — поколеба се той. — Предполагам, че ще дойде всеки момент.

— Но кой е той?

— След малко ще се запознаете.

---

[1] Това е професор... (англ.). — Б.р. ↑

[2] Здрасти (амер. разг.). — Б.р. ↑

[3] Акроним на израза — HUMAN INTelligence — разузнаване с използване на човешки ресурси. — Б.р. ↑

[4] Разбирам (англ.). — Б.р. ↑

IV

Силуетът се показва от една странична врата, изплува от тъмнината и се приближи бавно до махагоновата маса. Томаш и двамата американци се стреснаха, като го видяха да се появява от нищото като призрак, фантазмагориен образ, който внезапно се материализира в салона.

Мъжът беше висок и добре сложен, облечен в тъмносив костюм. Имаше сини очи с блестящ леден поглед и посивяла коса, подстригана по военному. Изглеждаше около седемдесетгодишен, но беше запазил снажната си осанка; множество ситни бръчки бяха плъзнали около ъгълчетата на очите му и браздяха като линии на живота суровото му непроницаемо лице. Непознатият остана в полусянката, неподвижен и заплашителен, присвил сините си очи, като че преценяваше положението и изучаваше Томаш. Остана още миг така, после дръпна стола и се приведе напред, заемайки най-сетне мястото си на махагоновата маса, без да откъсва студените си блестящи очи от португалеца.

— *Good afternoon, mister*^[1] Белами — поздрави Съливан с тон на уважение, което не убягна на Томаш.

— *Hello, Greg* — каза мъжът тихо и дрезгаво, без да сваля очи от Томаш. Цялото му тяло излъчваше власт. Власт и заплаха, латентна агресия. — Няма ли да ми представиш твоя приятел?

Съливан се подчини на секундата.

— Томаш, това е *mister* Белами.

— За мен е удоволствие.

— *Hello, Томаш* — поздрави го новодошлият, изговаряйки името на Томаш почти безупречно. — Благодаря, че дойдохте.

Съливан се наведе към ухото на португалеца.

— *Mister* Белами пристигна тази сутрин в Лисабон — побърза да добави с благоговееен шепот. — Той е дошъл специално от Ленгли за...

— Благодаря, Грег — прекъсна го Белами. — Сега *шоуто* е мое.

— *Yes, mister* Белами.

Американецът със зловещия поглед остана неподвижен, облегнат на стола си, в полумрака на салона, все така втрещен в Томаш. Тежкото му, почти задъхано дишане се чуваше отчетливо в настъпилата тишина. Натрапеното му присъствие будеше неудобство и даже страх. Историкът почувства, че капчици пот избиват по челото му, и се опита да се усмихне, но новодошлият остана сериозен и полярно студен, с присвити очи, които продължаваха да изучават португалеца и да преценяват що за човек стои пред него.

След няколко минути, които на останалите се сториха цяла вечност, непознатият дръпна стола си напред и излезе от полусянката. Излагайки се на светлината, той опря лакти на масата и раздвижи тънките си устни.

— Името ми е Франк Белами и отговарям за една от четирите дирекции в ЦРУ. Дан е анализатор в дирекция «Операции». Аз съм шеф на дирекция «Наука и технологии». Нашата работа е да проучваме, разработваме и внедряваме нови технологии, подпомагащи мисиите за набиране на информация. Имаме сателити, които могат да видят регистрационен номер на кола в Афганистан, сякаш сме на половин метър разстояние. Разполагаме със системи за прихващане на съобщения, които ни позволяват да прочетем имейла, който сте изпратили тази сутрин до Египетския музей в Кайро, или да прегледаме порнографските сайтове, които снощи Дан е гледал в хотелската си стая. — Бледото лице на младия американски аналитик издайнически поаленя и той се видя принуден да наведе глава. — С една дума, нищо на тази планета не може да се случи, без ние да знаем, ако сме решили, че искаме да го узнаем. — Спря хипнотичния си поглед на Томаш. — Разбрахте ли каква власт имаме?

Португалецът поклати утвърдително глава, впечатлен от представянето.

— Да.

Франк Белами се облегна на стола.

— *Good*. — Погледна през прозореца към росната зелена морава, която искреше под слънчевите лъчи. — Когато започна Втората световна война, бях млад и обещаващ студент по физика в Колумбийския университет в Ню Йорк. Краят на войната ме свари в Лос Аламос, затънтено място на билото на един гол хълм в Ню Мексико. — Белами говореше бавно, произнасяйки отчетливо думите,

с дълги паузи помежду им. — Проектът «Манхатън» говори ли ви нещо?

— Не беше ли свързано с него производството на първата атомна бомба?

Тънките устни на американеца се разтеглиха в подобие на усмивка.

— Вие сте гений — възкликна с нотка на сарказъм. Вдигна три пръста. — Направихме три бомби през 1945 г. Първата беше експериментална и беше взривена в Аламогордо. Последваха я *Little Boy*^[2], която бе хвърлена над Хиросима, и *Fat Man*^[3], хвърлена над Нагасаки. — Той отвори ръце. — И *bang*^[4], войната свърши. — Замръзна за миг, сякаш отново преживяваше минали събития. — Година по-късно проектът «Манхатън» беше прекратен. Много учени продължиха да работят по засекретени проекти, но не и аз. Неочаквано останах без работа. Докато един ден мой приятел учен насочи вниманието ми към *National Security Act*^[5] от 1947 година, подписан от президента Труман, с който бе създадена централна разузнавателна служба. Предишната агенция, OSS^[6], беше разпусната в края на войната, но опасенията от експанзия на комунизма и страхът от КГБ накараха Америка да осъзнае, че не може да стои със скръстени ръце. Новата агенция се казваше CIA^[7] и моя милост беше завербуван за научния сектор. — Пак изви тънки устни в нещо като опит за усмивка. — Пред вас стои, значи, един от основателите на агенцията. — Лицето му пак си възвърна предишната студенина. — Днес би могло да ни се стори, че едва ли научните изследвания са представлявали някаква особена грижа за ЦРУ по онова време, но беше точно обратното. Америка живееше в ужас при мисълта, че Съветският съюз би могъл да развие атомното оръжие, поради което ЦРУ се посвети на това в три насоки. — Пак вдигна трите пръста. — На първо място, като наблюдаваше Съветите. На второ място, вербувайки мозъци от чужбина, включително и нацисти. И на трето място — следейки нашите собствени учени. Въпреки усилията ни обаче Съветският съюз взриви първата атомна бомба през 1949 г., с което създаде параноичен климат у нас. Започна лов на вещици заради подозрението, че наши учени биха могли да са издали секретна информация на Москва. — За първи път Бела ми отклони поглед от Томаш и се обърна към Съливан. — Грег, може ли едно кафе?

«Културният аташе» скочи от мястото си като войник, който изпълнява заповед на генерал.

— *Right away, mister*^[8] Белами — каза той и излезе от залата.

Синият поглед на Франк Белами се върна на Томаш.

— През пролетта на 1951 година тогавашният министър-председател на Израел Давид Бен Гурион дойде в Америка за събиране на средства за младата държава, създадена само три години преди това. Както обикновено става в тези случаи, прегледахме програмата на посещението и нещо привлече вниманието ни. Бен Гурион беше предвидил среща с Алберт Айнщайн в Принстън. Шефът ми реши, че би трябвало да проследим тази среща, и изпрати мен и един оперативен служител, отговарящ за аудиозаписната техника, да документираме разговора между двамата. — Белами направи справка в малко тефтерче, което беше оставил пред себе си. — Срещата се състоя на 15 май 1951 г. в дома на Айнщайн на Мърсър стрийт 112 в Принстън. Както шефът ми беше предвидил, Бен Гурион наистина помоли учения за помощ при създаването на атомна бомба за Израел. Искаше бомба, която страна с ограничени ресурси би могла да произведе тайно и бързо.

— А Айнщайн? — попита Томаш, осмелявайки се за пръв път да прекъсне своя всяващ страх събеседник. — Прие ли поръчката?

— Съпротивата на нашия гений не трая дълго. — Пак прегледа записките си. — Известно ни е, че той започна да работи за Бен Гурион още на следващия месец и продължи и през 1954-а, година преди да почине. — Вдигна поглед от тефтера. — Професор Нороня, знаете ли каква енергия се освобождава при избухването на една атомна бомба?

— Ядрена енергия ли?

— Да. Знаете ли каква е тази енергия?

— Предполагам, че има нещо общо с атомите, нали?

— Всичко във Вселената има общо с атомите, драги професоре — заяви сухо Белами. — Аз ви питам дали имате понятие какво представлява тази енергия?

Томаш се разсмя.

— Нямам ни най-малка представа.

Грег Съливан се върна в залата с поднос и остави четири димящи чашки на масата, заедно с чинийка, отрупана с пликчета захар.

Човекът от ЦРУ взе чашката си и без да подслажда кафето, отпи една глътка.

— Вселената е съставена от елементарни частици — каза той, след като остави чашката. — Отначало са мислели, че тези частици са атомите и затова ги нарекли с гръцката дума атом, която означава неделим. Но с времето физиците разбрали, че смятаните за неделими частици всъщност се делят. — Доближи палец и показалец, за да покаже нещо миниатюрно. — Открили, че съществуват още по-малки частици, протони и неутрони, които изграждат атомното ядро, и електронът, който се движи в орбита около него като планета, само че невероятно бързо. — Показа с показалец около чашката на масата как се движи електронът. — Представете си, че можем да смалим Лисабон до размерите на атом. Ядрото на този атом би било с размерите на футболна топка, поставена в центъра на града. В такъв случай електронът би изглеждал като стъклено топче, въртящо се около този център в радиус от трийсет километра и способно да направи четиридесет хиляди обиколки около топката за секунда.

— Невероятно.

— Казвам това само за да имате представа колко «празен» е един атом.

Томаш почука по масата.

— Но щом в атомите има толкова огромно празно пространство — каза португалецът, — защо, когато докосвам тази маса, ръката ми удря в нея, а не минава през нея?

— Това се дължи на силите на отблъскване между електроните и на онова, което наричаме *Принцип на Паули*. Според него две елементарни частици не могат да бъдат с еднакво квантово състояние.

— А!

— Което ни отвежда до въпроса за фундаменталните сили, действащи в природата. — Белами отново вдигна пръсти, този път четири. — Всички частици взаимодействат помежду си посредством четири сили. Сила на гравитацията, електромагнитно взаимодействие, силно ядрено взаимодействие и слабо ядрено взаимодействие. Гравитационното взаимодействие например е най-слабото от всички, но обхватът му е безграничен. — Повтори жеста с орбиталното въртене около чашката. — Тук, на Земята, чувстваме силата на гравитационното привличане на Слънцето и дори на галактическия

център, около който се въртим. Освен това имаме електромагнитното взаимодействие, което слива електрическите и магнитните сили. Електрическата сила води до привличането на противоположни заряди и до отблъскването на частици с еднакъв заряд. — Удари с пръст по масата. — Ето в това се състои проблемът. Физиците знаят, че протоните имат положителен заряд. Но електрическата сила налага еднаквите заряди да се отблъскват, нали така? Е, ако протоните имат еднакъв заряд, тъй като всички са положителни, задължително трябва да се отблъскват. Според направените изчисления, ако увеличим протоните до размера на футболна топка, дори и да ги покрием с най-издръжливата метална сплав, която познаваме, силата на отблъскване между тях е от такъв мащаб, че въпросната метална сплав би била смачкана като тоалетна хартия. — Повдигна вежди. — Но въпреки тази мощна сила на отблъскване протоните си стоят заедно в ядрото. Защо? Каква друга сила има, още по-мощна от електрическата? — Направи драматична пауза. — Физиците се заели да изследват проблема и открили, че съществувала непозната сила. Нарекли я силно ядрено взаимодействие. Това е толкова мощно, че може да държи протоните свързани в ядрото. — Сви юмрук със замах, сякаш ръката беше енергията, която държеше ядрото като едно цяло. — Всъщност силното ядрено взаимодействие е сто пъти по-мощно от електромагнитното взаимодействие. Ако сравним протоните с два влака, които се отдалечават един от друг с висока скорост, силното взаимодействие би могло да ги задържи един до друг, пречейки им да се раздалечат. Ето това е силното взаимодействие. — Вдигна предупредително пръст. — Но въпреки цялата си неимоверна сила това взаимодействие има много малък обсег на действие, по-малък от атомното ядро. Ако един протон успее да напусне ядрото, той вече не търпи влиянието на силното взаимодействие и остава само под въздействието на останалите сили. Разбрахте ли?

— Да.

Белами направи пауза, докато обмисляше как да обясни следващия въпрос. Обърна глава към прозореца и се полюбува на слънцето, залязващо зад сградите, чиито силуети се очертаваха на хоризонта.

— Вижте слънцето. Защо грее и излъчва топлина?

— Това са ядрени експлозии, нали?

— Така изглежда, разбира се. Но истината е, че не са експлозии, а движения на плазма, резултат от ядрените реакции, протичащи в ядрото. Знаете ли какво представляват ядрените реакции?

Томаш сви рамене.

— Честно казано, не знам.

— Физиците са проучили този въпрос и са открили, че при определени условия е възможно освобождаване на енергия при силното взаимодействие, на която се дължи целостта на атомното ядро. Това се постига посредством два процеса, делене и синтез на ядрото. При разцепване на едно ядро или при сливането на две ядра се освобождава неимоверно голяма енергия. Под действието на неутроните близките ядра също се разцепват, изпускатйки още повече енергия, и така се получава верижна реакция. А сега си представете какво се случва, когато се освобождава такава мощна енергия?

— Експлозия?

— Освобождава се енергията от ядрата на атомите, където е съсредоточено силното взаимодействие. Затова го наричаме ядрена реакция.

Томаш възкликна:

— Сега разбрах.

Американецът отново отправи съзерцателен поглед към оранжевата сфера, която беше полегнала на покривите с тухлен цвят в Лисабон.

— Ето това става на Слънцето. Ядрен синтез. Ядрата на атомите се сливат, при което се освобождава енергията на силното взаимодействие. — Синият поглед се съсредоточи върху Томаш. — Смятало се е, че това е възможно само в природата. Но през 1934 г. един италиански учен, с когото работих в Лос Аламос, на име Енрико Ферми, бомбардира уран с неутрони. От анализа на този опит се разбра, че бомбардирането е произвело по-леки елементи от урана. Но как се е осъществило това? Заключениеето гласи, че при бомбардирането се е разцепило ядрото на урана, или с други думи, било е предизвикано делене, при което са се образували други елементи. Така се изясни, че е възможно по изкуствен начин да се освободи мощна енергия — не чрез синтеза на ядра, както става на Слънцето, а чрез тяхното делене.

— И това вече е атомната бомба.

— Точно така. Всъщност атомната бомба представлява верижно освобождаване на енергията на силното взаимодействие при разпада на атомното ядро. В Хирошима беше използван уран, за да се получи този ефект, а в Нагасаки — плутоний. Но водородната бомба, създадена по-късно, използва принципа на ядрения синтез, както става в недрата на Слънцето.

Франк Бела ми млъкна, облегна се отново на стола и доизпи кафето, останало в чашата му. После сплете пръстите на ръцете си и се отпусна. Изглежда беше привършил с изложението си, което остави Томаш в недоумение. Тишината се проточи около трийсет секунди; в началото неловка, а после нетърпима.

— Затова ли дойдохте в Лисабон, за да ми обясните това? — попита историкът объркан.

— Да — потвърди с леден глас американецът, дрезгаво и все така забавено. — Но това е само встъплението. Като шеф на дирекция «Наука и технологии» при ЦРУ задачата ми е да следя за спазването на глобалния режим за неразпространение на ядрената технология. Има много страни от Третия свят, които развиват тази технология и в някои случаи това истински ни притеснява. Ирак на Саддам Хюсеин например се опита да стори това, но Израел срина съоръженията му. Сега обаче нашето внимание е обърнато към друга страна. — Извади малка географска карта от тефтера и посочи една точка. — Ето тук.

Томаш се наведе над масата и се втренчи в отбелязаната точка.

— Иран ли?

Човекът от ЦРУ поклати утвърдително глава.

— Иран стартира ядрената си програма още по времето на шаха, когато Техеран се опита да построи ядрен реактор в Бушехр с помощта на немски учени. Ислямската революция от 1979-а принуди германците да се отдръпнат и *аятоласите*, след първоначалния период на съпротива срещу каквото и да било модернизиране на страната, решиха да прибегнат до руска помощ, за да приключат изграждането на реактора. Но междувременно Русия сближи позициите си със Съединените щати и успяхме да убедим руснаците да спрат доставките на оборудване, което би могло да се използва за обогатяването на естествения уран за военни цели. Китай също прекъсна сътрудничеството си в тази област и ситуацията като че бе овладяна. Но в края на 2002 г. се оказа, че сме се самозалъгвали. Установи се

точно обратното: ситуацията бе станала неконтролируема. — Разгледа отново картата. — Открихме две много смущаващи неща. — Посочи една точка на картата южно от Техеран. — Първо, иранците тайно бяха построили тук, в Натанц, завод за обогатяване на уран с високоскоростни центрофуги. Ако бъде разширен, този завод би могъл да произвежда обогатен уран в достатъчни количества за производството на атомна бомба от вида на тази от Хиросима. — Пръстът му се плъзна към другия край на картата, на запад. — Второ, в Арак бе построен реактор за производство на тежка вода, използвана за получаване на плутоний, който е материалът на бомбата от Нагасаки. Но тежката вода не е необходима за ядрените съоръжения, които руснаците произвеждат за иранците в Бушехр. А след като не е потребна там, тогава за какво им е? Съоръженията в Арак логично водят до извода, че съществуват други, необявени съоръжения, което смятаме за много тревожно.

— Дали това не е буря в чаша вода? — попита Томаш. — В случая с тежката вода, разбира се. — Усмихна се на каламбура. — В крайна сметка, може би смятат да използват ядрената енергия за мирни цели...

Франк Белами го изгледа с неприязън.

— За мирни цели? — Очите му блеснаха като хладни остриета. — Използването на ядрената енергия за мирни цели, драги професоре, се свежда до строежа на централи за производство на електричество. А Иран е най-големият производител на природен газ и четвъртият в света производител на петрол. За какво им е на иранците да произвеждат електричество с ядрени централи, щом могат да го получат много по-евтино и по-бързо благодарение на своите огромни залежи от природен газ и твърди горива? Кажете ми тогава, защо иранците строят тайно ядрени централи? Защо им е тежка вода, субстанция, използвана само при производството на плутоний? — Направи ефектна пауза. — Драги ми професоре, нека не бъдем наивни. Ядрената програма на Иран за мирни цели не е нищо друго, освен фасада, която прикрива изграждането на съоръжения, предназначени за същинската цел — иранската програма за ядрено въоръжаване. — Задържа погледа си, впит в Томаш. — Разбрахте ли?

Томаш имаше вид на примерен ученик, почти вцепенен от страх пред недоволния учител.

— Да, разбрах.

— Въпросът е да открием откъде Иран е взел технологията, която му е позволила да стигне толкова далече? — Вдигна два пръста. — Има две възможности. Първата е Северна Корея, която е получила от Пакистан информация как се обогатява уран в центрофуги. Знаем, че Северна Корея е продала ракети «Нодон» на Иран и е възможно да е продала в същия пакет и ядрена технология с пакистански произход. Втората възможност е Пакистан директно да е направил тази сделка. Макар и да става въпрос за предполагаемо проамерикански настроена страна, много от пакистанските управници и военни споделят едни и същи ислямски фундаменталистки възгледи за света с иранците и не е трудно да допуснем някаква малка помощ, предоставена им тайно.

Томаш дискретно погледна часовника си. Беше шест и десет, което означаваше, че е тук цели два часа. Чувстваше се изморен.

— Извинете — каза той с лека боязън, — бихте ли ми обяснили защо съм ви нужен?

Човекът от ЦРУ побарабани с пръсти по полирания махагон.

— Разбира се — каза съвсем тихо. Погледна към Дан Снайдер. По време на неговото изложение аналитикът беше стоял безмълвно, почти невидим. — Дан, разказа ли на нашия приятел за Азиз ал Мутаки?

— *Yes, mister* Белами.

Все със същия почтителен тон.

— Обясни ли му, че Азиз е активист на Ислямско движение за съпротива?

— *Yes, mister* Белами.

— А каза ли му, че Ислямско движение за съпротива е дясната ръка на «Хизбула»?

— *Yes, mister* Белами.

— Поясни ли му кой е основният спонсор на «Хизбула»?

— *No, mister* Белами.

Едва доловимо проблясване премина през синия му поглед.

— А! — възкликна. — Не си му обяснил това.

— *No, mister* Белами.

Мъжът с леденото изражение отново се обърна към Томаш.

— Не знаете кой финансира «Хизбула»?

— Аз ли? — попита португалецът. — Не.

— Кажи му, Дан.

— Иран, *mister* Белами.

Томаш претегли за момент тази нова информация и съответните последиствия.

— Иран? — повтори португалецът. — И какво следва от това? Белами отново попита Снайдер, без да сваля очи от историка.

— Дан, говори ли му за професор Сиза?

— *Yes, mister* Белами.

— Каза ли му къде е учил професор Сиза на младини?

— *No, mister* Белами.

— Кажи му.

— Бил е на стаж в Института за авангардни изследвания, *mister* Белами.

Белами се обърна сега към Томаш.

— Разбрахте ли?

— Не.

— Дан, къде се намира институтът, в който професор Сиза е стажувал?

— В Принстън, *mister* Белами.

— И кой голям учен е работил там?

— Алберт Айнщайн, *mister* Белами.

Човекът от ЦРУ повдигна вежди към Томаш.

— Сега разбрахте ли?

Португалецът прокара ръка по брадичката си, преценявайки усложненията, които внасяха новите сведения.

— Разбирам — каза той. — Но какво означава всичко това?

Франк Белами въздъхна.

— Означава, че възникват прекалено много въпроси. — Вдигна палеца на лявата си ръка. — Въпрос номер едно: какво правят косми от главата на Азиз ал Мутаки в кабинета на най-големия физик в Португалия? — Вдигна показалец. — Въпрос номер две: къде се намира професор Сиза, който е стажувал в Принстън в същия институт, в който е работил Айнщайн? — Вдигна средния си пръст. — Въпрос номер три: по каква причина организация като «Хизбула» е трябвало да отвлича точно този физик? — Безименен пръст. — Въпрос номер четири: какво знае професор Сиза за поръчката, възложена от Бен Гурион на Айнщайн относно създаването на ядрено оръжие? —

Кутре. — Въпрос номер пет: дали Иран не използва «Хизбула» като оръдие в намирането на нов начин на производство на ядрени оръжия?

Томаш се размърда на стола си.

— Предполагам, че вече имате отговори на тези въпроси?

— Вие сте гений — отвърна Белами, без нито един мускул да трепне по лицето му.

Португалецът изчака какво ще последва, но нищо не се случи. Франк Белами продължи да стои втренчен в него, без да каже и дума; чуваше се само тежкото му дишане. Грег Съливан беше съсредоточил погледа си върху масата и вниманието му изглежда бе обсебено от нещо невидимо за другите. Дан Снайдер изчакваше нареждания с отворен пред себе си лаптоп.

— Е, добре, щом имате отговорите — каза Томаш, — какво очаквате от мен?

Човекът с ледения поглед не бързаше да отговаря.

— Дан, покажи му момичето — прошепна накрая.

Снайдер плъзна пръсти по клавиатурата на компютъра.

— Готов съм, *mister* Белами — каза той и извъртя лаптопа към другия край на масата.

— Познавате ли тази госпожа? — попита Белами, обръщайки се към Томаш.

Историкът надникна и видя хубава жена с черни коси и познати светлокафяви очи с жълти искрици.

— Ариана — възкликна той. Погледна към Белами. — Да не би да е замесена в това?

Синеокият мъж се обърна към младежа с лаптопа.

— Дан, обясни на нашия приятел коя е тази госпожа.

Снайдер погледна справката, изписана до снимката на екрана.

— Ариана Пахраван, родена през 1966 г. в Исфахан, Иран, дъщеря на Санджар Пахраван, един от иранските учени, започнали работа по проекта в Бушехр. Ариана учи в колеж в Париж, когато избухва Ислямската революция. Завършва докторантура по ядрена физика в Сорбоната и се омъжва за френския химик Жан-Марк Дюкас, с когото се развежда през 1992 г. Няма деца. Завръща се в страната си през 1995 година и започва работа в Министерството на науката като дясна ръка на министъра Бозоргмехр Шафак.

— Точно това ми каза и тя — побърза да каже Томаш, щастлив, че не го е излъгала.

Франк Белами примигна.

— Разказала ви е всичко това?

Историкът се засмя.

— Не, разбира се, че не. Но малкото, което ми каза, съвпада с... е-е... с тази биографична справка.

— Казала ви е, че работи в Министерството на науката?

— Да, така ми каза.

— А спомена ли, че е богиня в леглото?

Този път Томаш запримигва.

— Моля?

— Каза ли ви, че е богиня в леглото?

— Хм... опасявам се, че разговорът не стигна дотам — заекна Томаш сконфузено. Поколеба се. — А така ли е?

Белами не помръдна, но леко трепване в крайчеца на устните му издаде нещо, което приличаше на зараждаща се усмивка.

— Бившият й съпруг ни каза, че е така.

Томаш се засмя.

— Значи не ми е казала всичко.

Човекът от ЦРУ не отвърна на смеха. Стисна устни и присви студените си очи.

— Какво искаше от вас?

— О, нищо особено. Нае ме да помогна за дешифрирането на един стар документ.

— Стар документ? Какъв?

— Някакъв неиздаван труд на Айнщайн.

В момента, в който произнесе името на прочутия учен, Томаш мислено хлъцна от изненада. Какво съвпадение, каза си той. Документ на Айнщайн. И веднага отхвърли мисълта — дали наистина беше съвпадение? И каква връзка имаше това с останалото?

— И вие приехте ли?

— Моля?

— Приехте ли?

— Какво да съм приел?

Белами цъкна нетърпеливо с език.

— Приехте ли да дешифрирате документа?

— Да. Добре плащат.
— Колко?
— Сто хиляди евро на месец.
— Нищо не е.
— Повече е, отколкото година работа във факултета.
— Ще ги имате, но ще работите за нас.
Томаш погледна объркано.
— Да работя за кого?
— За нас. За ЦРУ.
— И какво трябва да направя?
— Ще отидете в Техеран да видите този документ.
— Само това ли?
— И още нещо дребно, което после ще ви обясним.
— За какво се отнася?
— После ще ви обясним.

Португалецът се усмихна и поклати глава.

— Не, не става така — каза той. — Аз не съм Джеймс Бонд, аз съм историк, специалист по криптоанализ и древни езици. Няма да работя за ЦРУ.

— Ще го направите.

— Не, няма.

Франк Белами се надвеси над масата и впи жестоките си очи в Томаш. Дрезгавият му глас придоби заплашителен оттенък.

— Драги ми професоре, ще ви представя нещата по друг начин — изръмжа глухо. — Ако не приемете предложението, което ви отправям, животът ви ще стане доста сложен. — Белами вдигна вежди. — Всъщност рискувате да се лишите от него. Предполагам, че ме разбирате. — Ъгълчетата на устните му се разтегнаха в привичната гримаса, наподобяваща усмивка. — Но ако приемете, ще се случат четири неща. Първо, ще спечелите вашите мизерни двеста хиляди евро на месец — сто хиляди от нас и останалите сто хиляди от иранците. Второ, може би ще помогнете да открием клетия професор Сиза. Дъщеря му се поболя от притеснение къде ли се е дянало скъпото й татенце. Трето, може би ще успеете да спасите света от най-големия му кошмар — ядрено оръжие, попаднало в ръцете на терористите. И четвърто, навярно най-важното за вас, животът ви има бъдеще. — Белами се отпусна на стола. — Ясен ли съм?

Историкът отвърна на погледа му. Беше бесен заради отправените му заплахи и съзнанието, че няма къде да бяга; човекът, който стоеше пред него, разполагаше с огромна власт и воля да я използва, както реши.

— Разбрахте ли? — повтори въпроса си Белами.

Томаш кимна бавно.

— Да.

— *Fucking*^[9] гений.

— *Fuck you*^[10] — отвърна незабавно португалецът.

Белами се разсмя за първи път. Тялото му се разтресе от пристъпа, хълцаше и се превиваше, докато смехът премина в упорита кашлица. Овладея я и след кратка пауза, в която нормализира дишането си и възвърна обичайното си изражение, той погледна Томаш.

— Имате *big balls*^[11], професор Нороня. Това ми харесва. — Кимна към Съливан и Снайдер, които наблюдаваха сцената с гробно мълчание. — Не са много хората, които биха дръзнали да ми кажат *fuck you*. Дори и президентът не би си го позволил. — Неочаквано заби пръст в Томаш и добави заканително: — Посмей да го кажеш отново! Разбра ли ме?

— Хм.

— Разбра ли?

— Да, разбрах.

Американецът разтри чело.

— Много добре — въздъхна той, връщайки си пълния контрол над ситуацията. — Преди малко не довърших историята за поръчката, която Бен Гурион възложил на Айнщайн. Искате ли да я чуете докрай?

— Щом настоявате...

— Айнщайн започнал да работи върху новата атомна бомба месец след срещата си с Бен Гурион. Припомням ви, че идеята била да се създаде такъв тип бомба, която Израел да може да произведе с малко средства и тайно. Известно ни е, че Айнщайн е работил над този проект поне три години, до 1954-а включително. Възможно е да е продължил работата си и през 1955-а, годината, в която умира. Малко се знае какво точно направил нашият гений. Учен, който е работил заедно с него, ни съобщи, че Айнщайн открил формулата на невиджано мощен взрив, толкова мащабен, че според информатора ни Айнщайн изглеждал потресен от собственото си откритие. — Белами

придоби изражението на човек, който се мъчи да си припомни нещо, сякаш връхлетян от някакво съмнение. — Да, точно така — каза накрая. — Потресен. Това беше думата, която спомена нашият информатор.

— Не знаете ли къде е този документ?

— Документът изчезнал и Айнщайн отнесъл тайната със себе си в гроба. Но е възможно да го е поверил някому. Казват, че Айнщайн се сприятелил с един млад физик, стажант в Института за авангардни изследвания, чието име е...

— Професор Сиза!

— Вие сте *fucking* гений, несъмнено — потвърди Белами. — Точно така, самият професор Сиза. Същият, който изчезна преди три седмици. Същият, в чийто апартамент са били намерени улики, водещи към Азиз ал Мутаки, опасния активист на «Хизбула» — терористичното движение, финансирано от Иран. Все този Иран, който се опитва по всички възможни начини да започне тайно производство на ядрени оръжия.

— Господи!

— Сега разбирате ли защо настоявахме толкова да говорим с вас?

— Да.

— Остава да ви кажем още нещо, което ни беше разкрито от нашия информатор.

— Какъв информатор?

— Приятелят на Айнщайн, човекът, на когото нашият гений е говорил за проекта, възложен от Бен Гурион.

— Да.

— Информаторът ни каза, че Айнщайн имал дори кодово име за своя проект.

Томаш почувства, че сърцето му ще изхвъркне.

— Какво е името?

Франк Белами пое дълбоко въздух.

— *Die Gottesformel*. Божията формула.

---

[1] Добър ден, господин... (англ.). — Б.р. ↑

[2] Малчугана (англ.). — Б.р. ↑

[3] Дебелака (англ.). — Б.р. ↑

[4] Бум (англ.). — Б.р. ↑

- [5] Закон за националната сигурност. — Б.р. ↑
- [6] Office of Strategic Services — Управление на стратегическите служби. — Б.р. ↑
- [7] Central Intelligence Agency — Централно разузнавателно управление. — Б.р. ↑
- [8] Веднага, господин... (англ.). — Б.р. ↑
- [9] Проклет, шибан (англ.). — Б.р. ↑
- [10] Майната ти (англ.). — Б.р. ↑
- [11] Букв. «големи топки» (англ.); мъжкар. — Б.р. ↑

V

Живописни къщички с бели стени и керемидени покриви се катереха една над друга на отсрещния бряг на Мондего и надничаха сред короните на чинарите, опасани от старата крепостна стена. Сградата на университета привличаше погледа с горделивата си осанка и красивата камбанария, извисила се като фар върху скалист нос, като главен ориентир, към който бяха отправени погледите на всички.

Слънцето глезеше Коимбра.

Колата мина през Шопалиньо — парка с огледалното отражение на стария град в кротката пелена на реката. Стиснал кормилото, Томаш се полюбува на древното селище отвъд реката и си помисли за сетен път, че мястото, където се чувстваше добре, беше именно тук, в Коимбра. Из улиците му се срещаха старото и новото, традицията и модерното, фадото и рокът, романтизмът и кубизмът, вярата и науката. Сред изпълнените със светлина постройки сновяха студенти — момичета и момчета с книжки под мишниците и мечти за бъдещето, греещи в очите им.

Томаш пресече Мондего по моста Санта Клара и навлезе в «Ларго да Портажайм», който заобиколи, за да свие наляво. Паркира на крайбрежната улица до гарата и се впусна из лабиринта в центъра, докато стигна «Ферейра Боржеш», главната улица, оживена от безброй магазини, кафенета, сладкарници и *boutiques*, която излизаше на живописния площад «Праса ду Комерсио».

Свърна по една странична тясна уличка и влезе в триетажна сграда със стар асансьор с решетка и мирис на застояло. Натисна копчето и след кратко клатушкане слезе на втория етаж.

— Томаш — каза майка му на вратата, разтваряйки ръце за прегръдка. — Добре че дойде. Боже, вече се притеснявах.

Прегърнаха се.

— Е, защо?

— Ами как защо? Заради пътуването, какво друго?

— Какво му е на пътуването?

— Има всякакви хора, синко. Не слушаш ли новините? Вчера е станала ужасна катастрофа на магистралата до Сантарем. Някакъв смахнат се носил с бясна скорост и се забил в друга кола, която спокойно си карала по пътя. В нея имало младо семейство, бебенцето им умряло.

— Мамо, ако от всичко ме е страх, не би трябвало да си показвам носа от вкъщи.

— Ами то и вкъщи да си стои човек, пак е опасно, нали знаеш?

Томаш се разсмя.

— Да си стоиш вкъщи, е опасно, така ли? Откога?

— Ами гледах новините. Според статистиката най-много злополуки ставали вкъщи, да го знаеш.

— Ами след като хората прекарват по-голяма част от времето си вкъщи...

— Ох, мили ми сине, казвам ти — изохка майка му и събра длани като за молитва, — живеем на косъм от смъртта. На косъм!

Томаш си свали сакото и го окачи на закачалката.

— Добре, добре — каза той, за да приключат с темата. — Татко?

— Почива си горкият. Събуди се с главоболие, пи нещо много силно, така че ще се събуди чак след час-два. — Махна към кухнята. — Влизай. Готвя обяд.

Томаш седна в трапезарията, изморен от пътя.

— Как е татко?

— Татко ти ли? — Поклати глава. — Никак не е добре горкичкят. Боли го, чувства се отпаднал, потиснат...

— Но радиотерапията ще помогне, нали?

Граса погледна сина си в очите.

— Въпреки депресията той все се надява, нали? — Въздъхна. — Но доктор Говейя ми каза, че радиотерапията само забавя процеса, нищо повече.

Томаш наведе очи.

— Мислиш ли, че наистина си отива?

Майка му се поколеба, преди да отговори.

— Отива си — каза накрая шепнешком. — Аз му казвам, че не е така, че трябва да се бори, че все ще се намери разрешение. Но доктор Говейя ми каза да не се залъгвам с напразни надежди и че е по-добре да използваме времето, което остава.

— А той знае ли?

— Ами, как да ти кажа, татко ти не е глупав, нали? Знае, че е тежко болен. Никой не крие това от него. Но се опитваме да му вдъхнем надежда.

— А той как реагира?

— Различно. В началото реши, че това е някаква грешка, че са объркали изследванията, че...

— Да, каза ми.

— А после го прие. Но настроението му се мени всеки ден, дори всеки час. Понякога е много потиснат, казва, че ще умре, а не му се умира. Тогава го утешавам. Но после започва да се държи така, сякаш има обикновен грип, и говори обратното на това, което е казал преди час. Дори прави планове за пътуване до Бразилия или на сафари в Мозамбик, такива ми ти работи. Доктор Говея казва, че трябва да го оставим да бълнува буден, това е добре за него, помага му да се отърси от депресията. Право да ти кажа, и аз мисля така.

— Каква мъка само.

Граса отново въздъхна.

— Ужасно е. — Тръсна глава, сякаш да прогони лошите мисли. — Но стига сме се окайвали — реши тя да смени темата. Обърна глава, търсейки куфара на сина си, но нищо не намери. — Ти какво, няма ли да преспиш тук?

— Не, мамо. Трябва да се върна тази вечер в Лисабон.

— Веднага ли? Но защо?

— Имам полет утре сутринта.

Майка му захлупи лице в шепите си.

— Пресвета Дево! Полет! Пак ли ще пътуваш със самолет?

— Пак. Такава ми е работата.

— Ох, Пресвета Дево! Вече не съм на себе си. Винаги когато пътуваш, ми се свива сърцето.

— Недей да се притесняваш, няма защо.

— И къде ще ходиш, Томаш?

— Ще летя до Франкфурт, където ще сменя самолета. Отивам в Техеран.

— В Техеран? Това не е ли в Арабия?

— В Иран.

— В Иран ли? Какво ще правиш в ония земи на безумци, мили боже! Нима не знаеш, че са фанатици и мразят чужденците?

— Е, чак толкова!

— Сериозно! Нали гледам новините. Тия араби знаят само да палят американски знамена и да...

— Не са араби, а иранци.

— Ами! Араби са си, и иранците, и алжирците.

— Не, не са. Мюсюлмани са, но не са араби. Арабите са семити, а иранците са арийци.

— Ето че ми даваш още основания! Щом са арийци, значи са нацисти!

Томаш се отчая.

— Каква бъркотия! — възкликна той. — Едното няма нищо общо с другото! Арийци са индоевропейските народи като индийците, иранците, турците и европейците. А арабите са семити като евреите.

— Няма значение. Араби и нацисти са от един дол дренки, навсякъде взривяват бомби.

— Преувеличаваш.

— Какво ти преувеличение! Знам си аз какво говоря!

— Била ли си там някога, та говориш с такава убеденост?

— Не ми и трябва. Добре ги знам.

— Така ли? И откъде?

Майката спря на вратата на кухнята, погледна го в очите и сложи ръце на кръста.

— Как откъде, гледах по новините.

Томаш довършваше млякото с ориз, когато чу баща си да кашля. Миг след това вратата на стаята се отвори и Мануел Нороня, по халат и чорлав, надникна в трапезарията.

— Здравсти, Томаш. Как си?

Синът стана.

— Здравей, татко. Как я караш?

Старият професор по математика се намръщи неопределено.

— Горедолу.

Седна на масата в трапезарията и жена му, която подреждаше чиниите, го погледна нежно.

— Искаш ли да похапнеш нещо, Манел?

— Само супичка.

Граса напълни една чиния с топла супа и я сложи пред мъжа си.

— Ето. Още нещо?

— Не, това ми стига — каза Мануел, докато отваряше чекмеджето с приборите, за да си вземе лъжица. — Не съм много гладен.

— Добре, ако решиш да хапнеш още нещо, има бифтек в хладилника. Само трябва да се затопли малко. — Излезе от кухнята и облече палтото си. — Ще отскоча до църквата «Свети Бартоломео». А вие, момчета, да слушате!

— До скоро, мамо.

Граса Нороня излезе от апартамента, оставяйки баща и син насаме. Томаш не беше сигурен дали идеята му харесва, все пак бе поблизък с майка си — приказлива и нежна жена, отколкото с баща си — мълчалив човек, който живееше затворен в кабинета си, отдаден на света на уравненията, чужд на семейството и всичко останало.

Тишина.

Потискащото безмълвие, което настъпи в апартамента, бе нарушавано само от потропването на лъжицата в чинията със супа и някое и друго сръбване на Мануел Нороня. Томаш го поразпита за изчезналия му колега Аугуцо Сиза, но баща му знаеше само онова, което беше известно на всички. Каза само, че случаят е притеснил много хора във факултета; стигнало се дотам, че сътрудникът на професора престанал да излиза от къщи и се показвал само за да помоли за някоя услуга, като да му донесат храна от магазина или да се отнесе нещо някъде.

Скоро темата за професор Сиза се изчерпа и Томаш не знаеше за какво биха могли да си говорят отгук нататък. Всъщност не можеше да си спомни дали някога беше разговарял нормално с баща си. Но тишината трябваше да бъде запълнена и той започна да разказва за посещенията си в Кайро, описвайки подробно стелата, която беше отишъл да разгледа в Египетския музей. Баща му го изслуша, без да коментира, промърморвайки одобрително тук и там, но явно не следеше разказа с внимание и умът му блуждаеше някъде, навярно в дебрите на болестта или из хоризонтите на абстракцията, където обикновено се рееше.

Отново настъпи тишина.

Томаш вече не знаеше за какво да си говорят. Остана загледан в баща си, в изпитото му бледо и сбръчкано лице, в състареното и немощно тяло. Баща му вървеше с широки крачки към смъртта и тъжната истина беше, че въпреки това Томаш не успяваше да поддържа разговор с него.

— Как се чувстваш, татко?

Мануел Нороня застина с лъжица във въздуха и погледна сина си.

— Страх ме е — каза той просто.

Томаш отвори уста, готов да попита от какво го беше страх, но спря навреме — отговорът беше толкова очевиден. Но точно в мига, в който усети, че трябва да премълчи въпроса, който напираше на устните му, осъзна, че се е случило нещо различно. По някакъв начин баща му беше отворил прозорец към себе си, за първи път му беше казал какво чувства. Сякаш точно в тази секунда беше настъпила някаква метаморфоза; сякаш стената, която ги разделяше, се беше пропукала, сякаш мост се беше издигнал над непроходима река, сякаш бариерата между баща и син беше изчезнала. Големият мъж, геният на математиката, който живееше ограден от логаритми и уравнения, формули и теореми, се беше приземил и бе докоснал сина си.

— Разбирам — успя да каже само Томаш.

Баща му поклати глава.

— Не, синко. Не разбираш. — Приблужи най-сетне лъжицата до устата си и после я пусна. — Живеем живота си така, сякаш е вечен, сякаш смъртта е нещо, което се случва на другите, а от нас е далече, толкова далече, че дори не си заслужава да мислим за това. За нас смъртта е нещо абстрактно. А междувременно аз се занимавам с лекциите и теориите си, майка ти мисли за църквата и за хората, които вижда по новините или в телевизионните сериали, ти се притесняваш за заплатата и за жената, която вече нямаш, за ръкописите, стелите и всички други реликви, нямащи никакво значение в случая. — Погледна през прозореца на кухнята към хората, седнали в кафенето на открито долу, на площад «Праса ду Комерсио». — Знаеш ли, хората минават през живота като сомнамбули, притесняват се за незначителни неща, искат да имат пари и слава, завидват на другите и се тревожат за неща, за които не си струва да се тревожат. Животът им е лишен от

смисъл. Само спят, ядат и си измислят проблеми, с които да се занимават. Дават приоритет на второстепенното и забравят основното. — Поклати глава. — Но проблемът е, че смъртта не е абстракция. Всъщност тя вече е тук, зад ъгъла. И един ден, както си се носил из улицата на живота като сомнамбул, се явява някакъв лекар и ти казва: «Ти може да умреш». И точно в момента, когато кошмарът става нетърпим, най-сетне се събуждаш.

— Татко, ти събуди ли се?

Мануел стана от масата, остави празната чиния в мивката и пусна водата, за да я изплакне.

— Да, събудих се — каза той. Завъртя крана и се върна на масата. — Събудих се, за да изживея навярно последните си мигове. — Погледна към мивката. — Събудих се, за да видя как животът изтича като водата, която потъва в сифона. — Разкашля се. — Понякога се гневя заради това, което става с мен. Дори се улавям, че се питам: «Защо аз?». При това безсмислено гъмжило от хора, които нищо не правят, защо трябваше да се случи точно на мен? — Прокара ръка по лицето. — Онзи ден на път към болницата срещнах Шико да Пинга. Спомняш ли си го?

— Кой?

— Шико да Пинга.

— Не, май не го познавам.

— Познаваш го, разбира се. Онзи старец, който се скита вечно пиян, с мръсни и парцаливи дрехи.

— А, да! Сетих се, спомням си, че съм го виждал като дете. Още ли е жив?

— Жив ли? Човекът е здрав като камък! Непрекъснато е пиян-залян, нищо не прави, нито някога е правил нещо, смърди, храчи по земята, бие жена си... с една дума, пълна отрепка. И защо Бог изпраща тази болест на мен, а оставя смотаняк като него да се шляе на воля, пращящ от здраве? — Отвори широко очи. — Само като си го помисля и ми призлява от мъка.

— Татко, не бива да гледаш така на нещата...

— Несправедливо е! Знам, че не бива, дори е безнравствено човек да пожелава злото да се прехвърля на другите, но като се виждам на какво дередже съм и като гледам на какво здраве се радва смотаняк като Шико да Пинга, извинявай, но просто не мога да не се ядосвам.

— Разбирам.

— От друга страна, знам, че не бива да допускам да ме обзема подобно чувство на възмущение. — Разкашля се. — Усещам, че времето ми сега е ценно, разбираш ли? Трябва да го използвам, за да се преориентирам, да пренаредя приоритетите си, да отделя внимание на действително значимото, да забравя второстепенното и да се помиря със себе си и със света. — Неопределено махна с ръка. — Прекалено дълго време бях затворен в себе си, не обръщах внимание на майка ти, не обръщах внимание на теб, на жена ти и дъщеря ти, бях загърбил всичко, с изключение на математиката, по която съм луд. Сега, когато знам, че мога да умра, разбирам, че съм прекарал живота си като под упойка, все едно съм го проспал, все едно не съм го живял. И това също ме изпълва с гняв. Как съм могъл да бъда толкова глупав? — Сниши глас почти до шепот. — Ето защо смятам да използвам малкото време, което ми остава, за да направя онова, което не съм направил през всичкото това време. Искам да живея истински живота си, да взема онова, което наистина си заслужава, да се помиря със света. — Наведе глава и погледна към гърдите си. — Но не знам дали това, което нося в себе си, ще ми позволи.

Томаш не знаеше какво да каже. Никога не беше чувал баща си да разсъждава за живота и за начина, по който беше живял, за грешките, които беше направил, за хората, които е трябвало да обича и от които беше странил. Всъщност баща му говореше за отношението си към самия него, за игрите, които не бяха играли, за приказките, които не му беше чел, за пасовете, които не му беше подавал, за всичко онова, което не бяха споделили. Говореше за връзката със сина си, макар и по заобиколен начин. Затова остана безмълвен, без да знае какво да отговори. Обзе го огромно, неимоверно желание да получат втори шанс — той да се почувства син на своя баща и баща му да се почувства истински баща на сина си. Да, би било прекрасно да можеха да имат втора възможност.

— Може би имаш повече време, отколкото си мислиш — чу се да казва Томаш. — Може тялото ни да умре, но душата ни да продължи да живее и така, татко, ти би могъл, прераждайки се, да поправиш грешките си от този живот. Вярваш ли в това, татко?

— В кое? В прераждането?

— Да. Вярваш ли?

Мануел Нороня тъжно се усмихна.

— Бих искал да повярвам, разбира се. Кой в моето положение не би искал да вярва в подобно нещо? В душата, която пребъдва. Във възможността да се преродиш в някой и да можеш отново да живееш. Колко хубаво. — Поклати глава. — Но аз съм човек на науката и мой дълг е да не се самозалъгвам.

— Какво искаш да кажеш с това? Смяташ, че не е възможно душата да ни надживее ли?

— Но какво е душата?

— Тя е... знам ли... живителна сила, дух, който ни дава живот.

Старият математик остана загледан в сина си.

— Чуй ме, Томаш — каза. — Погледни ме. Какво виждаш?

— Виждам баща си.

— Виждаш тяло.

— Да.

— Това е моето тяло. Говоря за него така, сякаш се отнася за моя телевизор, моята кола, моята писалка. В случая става въпрос за моето тяло. Това е нещо, което е мое, моя собственост. — Положи длан на гърдите. — Но когато казвам, че тялото е мое, всъщност казвам, че аз не съм тялото. Тялото е мое, но не съм аз. Тогава какво съм аз? — Докосна челото си. — Аз съм моите мисли, моят опит, моите чувства. Ето, това съм аз. Аз съм съзнание. Но дали моето съзнание, това, което представлява моето «аз», е душата?

— Хм... да, предполагам, че е така.

— Проблемът е, че този «аз», който съм, е продукт на химически субстанции, на електрически трансмисии между невроните, на генетично наследство, закодирано в моята ДНК, на безброй дадености, унаследени и присъщи само на мен, които извайват това «аз», което съм. Мозъкът ми е сложна електрохимична машина, която работи като компютър, а моето самосъзнание, което отразява моето съществуване, е нещо като програма. Разбираш ли? Образно казано, мозъкът е *хардуер*, а съзнанието е *софтуер*. Което поражда интересни въпроси. Дали един компютър има душа? Ако човешкото същество е един много сложен компютър, дали самият той има душа? И ако цялата система загине, дали душата оцелява? И къде по-точно? На кое място?

— Ами... издига се над тялото и отива... ами... отива...

— Отива на небето?

— Не, отива... не знам... прехвърля се в друго измерение.

— Но от какво се състои тази душа, която излиза от тялото? От атоми ли?

— Не мисля, че е от атоми. Сигурно е някаква нематериална субстанция.

— Няма атоми, така ли?

— Смятам, че няма. То е... дух.

— Добре, това ни води към един друг въпрос — отбеляза математикът. — Дали един ден в бъдещето душата ми ще си спомни за това мое съществуване?

— Да, казват, че си спомня.

— Но това няма смисъл, нали?

— Защо не?

— Виж, Томаш. По какъв начин е организирано съзнанието ни? Как аз знам, че съм аз — професор по математика, твой баща и съпруг на майка ти? Че съм се родил в Кащело Бранко и съм почти оплешивял? Как знам всичко това за самия себе си?

— Татко, знаеш го заради това, че си го изживял, ти самият си го направил или казал, заради това, че си го чул, видял и научил.

— Точно така. Знам, че съм аз, защото имам спомен за мен самия, за всичко, което ми се е случило, дори и онова, станало само преди секунда. Аз съм собствената си памет. А къде се помещава тази памет?

— В мозъка, разбира се.

— Точно така. Паметта ми е в мозъка, съхранява се в клетките му. Тези клетки са част от моето тяло. И ето, в това е въпросът. Когато тялото ми умре, клетките ще престанат да бъдат захранвани с кислород и също ще умрат. Така се заличава цялата ми памет, споменът за онова, което съм. А щом е така, как тогава, по дяволите, душата ми ще си спомни моя живот? Ако душата няма атоми, тя не би могла да има клетки на паметта, нали така? От друга страна, клетките, в които са записани спомените от живота ми, вече са мъртви. В такъв случай как душата би могла да си спомни каквото и да било? Не ти ли се струва някак безсмислено?

— Татко, говориш така, сякаш всички сме обикновени машини, компютри. — Разтвори ръце, като да покаже нещо очевидно. — Но ние не сме компютри, ние сме хора, ние сме живи същества.

— А каква е разликата?

— Ами ние мислим, чувстваме, живеем. А компютрите — не.

— И си сигурен, че наистина сме различни?

— А няма не сме? Ние сме живи същества, биологични организми, а компютрите са процесори.

Мануел Нороня вдигна лице нагоре, сякаш търсеше помощ в небето.

— И това момче е защитило докторантура в университета...

Томаш недоумяваше.

— Защо казваш това? Глупост ли казах?

— Не, синко, каза същото, което би казал всеки един биолог, не се притеснявай. Но ако попиташ този биолог какво е животът, той ще ти отговори горе-долу така: «Животът е съвкупност от сложни процеси, основани на химията на въглеродния атом». — Вдигна показалец. — Но дори и най-лиричният биолог би признал, че ключово понятие в това определение не е *въглеродният атом*, а *сложни процеси*. Истина е, че живите организми са изградени от въглеродни атоми, но не това е същината на дефиницията за живот. Има биохимици, които допускат, че първите форми на живот на Земята не са се базирали на въглеродните съединения, а на кристалите. Атомите са само материята, която прави живота възможен. Няма значение дали е атомът А, или атомът В. Представи си, че атомът А в главата ми по някаква причина е бил заменен с атома В. Нима заради това бих престанал да съм аз? — Поклати глава. — Не мисля. Онова, което правя аз, е моделът, информационната структура. С други думи, важни са не атомите сами по себе си, а начинът, по който са организирани. — Мануел се закашля. — Знаеш ли откъде идва животът?

— Откъде?

— От материята.

— Е, това вече е новина.

— Не разбираш какво искам да кажа. — Удари с пръст по масата. — Атомите в организма ми са абсолютно еднакви с атомите на тази маса или с атомите на която и да било далечна галактика. Всички те са еднакви. Разликата е във формата на организация. Какво, мислиш, свързва атомите така, че да образуват живи клетки?

— Хм... не знам.

— Дали е някаква «жизнена сила»? Дали е дух? Дали е Бог?

— Може би...

— Не, сине — каза той, поклащайки глава. — Онова, което свързва атомите в живите клетки, са законите на физиката. Ето това е основният въпрос. Виж, как може една съвкупност от неодушевени атоми да образува жива система? Отговорът е в съществуването на закони на «безкрайно сложното». Всички проучвания показват, че системите се организират спонтанно, изграждайки все по-сложни структури, които функционират съгласно законите на физиката и могат да бъдат описани с математически уравнения. Един физик, Нобелов лауреат, дори доказа, че уравненията, описващи неорганични химични процеси, са сходни с уравненията, описващи моделите на поведение на висшите биологични системи. Казано по друг начин, живите организми са всъщност продукт на невероятно усложняване на неорганичните системи. И това усложняване не е резултат от дейността на някаква «жизнена сила», а на самоорганизиращата се материя. Една молекула например може да бъде изградена от милион атоми, свързани по специфичен и сложен начин, а функциите ѝ се контролират от толкова сложни химически структури, че напомня град. Разбираш ли какво искам да ти кажа?

— Хм... да.

— Тайната на живота не е в атомите, които съставят молекулата, а в структурата им, в сложната им организация. А тази структура съществува, защото се подчинява на законите за самоорганизацията на материята. По същия начин, по който животът е продукт от усложняването на инертната материя, съзнанието е продукт от усложняването на живота. Ключовият фактор е сложността на организацията, а не материята. — Мануел отвори едно чекмедже и извади книга с рецепти, която разгърна напосоки. — Виждаш ли тези букви? С какво мастило са напечатани?

— Черно.

— Представи си, че вместо черно мастило печатарят беше използвал червено. — Затвори книгата и я размаха. — Това ще промени ли съдържанието на тази книга?

— Разбира се, че не.

— Очевидно. Онова, което изгражда същината на една книга, не е цветът на мастилото, с което са изписани буквите, а информационната структура. Няма значение дали мастилото е черно,

или е червено, важно е информационното съдържание на книгата, нейната структура. Аз мога да прочета романа «Война и мир», отпечатан с шрифт *Times New Roman* или с *Arial* в друго издание, но книгата ще си остане същата. При всички обстоятелства това ще е романът «Война и мир» на Лев Толстой. И обратно, ако имам «Война и мир» и «Ана Каренина», отпечатани с един и същи шрифт, например *Times New Roman*, това няма да ги направи еднакви, нали? Следователно определящият фактор не е шрифтът, нито цвета на мастилото, а структурата на текста, неговата семантика, неговата организация. Същото е и с живота. Няма значение дали животът се базира на въглеродни атоми, на кристали или нещо друго. Онова, което прави живота, е информационната структура, семантиката, сложната организация. Аз се казвам Мануел и съм професор по математика. Могат да махнат атома А от тялото ми и да го заменят с атома В, но ако информацията се запази, ако структурата остане недокосната, аз ще продължа да съм си аз. Могат да ми подменят всички атоми, замествайки ги с други, но аз ще продължавам да съм си аз. Всъщност доказано е, че в рамките на един човешки живот се подновяват почти всички атоми. Но въпреки това аз съм си аз. Да вземем «Бенфика» и да сменим всички играчи. «Бенфика» си остава, продължава да си е «Бенфика», независимо дали играе този или онзи футболист. Не футболистът А или В прави отбора «Бенфика», а семантиката и информационната структура. Същото е с живота. Няма значение какъв точно атом в кой точно момент изгражда дадена структура. Онова, което ни интересува, е структурата сама по себе си. Стига атомите да направят възможно съществуването на информационната структура, която определя моята идентичност и функциите на органите ми, животът е възможен. Разбираш ли?

— Да.

— Животът е изключително сложна информационна структура и всичките ѝ функции предполагат обработка на информация. — Мануел Нороня се покашля. — От това определение обаче произтичат сериозни последствия. Ако в същината си животът е модел, семантика, информационна структура, която се развива и взаимодейства с околния свят, ние, в крайна сметка, сме нещо като програма. Материята е хардуер, а съзнанието ни е софтуер. — Посочи челото си. — Ние сме изключително сложна и усъвършенствана компютърна програма.

— И каква е програмата на този... компютър?

— Оцеляването на гените. Някои биолози определят човешкото същество като машина за оцеляване, нещо като програмиран робот за съхранение на гените. Знам, че така изложени, нещата звучат шокиращо, но ние сме точно това — програмирани компютри за съхранение на гени.

— От тази дефиниция следва, че компютърът е живо същество.

— Без съмнение. Това е живо същество, което не е съставено от въглеродни атоми.

— Но това е невъзможно!

— Защо?

— Защото компютърът се ограничава до реализиране на предварително дефинирана програма.

— Което е същото като онова, което правят всички живи организми — отвърна бащата. — Проблемът е, че компютърът е машина, функционираща на принципа на програмирани стимул-отговор, нали?

— Да.

— А кучето на Павлов? Нима не функционира на принципа на програмираните стимул-отговор? Ами вземи кое да е растение! Или скакалецът например.

— Добре... разбирам. И въпреки това е... различно.

— Никак не е различно. Ако ние се запознаем с програмата на скакалеца, ако научим какво го привлича и какво го отблъсква, какво го мотивира и какво го плаши, бихме могли да предвидим цялото му поведение. Скакалците имат относително прости програми. Ако се случи събитие X, те ще реагират по начин A. Ако стане Y, те ще постъпят по начин B. Точно като създадена от нас машина.

— Но скакалците са естествени машини. Компютрите са изкуствени машини.

Мануел се огледа наоколо, търсейки подходящ пример. Вниманието му се насочи към прозореца, където видя един врабец, литнал към дървото на отсрещния тротоар.

— Погледни птиците. Гнездата, които си правят по дърветата, естествени ли са, или са изкуствени?

— Естествени са, разбира се.

— Тогава всичко, което човекът прави, също е естествено. Ние имаме антропоцентрична представа за природата и делим нещата на естествени и изкуствени, определяйки като изкуствени направените от човека, а като естествени сътворените от природата, от растенията и животните. Но това е условно. Истината е, че ако човекът е животно, в такъв случай той също е природно създание, нали?

— Да.

— Бидейки природна твар, всичко, създадено от него, е естествено. Значи и неговите творения са естествени по същия начин, по който гнездото, направено от птиците, е нещо естествено. — Отново се разкашля. — Това, което искам да кажа, е, че всичко в природата е естествено. И щом човекът е продукт на природата, то и създаденото от него е естествено. Определянето на създадените от него предмети като изкуствени е въпрос на езикова норма, но всъщност те са толкова естествени, колкото и нещата, които птиците създават. Следователно, бидейки творения на природна твар, компютрите, както и гнездата, са естествени.

— Но нямат разум.

— Нито птиците, нито скакалците имат «разум». — Той се намръщи. — По-точно е да се каже, че и птиците, и скакалците, и компютрите имат разум; те просто нямат нашия разум. Да вземем за пример компютрите: какво ни гарантира, че след сто години те няма да са умни като нас и дори да развият по-голяма интелигентност от нашата. А ако достигнат нашата степен на интелигентност, можеш да бъдеш сигурен, че те ще развият емоции и чувства и съзнание за това.

— Не вярвам в това.

— Че биха могли да имат емоции и чувства и да бъдат съзнателни същества?

— Да. Не вярвам в това.

Мануел Нороня се задави от нов пристъп на мъчителна, раздираща кашлица. Синът му му подаде чаша вода в опит да му помогне да се успокои. Когато пристъпът отмина, Томаш погледна угрижено баща си.

— Добре ли си, татко?

— Да.

— Искаш ли да си полегнеш малко? Може да...

— Добре съм, остави ме — прекъсна го старият математик.

— Ти си знаеш.

— Добре съм — настоя той, поемайки дъх. — Та докъде бяхме стигнали?

— Не е важно.

— Не, не. Искам да ти обясня това, важно е.

Томаш се поколеба, преди да продължи.

— Казвах, че не вярвам някой ден компютрите да могат да изпитват чувства и да имат съзнание.

— А, да — възкликна Мануел, улавяйки нишката на мисълта. — Смяташ, че компютрите не могат да имат емоции, така ли?

— Да. Нито емоции, нито съзнание.

— Заблуждаваш се. — Пое си дълбоко въздух и дишането му се успокои. — Знаеш ли, емоциите и съзнанието се постигат на определено ниво от развитието на интелекта. Но какво е това «интелект»?

— Способност да се осъществяват сложни мисловни процеси, поне така мисля.

— Точно. С други думи, интелектът е форма на усъвършенствана сложност. Човешкото ниво на интелект не е непременно необходимо за наличието на съзнание. Кучетата например са много по-малко «умни» от човека, но ако попиташ някого, който има куче, дали кучето му улавя емоции и има съзнание за нещата, той без да се колебае ще каже «да». Кучетата имат чувства и съзнание. Значи емоциите и съзнанието са механизми, които възникват в определено ниво на сложност на интелекта.

— Следователно смяташ, че ако компютрите достигнат такова ниво на сложност, те ще развият емоции и съзнателност?

— Без съмнение.

— Трудно ми е да го повярвам.

— Трудно ти е не само на теб, но и на повечето хора, които не са проникнали в същината на проблема. Мисълта, че машините биха могли да имат съзнание, е шокираща за простосмъртните. Но повечето учени, които се занимават с тази проблематика, смятат за напълно естествено, че симулираният разум би могъл да стане «съзнателен».

— Татко, наистина ли смяташ, че е възможно компютърът да придобие разум? Мислиш ли, че би могъл да мисли самостоятелно?

— Разбира се. Всъщност компютрите вече са достатъчно интелигентни. Те са по-умни от червея например. Не са толкова умни, колкото човека, но са по-умни от червея. Но какво отличава интелигентността на човека от тази на червея? Сложността. Нашият мозък е много по-сложен от този на червея. Подчиняват се на едни и същи принципи — и двата вида притежават синапси и връзки, само че човешкият мозък е неизмеримо по-сложен от този на червея. — Допря пръст до слепоочието си. — Знаеш ли какво представлява мозъкът?

— Мозъкът е онова, което се намира в черепа.

— Мозъкът е органична маса, която функционира като сложна електрическа система. Вместо жици има неврони, вместо чипове — мозък, но принципът е същият. Функционирането му има определящо значение. Нервните клетки изпращат електрически импулси с определена команда, които се провеждат по невронните вериги до съответните мускули. Друга, различна команда, би довела до възникването на различен импулс. Точно както при компютъра. Искам да кажа, че ако успеем да усъвършенстваме мозъка на компютъра и да го направим много по-сложен от това, което е днес, би могъл да функционира на нашето ниво.

— И възможно ли е да ги направим толкова интелигентни, колкото са човешките същества?

— Теоретично не съществуват пречки. Виж, компютрите вече превъзхождат човешките същества по скорост на изчисленията. Най-големият им недостатък е липсата на креативност. Един от бащите на компютрите, англичанинът Алън Тюринг, твърди, че в деня, в който успеем да проведем с компютър същия разговор, какъвто бихме провели с човешко същество, тогава вече можем да говорим за мислещ компютър, за компютър с интелект на нашето равнище.

Томаш придоби скептично изражение.

— Но дали това наистина е възможно?

— Истина е, че дълго време учените са смятали това за невъзможно поради сложната математическа задача. — Покашля се. — Знаеш ли, ние, математиците, винаги сме смятали Бог за математик. Според нас Вселената може да бъде описана с математически уравнения. А тези уравнения, колкото и сложни да изглеждат, са решими. Ако едно уравнение не може да се реши, това не се дължи на факта, че то е нерешимо, а на ограниченията на човешкия интелект.

— Не виждам какво целиш...

— Сега ще разбереш — обеща бащата. — Въпросът дали компютрите могат, или не могат да се сдобият със съзнание, е свързан с един от въпросите на математиката и по-точно с автореференциалните парадокси. Чуй това например: «Аз говоря само лъжи». Забелязваш ли тук някаква аномалия?

— Къде?

— Във фразата, която току-що формулирах: «Аз говоря само лъжи».

Томаш прихна.

— Ами то е самата истина.

Бащата го изгледа снизходително.

— Ето, виждаш ли? Ако е истина, че говоря само лъжи, как да приемем, че съм изрекъл една истина? В такъв случай не говоря само лъжи. Ако твърдението е вярно, то противоречи само на себе си. — Повдигна вежди, доволен от произведеното впечатление. — Дълго време се смятало, че това е просто семантичен проблем, дължащ се на ограниченията на човешкия език. Но когато това твърдение добило математически израз, противоречието си останало. Математиците прекарвали много време над задача в опити да я решат, убедени, че решение съществува. Тази илюзия била разсеяна през 1931 г. от математик на име Курт Гьодел, който формулирал две теореми, наречени *Теорема за непълнота*. Теоремите на Гьодел, смятани за едно от най-значимите интелектуални постижения на XX век, първоначално хвърлили математиците в шок. — Замълча нерешително. — Малко сложно е да се обясни в какво се състоят теоремите, но е важно да имаш някаква...

— Опитай.

— Какво? Да ти обясня Теоремите за непълнота ли?

— Да.

— Не е лесно — каза той, поклащайки глава. Напълни гърдите си с въздух, набирайки кураж. — Гьодел всъщност доказва, че не съществува единична математическа теория, която да се използва като основа на останалите дисциплини. Има твърдения, които са истинни, но е невъзможно да бъдат доказани в рамките на системата. Това откритие довело до твърде значими последици — демонстрирайки

ограниченията на математиката, то разкрило непозната страна от архитектурата на Вселената.

— Но какво общо има това с компютрите?

— Много просто. Теоремите на Гьодел предполагат, че колкото и съвършени да са, компютрите винаги ще се сблъскват с ограничения. Макар и да не може да покаже кохерентността на една математическа система, човешкото същество съумява да разбере, че много твърдения в системата са истинни. Но компютърът, поставен пред подобно неразрешимо противоречие, ще блокира. Следователно компютрите никога не биха могли да станат равни на човешките същества.

— Аха, разбрах — възкликна Томаш. Изражение на задоволство се изписа на лицето му. — Значи признаваш, че съм прав...

— Не съвсем — каза старият математик. — Какво следва? Ние можем да предоставим на компютъра формула, за която знаем, че е вярна, но която компютърът да не може да докаже. Това е истина. Но е истина и това, че компютърът би могъл да направи същото с нас. Формулата е недоказуема само за този, който работи вътре в системата, разбираш ли? Но за онзи, който е извън системата, формулата е доказуема. Това е валидно както за компютъра, така и за човека. Заключение: възможно е компютърът да е толкова интелигентен, колкото е човекът, и дори по-интелигентен от него.

Томаш въздъхна.

— И какво доказва всичко това?

— Всичко това доказва, че ние сме само едни свръхусъвършенствани компютри, ние също не можем да имаме душа. Нашето съзнание, нашите емоции, всичко което чувстваме, е резултат на сложната ни структура. Когато умираме, *чиповете* на нашите памет и разум ще изчезнат и ние ще изгаснем. — Пое си дълбоко въздух и се облегна на стола. — Душата, мили ми сине, не е нищо друго, освен измислица, прекрасна илюзия, родена от горещото ни желание да избягаме от неизбежността на смъртта.

VI

Топлите очи на Ариана Пахранан очакваха Томаш на изхода за пътниците, пристигащи на терминала на старото международно летище «Мехрабад». За миг новодошлият се бе почувствал изгубен сред множеството черни и пъстри *чадори*^[1], докато търсеше познатото лице, което все не се появяваше. Чак след като Ариана дойде при него и докосна ръката му, историкът се успокои, че е намерен. Но въпреки това му беше трудно да повярва, че жената в традиционни одежди със зелен воал е онази елегантна иранка, с която беше обядвал в Кайро седмица преди това.

— *Salam*, професоре — поздрави го тя с чувствен глас.

— Здравейте, Ариана. Как сте?

Португалецът изчака секунда, двоумейки се дали да се наведе да я целуне по страните, или имаше друг начин за поздрав в тази земя с толкова радикални обичаи. Иранката разреши въпроса, като му подаде ръка.

— Добре ли пътувахте?

— Отлично — каза Томаш. Завъртя очи. — Припадах при най-малкото подозрение за турбуленция, разбира се. Но като изключим това, всичко мина добре.

Ариана се разсмя.

— Страх ви е да летите, нали?

— Не че ме е страх, просто... мм... имам известни опасения. — Томаш се нацупи като дете. — Постоянно се присмивам на майка си заради това, че я е страх да пътува, но право да си кажа, май съм същият като нея. Наследил съм гена.

Иранката се взря в него, хвърли поглед към спортния сак, който носеше на рамо, и се озърна подире му в очакване да види носач с куфари.

— Не носите ли друг багаж?

— Не. Винаги пътувам с малко багаж.

— Добре. Да вървим тогава.

Жената го поведе към опашката на изхода на летището. Гостът погледна напред и видя оранжевите автомобили, които прибираха пътниците.

— С такси ли ще се придвижим?

— Да.

— Нямате ли кола?

— Професоре, намираме се в Иран — каза тя все така дружелюбно. — Тук не се гледа с добро око на жените, които шофират.

— О, простете.

Настаниха се на задната седалка на таксито — един «Пейкан», който се разпадаше от старост. Ариана се наведе към шофьора.

— *Lotfan, man o bebarin be hotel Simorgh.*

— *Bale.*

Томаш разбра само думата хотел.

— Какъв е този хотел?

— «Симург» — поясни Ариана. — Най-хубавият хотел тук.

Таксиджията обърна глава назад.

— *Darbast mikhayin?*

— *Bale* — отвърна жената.

Томаш изглеждаше любопитен.

— Какво иска той?

— Питаше дали искаме таксито само за нас.

— Само за нас ли? Не разбирам...

— Ирански обичай. Такситата, макар и вече да са заети от пътници, спират по пътя, за да вземат още клиенти. Ако искаме таксито да е само за нас, ще трябва да заплатим разликата в цената, която биха платили останалите пътници, пренебрегнати от шофьора.

— А, разбирам. И какво му отговорихте?

— Казах «да» — потвърди иранката. — Че искаме таксито само за нас.

Ариана свали воала и като маяк, под чиято светлина всичко засиява, изящното ѝ лице изгря в очите на португалеца. Томаш беше забравил колко красива беше тази жена с чувствените си устни, карамелените очи, млечнобялата кожа и мощното си екзотично излъчване. Професорът се насили да отвърне поглед, взря се в прозореца, мъчейки се да не стои там като истукан, пленен от хубостта ѝ.

Техеран се въртеше около невидимата си ос, откривайки панорама със задръстени от движението улици и ширнали се отвъд хоризонта къщи. Градът приличаше на циментова гора, грозна, хаотична и унила, с тегнеща над нея мръснокафява призрачна пелена. Белоснежено и сияйно тяло, като слънце, пронизващо гъсто наслоените облаци, се рееше над тъмната пелена, привличайки погледа на госта.

— Полярната звезда на Техеран — обясни Ариана.

— Полярна звезда?

Иранката се усмихна развеселена.

— Да, така наричаме планината Елбурс. — Погледна към далечната планинска верига. — Огражда целия град откъм север и върховете ѝ винаги са покрити със сняг, дори през лятото. Ако ви се струва, че сте се изгубили, погледнете над къщите и когато видите онези заснежени върхове, ще знаете, че там е север.

— Но те едва се различават...

— Заради смога е. Замърсяването тук е ужасно. По-зле е от Кайро. Понякога ни е трудно да видим планината, макар че е много висока и е толкова близо.

— Доста висока е, това е очевидно.

— Най-високият ѝ връх е Дамаванд, ей онзи там, отдясно. — Посочи. — Извисява се на повече от пет хиляди метра надморска височина и винаги...

— Внимавайте!

Един бял автомобил изскочи отдясно срещу таксито. В мига, в който сблъсъкът изглеждаше неизбежен, таксито рязко изви наляво, връхлитайки на свой ред върху една камионетка, която заби спирачки и неистово натисна клаксона, после изправи волана, избягвайки на косъм катастрофата.

— Какво стана? — попита Ариана.

Португалецът въздъхна облекчено.

— Размина ни се!

Иранката прихна.

— О, не се притеснявайте. Това е нещо нормално.

— Нормално ли?

— Да. Но истина е, че всички чужденци и дори хората, свикнали с хаотичното движение в градовете в Близкия изток, винаги се паникьосват, когато идват тук. Тука карат малко бързичко, така си е, и

на гостите им се изправят косите по няколко пъти на ден. Но обикновено нищо не се случва, в последния момент всичко се оправя, ще видите.

Томаш се загледа в натоварения трафик. В очите му се четеше загриженост.

— Така ли смятате? — попита скептично.

— Не смятам, а съм сигурна. — Ариана махна с ръка. — Хайде, отпуснете се.

Но португалецът не можеше да се успокои и не откъсваше очи от адския трафик. За двацет минути установи, че никой не сигнализира, когато завива наляво или надясно, малко бяха онези шофьори, които поглеждаха в огледалото за обратно виждане, преди да сменят посоката, а още по-малко бяха онези, които носеха предпазни колани. Шофираха с невъзможна скорост, клаксоните и свирещите спирачки бяха обичайни и постоянни звуци, истински концерт върху асфалта. Кулминацията настъпи на магистралата, на «Фазл ол Лахнури», когато един автомобил направи обратен завой и влезе в другото платно, след което измина няколкостотин метра срещу движението, отбивайки накрая в тесен път. Но, както беше предвидила Ариана, пристигнаха живи и здрави в хотела. «Симург» беше луксозен петзвезден хотел с изискано обслужване. Иранката му помогна при *check-in*^[2] и се сбогува с него на вратата на асансьора.

— Починете си малко — препоръча му. — Ще дойда да ви взема в шест за вечеря.

Стаята беше обзаведена с вкус. Томаш хвърли сака на пода и отиде до прозореца, за да се полюбува на Техеран. Над града се извисяваха модерни сгради и изящни минарета, гледащи отвисоко невзрачните къщички долу. В далечината, като спящ великан, се издигаше Елбурс с вечния сняг по върховете, който искреше като скъпоценно колие, изложено на огромна витрина.

Томаш седна на леглото и се зачете в рекламната брошура на «Симург» със списъка от луксозни услуги, предоставяни на клиентите, най-вече хидромасажни вани, фитнес зала и басейн с отделен график за посещения на мъже и жени. Наведе се и отвори вратата на минибара. Виждаха се шишета с минерална вода и безалкохолни

напитки, в това число *Coca-Cola*, но онова, което наистина го зарадва, беше кутия бира *Delster* с капчици ледена вода отгоре. Без да му мисли, отвори кутията и отпи от бирата.

— По дяволите.

Догади му се. Нямаше вкус на бира, а по-скоро на ябълков нектар. Явно беше безалкохолна. Звънна телефонът.

— *Hello?* — обади се Томаш.

— *Hello?* — отвърна му мъжки глас от другата страна. — Професор Томаш Нороня ли е?

— *Yes?*

— Харесва ли ви в Иран?

— Моля?

— Харесва ли ви в Иран?

— А — досети се Томаш. — Мм... дошъл съм да напазарувам някои неща.

— *Very well*^[3] — отговори човекът отсреща. Явно бе доволен, че е чул въпросната фраза.

— Ще се видим ли утре?

— Стига да имам възможност, да.

— Имам хубави килими за вас.

— Да, да.

— На добра цена.

— Добре.

— Ще ви чакам.

Щрак.

Томаш остана с телефона в ръка, без да откъсва очи от слушалката, припомняйки си разговора дума по дума. Човекът от другата страна на линията говореше английски със силен местен акцент, несъмнено бе иранец. Логично, каза си историкът, поклащайки глава. Би трябвало да се досети, че човекът на ЦРУ в Техеран ще е иранец.

Когато вратата на асансьора се отвори и Томаш излезе в хотелското лоби, Ариана вече го очакваше, седнала в един фотьойл край голяма саксия, с чаша билков чай на масата. Иранката беше с

различен *хиджаб*^[4], широки панталони, развяващи се край дългите ѝ крака, *русари*^[5] и копринено манто, покриващо гъвкавата ѝ снага.

— Ще тръгваме ли?

Този път се движеха из Техеран с частна кола и шофьор — мълчалив човек с къса коса и шапка на главата. Ариана обясни, че двадесеткилометровият булевард «Валиасър», на който се намира хотелът, тръгва от бедния южен район на града и достига подножието на Елбурс, където са заможните северни квартали. «Валиасър» беше като ос, около която бе разположен съвременен Техеран, с модерни кафенета, луксозни ресторанти и дипломатически сгради.

Отне им доста време, докато пресекат мегаполиса и стигнат до подножието на планината. Автомобилът изкачи стръмния склон и влезе в подредена градина, скътана сред високи дървета. Зад тях се издигаше скалистата стена на Елбурс, долу, в ниското, се виждаше мравунякът на града, отдясно небето преливаше в оранжевите оттенъци на залеза.

Паркираха в градината и Ариана отведе Томаш в сграда с огромни прозорци и балкони. Беше турски ресторант. Заведението имаше чудесно разположение с панорамна гледка към града, на която се порадваха за кратко. Здрачът над долината се сгъстяваше, бризът стана хладен и гостите не се задържаха на балкона.

В ресторанта седнаха до прозореца. Иранката поръча вегетарианска *мирза гасеми*^[6] за себе си и препоръча на госта *броке*, предложение, което той прие начаса. Томаш нямаше търпение да опита това ястие от кайма с картофи и зеленчуци.

— Не ви ли пречи тази кърпа на главата? — попита португалецът, докато чакаха да им сервират.

— *Хиджабът?*

— Да. Не ви ли притеснява?

— Не, въпрос на навик.

— Но сигурно не е лесно за жена като вас, която е учила в Париж и е свикнала със западните обичаи...

Ариана го погледна въпросително.

— Откъде знаете, че съм учила в Париж?

Томаш изтръпна. Беше допуснал ужасна грешка. Източник на информацията беше Дан Снайдер, нещо, което очевидно не би могъл да признае.

— Не си спомням — каза той. — Мисля... мм... мисля, че ми казаха това в посолството ви в Лисабон.

— Нима? — учуди се иранката. — Доста бърбурци са се навъдили сред нашите дипломати.

Португалецът се усмихна насила.

— Те са... много симпатични. Знаете ли, споменах за вас. И ми казаха това.

Домакинята въздъхна.

— Да, така е, учих в Париж.

— И защо се върнахте тук?

— Защото животът ми там не потръгна. Бракът ми се разпадна и след като се разведох, се почувствах много самотна. Цялото ми семейство беше тук. Не ми беше лесно да взема това решение, всъщност не можете да си представите колко беше трудно. Бях напълно европеизирана, но непоносимата самота и носталгията се оказаха по-силни. Реших да се върна. Беше по времето, когато реформаторите набираха сили, страната ставаше по-либерална, с по-добри възможности за жените. Тъкмо ние, жените, и младите хора избрахме Хатами на президентския пост, знаете ли? — Изглежда се опитваше да си спомни нещо. — Това беше през... през 1997-а, две години след като се бях завърнала. Отначало всичко вървеше добре. Чуха се първите гласове в подкрепа на правата на жените и някои от тях дори влязоха в *Меджлиса*.

— Медж... какво?

— *Меджлис*, нашият парламент.

— О, значи жените са влезли в парламента?

— Да, и не само това. Благодарение на реформите неомъжените жени придобиха право да учат в чужбина, а минималната възраст за женитба се промени от девет на тринадесет години. Така че някъде по това време започнах работа в родния си град Исфахан. — Смръщи вежди. — Проблемът е, че консерваторите си възвърнаха контрола над *Меджлиса* след изборите през 2004 година. Не знам какво предстои. Междувременно ме прехвърлиха в Техеран, в Министерството на науката.

— Какво работехте в Исфахан?

— В една централа.

— Каква централа?

— Не беше в експлоатация все още. Няма значение.

— И са ви прехвърлили в Техеран?

— Да, миналата година.

— Защо?

Ариана се разсмя.

— Смятам, че някои мъже са големи традиционалисти и стават нервни, когато работят с жена.

— Съпругът ви вероятно не е останал очарован от преместването ви.

— Не съм се омъжвала отново.

— Тогава любимият.

— Нямам си и любим. — Повдигна вежда. — Но какво е това? Да не би да ме подлагате на някакъв тест? Искате да разберете дали съм свободна, това ли е?

Португалецът се разсмя.

— Не, разбира се. — Томаш направи неловка пауза. — Тоест... мм... да.

— Какво да?

— Да, проверявам ви. Да, искам да знам дали сте свободна. — Наведе се напред с блеснал поглед. — Свободна ли сте?

Ариана се изчерви.

— Професоре, ние сме в Иран. Поведение, което...

— Не ме наричайте «професоре», така се чувствам стар. Просто Томаш.

— Не мога. Трябва да внимавам с поведението си.

— Как така?

— Не мога да показвам интимност с вас. Всъщност би трябвало да ви наричам професор *ага*.

— Какво е това?

— Господин професор.

— Тогава ме наричайте Томаш, когато сме насаме, и професор *ага*, когато някой може да ни чуе. Така добре ли е?

Ариана поклати глава.

— Не. Дължа ви почителност.

Историкът разпери ръце в знак, че се предава.

— Както желаете — каза той. — Но бих искал да ми отговорите на един въпрос. Как иранците гледат на вас — красива жена с

европейски маниери, която живее сама?

— Аз живея сама само тук, в Техеран. В Исфахан живеях със семейството си. Братя, баби, внуци, всички под един покрив. Дори децата ни, след като се оженят, известно време остават да живеят при родителите си.

— Хм — промърмори Томаш. — Но вие не ми отговорихте на въпроса. Как вашите сънародници гледат на вас и вашия начин на живот?

Иранката въздъхна.

— Не много добре, както би могло да се очаква — каза тя замислено. — Знаете ли, жените тук нямат много права. През 1979 година, когато настъпи Ислямската революция, нещата значително се промениха. *Хиджабът* стана задължителен, минималната възраст за женитба при момичетата се установи на девет години, на жените бе забранено да се появяват на обществени места с мъж, който не е от семейството, или да пътуват без разрешение на съпруга или на бащата. Изневярата на жената се наказваше с пребиване с камъни до смърт, дори в случаите, когато е била изнасилена. Дори неправилното носене на *хиджаб* можеше да ти навлече бой с камшик.

— По дяволите — възкликна Томаш. — Трудни времена за жените, нали?

— Несъмнено. По това време бях в Париж, затова не съм била подложена на тези ужасни ограничения. Но следях отдалече всичко това, нали разбирате? Сестрите и братовчедките ми ме осведомяваха за всичко. Повярвайте, не бих се върнала през 1995 година, ако мислех, че нещата ще продължат така. Но тогава се появи реформаторите, появи се някои знаци, че предстои отваряне на страната и... реших да рискувам.

— Мюсюлманка ли сте?

— Разбира се.

— Не ви ли шокира начинът, по който ислямът третира жените?

Въпросът видимо затрудни Ариана.

— Пророкът Мохамед е казал, че мъжете и жените имат различни права и задължения. Но забележете, той не казва, че едните имат повече права от другите, а само това, че имат *различни* права. Зад всички проблеми стои начинът, по който се интерпретира казаното от пророка.

— Смятате ли, че Бог наистина го е грижа дали жените носят фереджета, или не, дали могат да се женят на девет, тринадесет или осемнадесет години, дали имат извънбрачни връзки? Мислите ли, че всичките тези неща безпокоят Твореца?

— Разбира се, че не. Но какво мисля аз, не е толкова важно, нали? Това общество е устроено по определен начин и аз не мога да направя нищо, за да променя нещата.

— Обществото или ислямът?

— Не знам, мисля, че обществото и начинът, по който то тълкува исляма — замислено отбеляза Ариана. — Ислямът е синоним на щедрост, на уважение към по-старите хора, на солидарност със семейството и общността. Жената се реализира тук като майка, има определена роля и всичко е ясно и точно. — Сви рамене. — Но който иска нещо повече... ще се чувства разочарован, нали?

Настъпи тишина.

— Съжалявате ли?

— За какво?

— За това, че се върнахте. Съжалявате ли?

Ариана сви рамене.

— Обичам страната си. Тук е семейството ми. Хората са фантастични, както вярвам сте забелязали вече. В чужбина си мислят, че ние сме някакви фанатици, които всеки ден горят американски знамена, крещат срещу Запада и стрелят с *Калашников* във въздуха, но в действителност не е точно така. — Усмихна се. — Дори пием *кока-кола*.

— Забелязах вече. Но вие отново не отговорихте на въпроса ми.

— Какъв въпрос?

— Много добре знаете. Съжалявате ли, че се върнахте в Иран?

Иранката въздъхна, явно затруднена от въпроса.

— Не знам — каза накрая. — Търся нещо.

— Какво търсите?

— Не знам. Когато го намеря, ще знам.

— Търсите някого?

— Може би. — Отново сви рамене. — Не знам. Мисля, че... търся смисъла.

— Смисъла?

— Да, смисъла. Смисъла на моя живот. Чувствам се изгубена по пътя между Париж и Исфахан, в ничия земя, която нито е френска, нито иранска, нито европейска, нито азиатска и в същото време е всичко това. Истината е, че все още не съм намерила мястото си.

Мургавият сервитър, турчин с монголоидни черти, се появи с вечерята. Сервира *мирза гасеми* на Ариана и *броке* на Томаш, остави две чаши *ab portugal* — портокалов сок, който двамата бяха поръчали в чест на страната, от която идваше гостът; в края на краищата не се среща често народ, чието име се бърка с това на плод на езика фарси. Отвъд прозореца море от светлинки блещукаше в тъмнината, Техеран светеше в нощта, засиял чак до линията на хоризонта и отвъд нея като огромна коледна елха.

— Томаш — прошепна Ариана, отпивайки от сока. — Харесва ми да си говоря с вас.

Португалецът се усмихна.

— Благодаря, Ариана. Благодаря, че ме нарекохте Томаш.

---

[1] Дълга и широка, традиционно едноцветна женска дреха; плащ покривало от два типа тъкан, прозрачна за лицето и плътна за тялото. — Б.р. ↑

[2] Чекин, регистрация (англ.). — Б.р. ↑

[3] Много добре (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Дреха, покриваща тялото от раменете до краката; често се употребява със значение на забрадка. — Б.р. ↑

[5] Кърпа за глава. — Б.р. ↑

[6] Иранско ястие, приготвено от патладжан, картофи, чесън и яйца. — Б.пр. ↑

VII

Сградата беше бетонен блок, чудовище, скрито зад висок зид, увенчано с корона от бодлива тел, с бухнали наоколо акации, в затънтена уличка в Техеран. Шофьорът свали прозореца на колата и заговори на фарси с охраната. Въоръженият пазач надникна към задната седалка на автомобила, очите му зашариха между Ариана и Томаш и веднага се върна в помещението за охрана. Барьерата беше вдигната и колата спря край храстите.

— Тук ли работите? — попита Томаш, докато оглеждаше сивата сграда.

— Да — каза иранката. — Това е Министерството на науката, научните изследвания и технологиите.

Регистрираха посетителя и му връчиха карта, която му разрешаваше достъп до министерството за срок от един месец. Процедурата в администрацията се оказа мъчително бавна. Служителите, които непрестанно се усмихваха, демонстрирайки симпатия и почтителност, граничещи с абсурд, го накараха да попълни множество формуляри.

Вече с карта в ръка, Томаш бе отведен на втория етаж и представен на директора на Отдела за специални проекти — нисък и слаб човек с малки тъмни очи и сива заострена брадичка.

— Това е Мозафар Джалили ага — каза Ариана. — Работим заедно по този... мм... проект.

— *Sob bekheir* — поздрави го широко усмихнат иранецът.

— Добро утро — отвърна Томаш. — Вие ли сте ръководител на проекта?

Мъжът махна неопределено с ръка.

— Формално да. — Хвърли бърз поглед към Ариана. — Но на практика Пахранан ханъм^[1] ръководи работата. Тя има... специална квалификация и моя милост само ѝ осигурява логистична подкрепа. Господин министърът смята, че проектът има голямо научно значение.

Поради което се разпреди да продължим работата под ръководството на Пахраван ханъм.

Португалецът ги изгледа внимателно.

— Много добре. Тогава да започваме?

— Искате да започнем работа веднага? — попита Ариана. — Не бихте ли желали един чай преди това?

— Не — отвърна той, потривайки ръце. — Вече пих чай в хотела. Сега е време за работа. Нямам търпение да прегледам документацията.

— Много добре — каза иранката. — Тогава да се залавяме с работата.

Тримата се качиха на третия етаж и влязоха в просторна зала с дълга маса и шест стола. До стените имаше стелажи с папки, както и две саксии с цветя, които придаваха уют на помещението. Томаш и Джалили седнаха на масата, повеждайки общ разговор, в очакване на Ариана. С крайчеца на окото си португалецът я зърна да влиза в съседния кабинет, където се задържа няколко минути. Показа се отново с кутия в ръка, която остави на масата.

— Ето, тук е — съобщи тя.

Томаш се вгледа в кутията. Беше от дебел картон, стар и износен на вид, привързана с червен шнур.

— Мога ли да погледна?

— Разбира се — каза тя, развързвайки шнурчето. Отвори кутията и извади отвътре пожълтял ръкопис от няколко странички, който постави пред Томаш. — Моля.

Историкът усети сладникавия мирис на стара хартия. На първата страница — стандартен лист хартия, чието ксерокопие беше видял в Кайро, със стара пишеща машина беше напечатано заглавието и няколко стиха.

DIE GOTTESFORMEL

Terra if fin
De terrors tight
Sabbath fore
Christ nite

A. Einstein

Под тях стоеше подписът на Алберт Айнщайн.

— Хм — прошепна историкът. — Какви са тези стихове?

Ариана сви рамене.

— Не знам.

— Не сте ли ги проучили?

— Разбира се, че ги проучихме. Направихме справка във Филологическия факултет в Техеранския университет и разговаряхме с няколко професори по английска литература, включително с експерти по поетично творчество, но никой не разпозна стиховете.

— Странно. — Разгърна свитъка и внимателно разгледа нечетливите знаци, изписани с черно мастило, с вмъкнати между тях уравнения. Страница по страница, все същите знаци и уравнения. Бяха общо двадесет и две страници, номерирани в десния горен ъгъл. След като ги прелисти внимателно, без да каже нищо, Томаш отново ги подреди и погледна Ариана. — Това ли е всичко? А къде е онази част, която трябва да се дешифрира?

— На последната страница.

Португалецът извади листа, с който завършваше ръкописът, и се взря в него. Виждаха се същите драскулки на немски и някакви мистериозни думи.

— Не разбирам — оплака се Томаш. — Какво е написано тук?

— Според нашия калиграфски анализ трябва да е *lia* и *ovqo*.

— Хм — промърмори. — Да, така изглежда...

— А отгоре стои изразът *see sign*^[2].

— Но това е на английски.

— Без съмнение.

По лицето на историка се изписа учудване.

— Какво ви кара да мислите, че става въпрос за шифър на португалски?

— Калиграфията.

— Какво ѝ е на калиграфията?

— Не е почеркът на Айнщайн. Вижте.

Ариана посочи редовете на немски и английски.

— Действително — съгласи се Томаш, — изглеждат писани от различни ръце. Но нищо не показва, че е замесена ръката на португалец.

— Наистина е така.

— Откъде знаете?

— Айнщайн е работил по този документ с един португалски физик, стажант в Института за авангардни изследвания. Вече сравнихме написаното тук с почерка на стажанта и заключението е положително. Човекът, който е написал тази странна фраза, без съмнение е португалецът.

Томаш изгледа иранката. Очевидно португалецът, за когото ставаше дума, бе професор Аугущо Сиза, но доколко тя би била готова да каже нещо за изчезналия учен?

— Защо не се свържете с този португалец? — попита историкът, преструвайки се, че нищо не знае. — Ако е бил млад по онова време, вероятно е още жив.

Руменина изби по лицето на Ариана.

— Този португалец е... мм... не е на разположение.

Аха, помисли си Томаш. *Нещо криеш.*

— Как така не е на разположение?

Джалили се намеси да помогне на Ариана. Дребничкият иранец размаха ръка нетърпеливо.

— Това няма значение, професоре. Факт е, че нямаме достъп до този ваш сънародник, а трябва да разберем какво значи това. — Погледна листа. — Смятате ли, че ще можете да дешифрирате тази главоблъсканица?

Томаш се взря в ребуса замислено.

— Трябва ми пълният превод на текста, написан на немски — помоли историкът.

— Целият ръкопис?

— Да, всичко.

— Забравете за това — каза Джалили.

— Моля?

— Не мога да ви осигуря превода на текста от немски. Невъзможно е.

— Защо?

— Защото информацията е конфиденциална — възкликна иранецът, докато прибираше ръкописа в кутията. — Беше ви показан само за да добиете някаква обща представа за оригиналния текст. Ще ви напиша ребуса на лист хартия, а вие ще трябва да свършите цялата работа въз основа на този лист.

— Но защо?

— Защото този документ е конфиденциален, вече ви казах.

— Но как бих могъл да дешифрирам ребуса, ако не знам за какво се отнася текстът? Твърде вероятно е текстът на немски да съдържа тайната на ребуса, нали разбирате?

— Съжалявам, но така ни е наредено — настоя Джалили. Погледна последната страница и преписа ребуса от букви на празен лист А4. — Отсега нататък този лист ще бъде вашият материал за работа.

— При тези условия не съм сигурен, че ще успея да си свърша работата.

— Ще успеете. — Повдигна вежди. — Всъщност нямате друг избор. По заповед на министъра вие ще можете да напуснете Иран чак като приключите с декодирането.

— Моля?

— Съжалявам, това е заповед. Ислямската република ви плаща добре, за да дешифрирате този откъс от изключително ценен конфиденциален документ. Разбирате, естествено, че конфиденциалността си има цена. Ако напуснете Иран, преди да сте приключили работата си, би могъл да възникне проблем, свързан с националната сигурност, тъй като въпросният откъс би могъл да бъде дешифриран навън, а ние, които разполагаме с оригиналния документ, ще останем в пълно неведение относно този ключов фрагмент. — Смръщеното му лице се отпусна и Джалили се усмихна, опитвайки се да се покаже любезен и да разсее внезапното напрежение. — Както и да е, не виждам причини да не приключите с успех мисията си. Ние ще останем с пълния превод, а вие ще се приберете къщи малко по-богат.

Португалецът размени поглед с Ариана. Тя го изгледа безпомощно, явно нищо не зависеше от нея. Разбрал, че няма друга алтернатива, Томаш се обърна към Джалили и въздъхна примирено.

— Добре — каза той. — Но щом трябва да свърша тази работа, най-добре е да я свърша докрай, нали?

Иранецът се поколеба. Не разбираше смисъла на тази забележка.

— Какво искате да кажете?

Томаш посочи ръкописа, прибран в картонената кутия.

— Искам да разполагам с първата страница. Дали бихте могли да ми я преснимате, моля?

— Да я преснимам?

— Да. Тя не крие никаква ужасна тайна, нали?

— Не, само заглавието на ръкописа, стиховете и подписа на Айнщайн.

— В такъв случай ви моля да ми направите ксерокопие.

— Но защо?

— Заради стиховете, разбира се.

— Но какво общо има поезията?

— Нима не е очевидно?

— Не. Каква е връзката ѝ с останалото?

— Стиховете, драги мой, са още един ребус.

Прекара останалата част от предобедата в опити да дешифрира двата ребуса, но без особен успех. Томаш се основаваше на предположението, че вторият ребус крие послание на португалски, и допускаше, че изразът *see sign*, който предхождаше загадката, би могъл да му даде някакъв ключ, но не успяваше да го открие. Що се отнася до стиховете, струваше му се, че го насочват към послание на английски, макар че и тук усилията му срещнаха непробиваема стена.

По обяд Томаш и Ариана отидоха в един ресторант наблизо, за да похапнат *takhsus kebab*, приготвен от мляно овнешко месо.

— Моля да ме извините за начина, по който Джалили ага разговаря с вас — каза тя, след като сервитьорът поднесе ястията. — Иранците са много любезни хора, но случаят е крайно комплициран. Ръкописът на Айнщайн се ползва с изключително висок приоритет и конфиденциалност, поради което не можем да си позволим да рискуваме. Престоят ви тук, в Иран, докато трае работата по дешифрирането, е въпрос на национална сигурност.

— Нямам нищо против да остана тук колкото е нужно — отговори Томаш, докато дъвчеше парче кебап. — Стига вие да сте до мен винаги.

Ариана сведе очи и едва забележимо се усмихна.

— Надявам се, че имате предвид научното ни сътрудничество.

— А, да — възкликна отривисто португалецът. — Само на това разчитам от ваша страна. — Додаде с невинен вид: — Единствено научно сътрудничество, нищо повече.

Иранката сведе очи.

— Защо ли не ви вярвам?

— Нямам ни най-малка представа — засмя се той.

— Ще се държите прилично, нали?

— О, да.

— Моля ви, Томаш — меко настоя тя. — Не забравяйте, че тук не е Западът. Това е различна, доста своеобразна страна, където хората не си позволяват някои волности. Няма да ме злепоставите, нали?

По лицето на португалеца се изписа примирение.

— Добре, разбрах — каза той. — Няма да направя нищо, което би могло да ви компрометира, не се безпокойте.

— Слава богу!

Томаш погледна парчето кебап в ръката си. Посоката, в която беше поел разговорът, му послужи като претекст да уведоми Ариана за намеренията си.

— Следобед мисля да се поразходя — каза той.

— Така ли? Къде искате да ви заведем?

— О, не, без вас. Ако постоянно сте с мен, това би могло да даде повод за някои неприятни коментари. Все пак, както самата вие казахте, това е доста своеобразна страна, нали?

— Да, прав сте — съгласи се Ариана. — Ще видя дали бих могла да ви осигуря гид.

— Нямам нужда от гид.

— Разбира се, че ще ви трябва. Как ще се ориентирате из...

— Нямам нужда — повтори Томаш настоятелно.

— Ами... вижте, става въпрос за сигурността ви, все пак. Вашата сигурност е наш дълг, затова някой трябва да ви съпровожда и да се грижи за вас.

— Какво говорите! Мога и сам да се грижа за себе си.

Ариана го изгледа смутено.

— Вижте, независимо от това, ще ви осигуря придружител.

— Не искам, вече ви казах.

Тя помълча за миг, изглежда обмисляше нещо. Сведе глава и се наклони към госта си.

— Не мога да ви оставя сам, не разбирате ли? — прошепна бързо. — Ако не предупредя за вашето излизане, могат да ме накажат. — В гласа ѝ се появиха умолително-прелъстителни нотки. — Нека да ви осигуря гид, моля ви. Ако вие съумееете да му се изплъзнете, проблемът ще е на придружителя, аз няма да имам нищо общо с това, нали? — Отвори широко медените си очи в очакване на одобрение. — Съгласен ли сте?

Томаш се вгледа за миг в нея и поклати глава утвърдително.

— Добре. Викайте горилата.

«Горилата» беше нисък и широкоплещест мъж с рядка брада и гъсти черни вежди, облечен в тъмни дрехи и с вид на охранител.

— *Salam* — поздрави придружителят, който му представи Ариана. — *Haletun chetor e?*

— Пита дали всичко е наред.

— Да, кажете му, че всичко е наред.

— *Khubam* — каза тя на придружителя.

Мъжът се тупна по гърдите.

— *Esmam Rahim e* — изрече той, без да откъсва очи от историка. — Рахим.

Томаш разбра.

— Рахим? — Този път португалецът се тупна по гърдите. — Аз съм Томаш. Томаш.

— А, Томаш — усмихна се той. — *Az ashnayitun khoshbakhtam.*

Историкът се усмихна криво и погледна към иранката с крайчеца на окото си.

— Добре сме, няма що — процеди през зъби. — Чувствам се като Тарзан, който разговаря с Джейн. — И добави с красноречива мимика: — Аз Томаш, ти Рахим.

Ариана се разсмя.

— Чудесно ще се разбирате, ще видите.

— Освен ако вие не приемете да станете моята Джейн...

Иранката се огледа наоколо, за да се увери, че никой не го е чул.

— Хайде, не започвайте отново — помоли неловко. — Къде искате да ви заведе?

— На базара. Ще ми се да се поразходя и да напазарувам.

Рахим получи указанията и двамата влязоха в черната тойота на министерството, предоставена на португалеца за разходката му този следобед. Автомобилът се гмурна в хаотичния трафик на Техеран и се понесе към южния край на града. С придвижването им на юг постройките ставаха все по-неугледни, навсякъде беше претъпкано, разхвърляно и занемарено, в пълен контраст със северните квартали на четиринадесетмилионния мегаполис.

Шофьорът не преставаше да бърби на фарси, докато Томаш само кимаше разсеяно, без нищо да разбира и без да се стреми да разбере, зареял поглед из мръсната плетеница от улици и къщи, а умът му кроеше планове как да се измъкне от приказливия гид-шофьор-охранител. Рахим използва задръстването и подвикна нещо на фарси към търговците на тротоара, споменавайки думата базар. Стреснат от израза, който прозвуча като аларма в ушите му, Томаш потърси припряно някакъв упътващ знак и забеляза табела, на която беше написано булевард «Кордад». Името му беше познато от картата, която беше разучавал миналата вечер, и не се поколеба нито за миг. Отвори вратата на колата и изскочи сред булеварда, предизвиквайки суматоха от ударени спирачки и натиснати клаксони.

— *Bye-bye!*^[3] — каза той, махайки в движение на вцепенения Рахим, който седеше със зяпнала уста, все така сграбчил волана, сподиряйки с поглед изплъзващия се пред очите му португалец.

Шофьорът се опомни от вцепенението, в което беше изпаднал, и спря колата наред «Кордад», след което изскочи и хукна след него, без да спира да вика на фарси. Но клиентът му потъна в тълпата, изгубвайки се из лабиринта от тесни улички, водещи към големия базар в Техеран.

---

[1] Госпожа. — Б.р. ↑

[2] Виж знака (подписа) (англ.). — Б.р. ↑

[3] Довиждане (англ.). — Б.пр. ↑

VIII

Тесни и затънтени улички, осеяни с всевъзможни дюкянчета, водеха към търговското сърце на иранската столица. Базарът се оказва град в града: уличките излизаха на площади и площадчета, сред магазинчетата се бяха наместили джамии, банки, семейни хотели и дори една пожарна станция. Полупрозрачен покрив се издигаше над плетеницата от артерии и хвърляше защитна сянка над стария пазар. Несметно човешко множество пъплеше из мрежата, подобна на лабиринт; тук или там се струпваха тълпи, но хората се движеха бавно и безгрижно, знаейки как да се насладят на деня; приятна хладина се разнасяше из проходите, където всяко кътче имаше свой специфичен аромат.

В една уличка с дюкянчета за подправки, изложили на открито пъстроцветната си ароматна стока, Томаш бръкна в джоба си и извади листчето, на което беше написал името на човека, когото търсеше.

— *Салам*^[1] — поздрави един търговец. — Замяд Ширази?

— Ширази?

— *Бале*.

Човекът избълва неразбираем поток от думи. Португалецът се опита да се съсредоточи в жестовете на ръката, която му сочеше да продължи напред и някъде там, над морето от глави, в дъното, да завие наляво. Благодарни за упътването и се запъти натам, по улицата с подправките, за да стигне до пресечката вляво. Свърна по улицата с медни съдове и отново потърси информация, след което коригира маршрута си.

Най-сетне стигна до улицата с килимите. Когато попита за Замяд Ширази, един търговец му обясни на многословен фарси и с широко ръкомахане, че магазинът се намира десетина метра по-нататък. Томаш измина няколко крачки и спря пред заветната цел. Както в другите магазини, така и тук вратата беше покрита с персийски килими, останалите бяха навити на рула и струпани до входа. След като се

убеди, че никой от тълпата не го последва, Томаш прекрачи прага и хлътна в сенчестото помещение.

Вътре беше тъмно, мъждукаха жълти лампи, във въздуха се носеха пращинки и тегнеше сух, остър мирис, може би на нафталин. Засърбя го носът и шумно кихна. Персийски килими покриваха цялото пространство, включително стените и тавана. Виждаха се различни тапицерски мостри, както и класическите *миан фарш*, *келеджи* и *кенар*^[2] с невероятни мотиви. Преобладаваха геометричните орнаменти и прословутите арабески; килимите с най-фина изработка представяха цели пейзажи с градини и цветни аранжimenti с хризантеми, рози и лотоси.

— *Khosh amadin! Khosh amadin!*^[3] — поздрави пълничък, приветливо усмихнат господин, който се задаваше с широки крачки и разтворени ръце. — Добре дошли в скромния ми магазин. Желаете ли чай?

— Не, благодаря.

— Моля ви! Имаме прекрасен чай, ще се уверите сам.

— Благодаря ви, наистина не желая. Преди малко обядвах.

— О, толкова по-добре! Чаят е чудесен за доброто храносмилане — отвори гостоприемно ръце домакинът. — Докато пиете чая си, можете да се насладите на прекрасните килими. — Сложи дебелата си ръка на килимите. — Вижте само, имам чудно хубави килими *gul-i-bulbul*^[4] от Ком с изумителни рисунки на птици и цветя. Прекрасни са! Прекрасни! — Махна надясно. — А там имам кюрдски *sajadeh*^[5], дошли са в магазина ми направо от Бихар. Специална пратка. — Приведе се към клиента с вид на човек, който държи в дъното на магазина си скъпоценно съкровище. — А ако харесвате поемата *Shahnamah*^[6], направо ще се прехласнете по...

— Замяд Ширази? — прекъсна го Томаш. — Вие ли сте Замяд Ширази?

Мъжът се поклони леко.

— На ваше разположение, уважаеми господине. Ако търсите килим *парси*^[7], елате в магазина на Ширази! — Усмихна се доволно на наивната рима, която беше измислил за реклама на магазина си. — С какво мога да ви бъда полезен?

Томаш внимателно се вгледа в него, опитвайки се да прецени ефекта от думите си върху търговеца.

— Харесва ми в Иран — каза той.

Усмивката се разсея и мъжът се втренчи в него с известно безпокойство.

— Моля?

— Харесва ми в Иран.

— Дошли сте да напазарувате някои неща?

Томаш се усмихна, щом чу паролата.

— Казвам се Томаш — представи се той, подавайки ръка. — Казаха ми да дойда тук.

Замяд Ширази го поздрави набързо и отиде да надникне от входа, за да се увери, че няма подозрително движение по улицата. Видимо по-спокоен, затвори вратата на магазина и с дискретно кимване покани госта си да го последва. Влязоха в тъмно помещение, което ги отведе до тесен склад, претъпкан с килими. Качиха се по вита стълба и търговецът го въведе в малка стаичка.

— Изчакайте тук, моля — каза той.

Томаш се настани на един диван и зачака. Чу шума от стъпките на отдалечаващия се Ширази и след минута долови друг звук, явно някой набираше номер от стар телефонен апарат. Някъде отдалече прозвуча гласът на домакина, който говореше с някого на фарси, последва пауза, в която слушаше какво му казват от другата страна. Разговорът трая секунди. След кратката размяна на реплики търговецът остави слушалката и Томаш дочу шум от стъпки. Миг покъсно видя кръглото като луна лице на Ширази да се подава на вратата на стаичката.

— Идват — каза търговецът.

Дебеланкото излезе, връщайки се по същия път, по който бяха дошли двамата. Томаш остана да седи на дивана, кръстосал крака в очакване на новини.

Иранецът приличаше на боксьор. Беше висок, як, с големи извити вежди и черен пищен мустак; гъсти черни косми се подаваха под разкопчаната яка на ризата и стърчаха из малките му уши. Влезе в

стаичката, излъчващ енергия и готов да действа, с вид на човек, който няма време за губене.

— Професор Нороня? — попита той, подавайки мускулестата си космата ръка.

— Да, аз съм.

Стиснаха си ръцете.

— Много ми е приятно. Казвам се Голбахар Багери. Аз съм вашият човек в Техеран.

— Здравейте.

— Уверихте ли се, че не ви следят?

— Да, смятам, че успех да заблудя моя придружител още преди базара.

— Чудесно — каза мъжището, потривайки ръце. — От Ленгли ме помолиха да докладвам още днес. Какви са новините? Видяхте ли документа?

— Да, видях го. Тази сутрин.

— Автентичен ли е?

Томаш сви рамене.

— Не знам. Изглежда стар документ, с пожълтели страници. На корицата е напечатано заглавието, останалото е писано на ръка. На първата страница има някаква драскулка, която прилича на подписа на Айнщайн. Предполагам, че всички страници от документа са написани собствено ръчно от него, с изключение на едно шифровано послание в края на текста. Иранците смятат, че това шифровано послание е написано от ръката на професор Сиза.

Багери извади тефтерче от джоба си и започна да нахвърля някакви бележки с шеметна бързина.

— Казвате, че всичко е писано на ръка, нали?

— Да. С изключение на първата страница, разбира се.

— Хм, хм... — Надраска още нещо в тефтера. — И е с подписа на Айнщайн?

— Така изглежда. Самите иранци казаха, че са го потвърдили с графологическа експертиза.

— Споменаха ли къде е бил ръкописът през цялото това време?

— Не.

Багери отново отбеляза нещо.

— А съдържанието?

— Почти всичко е на немски. На първата страница се чете заглавието, *Die Gottesformel*, после има някакви стихове, за които иранците нищо не са успели да разберат, и най-отдолу е предполагаемият подпис на Айнщайн.

Отново записки.

— Хм, хм — не преставаше да мърмори Багери, докато пишеше.
— А останалото?

— Останалото са двадесет и няколко страници, написани на немски с черно мастило. В текста имаше множество странни уравнения, като тези, които писахме в часовете по математика в университета.

— За какво се говори в текста?

— Не знам. Макар и да съм понаучил нещичко по немски, нямам достатъчно знания, за да разбере написаното. Освен това текстът е ръкописен и трудно се чете. Всъщност не ми разрешиха да го прочета, не пожелаха да ми кажат дори темата на съчинението под предлог, че въпросът бил свързан с националната сигурност.

Багери спря да пише и впери поглед в него.

— Националната сигурност?

— Да, така ми казаха.

Иранецът поднови бележките си със същия замах.

— Не можахте ли да разберете какъв тип ядрено устройство се описва?

— Не.

— Нито дали става въпрос за уран, или за плутоний?

— Не, нито това.

— Когато се върнете там, бихте ли могли поне да проверите тази информация?

— Вижте, те няма да ми позволят да видя повече ръкописа. Показаха ми го само веднъж, за да добия обща представа за какво става въпрос, но ми казаха, че поради причини, свързани с националната сигурност, няма да имам възможност да го проуча.

Багери пак застина и се вгледа в събеседника си.

— Никаква възможност?

— Никаква.

— Но в такъв случай как ще си свършите работата?

— Осигуриха ми препис на шифрованата част. Ще трябва да се справя с него.

— Преписали са шифрованата част, така ли?

— Да. Става въпрос за ръкописен откъс на последната страница. Разполагам също и със стиховете от първата страница. Искате ли да ги видите?

— Да. Дайте да ги видя.

Томаш извади от джоба си сгънат на четири лист. Отвори го и показа редовете, които Джалили беше преписал от оригинала с писалка с черно мастило.

— Ето.

*Terra if fin
De ternous tight
Sabbath fore
Christ mite

See sign
Iya ougo*

— Какво е това?

— Първата част е стихотворението, долу е шифрованата част. Иранецът взе листа и преписа текста в тефтера си.

— Това ли е всичко?

— Това е.

— А какво казаха за професор Сиза?

— Нищо. Само ми дадоха да разбера, че «не бил на разположение».

— Какво означава това?

— Нямам представа. Сториха ми се някак гузни. Просто отказаха да говорят по този въпрос. Искате ли да ги попитам отново?

Багери поклати глава, докато пишеше.

— Не, по-добре не. Това би могло да събуди ненужни подозрения. Щом са решили да не говорят по този въпрос, няма да проговорят, нали?

— И аз мисля така.

Исполинският иранец приключи със записките, прибра тефтерчето си и заби поглед в посетителя.

— Добре, ще предам всичко на Ленгли. — Погледна часовника. — По това време там се съмва. Те ще видят доклада сутринта, когато при нас ще е вечер, след което ще трябва да го анализират. Предполагам, че едва утре късно сутринта ще имам отговор с инструкции. — Въздъхна. — Ще направим така. Утре около три часа следобед отидете при пиколото на хотела и му кажете, че чакате таксито на Бабак. Разбрахте ли? Таксито на Бабак.

Сега беше ред на Томаш да записва.

— Бабак, нали? В три следобед?

— Да. — Багери се изправи, давайки да се разбере, че срещата им е приключила. — И внимавайте.

— С какво?

— С тайната полиция. Ако ви хванат, ще загазите здраво.

Томаш се усмихна принудено.

— Сигурно ще гледам слънцето на квадратчета.

Багери се засмя.

— Какви ти квадратчета? — Поклати глава. — Ако ви хванат, ще ви измъчват, докато признаете всичко. Ще пропеете като канарче! А знаете ли какво ще ви се случи после?

— Не.

Иранецът от ЦРУ насочи пръст към челото си.

— Бум! Ще ви пръснат черепа.

---

[1] Целият поздрав на арабски е Ассаламу алайкум — «Мир вам!». — Б.пр. ↑

[2] Комплект от четири килима: миан фарш е средният, който се застила с покривка, на която се поставя храната; кенар е вторият по големина килим, който стои на челно място, а от двете страни се опъват двата по-тесни келеджи. На кенара се разполагат почетният гост и домакина, а върху малките килими отстрани се настаняват останалите. — Б.пр. ↑

[3] Добре дошли! (фарси). — Б.пр. ↑

[4] *Роза и славей*, фин декоративен мотив в персийските килими. — Б.пр. ↑

[5] Малко ритуално килимче за всекидневни молитви. — Б.пр. ↑

[6] Шахнаме (Книга на царете), персийски епос от поета Фирдоуси, написан в периода 980-1010 г., който пресъздава предислямската история на страната. — Б.пр. ↑

[7] Парси — религиозна общност на зороастрийците в Западна Индия, преселили се от Иран през VII-X век, след завоюването му от арабите. — Б.р. ↑

IX

Стройният и източен силует на Ариана Пахранан се появи в ресторанта на хотел «Симург» в момента, в който Томаш си похапваше топла препечена филийка. Иранката изви глава, грациозна като газела, търсейки с поглед историка, който ѝ махаше от дъното на салона. Ариана се приближи до масата и се усмихна.

— Добро утро, Томаш.

— Здравейте, Ариана. Ще хапнете ли нещо?

— Не, благодаря. Закусих вече. — Кимна към вратата. — Ще тръгваме ли?

— Къде?

— Ами... в министерството.

— Какво ще правим там?

Иранката се почувства неловко.

— Ще работим, предполагам.

— Но нали нямам достъп до ръкописа — обясни Томаш. — Ако трябва да разучавам листа с ребусите, който ми дадохте, всъщност няма защо да ходя там.

— Имате право — призна тя, като дръпна един стол и седна срещу събеседника си. — За тяхното дешифриране наистина не е необходимо да ходите в министерството.

— Освен това, ако трябва да ходя до министерството, рискувам да попадна на горилата ви.

— А, да, Рахим. — Надвеси се любопитно над масата. — Какво, по дяволите, сте му скроили?

Томаш се разсмя.

— Нищо особено — каза той. — Сбогувахме се насред улицата, само това.

— Трябва да ви кажа, че никак не изглежда доволен от случилото се. Всъщност направо е бесен, а шефът му е бесен на него.

— Представям си.

— Защо избягахте?

— Имах желание да се поразходя сам из базара. Не ми казвайте, че и това е забранено!

— Доколкото знам, не е.

— Слава богу — заключи той. — Както и да е, най-добре е да останем в хотела. Реално погледнато, тук е много по-удобно, не смятате ли?

Ариана повдигна вежди недоверчиво.

— Зависи от гледната точка — отвърна тя предпазливо. — В крайна сметка къде предпочитате да работите?

— Как къде? Разбира се, че тук, в хотела. Къде другаде?

— Добре, но нека да изясним нещо отсега. Няма да ходим в стаята ви, нали?

— И защо не?

Жената се усмихна принудено.

— Много забавно, няма що — каза тя. Стана и огледа салона. — А сега сериозно. Къде смятате да работим?

— Може би на фотьойлите до бара? — попита той, махайки неопределено в същата посока. — Изглеждат удобни.

— Добре. Докато довършвате закуската си, ще се обадя в министерството, за да съобщя, че предпочитате да работите тук, в хотела. — Наклони глава. — Ще ви трябва, нали?

Томаш грейна в широка усмивка.

— Естествено! Имам нужда от муза, която да ме вдъхновява.

Ариана поклати глава укорително.

— За бога, кажете. Трябвам ли ви, или не?

— Нали говорите немски?

— Да.

— Тогава очевидно се нуждая от вас. Моят немски е недостатъчен и ще ми е потребна вашата помощ.

— Но защо смятате, че ще ви трябва точно немски?

Томаш сви рамене.

— Откровено казано, не знам. Но е факт, че ръкописът е на немски. Би следвало да допуснем възможността кодираните послания да са на същия език, нали?

— Добре — каза тя, преди да се отдалечи. — В такъв случай ще предупредя, че аз също ще остана тук, за да работя с вас.

— Прекрасно.

Барът нямаше вид на бар. Липсата на алкохол по лавиците и утринната светлина придаваха на заведението вид на кафене, още повече че и двамата поръчаха на сервитьора да им донесе билков чай. Седнаха на широкото канапе един до друг и Томаш постави белите листове А4 върху масичката, готов да пробва различни хипотези. Извади сгънатия лист от джоба си и се вгледа в ребусите.

*Terra if fin
De terrous tight
Sabbath fore
Christ mite

See sign
Iya ovgo*

— И тъй, да видим — започна Томаш, настройвайки се за интензивна интелектуална работа. — Тук има нещо, което ми се струва очевидно. — Обърна листа към Ариана. — Опитайте се да го откриете.

Иранката разгледа ребусите.

— Нямам ни най-малка представа — каза накрая.

— Става въпрос за следното — подхвана историкът. — Да започнем от втория ребус. Несъмнено прилича на шифрован текст. — Посочи буквените съчетания. — Виждате ли? Това не може да е код. Това е шифър.

— Каква е разликата?

— Кодът предполага заместване на думи или изречения. Шифърът означава заместване на букви. Например, ако се условим, че вместо вашето име ще използваме прозвището «Лисицата», това е код. Заместваме името Ариана с кодовото име Лисицата, разбирате ли?

— Да.

— Но ако се условим да заместим всичките а-та с м-та и обратно, то тогава, ако аз напиша Ираини, всъщност искам да кажа Ариана. Само съм заместил буквите. Това вече е шифър.

— Разбрах.

— Сигурен съм, че вторият ребус е шифровано послание. —
Поклати глава. — Трудно ще ми бъде да го разшифровам. Нека да го
оставим за после.

— Предпочитате да се съсредоточите върху първия?

— Да. Стихотворението ми се струва по-лесно за решаване.

— Мислите, че е код?

— Да. — Потърка брадичка. — Като начало, чуйте как звучат
стиховете. Какви чувства ви внушават?

Ариана се концентрира върху четирите стиха.

— *Terra if fin, de terrors tight, Sabbath fore, Christ nite* — прочете
на глас. — Не знам. Звучат ми... злоещо, мрачно, ужасяващо.

— Катастрофично?

— Да, донякъде.

— Видяхте ли първия стих?

— Не го разбрах. Какво означава *Terra*?

— Това е латинска дума, използва се и в португалския език.
Означава Земя, нашата планета. А *fin* е френска дума, която означава
край. Първият стих сякаш допуска възможността за Апокалипсис, края
на времената, унищожението на Земята. — Погледна иранката. —
Каква е темата на ръкописа?

— Не мога да ви кажа.

— Вижте, темата може да се окаже важна за тълкуването на
стиховете. Има ли нещо в ръкописа, което би могло да бъде свързано с
катастрофа, криещо риск за живота на Земята?

— Казах ви вече, не мога да говоря по въпроса. Това е
конфиденциална информация.

— Но нима не виждате, че трябва да знам това, за да мога
правилно да изтълкувам стиховете.

— Разбирам, но не се надявайте да изкопчите нещо от мен. Мога
само да предам въпроса на моите шефове и по-точно на министъра.
Ако той сметне, че трябва да ви информираме за съдържанието на
ръкописа, толкова по-добре.

Томаш въздъхна примирено.

— Много добре, тогава говорете с него и му обяснете проблема.
— Отново се съсредоточи върху стиховете. — Да видим втория стих.
De terrors tight. Тегне ужас. Пак същият катастрофичен тон. Както и

при първия стих, така и тук, при втория стих, интерпретацията би могла да зависи пряко от темата на ръкописа.

— Несъмнено. Всичко това... просто те кара да настръхнеш.

— Каквото и да съдържа този ръкопис, можете да бъдете сигурна, че е нещо, което дълбоко е впечатлило Айнщайн. Толкова силно, че в третия и четвъртия стих той се обръща към религията. Виждате ли? «*Sabbath fore, Christ nite.*» — Нацупи устни замислено. — Шабат е благословеният от Бога ден след шестте дни на Сътворението. Затова е задължителен почивен ден за евреите. Айнщайн е евреин и говори за Шабат, сякаш вперил очи в Бога, дирейки спасение. Адските огънове изстиват в Шабат и ако всички евреи съблюдават подобаващо този ден, Месията ще дойде. — Плъзна поглед по последния ред. — Четвъртият стих подхваща мистичния мотив за вярата като изход от невъобразимия ужас, от адския огън, който заплашва да унищожи Земята. *Nite* би могло да е неправилно изписване на думата *night*. «*Christ nite*» Христова нощ. — Погледна Ариана. — Отново зловещи слова.

— Мислите, че е някакво послание?

Томаш взе димящата чаша чай и отпи.

— Може би не цялото послание, а част от него. — Остави чашата. — Явно Айнщайн е бил изплашен от онова, което е открил, и е решил да отправи своеобразно предупреждение във формата на епиграф. Каквото и да се крие зад *Божията формула*, скъпа моя, при всички случаи е нещо, свързано със самите природни устои, със сили, надхвърлящи рамките на нашето битие. Затова казвам, че трябва да познавам съдържанието на документа. Ако не знам за какво става въпрос, вероятността да разшифровам тези стихове чувствително намалява.

— Както вече ви казах, смятам да запозная министъра с този въпрос — отговори иранката. Погледът ѝ се върна към стиховете. — Мислите ли, че стиховете могат да крият и други послания?

Томаш поклати глава утвърдително.

— Да. Имам чувството, че тук се крие още нещо.

— Защо мислите така?

— Не знам, то е по-скоро вътрешно усещане, *feeling*^[1].

— *Feeling*?

— Да. Знаете ли, когато видях стиховете в министерството, най-силно впечатление ми направи необичайната им структура. Забелязахте ли я? — Постави показалеца си върху стиховете. — Това е малко странен английски, не мислите ли? Ако ги прочетем буквално, има неща, които не се връзват. Общият смисъл е ясен, но конкретното някак убягва. Можете и сама да се убедите. Нека се опитаме да извлечем някакъв конкретен смисъл от стиховете: «Ако Земята стигне своя край, ужасът тегне, Шабат се откроява, Христовата нощ». Какво, по дяволите, означава това?

— Но той е търсил преди всичко римата.

— Наистина — съгласи се Томаш. — *Tight* се римува с *nite*. Но няма не се римува и с *night*? В такъв случай защо е предпочел *nite* вместо *night*?

— За да изглежда по-поетично?

Историкът се замисли над тази възможност.

— Може би — отстъпи той. — Може и така да е. Може всичко това да е само стилистичен похват. Но ако ме питаш мен, всичко това е много странно. — Разгледа първия стих. — А защо казва *Terra*, а не *Earth*^[2]? Защо е предпочел названието на латински? И защо *fin*, а не *end*^[3]? Могъл е да напише *Earth if end*. Но не. Трябвало е да напише *Terra if fin*. Защо?

— Може би е искал да придаде мистично звучене на стиховете?

— Може би. Но колкото повече ги гледам, толкова повече се убеждавам в нещо. Не знам как да го обясня. То е нещо като усещане, което идва отвътре, като шесто чувство. Ако щете, опитът ми на криптоаналитик го подсказва. Но съм сигурен в това.

— И какво е то?

Томаш си пое дъх.

— Има послание в посланието.

Прекараха цялата сутрин в тълкуване на стиховете и опити да открият кода, който щеше да им позволи да разплетат възела и да достигнат до смисъла на посланието. Томаш съзнаваше, че след като си имаха работа с кодирано послание, разрешаването на проблема ставаше изключително сложно. Нуждаеха се от книгата с кода, която щеше да им послужи като своеобразен речник, за да стигнат до

смисъла на всяка дума в стихотворението. Естествено, книгата липсваше и криптоаналитикът се запита къде човек като Айнщайн би я скрил. Дали не беше вкъщи? Или в института в Принстън, където бе работил над изследването? Дали не я бе дал някому? Всъщност посланието е било кодирано, за да не го разберат болшинството от хората, но също и за да могат определени хора да го разберат. В противен случай, вместо да кодира посланието, Айнщайн просто не би го написал. Но след като го е написал, значи със сигурност е имало получател, някой, който е притежавал кодовата книга. Но кой?

Кой?

При тези обстоятелства професор Сиза явно ставаше един от заподозрените. Дали кодовата книга не беше у него? Дали самият той не бе получателят на посланието? Томаш почувства непреодолимо желание да попита Ариана какво се е случило с физика. Въпросът напираше на устните му, но той съумя да се овладее. Ако допуснеше да се разбере, че знае за връзката между професора, «Хизбула» и Иран, помисли си Томаш, това би било равносилно на катастрофа. Иранците щяха да разберат, че е бил информиран, и начаса щяха да се досетят за истинските му намерения. А той не биваше да го допуска в никакъв случай.

Имаше, разбира се, още един заподозрян. Самият Давид Бен Гурион. Все пак той, като министър-председател на Израел, е поръчал на Айнщайн формула за конструирането на атомна бомба, икономична и лесна за производство. Ако Айнщайн е кодирал посланието в стихове, той несъмнено трябва да е знаел, че Бен Гурион разполага с кодовата книга, за да успее да го декодира. Ако наистина е така, то израелският Мосад би трябвало да има достъп до този речник. Това беше по-интересната хипотеза, защото според нея кодовата книга се намирал в ръцете на Запада. Томаш беше предал стиховете на човека на ЦРУ в Техеран предишната вечер, следователно можеше да се допусне, че вече са в Ленгли. И щом е така, в този момент ЦРУ може би вече разполагаше с декодирано «поетично» послание.

Анализът на ребуса ги отведе в ресторанта на хотела. Обядът се състоеше от ирански ястия. Томаш опита *зереш поло ба морк* — пилешко с ориз, а Ариана се пребори с *гурме сабзи* — агнешко месо с фасул. Докато си похапваха, обсъждаха различни варианти за

декодиране на стиховете чак до сервирането на *фалуде* — сладолед с фиде и плодове, за португалеца и диня за иранката.

— Май ще подремна следобед — обяви Томаш след кафето, черно иранско кафе.

— Няма ли да работите повече?

— О, не — каза той и вдигна ръце в знак, че се предава. — Вече съм много изморен.

Ариана махна към чашката с кафе.

— Не знам как ще заспите — засмя се иранката. — Нашето кафе е много силно.

— Скъпа моя, подремването следобед е стара иберийска традиция. Няма кафе на света, което би могло да я наруши.

---

[1] Усещане, разбиране (англ.). — Б.р. ↑

[2] И двете думи означават Земя, едната на португалски, идваща от латински, а другата — на английски език. — Б.пр. ↑

[3] Край — съответно на френски и на английски език. — Б.пр. ↑

Х

Беше три без пет минути, когато Томаш излезе от асансьора и прекоси лобито на хотела. Огледа се наоколо, колкото е възможно поестествено, за да се убеди, че никой не го наблюдава. Нямаше и следа от Ариана, с която се беше разделил половин час преди това под предлог, че ще подремне следобед. Както изглежда, никой не се интересуваше от него. Приблжи се до портиера, дискретно си записа името на едно листче и повика пиколото.

— Трябва да има такси за мен — каза той.

— Такси ли, господине?

— Да. Таксито на Бабак.

Момчето излезе на улицата и махна на една оранжева кола, която беше паркирала отдясно.

Колата потегли и спря на рампата пред входа на хотела.

— Заповядайте, господине — каза пиколото, докато му отваряше задната врата.

Томаш спря до вратата и преди да влезе, огледа шофьора — толкова слабо момче, че приличаше на скелет.

— Вие ли сте Бабак?

— А?

— Бабак?

Момчето кимна утвърдително.

Томаш пусна монета от сто риала в ръката на пиколото и се настани на задната седалка. Таксито потегли и се вля в безумния трафик, свивайки тук и там из преплетените улички и булеварди. Томаш направи опит да завърже разговор и попита накъде отиват, но Бабак само поклати глава.

Явно не говореше английски. Когато разбра, че от това нищо няма да излезе, Томаш се облегна на седалката и се остави на течението. Знаеше, че това пътуване има конкретна цел, защото човекът на ЦРУ не би му изпратил такси да се поразходи из града. Просто трябваше да прояви търпение и да чака.

Таксито се въртя из улиците на Техеран двадесетина минути, през които Бабак почти не откъсваше очи от огледалото за обратно виждане. Понякога рязко свиваше в някоя пресечка и тогава като че ли най-упорито се вираше в огледалото. Повтори трика няколко пъти, прибягвайки винаги до една и съща техника, докато накрая излезе на булевард «Талехани» вече напълно спокоен. Спря недалеч от университета «Амир Кабир», където един едър мъж влезе в колата и седна до Томаш.

— Как сте, професоре?

Беше агентът на ЦРУ, с когото се запозна предишната вечер.

— Здравейте. — Португалецът замълча нерешително. — Извинете, не мога да си спомня името ви.

Мъжът се усмихна, откривайки развалените си зъби.

— Още по-добре — възкликна той. — Казвам се Голбахар Багери, но май е по-добре да не полагате усилия да го запомните.

— Как да ви наричам в такъв случай?

— Можете да ме наричате Моса.

— Моса? От Мосад ли?

Багери се разсмя.

— Не, не. Моса от Мосадък. Знаете ли кой е бил Мосадък?

— Нямам представа.

— Ще ви покажа. — Изстреля няколко изречения на фарси към Бабак. Автомобилът потегли и продължи да се движи по същия булевард.

— Мохамед Мосадък е адвокат и политик, министър-председател на Иран. По негово време петролните кладенци в страната били експлоатирани само от Англо-иранската петролна компания и Мосадък решил да подобри условията за бизнес. Британците отказали и той национализирал компанията. Това негово решение имало важни последици. Списание Тайм дори го избрало за политик на 1951 година, тъй като с действията си насърчил слаборазвитите страни да се освободят от колонизаторите. Но британците така и не се примирили с положението и Чърчил успял да убеди Айзенхауер да свали Мосадък. — Посочи наляво. — Виждате ли онази сграда там?

Томаш погледна към мястото. Постройката беше скрита зад висока ограда с изписани лозунги, сред които се открояваше: *Down with the USA*^[1].

— Да, виждам.

— Това е старото посолство на Съединените щати в Техеран. Точно тук, в бункера, както наричат посолството, ЦРУ започнало да крои планове за свалянето на Мосадък — операция «Аякс». С цената на щедри подкупи и разпространението на контра информация ЦРУ успяло да спечели подкрепата на шаха и на много от ключовите фигури в страната, в това число религиозни лидери, военачалници и главни редактори на вестници. Мосадък бил свален от власт през 1953 година. — Багери погледна към сградата, където се виждаше въоръжена охрана. — През 1979 година, когато избухнала Ислямската революция, студентите нахлули в американското посолство и задържали около петдесет дипломати като заложници за повече от година. Студентите се опасявали, че посолството може да организира заговор срещу *аятолах* Хомейни така, както постъпили с Мосадък.

— Виж ти! — възкликна Томаш. — Какво е вашето мнение за Мосадък?

— Той е велик човек.

— Но е бил свален от ЦРУ.

— Да.

— Тогава... извинете, нещо не разбирам. Вие работите за ЦРУ.

— Работя за ЦРУ сега, а не през 1953 г. Всъщност дори не съм бил роден по онова време.

— Но как можете да работите за ЦРУ, след като въпросното управление е свалило от власт един велик човек?

Багери махна примирено.

— Нещата се променят. Страната днес се управлява не от просветен човек като Мосадък, а от шайка религиозни фанатици, които я тласкат обратно към Средновековието. — Кимна към въоръжените милиционери, които сновяха пред старото посолство. — Те са мой враг. Но са враг и на ЦРУ, нали? — Багери се усмихна. — Не знам дали сте чували арабската поговорка: «Врагът на моя враг е мой приятел». Така че в ЦРУ сега са ми приятели.

Таксито зави на ъгъла, поемайки в южна посока, по булевард «Мофате». Колата сякаш се носеше безцелно по улиците и булевардите на Техеран, което стана още по-очебийно, когато свърнаха към «Енкелаб», заобиколиха площад «Фирдоуси» и отново се върнаха на «Енкелаб», само че в обратна посока. Правеха безсмислени обиколки,

при което единствено пътуването беше от значение, а може би дори и то не беше важно, разходката като че ли беше само повод, за да се срещнат далече от недискретни погледи.

След като напуснаха района на посолството, иранският великан остана смълчан, загледан в глутницата от коли, препускаща по улиците, истински хищници в нервните ръце на нетърпеливите градски шофьори.

— Получих инструкции от Ленгли — каза Багери накрая, все така загледан в преминаващите коли.

— О, така ли? Какво казват те?

— Не им хареса фактът, че са ви лишили от достъп до ръкописа. Искат да знаят дали не виждате някаква възможност да промените това положение.

— Засега не. Онзи тип от министерството ревностно крие документа под претекст, че се грижи за националната сигурност. Опасявам се, че ако настоявам, само ще събудя подозрения.

Багери откъсна очи от уличния трафик и ги впери в Томаш, свъсил вежди.

— В такъв случай ще си имаме големи неприятности.

— Защо?

— Защото за Америка е недопустимо ръкописът да остане в ирански ръце.

— Но какво могат да направят Съединените щати?

— Има две възможности в ситуации, които представляват заплаха за националната сигурност на Америка. Първата е да се бомбардира сградата, където се пази ръкописът.

— Какво? Да се бомбардира Техеран? Заради някакъв ръкопис?

— Това, драги професоре, не е «някакъв ръкопис». Това са планове за направата на атомна бомба, евтина и лесна за производство. И следователно представлява заплаха за международната сигурност. Ако политически режим като иранския, който е свързан с терористични групировки, успее да разработи технология за производство на евтино атомно оръжие, можете да бъдете сигурен, че хора като Осама Бин Ладен няма да атакуват Ню Йорк с някакви самолетчета. Те ще разполагат с много по-... хм... експлозивни неща, ако разбирате какво искам да кажа.

— Разбирам.

— При това положение да се бомбардира някаква сграда в Техеран, е най-малкото зло, повярвайте ми.

— Вярвам ви.

Иранецът се загледа за миг в пейзажа зад прозореца на таксито.

— Фактът, че вчера сте видели ръкописа в Министерството на науката, ни дава онова потвърждение за местонахождението му, от което се нуждаем. Но има два аргумента против този план за действие. Първият е, че една военна акция би имала нежелан политически отзвук, най-вече в ислямския свят, а иранският режим би бил възприет като жертва. Този аргумент би могъл да се оспори, ако не съществуваше втора непреодолима пречка. А именно че бомбардировката по всяка вероятност няма да постигне крайната стратегическа цел. Да, ръкописът ще бъде унищожен, но напълно е възможно е да има копия в други ирански сейфове. В такъв случай нищо не би могло да попречи на режима да произведе бомба въз основа на формулата в текста. Искам да кажа, че бомбардировката би унищожила оригиналния ръкопис, но не и копията с формулата.

— Това е абсолютно вярно.

— Затова Ленгли ме инструктира, в случай че не ви се удаде друга възможност да се доберете до ръкописа, да пристъпим незабавно към изпълнение на резервния план.

Иранецът млъкна, видимо притеснен.

— И какъв е този план? — попита Томаш.

Багери си пое дъх.

— Ръкописът трябва да бъде откраднат.

— Какво?

— Трябва да отидем до Министерството на науката и да откраднем ръкописа. Съвсем просто е.

След като се съвзе от първоначалното изумление, историкът избухна в смях.

— По дяволите, нищо по-лесно от това! — възкликна той. — Да откраднете ръкописа? Как си го представяте?

— Много просто. Ще намерим начин да отстраним охраната, влизаме вътре, намираме документа и го изнасяме.

— Защо не го снимате на микрофилм? Така и така ще го имате пред вас, не е ли по-добре да сте по-дискретни? Все пак това, че ще го откраднете, няма да разреши въпроса, щом като, както самият вие

казахте, онези типове сигурно имат копия, които се пазят на други места.

— Не, това няма да стане така. Съединените щати искат да представят документа в Съвета за сигурност на ООН, но за да го направят, първо трябва да докажат неговата автентичност. А изследването за удостоверяване на автентичност е възможно само ако е налице оригиналният документ. Затова трябва да го вземем.

Томаш се замисли над последствията от подобна акция.

— Вижте, това не е ли опасно?

— Всичко в живота е опасно. И на улицата да излезеш, е опасно.

— Говорите като майка ми. Притеснява ме какво ще ми се случи, когато иранците открият липсата на документа. Те не са глупави и могат да свържат нещата, нали? Показват ми документа и само след броени дни той изчезва. Това е... как да го кажа... Това е твърде подозрително.

— Така е, няма да сте в безопасност.

— Кажете ми тогава как ще разрешим проблема?

— Ще трябва да напуснете страната.

— По какъв начин? Казаха, че ще ме пуснат чак след като дешифрирам ребусите от документа.

— Ще се наложи да ви изведем от Иран още същата нощ, когато се сдобием с ръкописа.

— И кога ще стане това?

— Още не знам. Ще ми се да е колкото е възможно по-скоро, но не мога да кажа кога точно, има много детайли за уточняване. Но се надявам да разбера още утре. Веднага щом получа информацията, ще дойда до хотела, за да ви запозная с детайлите. — Вдигна пръст. — Най-добре не излизайте от хотела. Продължавайте да работите, както досега, по ребуса и чакайте да се свържа с вас.

— Добре — съгласи се Томаш. — Нека да обобщим. Смятате да влезете с взлом в министерството, да откраднете документа и веднага след това да ме изведете от Иран. Това ли е?

Багери пое дъх и издиша бавно.

— Да, това е в общи линии — каза съдържано. — Но... има една малка подробност.

— Нима?

— Да.

Иранецът се умълча, което разпали любопитството на историка.

— И каква е тази подробност?

— Вие ще дойдете с нас.

— О, вече ми го казахте. Ще ме изведете от Техеран.

— Не, нямах това предвид. Ще дойдете с нас в министерството.

— Какво?

— Вие сте част от екипа.

---

[1] Долу САЩ (англ.). — Б.пр. ↑

XI

Пейките около голямата арена бяха претъпкани с хора, най-вече жени, скрити под черни чадори, но всички се държаха така, сякаш наблюдаваха спектакъл. Някой блъсна Томаш и го накара да коленичи по средата с наведена глава и оголен врат. С крайчеца на окото си историкът успя да забележи присъствието на мъже, облечени с дълги бели ислямски одежди. Те се приближаваха все по-плътно, стесняваха пръстена си около него и му отнемаха последната надежда за бягство от това място на смъртта. Сред тях изникна скръбната фигура на Ариана, която дори не се осмели да го доближи, само му изпрати стеснителна въздушна целувка. Хубавата иранка изчезна и на нейно място се появи Рахим, тъмните му очи мятаха искри от ярост, а на кръста му проблясваше огромен извит ятаган. Рахим извади със замах ятагана от пояса си, разкрачи се и го вдигна към небето, застивайки с него в един кратък и несвършващ миг, преди острието да разсече въздуха и да се стовари с все сила върху главата на Томаш.

Събуди се.

Почувства ледената пот, обливаща челото му, пижамата, залепнала по гърдите и гърба му. Дишаше тежко. С облекчение проумя, че все още е жив. Тъмната стая му отвърна с мълчание, кроткият мир наоколо го наведе на мисълта, че всичко това бе само кошмар, но че другият кошмар, в който го беше забъркал иранецът от базара, беше действителен, осезаем, неизбежен.

Отметна чаршафите, седна на леглото и потърка очи.

— В какво се забърках? — прошепна той.

Отправи се със залитане към банята. Видя в огледалото мъж с дълбоки сенки под очите, резултат от тежкото безсъние, което го бе оставило едва на разсъмване. Имаше чувството, че някой го е тласнал с все сила по виещите се серпантини на увеселително влакче, ту угнетен пред перспективата да извърши нещо ужасно в страна със страшни наказания, ту огрян от надежда при някой обрат на нещата, надявайки се на чудо, което по магически начин би решило проблемите му и би

свалило от плещите му това непосилно бреме, с което най-неочаквано го бяха натоварили.

В този момент той се уповаваше единствено на разговора си с Ариана от предишния ден. Министърът навярно щеше да разбере, че молбата му е основателна, каза си той пред огледалото, докато разнасяше пяната, преди да прокара бръснача по лицето си. Доводът, че ключът на шифрованото послание е скрит някъде из текста на ръкописа, беше убедителен и толкова очевиден, че министърът сигурно щеше да го приеме. Щяха да му разрешат да направи справка в текста, мислеше той, докато си миеше зъбите. А докато го проучва, може би щеше да намери отговорите, които търсеше ЦРУ, може би щеше да открие нещо, което да обезсмисли кражбата на ръкописа и да го избави от тези съмнителни акции, с които не искаше да има нищо общо.

Затвори очи и прошепна клетва.

— Ако се измъкна жив и здрав от това, обещавам да се моля всеки ден до края на годината. — Отвори едно око, сякаш да прецени тежестта на обещанието. — Всеки божи ден цяла година все пак е прекалено. Ще се моля всеки ден през следващия месец.

Обзет от неочаквана увереност, вдъхната му от дадения обет, пусна душа, нагласи температурата на водата и когато тя му се понрави, прекрачи и се мушна под струята.

Грациозната фигура на Ариана се появи в лобито малко след уговорения час, когато Томаш беше привършил със закуската и нетърпеливо я очакваше на дивана в бара. Иранката се настани на същото място, където беше седяла предишния ден, и си поръча портокалов сок. Едва сдържайки възбудата си, историкът пристъпи направо на въпроса.

— И така... какво каза министърът?

— За какво?

— Разреша ли?

Ариана се престори, че едва сега е разбрала въпроса.

— А, да — възкликна тя. — Разрешението.

— Разреша ли?

— Ами... не.

Томаш продължи да се взира в нея, не вярвайки на ушите си.

— Не? — промълви той.

— Не, не разреши — каза Ариана. — Обясних му, че вие смятате стиховете за кодирано послание и че ключът според вас се намира в текста. Каза ми, че много съжалява, но поради съображения за национална сигурност вие не можете да получите достъп до съдържанието на документа. Каза също, че ако това предполага забавяне на декодирането, ще се запаси с търпение.

— Но... това би могло да направи невъзможно дешифрирането на стихотворението — настоя португалецът. — Обяснихте ли му това?

— Обясних, разбира се. Но той не поиска и да чуе. Казва, че националната сигурност е над всичко и че, що се отнася до проблема с декодирането, това не е единствено проблем на Иран, а и ваш.

— Мой ли?

— Да. Не помните ли, Джалили ага ви съобщи, че няма да ви бъде разрешено да напускате Иран, докато не решите ребусите. Министърът го потвърди пред мен. Всъщност въпросът, изглежда, е стигнал чак до президента. — Ариана направи примирен жест. — Съжалявам, Томаш, но вие сте обречен да разкриете тези послания.

Историкът въздъхна дълбоко и сведе очи към полирания мрамор, който блестеше в краката му.

Чувстваше се притиснат до стената.

— Свършено е с мен — каза той съкрушено.

Ариана докосна ръката му.

— Не падайте духом. Вие сте страхотен криптоаналитик. Ще успеете да разгадате тези тайни, сигурна съм.

Португалецът изглеждаше сломен от отчаяние. Всъщност той не се съмняваше, че е способен да открие скритите послания в ребусите. Молбата му да изследва ръкописа беше продиктувана по-скоро от желанието му да се запознае отблизо с документа, отколкото от убеждението, че там ще открие ключа. След новината, че министърът е отхвърлил молбата му да проучи ръкописа, рухна и последната му надежда, че случаят може да бъде решен, без да се налага да влизат с взлом в министерството.

— Свършено е с мен — повтори той с мрачен поглед.

— Вижте — каза Ариана в опит да го утеши. — Няма защо да унинвате, ще се справите със задачата. А и това все пак е възможност да

работим заедно известно време. Тази перспектива не ви ли допада?

Томаш като че излезе от вцепенението.

— Моля?

— Не ви ли харесва да работите с мен?

Историкът се вгледа в иранката, любувайки се на съвършеното ѝ лице.

— Това е единственото нещо, което ме възпира от самоубийство — каза той, почти без да мисли.

Ариана се засмя.

— Забавен сте, несъмнено. — Наведе глава. — Всъщност какво чакаме? Да се залавяме тогава.

— За какво?

— За работа, естествено.

Томаш взе листа с посланията, разтвори го и го остави на масата.

— Точно така — възкликна той, изваждайки писалката от джоба. — Нека да порботим.

Прекараха три часа, обсъждайки всевъзможни символични тълкувания на ключовите думи в стиховете — *Terra, terrors, Sabbath* и *Christ*, но не откриха нищо повече от онова, което вече бяха установили предишния ден. Усилията им бяха напразни и всички хипотези, нахвърляни върху черновата, бяха зачертани, оказали се абсурдни или несъстоятелни.

Вече по обед, Томаш се извини и се запъти към тоалетната. За разлика от повечето ирански тоалетни, където мястото за неотложни нужди представляваше смрадлива дупка на пода, това беше истинска тоалетна, имаше боксове с тоалетни чинии и писоари и въздухът миришеше на хубав изкуствен аромат. Все пак това беше един от най-добрите хотели в страната.

Докато стоеше пред писоара, съсредоточен в неотложната си нужда, историкът усети една ръка на рамото си и изтръпна.

— Как е, професоре?

Беше Багери.

— Моса!... Как ме изплашихте!

— Неспокоен сте.

— А няма нямам причина за това? Видяхте ли в каква каша ме забъркахте?

— Свършете с това, после ще говорим — каза Багери и се отдръпна към мивката.

Томаш остана за момент обърнат към писоара. След като привърши, дръпна ципа си и отиде да си измие ръцете на мивката.

— Вижте — каза той, гледайки Багери в огледалото. — Не ставам за тия работи. Размислих и... Реших да не участвам.

— Това е заповед на Ленгли.

— Не ме интересува! Не помня да са ми споменавали за операции като кражби с взлом.

— Условията се промениха. Фактът, че не сте успели да прочетете ръкописа, ни накара да променим плановете. Освен това има и нови решения, които надхвърлят правомощията на Ленгли.

— Нови решения?

— Да. Решения, които са взети във Вашингтон. Вижте, професоре, това е въпрос, който засяга сигурността на Запада. Фактът, че страна като Иран има достъп до формула за конструиране на ядрено оръжие, тревожи много хора в света, особено след 11 септември. — Багери направи примирителен жест. — Като имате предвид какво е заложено на карта, повярвайте ми, последната грижа на Вашингтон е дали на вас, или на мен ми харесва мисията, за която са ни завербували.

— Но аз не съм някакъв командос, разбирате ли? Дори не съм ходил войник. Само ще преча.

— Професоре, вече ви казах вчера, че вашето участие е от първостепенно значение за успеха на операцията. Само вие сте виждали ръкописа. Само вие знаете в коя стая се пази. — Посочи Томаш. — Логично е, че се нуждаем от вас, за да открием и идентифицираме документа. Без ваша помощ как ще се справим? Ще се лутаме из министерството като хлебарки, ще преровим всичко и няма да намерим нищо. — Поклати глава. — Няма да го допуснем.

— Но, чуйте ме, всеки би могъл чудесно да...

— Спрете — прекъсна го Багери с остър тон. — Решението е взето и нито вие, нито аз можем да направим нещо. Поставени са на карта прекалено важни неща, за да се колебаем тепърва. — Хвърли

поглед към вратата. — Освен това искам да ми отговорите на един въпрос.

— Да?

— Наистина ли вярвате, че тези хора ще ви оставят да се върнете в страната си, след като приключите с работата?

— Така ми казаха.

— И вие им вярвате? Чуйте ме добре. Вие сте видели ръкописа на Айнщайн. Предполага се, че ще успеете да разбулите загадките, с които Айнщайн е обвързал атомната формула. При условие че режимът възнамерява да задържи всичко в тайна, не ви ли се струва странно, че ще ви пуснат да се завърнете спокойно във вашата страна с цялата информация, с която разполагате? Не смятате ли, че това крие доста голям риск, предвид конфиденциалния характер на иранската атомна програма? Не смятате ли, че след като приключите работата по този свръхсекретен проект, режимът може да ви обяви за човек, представляващ заплаха за сигурността на Иран?

Томаш отвори широко очи, осмисляйки възможните усложнения, за които говореше иранецът.

— Ама вие... наистина ли мислите, че ще ме държат тук за... завинаги?

— Има две възможности. Или ще ви убият, когато вече няма да имат нужда от вас, или ще ви тикнат в златен кафез.

Багери хвърли още един поглед към вратата, за да се увери, че са сами.

— Допускам, че ще ви задържат в Иран завинаги. Режимът се крепи от фанатични фундаменталисти, а това, независимо от всичко, си има и положителна страна. Фундаменталистите са неумолими в прилагането на *шерията*, ислямския закон, и хранят дълбока вяра в моралното поведение. Възможно е, след като не разполагат с повод от морално естество, за да ви убият, да ви държат затворен. Но, от друга страна, не трябва да забравяте, че става въпрос за фундаментални тайни на режима, нали? А морални поводи също се намират. Затова не бива да игнорираме възможността да изберат по-радикален и сигурен метод, за да ви накарат да замълчите. — Прокара пръст през гърлото. — Разбрахте ли?

Историкът затвори очи, разтри слепоочието си и въздъхна.

— Наистина е свършено с мен.

Багери отново надникна през вратата на тоалетната.

— Вижте, нямаме много време — каза той. — Дойдох тук само да ви кажа, че всичко е готово.

— Кое?

— Подготовката за мисията практически приключи. След взлома ще ви отведем на едно далечно място на Каспийско море. Казва се Бандар е Торкаман и се намира близо до руините на стената на Александър Велики.

— Бандар какво?

— Бандар е Торкаман. Това е малко пристанищно селище недалеч от границата с Туркменистан. В пристанището ще ви чака риболовен кораб, който носи името на столицата на Азербайджан — Баку. Ние сме го наели, за да ви отведе тъкмо в Баку. Разбрахте ли?

— Горедолу. Вие ще дойдете ли с мен?

Багери поклати глава.

— Не, ще остана тук в Техеран, за да скрия следите. Бабак ще ви отведе дотам, не се безпокойте. Но сега трябва да запомните някои неща.

Томаш извади хартия и писалка от джоба.

— Слушам ви.

— Не, не бива да записвате. Трябва да го запомните.

Историкът се намръщи.

— Да го запомня?

— Да, налага се. Заради сигурността.

— Казвайте тогава.

— Когато се качите на борда на Баку, който се намира закотвен в пристанището на Бандар е Торкаман, трябва да потърсите Мохамед. — Вдигна показалеца си. — Запомнете добре, Мохамед.

— Като пророка.

— Точно така. Попитайте го дали тази година смята да ходи до Мека. Той ще отговори *инш Аллах*^[1]. Това са паролата и контра паролата.

— Смятате ли да ходите тази година до Мека? — попита Томаш, опитвайки се да запомни паролата. — Това е, нали?

— Да, точно така.

— Ако той каже «инш Аллах», значи всичко е наред.

— Правилно.

— Изглежда лесно.
— Разбира се, че е лесно. — Багери погледна часовника. —
Добре, трябва да вървя. Ще дойда да ви взема в полунощ.
— В полунощ ли? Къде ще ходим?
Иранецът го изгледа изненадан.
— Не ви ли казах?
— Какво имате да ми казвате?
— Операцията, професоре.
— Какво за операцията?
— Ще бъде тази нощ.

---

[1] Ако е рекъл Бог (араб.). — Б.р. ↑

XII

Когато се върна при Ариана, Томаш се чувстваше толкова разстроен, че му беше трудно да се съсредоточи. Колкото повече се взираше в стиховете, толкова повече си мислеше за безумната авантюра, в която му предстоеше да се впусне тази нощ. Очите му бяха вперени в буквите, но умът му беше зает с онова, което щеше да се случи, и с последиците, до които можеше да доведе; обмисляше подробностите — от подготовката в хотела до срещата с Мохамед на кораба Баку. Дали трябваше да вземе някакъв багаж? А нямаше ли да събуди подозрения, ако го видеха да излиза от хотела с големия спортен сак? Не, налагаше се да остави багажа си, можеше да вземе със себе си само плик с най-важното. А как щеше да напусне хотела, без да го видят? Нямаше ли служителите да се усъмнят, като го видят да излиза посред нощ? Дали нямаше да съобщят на някого? А как ли щяха да се развият нещата в министерството? Дали пък...

— Томаш? Томаш?

Португалецът тръсна глава и се върна в настоящето.

— Да?

— Добре ли сте?

Ариана го гледаше загрижено, сякаш се опитваше да открие признаци на треска по бледото лице на историка.

— Аз ли? — Томаш се стегна. — Да, разбира се. Добре съм, не се безпокойте.

— Не изглеждате добре. Струва ми се, че изобщо не чувате какво ви говоря. — Наведе глава с типичното за нея движение. — Изморен ли сте?

— Хм... да, малко.

— Искате ли да си починете?

— Не. Нека приключим с това, а следобед ще почивам. Съгласна ли сте?

— Да, добре. Както желаете.

Томаш въздъхна и впери поглед в стиховете.

— Право да ви кажа, не знам как ще дешифрирам това, без да имам и най-малка идея относно темата на ръкописа — сподели той с отчаяна надежда, че може да убеди иранката да му разкрие нещо, което би обезсмислило нощния рейд. Погледна я умолително. — За Бога, не можете ли поне нещичко да ми подскажете? Колкото и малко да е?

Ариана се огледа притеснено.

— Томаш, не мога...

— Поне една идея.

— Не, не бива. За ваше добро е.

— Хайде, моля ви...

— Не.

— Вижте, ако не ми кажете нищо, няма да можем да продължим. Трябва ми някакъв ориентир.

Иранката го погледна разколебана. Дали би могла нещичко да му загатне? И ако да, какво точно? Какво щеше да последва? След няколко секунди тя взе решение.

— Няма да ви разкрия съдържанието на ръкописа, не само защото това би било евентуална заплаха за националната сигурност на Иран, но и защото крие опасност за вас и мен самата — каза тя, снишавайки глас. — Единственото нещо, което мога да ви кажа, е, че ние самите сме заинтересовани от документа и вярваме, че единствено решението на ребусите би ни позволило да разберем всичко.

— Вие сте заинтересовани, така ли?

— Да.

— Защо?

Ариана отегчено махна с ръка.

— Не мога да ви кажа. И без това говорих твърде много.

— Какво толкова интригуващо има в него?

— Не мога да ви кажа, вече говорихме за това. Единственото, което бих могла да направя, е да изясня в кой момент от живота си Айнщайн е създал този документ. Интересува ли ви това?

Томаш се поколеба.

— Защо не? Смятате ли, че е важно?

— Не знам. Може и да не е.

— А може и да е, кой знае? — Историкът се реши. — Добре, разкажете ми.

Ариана се настани по-удобно на дивана и направи опит да събере мислите си.

— Кажете ми, Томаш, интересувате ли се от физика?

Португалецът се засмя.

— Слабо — каза той. — Както знаете, аз съм историк и криптоаналитик, моето поле на работа не е точно физиката, нали? Баща ми е математик и се интересува от тези въпроси, все пак цял живот се занимава с уравнения и теореми. Но аз самият предпочитам йероглифи, староеврейски и арамейски писания, харесва ми миризмата на библиотечен прах, на застояло и плесен, която излъчват древните ръкописи и папируси. Това е моят свят.

— Знам това. Но ме интересува доколко сте запознат с най-значимите съвременни теории в областта на физиката.

— Нямам дори бегла представа.

— Не сте ли чували за «Теорията на всичко»?

— Не.

Иранката прокара ръце през красивата си черна коса, докато преценяваше как най-добре да обясни нещата.

— Добре, да видим. Предполагам, че знаете какво представлява Теорията на относителността...

— Разбира се. Това е елементарно.

— Да кажем, че търсенето на единна теория, т.нар. Теория на всичко, е започнало с Теорията на относителността. До Айнщайн физиката се е основавала на постиженията на Нютон, които вършели чудесна работа при обяснението на това как функционира Вселената според човешките възприятия. Но Нютоновата физика не могла да разреши два въпроса, свързани със светлината. Първият е поради каква причина нагрят предмет излъчва светлина, а другият е свързан с постоянната стойност на скоростта на светлината.

— Следователно трябва да предположим, че именно Айнщайн е хвърлил светлина върху проблема със светлината — пошегува се Томаш.

— Точно така. През 1905 г. Айнщайн завършил Специалната теория на относителността, която разглежда връзката между пространство и време и констатира, че и двете са относителни величини. Например времето се променя при движение в пространството. Единственото нещо, което не е относително, е

скоростта на светлината. Айнщайн предвидил, че при скорости, близки до тази на светлината, времето се забавя и разстоянията се свиват.

— Това го знам.

— Много добре, защото няма да губим време да го изясняваме. Въпросът е следният: щом всичко, с изключение на скоростта на светлината, е относително, то масата и енергията също би следвало да са относителни. Нещо повече, оказва се, че маса и енергия са двете лица на една и съща монета.

— Това не е ли прословутото уравнение?

Ариана нахвърли уравнението на листа с черновата.

$$E = mc^2$$

— Да. Енергията е равна на масата по скоростта на светлината на квадрат.

— Доколкото си спомням, това уравнение по-късно довело до създаването на атомната бомба.

— Точно така. Както знаете, скоростта на светлината е огромна. Скоростта на светлината на квадрат е още по-голямо число, което предполага, че една миниатюрна частица съдържа чудовищно голямо количество енергия. Например вие тежите приблизително осемдесет килограма, нали?

— Горедолу.

— Това означава, че във вашето тяло се съдържа материя с достатъчна енергия, за да осигури електричество за малък град в продължение на седмица. Единствената трудност е как да се превърне тази материя в енергия.

— Това не беше ли свързано със силното взаимодействие, благодарение на което ядрото на атомите се запазва?

Ариана наклони глава и леко повдигна вежди.

— Изглежда, че все пак разбирате нещо от физика...

— Май съм го чел някъде.

— Да. И така, да приемем, че енергия и маса са двете лица на една и съща монета. Това означава, че бихме могли да превърнем едното в другото, тоест да превърнем енергията в материя и материята в енергия.

— Искате да кажете, че е възможно да направим камък, като използваме енергия?

— Да, теоретично това е възможно, макар че превръщането на енергия в маса е нещо, което обикновено не се наблюдава. Но се случва. Например, ако предмет се движи със скорост, близка до скоростта на светлината, времето се свива и масата се увеличава. При това положение енергията на движението поражда маса.

— Това наблюдавано ли е някога?

— Да. В ускорителя за частици в ЦЕРН — Европейския център за ядрени изследвания в Швейцария. Електроните бяха ускорени до такава скорост, че увеличиха четиридесет хиляди пъти своята маса. Има дори снимки на протонните снопове след удара.

— Невероятно.

— Всъщност няма предмет, който да достигне скоростта на светлината. Ако това стане, масата му ще нарасне безкрайно много, а това би изисквало безкрайно голяма енергия, която да движи този предмет. А това е невъзможно, нали? Затова се казва, че скоростта на светлината е пределната скорост във Вселената.

— Но от какво е изградена светлината?

— От частици, наречени фотони.

— Тези частици не увеличават ли масата си, когато се движат със скоростта на светлината?

— Ето, това е въпросът. Фотоните са частици с нулева маса, те са чиста енергия и не се влияят от времето. Тъй като се движат със скоростта на светлината, за тях Вселената е интемпорална (извънвремева). От гледна точка на фотоните Вселената се ражда и умира в един и същи миг.

— Изумително.

Ариана отпи глътка портокалов сок.

— Но това, което може би не знаете, е, че има не една, а две Теории на относителността.

— Нима?

— Айнщайн е завършил работата си по Специалната теория на относителността през 1905 г. В нея той обяснява редица физични явления, но не и гравитацията. Проблемът е, че Специалната теория влязла в противоречие с класическото описание на гравитацията и се наложило то да бъде изяснено. Нютон смятал, че промяната в масата

води до незабавна промяна на силата на гравитацията. Но това е невъзможно, тъй като предполага съществуването на нещо по-бързо от светлината. Да предположим, че Слънцето експлодира в настоящия момент. Съгласно Специалната теория на относителността това събитие ще бъде усетено на Земята осем минути по-късно, тъй като това е времето, за което светлината изминава разстоянието от Слънцето до Земята. Но Нютон е смятал, че ефектът би се почувствал на мига. Тоест в момента, в който Слънцето избухне, Земята ще усети ефекта от събитието. Но това е невъзможно, поради факта че нищо не се движи по-бързо от светлината, нали? За да разреши този и други въпроси, Айнщайн създаде през 1915 г. Общата теория на относителността, която съдържа решение на проблемите, свързани с гравитацията, и установява изкривяването на пространството. Колкото по-голяма маса има даден предмет, толкова по-изкривено е пространството около него и толкова по-голяма е силата на гравитацията. Например Слънцето упражнява по-голяма сила на гравитация върху даден предмет, в сравнение със Земята, поради своята многократно по-голяма маса. Разбирате, нали?

— Хм... не съвсем. Пространството се изкривява? Какво означава това?

Ариана разтвори ръце.

— Представете си, че пространството е чаршаф, опънат във въздуха между нас двамата. Сега си представете, че поставим футболна топка в средата. Какво става? Чаршафът хлътва около топката, нали? Ако хвърля стъклено топче върху чаршафа, то ще бъде привлечено от футболната топка, нали? Същото става и във Вселената. Слънцето е толкова голямо, че изкривява пространството около себе си. Ако някакво тяло се приближи бавно до Слънцето, ще се сблъска с него. Ако някакво тяло се приближи с определена скорост, като Земята, ще започне да кръжи около Слънцето, без да пада, но и без да се отдалечава от него. А ако някакво тяло се движи с много голяма скорост, като светлинен фотон например, при приближаването му до Слънцето траекторията му леко ще се изкриви, но ще успее да се отскубне и да продължи пътя си. Ето какво следва от Общата теория на относителността. Всички тела изкривяват пространството и колкото по-голяма е тяхната маса, толкова по-силно се изкривява пространството около тях. И понеже времето и пространството са

двете лица на една и съща монета, както енергията и материята, това означава, че телата изкривяват също и времето. Колкото по-голяма е масата на дадено тяло, толкова по-бавно ще протича времето близо до него.

— Всичко това е много интересно — отбеляза Томаш. — Но какво общо има с ръкописа на Айнщайн?

— Всичко и нищо, не знам. Важно е да знаете, че този ръкопис е бил създаден по времето, когато Айнщайн е работил върху Теорията на всичко.

— А, да. Това още една теория на Айнщайн ли е?

— Да.

— Двете теории на относителността не са ли му били достатъчни?

— Айнщайн първоначално мислил, че е приключил с въпроса, но изведнъж се сблъскал с квантовата теория. — Ариана наклони глава с характерния за нея жест. — Знаете ли какво представлява квантовата теория?

— Чувал съм за нея, разбира се, но що се отнася до подробностите...

Иранката се разсмя.

— Не бива да се чувствате комплексирани — възкликна тя. — Дори някои от учените, разработили квантовата теория, не са успели да я разберат напълно.

— Е, добре. Така съм по-спокоен.

— Нютоновата физика е подходяща за обяснението на нашия ежедневен свят. Ако трябва да се построи мост или да се пусне сателит около Земята, инженерите прибегват до физиката на Нютон и Максвел. Проблемите на класическата физика започват при изучаването на аспекти, които не са част от практическия опит, например при свръхвисоки скорости или в света на елементарните частици. Проблемите с огромната маса и скорост са предмет на двете теории на Айнщайн, наречени Теории на относителността. А пътеводителят в света на елементарните частици се нарича «квантова теория».

— Доколкото разбирам, теориите на относителността се отнасят за големите тела, а квантовата теория — за малките тела.

— Да — каза Ариана и леко се намръщи. — Но е важно да подчертаем, че светът на микрочастиците има макроскопични

проявления, както всъщност е очевидно.

— Разбира се. Но кой е създателят на квантовата теория?

— Квантовата теория се ражда през 1900 г. като резултат на един труд на Макс Планк. Доразвита е от Нилс Бор, който въвежда най-разпространения теоретичен модел на атомите, онзи с електроните, които кръжат в орбита около ядрото така, както планетите се въртят около Слънцето.

— Това ми е познато.

— Така е. Но навярно не знаете колко странно поведение имат частиците. Някои физици стигнали до заключението, че елементарните частици могат да преминават от енергетично състояние А в енергетично състояние В без преход от едното състояние към другото.

— Без преход? Но как е възможно?

— Наричат го квантов скок. Можем да го оприличим на изкачването на стълба. Ние се изкачваме от едно стъпало на друго, без да стъпваме на някакво междинно стъпало, нали? Няма половин стъпало. «Скачаме» от едно на друго. Някои учени защитават тезата, че в квантовия свят се осъществява прескачане от едно в друго енергетично ниво, от едно състояние в друго, без междинно състояние.

— Но това е странно.

— Много. Знаем, че микрочастиците «прескачат». Има консенсус по този въпрос. Смята се, че субатомното пространство не е непрекъснато и има зърнеста структура. Частиците «прескачат» от едно ниво на друго, без да преминават през междинно ниво. — Ариана отново направи гримаса. — Трябва да ви кажа, че не приемам това напълно, тъй като не съм виждала каквото и да било доказателство.

— Наистина, тази теория е... доста странна.

— Има и още нещо. Установено е, че материята се проявява едновременно във формата на частици и вълни. Така, както пространство и време или енергия и маса са двете лица на една и съща монета, вълни и частици са двете лица на материята. Проблемите възникват, когато това се трансформира в механика.

— Механика ли?

— Да, механиката е дял от физиката, който изучава и предвижда поведението на материята. В случая с класическата физика и Теорията на относителността механиката е определяща. Ако знаем къде се намира едно тяло, в каква посока се движи и с каква скорост, ще

можем да предвидим бъдещето му и да опознаем миналото му. Ако това тяло се движи наляво с хиляда километра в час, след час то ще бъде на хиляда километра наляво. Ето това е механиката. Можем да предскажем поведението на телата, стига да знаем тяхната скорост и местоположение. Всичко е много просто. Но в квантовия свят нещата стоят по различен начин. Ако ни е известно точното местоположение, не можем да определим импулса на частицата. А ако ни е известна скоростта, не можем да установим с точност местоположението ѝ. Това се нарича Принцип на неопределеността и е формулиран през 1927 г. от Вернер Хайзенберг. Принципът на неопределеността гласи, че местоположението и импулсът на една частица не могат да се определят с точност едновременно.

— Тогава как ще се предвиди поведението на една частица?

— Именно в това е проблемът. Не може да се предвиди. Аз знам какво е положението и скоростта на Луната и поради това мога да опиша всичките ѝ движения — в миналото и в бъдещето. Но по никакъв начин не мога да определя точната позиция и скоростта на един електрон, от което следва, че не бих могла да опиша движенията му в миналото и в бъдещето. Това е неопределеността. За да разреши този проблем, квантовата механика прибегва до изчисляване на вероятностите. Ако даден електрон трябва да избира между два процепа, през които би могъл да мине, има петдесет процента вероятност да мине през левия процеп и петдесет — през десния.

— Изглежда удачен начин да се разреши проблемът.

— Така е. Но Нилс Бор усложнил нещата с твърдението, че електронът минава през двата процепа едновременно — и през десния, и през левия.

— Какво?

— Каквото чухте. При избора между два възможни пътя електронът минава едновременно и по двата. С други думи, намира се на двете места едновременно.

— Е, това е невъзможно.

— Да, но точно това твърди квантовата теория. Например, ако поставим един електрон в кутия, разделена на две, електронът ще се намира и от двете страни във формата на вълна. Когато погледнем в кутията, електронът се намира в качеството си на частица само от едната страна. Ако не поглеждаме, електронът ще си остане и от двете

страни във формата на вълна. Дори двете страни да се разделени и поставени на хиляди светлинни години разстояние една от друга, електронът ще продължи да бъде и в двете едновременно. Само ако проверим в едната от тях, електронът ще реши в коя от двете да остане.

— Само ако проверим, той решава да остане? — попита Томаш недоверчиво. — Какво говорите?

— Ролята на наблюдателя била констатирана най-напред от Принципа на неопределеността. Хайзенберг установил, че не можем да определим с точност едновременно къде е позиционирана една частица и каква е нейната скорост заради присъствието на наблюдателя. Теорията стига дотам, да твърди, че електронът определя мястото си само ако съществува наблюдател.

— Това няма смисъл.

— Така смятали и други учени, включително Айнщайн. И когато изчисленията придобили вероятностен характер, Айнщайн изрекъл знаменитата фраза: «Аз не вярвам, че Бог играе на зарове». Положението на една частица не може да зависи от присъствието на наблюдатели и още по-малко от вероятностни изчисления. Частицата е на едно място или на друго, не може да е едновременно и на двете места. Скептицизмът се засилил дотам, че един друг физик, Шрьодингер, предложил мислен експеримент, за да покаже абсурдността на ситуацията. Той си представил котка, която е затворена в кутия със запечатана бутилка цианид. Квантов процес би могъл да задейства чук, с вероятност петдесет на петдесет процента, да счупи бутилката или не. Според квантовата теория вероятността да се случи едното или другото е еднаква, докато кутията е затворена, което предполага едновременно котката да е жива и мъртва, аналогично на електрона, който би могъл едновременно да е от двете страни на кутията, докато не е под наблюдение. Абсурдно, нали?

— Разбира се. Как е възможно да бъде защитавана подобна теория?

— Така разсъждавал и Айнщайн. Проблемът е, че колкото и странна да изглежда тази теория, тя се потвърждава от всички експериментални данни. Всеки учен знае, че когато математиката противоречи на интуицията, обикновено печели математиката. Така станало навремето, когато Коперник обявил, че Земята се върти около

Слънцето, а не обратното. Интуицията подсказвала, че Земята е центърът, тъй като изглеждало, че всичко се върти около нея. При този всеобщ скептицизъм Коперник намерил поддръжници единствено сред математиците, които въз основа на своите изчисления установили, че възможността Земята да се върти около Слънцето има математическо потвърждение. Днес знаем, че математиката се е оказала права. И с Теориите на относителността се случило същото. Много елементи на тези теории противоречат на интуицията, като идеята, че времето е относително, и други странни неща, но в действителност тези понятия са възприети от учените, защото отговарят на математическите изчисления и на наблюдението на действителността. Това се случва и тук. Безпредметно е да се твърди, че един електрон се намира едновременно на две места, докато не е под наблюдение, това противоречи на интуицията. Но съответства на математиката и на всички извършени експерименти.

— А, добре.

— Но Айнщайн не се примирил с идеята и поради една съвсем проста причина. Оказало се, че квантовата теория няма сходство с Теорията на относителността. С други думи, едната била добра за разбиране на света на големите тела, а другата се оказала ефикасна за обяснение на света на атомите. Но Айнщайн смятал, че Вселената не може да се подчинява на различни закони — едни, предназначени за големи тела, и други, вероятностни, за малки тела. Според него съществува една-единствена система от правила. И така започнал да търси една всеобща, единна теория, която да представи основните природни сили като проявление на една-единствена сила. Неговите Теории на относителността свеждали до една-единствена формула всички закони, управляващи пространството, времето и гравитацията. С новата теория искал да сведе до една формула явленията на гравитацията и електромагнетизма. Вярвал, че силата, която кара електрона да се върти около ядрото, има същата природа като тази, която движи Земята около Слънцето.

— Нова теория?

— Да. Нарекъл я Единна теория на полето. Това била неговата версия на Теорията на всичко.

— Аа.

— Та ето върху какво е работил Айнщайн, когато е създал този ръкопис.

— Смятате, че *Божията формула* има някаква връзка с тези научни търсения?

— Не знам — каза Ариана. — Може би да, а може би не.

— Но ако е така, какъв смисъл има да се държи всичко това в тайна?

— Вижте, не знам дали е това. Вече прочетох документа и той ми се стори странен. Освен това истината е, че самият Айнщайн е решил да го държи в тайна. А след като го е направил, навярно е имал сериозни основания за това, не мислите ли?

Томаш впери поглед в иранката. Искаше да види реакцията ѝ на въпроса, който смяташе да зададе.

— Ако *Божията формула* не е свързана с търсенията на Теорията на всичко, то с какво тогава е свързана? — попита той. — С атомното оръжие?

Ариана отвърна на погледа му, без да трепне.

— Ще се направя, че не съм чула въпроса — каза тя бавно, произнасяйки отчетливо всяка сричка. — И повече да не сте ми споменали за това. Вашата безопасност зависи от вашата интелигентност.

Историкът изтръпна.

— Моята безопасност?

— Моля ви, Томаш — каза тя почти умопително. — Не говорете за това с никого. Не произнасяйте тези думи пред никого. Просто си вършете работата, чувате ли? Само вашата работа.

Томаш млъкна за момент, умислен и изплашен. Обърна глава и забеляза група пакистанци да влизат в ресторанта на хотела. Беше чудесен претекст да сложи край на този опасен разговор.

— Не огладняхте ли? — попита той.

XIII

Обядва *чело кебап*, навярно ядеше кебап за десети път, откакто бе пристигнал в Иран. Менюто вече беше започнало да му омръзва и дори изпитваше известно облекчение при мисълта, че тази нощ ще го изведат нелегално от страната. Разбира се, оставаше проблемът с акцията в министерството, но така или иначе вече нищо не зависеше от него. Томаш се постара да избута притеснението в най-дълбокото кътче на мозъка си, успокоявайки се с мисълта, че хората от ЦРУ сигурно знаят какво правят.

Осъзна, че това навярно е неговият последен обяд с Ариана, и потъна в меланхолично съзерцание. Несъмнено беше хубава и интересна жена, с хипнотични медени очи, излъчващи нежност и интелект. Едва не се поддаде на изкушението да ѝ разкаже всичко, да я помоли да тръгне с него, но се овладя. Нямахше място за илюзии, Томаш и Ариана бяха от два различни свята и мисиите им бяха антагонистични.

— Смятате ли, че ще успеете да дешифрирате ребуса? — попита тя, избягвайки странния му изпитателен поглед.

— Трябва ми ключът — каза Томаш с вилица, пълна с ориз. — Честно казано, мисля, че без него сме изправени пред невъзможна мисия.

— Ако беше шифър, щеше ли да е по-лесно?

— Да, разбира се. Но това не е шифър.

— Сигурен ли сте?

— Разбира се. — Разгъна листа в единия край на масата. — Вижте, тук има думи и фрази. А при шифъра имаме само букви, нали? Ако това беше шифър, щеше да има безсмислени буквени съчетания от типа на *hwxyz* и други, както е при втория ребус. — Посочи думите върху листа. — Виждате ли разликата?

Terra if fin
De ternous tight
Sabbath fre
Christ mite

See sign
!ya ovqo

— Да, тези !ya и ovqo явно са шифровани — установи иранката. Погледна отново стиховете. — А няма ли шифри, които приличат на думи?

— Не — каза той. Поколеба се за момент. — Освен ако... ако не е транспозиционен шифър.

— Какво е това?

— Знаете ли, има три типа шифри. При първия тип шифър тайното послание се укрива чрез някаква проста система. Най-старият познат метод е този, при който посланието се изписвало върху голата глава на роб. Изчаквали косата да порасне, след което го изпрацали да занесе писмото. Така текстът оставал скрит в окосмената част на главата, надеждно прикрит от косата.

— Гениално.

— Съществува и така нареченият субституционен шифър, при който едни букви се заместват от други с предварително установен ключ. Този тип шифроване се използва обикновено в модерните шифрови системи и при него се получават съчетания от вида на !ya и ovqo.

— Това най-често срещаният шифър ли е?

— В наше време, да. Но има и транспозиционен шифър, при който буквите на тайното послание са разместени и подредени по някакъв нов модел.

— Не разбирам...

— Ами вижте, анаграмата например е транспозиционен шифър. Знаете ли какво е анаграма?

— Чувала съм, но честно да си призная...

— Анаграма е дума, образувана от буквите на друга дума чрез разместване. Например *Elvis* е анаграма на *lives*^[1]. Ако се вгледате

внимателно, ще видите, че и двете думи са написани с еднакви букви. Или да вземем например *elegant man*^[2] — анаграма на *gentleman*^[3].

— Разбрах.

— Казах ви всичко това, за да поясня, че единственият вид шифър, който използва думи, е именно транспозиционният шифър.

Ариана се загледа в стиховете.

— Мислите ли, че е възможно тези стихове да крият подобен шифър?

Историкът спря поглед на текста и сви устни замислено.

— Анаграма? — Обмисли предположението. — Хм... би могло. Защо не?

— А как бихме могли да проверим тази хипотеза?

— Има само един начин — каза Томаш, грабвайки писалката. — Можем да образуваме различни думи от същите букви. Вече опитахме да го направим с думи на португалски, но нищо не стана, нали? Може пък да проработи с думи на английски. Трябва да проверим. — Приведе се над листа. — Да видим първия стих.

Terra if fin

— Какви други думи бихме могли да напишем със същите букви? — попита Ариана.

— Ще видим — каза Томаш. — Нека да свържем *t* с *a*. Да поставим двете заедно. Какво се получава?

— *Taff*.

— Нищо не означава. А ако добавим *i* накрая?

— *Taffi*?

— Да опитаме с *i* пред двете *f*.

— *Taiiff*? Така се казва едно затънтено място някъде в Саудитска Арабия. Но, доколкото знам, се пише само с едно *f*.

— Видяхте ли? Вече имаме нещо. А ако вмъкнем *r* между *a* и *i*, получаваме... *tariff*. Виждате ли, още една дума. Остава да решим какво ще правим с буквите, които ни останаха. Да видим: имаме едно *e*, едно *r*, едно *i* и едно *n*.

— *Erin*.

— Хм... *erin*. Или по-скоро *nire*. Или пък *rine*. А защо не... *rien*?
Ето, това е.

Надраска го набързо.

Tariff rien

— *Tariff rien*? Какво ще рече това?

Томаш сви рамене.

— Нищо. Това е само един опит. Ще опитаме и други начини.

През следващия час опитаха няколко варианта. С буквите от първия стих успяха да образуват анаграмите *finer rift*^[4], *retrain fit*^[5] и *faint frier*^[6], но не успяха да стигнат до нищо смислено. От втория стих — «*De terrors tight*», съставиха само анаграмата *retorted rights*^[7], отново без резултат.

Пръстите на Томаш се заравяха из косата му всеки път, когато му хрумваше нова идея. След няколко часа кестенявата коса на Томаш стърчеше във всички посоки.

— И на английски няма да стигнем доникъде — отсъди той. — Дали пък Айнщайн не е написал посланието на немски?

— На немски ли?

— Да. Логично, нали? Щом целият текст е на немски, може да се предположи, че скритото послание също е на немски. — Прокара очи по листа. — Послание на немски, скрито сред стихове на английски. Страхотно, нали?

— Така ли мислите?

— Струва си да опитаме. — Разтри чело. — Да видим... ами ако е поставил заглавието на документа в посланието?

— Кое заглавие? Божията формула?

— Да, но на немски. *Die Gottesfiormel*. Имаме ли стих, който съдържа *g*, *o* и две *t*?

— *Gott*?

— Да, думата *Бог* на немски.

Ариана разгледа редовете.

— Има го на втория ред — възкликна. — Ще го подчертая.

De terrors tight

— Има го, разбира се. *Togt*. Като разместим буквите, получаваме *Gott*.

— Остава да открием *formel*.

Историкът се съсредоточи върху останалите букви.

— Не, няма го.

Ариана се двоумеше.

— Да, но... вижте колко интересно — отбеляза тя. — Имаме *Gott*, а също и *Herr*. Виждате ли? Бихме могли да ги свържем. Получаваме *Herrgott*.

— *Herrgott*? Какво означава това?

— *Господ*. Едно от имената на Бога.

— А! — възкликна историкът. — *Herrgott*. А с останалите букви може ли да се каже нещо смислено на немски?

Иранката взе писалката и написа останалите букви.

*De heroes tight
Herrgott dersit*

— Хм — промърмори тя. — *Herrgott dersit*.

— Това означава ли нещо?

— *Dersit* ли? Не. Но бихме могли да разделим думата на две. Става *Der sit*. А *sit* би могло да бъде... хм... *ist*. И тогава придобива СМИСЪЛ.

— Как е? *Herrgott der ist*?

— Не. Обратно.

Ариана го написа върху листа.

Ist der Herrgott

— *Ist der Herrgott*.

— По дяволите! — възкликна той. — И какво означава това?

— *Това е Господ*.

Историкът се зачете внимателно в стиховете, искри на въодушевление блеснаха в очите му. Току-що бяха отворили първата пролука в стената на ребуса.

— Господи! Това наистина е анаграма. — Погледна иранката. — Дали не бихте могли да откриете още думи на немски в останалите редове?

Ариана взе листа и разгледа останалите три стиха.

— Не знам, не съм го правила досега.

— Кои са най-често използваните думи в немския език?

— Моля?

— Кои са най-често използваните думи в немския?

— Ами... например *und*^[8] или *ist*.

— Вече имаме едно *ist*. Дали не би се открило и някое *und*?

Иранката огледа стиховете.

— Не, няма.

— По дяволите — изруга Томаш, малко обезкуражен. — А *ist*?

Дали няма друго?

Ариана посочи към последния стих.

— Ето, тук — възкликна тя.

Взе молива и подчерта трите букви.

Christ mite

— Браво — каза Томаш. — Сега да видим първите две букви на всяка дума. *Chni*. Това говори ли ви нещо?

— Не — отвърна тя. — Но... момент, ако обърнем сричките, се получава *nich*. Въпросът е дали имаме още някое *t*. Вече сме използвали едно в *ist*.

— Ето, тук имаме друго *t*.

— Ами да. Така се образува *nicht*.

— Ето, така вече е добре — каза историкът. — Значи имаме *ist* и *nicht* в този стих. Какво ни остана?

— Остана едно *r* и едно *e*.

— *Re*?

— Не, чакайте — възкликна Ариана развълнувано. — *Er*. Това е *er*.

— *Er*? Какво означава?

— *Ist er nicht*. Нима не виждате?

— Виждам, виждам. Но какво означава това?

— Означава *той не е*.

Томаш взе черновата и записа двете изречения под втория и четвъртия стих.

Terra if fin
De terrous tight
Ist der Herrgott

Sabbath frei

Christ mite
Ist er nicht

— А сега останалото? — попита той. — Нека да видим първия и третия стих.

Останалите два стиха се оказаха невероятно трудни за дешифриране. Опитаха ред комбинации, Ариана дори помоли служителите на рецепцията за речник на немския език и опита нови възможности под постоянните напътствия на Томаш. Двамата излязоха от ресторанта и се върнаха в бара, където отново започнаха да експериментират, размествайки срички и букви, в дирене на нови значения.

След два часа изнурителен труд шифърът най-сетне се пропука и откри тайната си. След откриването на думата *aber*^[9] от третия стих шифърът се предаде и им позволи да стигнат до края. С триумфална усмивка иранката преписа на чисто четирите реда под шифрованите стихове.

Raffiniert
Ist der Herrgott
Aber boshaft
Ist er nicht.

— Какво е това? — попита Томаш.

— *Raffiniert ist der Herrgott, aber boshaft ist er nicht.*

— Виждам — каза той нетърпеливо. — Но какво означава?

Ариана се облегна на дивана, омаломощена и окрилена от откритието. Чувстваше се изпълнена с възторг, като човек, който току-що е изкачил върха на планината и в прехласнат унес съзерцава света. Облиза чувствените си устни и се усмихна, наслаждавайки се на чудното изречение, което Айнщайн беше скрил в тайнствените стихове.

— *Изкусен е Всевишният* — прошепна очаровано. — *Но злонамерен той не е.*

---

[1] Мн. число на life (англ.), живот. — Б.пр. ↑

[2] Елегантен мъж (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Джентълмен (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Finer (англ.) — сравнителна степен от fine — приятен, хубав; rift — пукнатина, спор. — Б.пр. ↑

[5] Retrain (англ.) — преквалифицирам; fit — удобен, подходящ. — Б.пр. ↑

[6] Faint (англ.) — слаб, плах, блед; frier — бройлер, пиле за печене. — Б.пр. ↑

[7] Retorted (англ.) — остроумен отговор, отмъщение; rights — мн.ч. от right — право. — Б.пр. ↑

[8] И (нем.). — Б.р. ↑

[9] Но, обаче (нем.). — Б.пр. ↑

XIV

Черният автомобил прекоси бавно и предпазливо пустите улици на града, оставени на студения вятър, който се спускаше от планината под тъмното покривало на нощта. Уличните лампи осветяваха тротоарите с жълтеникава, призрачна светлина, а виделината, струяща от небесната глъбина, осеяна със звезди като диамантен прах, очертаваше притихналия в кротък сън гръб на Елбурс. Леко и безкрайно нежно сияеше снежното покривало, обгърнало далечната планина като копринено було.

Полунощ в Техеран.

Седнал на задната седалка на колата, със закопчано догоре сако, за да се предпази от студа, Томаш гледаше към магазините и сградите, къщите и джамиите, които се редяха зад прозореца, вперил поглед в тъмните фасади и пустите улици, почти вцепенен от очакване на предстоящата безумна авантюра. Свит в своя ъгъл, той не виждаше как би могъл да спре хода на събитията; чувстваше се абсолютно безпомощен, жалък корабокрушенец, понесен от вълните на бушуващо море, с които никой не можеше да се пребори.

Навярно полудяваше.

Мисълта го връхлиташе неспирно, натрапчива, почти зловеща, все по-настойчива с придвижването на автомобила, който сновеше из улиците и кварталите на иранската столица, все по-нататък и нататък, приближавайки се неумолимо до целта си, до страшния миг, след който нямаше да има връщане назад.

Сигурно беше напълно полудял.

Бабак седеше смълчан зад волана, очите му шареха из тъмните ъгли на улиците или се впиваха в огледалото за обратно виждане, без да изпускат и най-малкото подозрително движение. Багери седеше като истукан до Томаш, с поглед, потънал в подробната скица на Министерството на науката. Човекът на ЦРУ беше пристигнал в хотела облечен в черно и беше връчил на Томаш черен ирански тюрбан. При това го бе накарал да се преоблече в тъмни дрехи, убеждавайки го, че

само луд може да тръгне на акция, издокаран като него. Но това, че е луд, Томаш вече го знаеше. Само луд за връзване можеше без опит и подготовка да приеме да влезе с взлом в правителствено учреждение с двама непознати, в страна с драстични наказания, за да открадне секретен документ с решаващо значение за военните стратегии.

— Нервен ли сте? — попита Бабак, нарушавайки тишината.

Томаш кимна утвърдително.

— Нормално — усмихна се иранецът. — Не се притеснявайте, всичко ще мине добре.

— Как може да сте толкова сигурен?

Багери извади портфейл от джоба си и измъкна банкнота от сто долара, която показва на историка.

— Това тук има голяма сила.

Автомобилът зави наляво, направи две обиколки и намали скоростта. Бабак отново погледна в огледалото, приближи се до тротоара и паркира между два автобуса.

— Пристигнахме ли?

— Да.

Томаш се огледа, опитвайки да разпознае мястото.

— Ама министерството не е тук.

— Тук е — каза Багери, сочейки към отсрещния ъгъл на улицата. — Но трябва да отидем до там пеша.

Слязоха от колата и усетиха как леденият бриз от улицата пронизва дрехите им. Томаш придърпа сакото, нахлупи черния тюрбан на главата си и тримата закрачиха по тротоара към ъгъла. Когато пристигнаха, историкът най-сетне разпозна улицата и сградата отсреща. Наистина беше Министерството на науката. Багери направи знак да се спотаят и само Бабак продължи натам. Той пресече нехайно улицата и се отправи към министерството. Шофьорът потъна в сянката до помещението на охраната и около три минути остана невидим. Слабият му източен силует отново изплува от полумрака, махайки им да се приближат.

— Да вървим — заповяда тихо Багери. — И не се обаждайте. Не бива да разберат, че сте чужденец.

Пресякоха улицата и се приближиха до металната врата с решетки на входа. Томаш усети как краката му се подкосяват, стомахът му се сви, сърцето му щеше да изхвъркне и студена пот изби по челото

му. Но отново си каза, че хората, които го придружават, са професионалисти и си знаят работата. Уповавайки се на тази мисъл, се почувства по-добре.

Вратата беше затворена, но Багери се вмъкна през един страничен вход до помещението на охраната и влезе на територията на министерството. Историкът го последва. Бабак ги чакаше, застанал до един ирански войник, навярно от охраната, който отдаде чест на Багери. Човекът от ЦРУ отвърна на поздрава, размени тихо няколко думи с Бабак и шофьорът се върна на улицата.

Томаш и Багери останаха с войника, който ги отведе до една скрита врата, навярно служебен вход. Войникът отвори вратата, отново изкозирува и пусна двете външни лица да влязат в сградата, след което затвори вратата. В този момент Томаш осъзна, че току-що беше пресякъл невидимата граница, от която нямаше връщане.

— Ами сега? — промълви той с треперещ глас и шепотът се разнесе из тъмнината.

— Сега отиваме на третия етаж — каза Багери. — Нали там пазят ръкописа?

— Да.

— Тогава да вървим.

Иранецът запали фенерче, готов да продължи напред. Историкът остана нерешително на място.

— А шофьорът?

— Бабак остана на улицата да пази.

— И какво ще стане, ако някой се появи?

— Ако има някакво подозрително движение, той ще задейства специален предавател. Аз имам приемник, който ще започне да жужи. — Обърна фенерчето към кръста си и му показва малко метално устройство, прикачено към колана. — Виждате ли?

— Аха. Алармено устройство?

— Да.

— Ами ако го задейства?

Багери се усмихна.

— Ще трябва да бягаме, разбира се.

Двамата разгледаха мястото предпазливо, Багери с насочено фенерче, хвърлящо светъл обръч сред страховитите сенки, плъзнали по стените и пода от полиран мрамор. Свърнаха по един коридор и излязоха в централното фоайе с внушително стълбище. Имаше и асансьори до него, но Багери предпочете да се качат по стълбите; не искаше да вдига шум, нито да включва осветлението.

Стигнаха до третия етаж и иранецът кимна към коридора отдясно.

— Оттук, нали? — попита.

— Да.

Багери направи знак на Томаш да мине отпред и историкът пое командването. На тъмно светът изглеждаше доста по-различен от онова, което беше денем, но въпреки странните обстоятелства португалецът разпозна мястото. Отляво беше вратата за заседателната зала, където му бяха показали ръкописа. Отвори я и се увери, че е прав: ето я дългата маса, столовете и шкафовете по стените, мълчаливото постоянно присъствие в това потайно и мрачно помещение. Огледа се надясно, към мястото, където се намираще кабинетът, откъдето беше видял да излиза Ариана с документа, скрит в стара кутия.

— Ето, там е — каза той, сочейки кабинета.

Багери се приближи до вратата и докосна бравата с върха на пръстите.

— Тук ли?

— Да.

Иранецът натисна дръжката, но вратата не се отвори. Както можеше да се очаква, беше заключена. Освен това вратата не беше дървена като другите, а метална и бравата изглеждаше специална.

— Ами сега? — попита Томаш.

Багери не отговори веднага. Насочи фенерчето и се наведе да огледа металния патрон. После клекна и отвори тъмния сак, в който носеше инструментите.

— Няма проблем — каза той.

Извади метален инструмент с остър връх и го вкара в ключалката. Постава в ушите си нещо като стетоскоп, свързан с чувствителна слушалка, която опря върху заключващото устройство и се заслуша в прищракването на инструмента в ключалката, прехапал

език от напрежение. Процедурата се проточи до безкрай. По някое време Багери извади инструмента от ключалката и потърси друг в сака. Извади оттам нещо, което напомняше гъвкава метална жица, и го вмъкна в патрона на вратата.

— Какво има? — прошепна Томаш. — Не става ли?

— Момент.

Иранецът долепи пак слушалката до заключващото устройство, проследявайки внимателно движението на жицата. Чуха се три прищракования едно след друго и едно за финал. Металната врата се отвори.

— Сезам, отвори се! — пошегува се историкът.

Багери му намигна.

— А аз съм Али Баба.

Влязоха в помещението и иранецът зашари с фенерчето наоколо. Беше малък кабинет с екзотична дървена ламперия по стените и тавана. Сив сейф беше вграден в стената в дъното, над саксиите с цветя; на вратичката имаше кръгло устройство с код.

— Ръкописът навярно е там — отбеляза Томаш. — Мислите ли, че ще можете да отворите сейфа?

Багери се приближи и внимателно разгледа ключалката.

— Няма проблем — каза той отново.

Извади стетоскопа и се залови да преслушва секретната ключалка, но този път използваше различни инструменти, доста сложни наглед. Единият от тях имаше вграден компютър, а другият имаше малък плазмен дисплей, на който блестяха кехлибарени цифри.

Багери допря свредлото на електрически перфоратор до секретната ключалка на сейфа, включи го и направи малка дупчица. Пъхна някакви жици в дупчицата в секретната ключалка и свърза сейфа с компютъра. Написа някакви букви и цифри на миниатюрната клавиатура и пробва няколко комбинации. След минути яркочервената светлина на плазмения екран угасна и на нейно място светна зелена. Секретната ключалка на сейфа внезапно оживя и се чу рязко припукване.

Вратата на сейфа се откряна.

Без да каже дума, Багери отвори широко вратичката и насочи фенерчето към вътрешността на сейфа. Томаш надникна над рамото на

иранеца и разпозна вехтата кутия, която лежеше по средата на укрепеното си убежище.

— Това е — каза той.

— Кутията ли?

— Да.

Багери протегна ръце към утробата на сейфа и извади кутията. Държеше я, като че съдържаше свещена реликва, съкровище, което би се разпаднало при най-лекото непредпазливо движение. Остави я внимателно на пода.

— А сега? — попита иранецът колебливо с ръце на кръста.

— Ще проверим — каза Томаш, приведен над кутията.

Махна внимателно капака и кимна на Багери да приближи фенерчето. Лъчът му освети пожълтелите страници на стария ръкопис. Томаш впери поглед в тях, нетърпелив да се увери, че това е заглавието със стиховете на първата страница. Думите изникнаха едва различими, странно познати и загадъчни в същото време. С едва съдържано вълнение разпозна оригиналните страници, които самият Айнщайн беше изписал със собствената си ръка, изгубено свидетелство от една друга ера. Потънали във фин слой прах, пожълтелите листове излъчваха особен аромат, загадъчното ухание на отдавна отминало време.

DIE GOTTESFORNKL

Terra if fin
De terrors tight
Sabbath fore
Christ nite

A. Einstein

— Това ли е? — попита Багери.

— Да, това е.

— Сигурен ли сте?

— Абсолютно — отвърна Томаш. — Точно този...

Зззззззззззз.

Двамата замръзнаха и затаиха дъх. Стреснати, те се опитаха да разберат какъв беше този звук, извъръщайки глави по посока на жуженето.

Зззззззззззз.

Жуженето идваше от колана на Багери. Беше приемникът, настроен на честотата на предавателя у Бабак. Приемникът, който носеше новини от външния свят и който би зажужал само в случай на сериозна опасност.

Вцепениха се.

Беше алармата.

XV

Мощни светлини изпълваха двора на министерството — белите снопове на автомобилни фарове и прожектори, мигащите оранжеви лампи на полицейските коли. Хора тичаха навсякъде, долитаха заповеди, очевидно всички току-що се бяха изсипали на скорост и заемаха позиции, едни с пистолети, други с пушки и автомати. Два камиона със зелени платнища влязоха откъм улицата и оттам заизскачаха войници в камуфлажно облекло още преди моторите напълно да са спрели.

Парализирани на прозореца на заседателната зала, където бяха изтичали, след като бяха чули предупредителната аларма, задействана от Бабак, Томаш и Багери наблюдаваха сцената изумени, почти хипнотизирани. Пред очите им се разгръщаше най-лошият от всички възможни сценарии.

Присъствието им беше разкрито.

— А сега? — промълви Томаш, обзет от паника.

— Трябва да бягаме — каза Багери.

Без да губи време, огромният иранец се обърна и излезе от залата, повличайки историка със себе си. Залутаха се в тъмното, движейки се пипнешком покрай стените, спъваха се в невидими препятствия, блъскаха се в мебелите. Томаш стискаше кутията с ръкописа, Багери беше нарамил сака с инструментите.

— Моса — повика го португалецът. — Накъде ще бягаме?

— На партера има врата към задния вход. Ще излезем на улицата.

— Откъде знаете?

— Видях скицата.

Стигнаха до централното стълбище и се спуснаха стремглаво надолу. Нямаха никакво време за губене, трябваше да стигнат аварийния изход, преди иранците да обкръжат сградата. На стълбищната площадка преди първия етаж чуха шум и се заковаха. Звуците идваха от партера.

Иранците вече бяха в сградата и я претърсваха. Двамата веднага осъзнаха какво означава тази неочаквана промяна в ситуацията. Присъствието на полицаи и войници на партера означаваше, че пътят им за бягство е отрязан.

Нямаше изход. Обръчът се затваряше по-бързо, отколкото допускаха, иранците напредваха и ставаше все по-ясно, че натрапниците ще бъдат пленени всеки момент.

Внезапно включиха осветлението и цялата сграда се обля в светлина. Двамата се вцепениха на стълбите за секунда, после трескаво се заоглеждаха, търсейки друг път, друг изход, друга врата, дупка, каквото и да е. Гласовете се чуваха все по-ясно, явно иранците свиваха обръча и бяха плъзнали нагоре по стълбището.

Решен да не се предава, Багери стисна Томаш за ръката и се оттегли към втория етаж, който сега беше ярко осветен. Затичаха по един коридор с надеждата, че може да ги изведе до аварийно стълбище.

— *Ист!*

Някъде зад тях проехтя заповед да спрат. Дрезгавият гърлен глас долиташе от другия край на коридора, но бе достатъчно ясен, за да проумеят, че неизбежното се бе случило. Бяха ги открили.

— *Ииист!*

Стигнаха до края на коридора и отвориха една метална врата. Това наистина беше аварийното стълбище — алуминиева конструкция, която се извиваше в спирала. Багери се хвана за парапета и стремглаво се спусна надолу, преодолявайки първите стъпала. Томаш се понесе след него с омекнали крака, но спряха, когато чуха блъскане долу и нови викове; бяха мъже, които бързо изкачваха същите тези стъпала.

И този път беше отрязан.

Изкатериха се обратно до втория етаж, но не се върнаха в коридора, а продължиха нагоре към третия етаж. Свиха по познатия коридор, където беше кабинетът със сейфа, и видяха въоръжени мъже, които се появиха откъм стълбите.

— *Ист!* — закрещяха мъжете.

Багери стигна до заседателната зала и блъсна вратата, последван от Томаш. Задъхан от тичане, историкът остави кутията с ръкописа върху масата и се отпусна на един стол, съсипан от умора и отчаяние.

— Няма смисъл — каза той. — Ще ни хванат.

— Ще видим — отговори Багери.

Огромният иранец отвори сака с инструментите и извади оттам нещо, което на пръв поглед приличаше на още един инструмент. Но Томаш видя ужасен, че предметът, който Багери държеше, беше пистолет.

— Да не сте луд?

Багери надникна през вратата, протегна ръка навън, прицели се в дъното на коридора и стреля два пъти.

— Един вече го отнесе — каза иранецът с презрителна усмивка, след като провери резултата от гърмежите.

Томаш не можеше да повярва, че всичко това се случва наистина.

— Моса! — изкрещя той. — Вие сте напълно луд!

Багери усети движение отляво и рязко се обърна, прицелвайки се в другия край на коридора, по посока на аварийното стълбище, откъдето бяха дошли.

Стонове и шум от свличащо се тяло накараха Томаш да разбере, че трите нови изстрела на Багери бяха повалили поне още един иранец.

— Оправихме още двама — извика Багери, след като провери резултата от новата серия изстрели. — Общо трима дотук.

— Моса, чуйте ме — помоли Томаш. — Сега ще ни обвинят и в убийство. Само утежнявате положението.

Багери му хвърли бърз поглед.

— Вие не познавате тази страна — отсече сухо той. — Това, което ни хванаха да вършим, е най-тежкото престъпление. Няколко убити са нищо в сравнение с него.

— Няма значение — отвърна историкът. — Убийствата няма да ни помогнат с нищо.

Иранецът отново надникна в коридора, за да се увери, че преследвачите бяха отстъпили, след като се натъкнаха на съпротива. После потърси сака с инструментите и го придърпа до себе си. С дясната ръка държеше пистолета, докато с лявата ровеше в сака.

— Няма да ни хванат — упорито повтори той, скърцайки със зъби.

Ръката му спря да шава в сака, явно беше намерил онова, което търсеше. След малко извади оттам два бели предмета. Томаш се

наведе, за да се увери дали наистина бяха онова, на което приличаха. Спринцовки.

— Какво е това? — попита той в пълно недоумение.

— *Потасиум хлорид*.

— Какво?

— Разтвор на калиев хлорид.

— И за какво ви е?

— За да си го инжектираме.

Томаш сложи ръка на гърдите.

— Да си го инжектираме ли? Защо?

— За да не ни хванат живи.

— Вие сте луд.

— Лудост е да се оставим да ни заловят.

— Вие сте напълно луд.

— Ще ни измъчват до смърт — поясни Багери. — Ще ни измъчват, докато си признаем всичко, а после ще ни убият. По-добре да свършим това още сега.

— Може и да не ни убият.

— Сигурен съм, че ще ни убият, но това няма значение — отвърна иранецът. Кимна със спринцовките в ръка. — Заповед на Ленгли.

— Но как е възможно?

— Ленгли ме инструктира, в случай че ни открият, да не се оставим да ни хванат живи. Щетите за сигурността ще са неимоверно големи.

— Не ме интересува.

— А на мен не ми пука какво мислите вие. Добрият агент трябва да е наясно, че някога може да се наложи да се жертва в името на общото благо.

— Не съм ничий агент. Аз съм...

— В момента вие сте агент на ЦРУ — отрязва го Багери, мъчейки се да не повишава тон. — Искате или не, вие участвате в изключително важна мисия и разполагате с информация, която, попаднала в ирански ръце, ще постави Съединените щати в много трудно положение и ще дестабилизира обстановката в света. Не можем да го допуснем, нали? — Махна към коридора. — Те не трябва да ни хванат живи.

Историкът се втренчи в спринцовките и поклати глава.

— Няма да си инжектирам това.

Багери протегна ръката със спринцовките към Томаш и го подкани с пистолета.

— Хайде. И по-бързо.

— Не. Не мога.

Иранецът насочи пистолета към главата на Томаш.

— Чуйте ме добре — каза той. — Можем да го направим по два начина. — Размаха демонстративно ръката със спринцовките. — Първият начин е вие сам да си инжектирате тази течност. Обещавам ви спокойна смърт. След като попадне в кръвоносната система, калиевият хлорид спира сърдечната дейност почти на мига. Това е разтворът, който лекарите използват, за да сложат край на живота на някои неизлечимо болни пациенти, а в Съединените щати прибегват до него, за да екзекутират осъдените на смърт. Както вероятно разбирате, няма да страдате. — Този път размаха пистолета. — Другият начин е да отнесете няколко куршума. Също няма да страдате дълго, но е твърде жесток метод. Освен това бих искал да спестя двата куршума, за да очистя още някоя от онези гадини долу. — Направи пауза. — Разбрахте ли ме?

Погледът на Томаш прескачаше от спринцовките на пистолета и обратно. Спринцовките или пистолетът. Спринцовките или пистолетът.

— Аз... мм...

Опитваше да спечели време. Нямахше да приеме който и да е от вариантите. Изобщо не допускаше, че са възможни подобни решения. Той беше професор по история, а не агент на ЦРУ. Таеше надежда, почти беше сигурен, че е достатъчно да поговори с иранците, за да проумеят очевидната истина.

— И така?

— Не... не знам...

Багери приближи още повече ръката с пистолета, насочвайки го към очите на историка.

— Виждам, че ще трябва сам да разреша проблема.

— Не, чакайте — помоли Томаш. — Дайте ми спринцовката.

Багери хвърли едната спринцовка близо до Томаш, другата прибра за себе си.

— Хайде, инжектирайте си това — каза той. — Лесно е.

С разтреперани от възбуда ръце, обзет от ужас, Томаш сграбчи найлоновото пликче, в което беше запечатана спринцовката, и леко го подръпна, без да го разкъсва.

— Това... това е трудно.

— Побързайте.

Треперещите ръце се опитаха да разкъсат найлоновата обвивка, но все така неохотно, поради което опаковката си остана невредима.

— Не мога.

Багери махна нетърпеливо.

— Дайте ми я.

Томаш му върна спринцовката. Багери разкъса найлона със зъби, извади спринцовката, изплю найлона на пода и постави иглата. После вдигна спринцовката и изкара въздуха от нея.

— Готово — каза той. — Как предпочитате, аз ли да ви я поставя?

— Не, не. Аз... сам ще свърша това.

Багери му върна спринцовката.

— Хайде, побързайте.

Разтърсван от неконтролируеми нервни конвулсии, Томаш взе спринцовката, сложи я до себе си, дръпна ръкава на самото си, за да оголи ръка, после отново я покри, повтори движенията с другата ръка и поклати глава.

— Няма да мога да го направя — каза.

Багери се приближи.

— Аз ще го направя.

— Не, не. Сам ще се справя, чакайте.

Огромният иранец взе спринцовката, оставена на пода.

— Видях вече, че нищо няма да направите — изръмжа. — Аз ще...

Внезапен шум от коридора го накара да се обърне към вратата с насочен пистолет. Двама мъже се показаха в този момент на вратата, последвани от други, и се хвърлиха към Багери, който стоеше със зареден пистолет.

Бам. Бам. Бам.

Иранците се стовариха един върху друг и върху Багери със стонове и викове, докато Томаш се влачеше по пода към дъното на залата, опитвайки да се измъкне в суматохата. Още мъже се втурнаха в

залата, въоръжени с автомати и крещейки някакви заповеди, насочиха оръжие към историка. Бавно, нерешително, обзет от ужас и облекчение, Томаш вдигна ръце.

— Предавам се.

XVI

Превръзката на очите пречеше на Томаш да види каквото и да било, освен малкия процеп, през който идваше светлина отдолу. Усещаше топлина и чуваше гласове, отекващи като в затворено помещение, от което разбра, че са го завлекли някъде вътре в сградата. Мощни ръце го бяха влачили по стълби и коридори с белезници на ръцете, извити на гърба. Най-сетне, след доста лутане в тъмното, беззащитна играчка в ръцете на непознати, го блъснаха в някаква стая и тикнаха под него дървен стол. Невидими мъже говореха оживено на фарси, после някакъв глас го попита на английски.

— *Passport?*

Томаш наведе глава и посочи с брадичка към лявата страна на гърдите си.

— Тук е.

Някаква ръка бръкна във вътрешния джоб на сакото му и извади документите. Разговорите наоколо не стихваха, но специфичните «картечни откоси», които не беше чувал дълго време, му подсказаха, че някой попълва формуляр на стара пишеща машина.

— В кой хотел сте отседнали? — попита същият глас.

Настана тишина, сякаш всички бяха любопитни да научат нещо повече за човека, когото току-що бяха задържали.

Въпросът учуди Томаш. Щом го питаха за хотела, значи все още не го бяха идентифицирали, нито бяха разбрали какво вършеха в министерството двамата с Багери. Може би имаше някаква възможност да ги убеди, че всичко това е огромна грешка.

— В «Симург».

Пишещата машина натрака нещо, вероятно отговора му.

— Какво правите в Иран?

— Работя по един проект.

— Какъв проект?

— Секретен.

— Какъв секретен проект?

— Съвместен проект с иранското правителство.

Гласът направи пауза.

— С иранското правителство?

— С Министерството на науката.

Пищещата машина пак изтрака.

— Какво правехте в зала «К»?

— Работех.

— Работили сте? В един през нощта? И сте влезли в зала «К» без разрешение?

— Наложих се да видя някои неща.

— Защо не сте отворили вратата с вашия ключ? Щом сте имали разрешение, защо не сте изключили алармата?

— А, значи там има аларма?

— Разбира се. Вратата на зала «К» е защитена от алармена система, която се следи от службата за охрана. Как иначе щяхме да разберем, че има нарушители вътре? Ако бяхте използвали собствения си ключ, системата щеше автоматично да се изключи.

— Спешно трябваше да проверя някои неща. Нямах ключ подръка.

— Щом е така, защо открихте огън по нас?

— Аз не съм стрелял. Беше другият. Реши, че сте проникнали с взлом.

— Добре, ще проверим това — каза гласът.

Чуха се заповеди на фарси, някой вдигна Томаш от стола и го отведе в друга стая. Махнаха му превръзката и белезниците и историкът установи, че се намира в нещо, което приличаше на ярко осветено студио. Пред него имаше фотоапарат, поставен върху статив, с два прожектора над него. Един мъж му направи знак да погледне към обектива и го фотографира. Повториха процедурата в профил — отляво и отдясно. Когато фотографът приключи работата си, насочиха Томаш към един плот, където му взеха пръстови отпечатъци.

Веднага след това го заведоха в банята, която се намираше до студиото.

— Свалете си дрехите — заповяда мъжът.

Томаш се съблече чисто гол и затрака със зъби; настръхнал от студа, той скръсти ръце, за да се стопли. Иранецът събра дрехите и ги

постави в бокс, после му подаде нещо, наподобяващо износена пижама от груб раиран плат.

— Облечете това — нареди той.

Нетърпелив да сложи нещо, което да го предпази от ледения студ, португалецът се подчини. След като се облече като затворник, лишен от самоличност, той се погледна и едва потисна чувството на унижение и отчаяние. Почти през сълзи той си помисли, че прилича на брат Метраля^[1].

Прекара първите двадесет и четири часа в отвратителна килия, влажна и с общо гърне, в която имаше още четирима затворници иранци. Трима от тях говореха само фарси, но четвъртият, възрастен слабават мъж с очила с кръгли стъкла, говореше свободно английски. Той остави Томаш да си поплаче насаме през първия час от престоя му в килията, но после, когато историкът успокои нервите си, се приближи и постави ръка на рамото му.

— Първия път винаги е най-трудно — каза с мек, ласкав глас. — За първи път ли ви е?

Томаш прокара ръка по лицето си и поклати утвърдително глава.

— Да.

— Ужасно е — поде пак старецът. — Първия път плаках два дни. Много ме беше срам, все едно бях най-обикновен крадец. Аз, професорът по литература в университета в Техеран.

Историкът го изгледа с почуда.

— Вие университетски професор ли сте?

— Да. Казвам се Парса Кани, преподавам английска литература.

— Какво правите тук?

— О, обичайното. Обвиняват ме, че съм се обвързал с прореформистки вестници, че говоря лошо за Хомейни и че поддържам предишния президент Хатами.

— Това престъпление ли е?

Старецът сви рамене.

— Фанатиците смятат, че е. — Оправи си очилата. — Първия път не бях тук.

— Къде тук?

— В този затвор. Първия път не бях в «Евин».

— Ерин?

— Евин — поправи го Парса. — Това е затворът «Евин», не знаехте ли?

— Не. Мястото се казва Евин?

Иранецът се разсмя.

— Не. Това е затворът «Евин» в северен Техеран. Всички се страхуват да не попаднат тук. Построен е през седемдесетте години от шаха и е бил под контрола на тайната полиция САВАК. След Ислямската революция през 1979 г. затворът е преминал формално в ръцете на Националната дирекция на затворите. Но само формално. Сега той се е превърнал в нещо като ООН на различните власти в Иран. Правната власт контролира секция 240 на затвора, Революционната гвардия контролира секция 325, а Министерството на разузнаването и сигурността се разпорежда в секция 209. Сякаш се съревновават помежду си и понякога разпитват задържаните си едни на други, изобщо бъркотията е такава, че никой нищо не разбира.

— Ние в кое крило сме?

— В смесено. Бях задържан от малоумниците на Революционната гвардия. Те ме държат тук. А вас кой ви задържа?

— Не знам.

— Каква е причината за задържането ви?

— Бях хванат снощи в Министерството на науката. Всичко това е огромна грешка, надявам се да ме освободят скоро.

— В министерството ли? Нали не е шпионаж?

— Разбира се, че не е.

Парса сви устни.

— Хм, тогава трябва да е престъпление от общ характер — прецени той. — Ако е така, мисля, че сте под надзора на правната власт.

Томаш пристегна затворническата риза, за да се стопли.

— Смятате ли, че ще ми разрешат да се свържа с някое посолство на Европейския съюз?

Старият се засмя не особено весело.

— Ако имате късмет, да — възкликна той. — Но след като хубавичко ви изцедят.

— Как така ще ме изцедят?

Иранецът въздъхна, погледна уморено.

— Вижте, господин мм...

— Томаш.

— Вижте, господин Томаш. Попаднали сте в затвора «Евин», едно от най-неприятните места в Иран. Имате ли представа какво се върши тук?

— Ами... не.

— Само за да добиете някаква представа, ще ви кажа, че първият ми престрой в «Евин» започна с бой. Много скоро разбрах, че е било само лека увертюра, защото после ми сервираха *пилешки кебап*. Знаете ли какво е *пилешки кебап*!

— Не.

— Никога ли не сте яли кебап в ирански ресторант, господин Томаш?

— А, да — призна историкът. — *Кебап*. Нещо като сандвич. Дори започна да ми омръзва...

— И тук сервират *пилешки кебап*.

— О, така ли?

— Да. Само че тук, в «Евин», *пилешкият кебап* не е гастрономически деликатес. Така наричат един метод за разпит.

— А!...

— Първо ти връзват глезените и ръцете, после поставят китките върху глезените и прокарават метален прът през раменете и сгъвките на коленете. Повдигат пръта, закачват го нависоко и оставаш така, извит като кокошка на шиш. А после те бият.

Томаш направи ужасена физиономия.

— Правиха ли това и с вас?

— Да.

— Защото сте критикували президента.

— Не. Защото защитих президента.

— Защото сте защитили президента?

— Да. По онова време Хатами беше президент и възнамеряваше да прокара реформи, които да сложат край на издевателствата на религиозните фанатици, на тези малоумници, които тровят живота ни ежедневно и прославят невежеството.

— Президентът не можа ли да ви освободи?

Парса поклати глава.

— Президентът вече не е същият, сега е радикал. Но не това е важното. Истината е, че докато беше президент, Хатами нямаше никаква власт над тези хора. Знам, че изглежда абсурдно, но ето така стоят нещата в тази страна. Това не е Ирак, където Садам се разпореждаше и всички се свиваха. Тук е различно. Вижте, през 2003 г. например президентът Хатами нареди проверка на затвора. Негови доверени хора дойдоха и се опитаха да влязат в секция 209. Знаете ли какво стана?

— Не.

— Тия типове от Министерството на разузнаването и сигурността не ги пуснаха да влязат.

— Не са ги пуснали?

— Не.

— И какво направиха хората на президента?

— Ами какво! Подвиха опашка и си заминаха, разбира се. — Махна примирено. — Казвам ви го само за да видите кой командва в тази страна.

— Невероятно.

— Какви ли не неща стават тук, в «Евин», но никой нищо не може да направи.

— Като това изтезание, на което са ви подложили.

— Да, *пилешки кебап*. Но има и друго. Една вечер ме сложиха на въртележката. Знаете ли какво е въртележка?

— Не.

— Накараха ме да легна по гръб на едно легло във формата на Y и ме завързаха за него. После ме завъртяха с все сила и докато припявах, ме налагаха, където им падне. — Пое си дълбоко дъх. — Повърнах си вечерята.

— Не може да бъде.

Старият посочи един от другарите си по килия, кокалесто момче с големи сенки под очите.

— Фарамарц е преживял много по-неприятни неща — каза той. — Провесили го за краката от тавана на стаята, сложили му тежести на тестисите и го зарязали да виси три часа с главата надолу.

Томаш изгледа потресен болнавия Фарамарц.

— Мислите ли... мислите ли, че биха могли да ми сторят същото?

Парса се настани на пода.

— Зависи какво смятат, че сте правили в Министерството на науката — поясни, облизвайки тънките си устни. — Ако решат, че сте били там да крадете, може да ви счупят ръцете от бой, а после да ви осъдят на няколко години затвор. Ако решат, че сте шпионирали... е, дори не ми се мисли за това.

Историкът почувства как го побиват студени тръпки и започна да се пита дали в крайна сметка не бе по-добре да бе използвал спринцовката на Багери.

— Дори и като чужденец, това не...

— Още по-малко като чужденец — отрязва го Парса. — Но в едно съм сигурен. — Насочи пръст към събеседника си. — Няма да се отървете от най-тежкото изтезание.

Томаш усети как сърцето му подскочи.

— Мислите ли?

— Всички минават през него. Много е ефикасно.

— И какво... какво е то?

— «Ковчегът».

— Какво?

— Някои му викат «ковчег», други — бялото изтезание. Какъвто и да е човекът, накрая се предава. Всички се пречупват. Някои устояват три дни, други три месеца, но накрая всичко си признават. И ако тук, в «Евин», не си признаят, пращат ги в Затвор 59, който е много по-лош. Накрая затворниците си признават всичко. Признават си какво са направили, признават какво биха искали да са направили и признават какво не са направили. Признават всичко, каквото поискат от тях.

— И... и какво им правят?

— Къде?

— В този «ковчег».

— В «ковчег» ли? Нищо.

— А?

— Нищо.

— Нищо ли не им правят? Не разбирам.

— «Ковчегът» е изолирана килия. Прилича на ковчег. Представяте ли си какво е да се живее дни наред в такова тясно пространство, почти с размерите на ковчег, без да говориш с никого, нито да чуваш какъвто и да било звук. Така описано, не изглежда чак

толкова страшно, нали? Особено ако се сравнява с въртележката или с пилешкия кебап. Но да преживееш това... — Махна с ръка. — Не ми се мисли за това.

— Толкова ли е страшно?

— Просто полудяваш. «Ковчези» има навсякъде и както ви казах, най-лошите съвсем не са тук, в «Евин». Най-лошите са арестантските килии в участъците.

— В участъците?

— Вестниците ги наричат *нахадех мозави* — «паралелни институции». Съществуването им е незаконно, макар че се говори за тях в пресата и дори в парламента. Принадлежат на милицията *Басидж*^[2], на *Ансар Хизбула* — или на разни секретни служби. Не фигурират като затвори, не записват имената на затворниците, правителствените органи не разполагат с информация за техния бюджет и организация. Депутатите и президентът Хатами се опитаха да разтурят *нахадех мозави*, но не успяха.

— Как е възможно това?

Парса вдигна очи нагоре, сякаш диреше отговор от небесата.

— Само в Иран, драги ми приятелю. Само в Иран.

— Били ли сте в някое от тези места?

— Разбира се, че съм бил. Право да си кажа, първия път, когато ме задържаха, дори не стигнах до тук, до «Евин». Закараха ме направо в Затвор 59.

— Значи, все пак е затвор.

— Наричаме го Затвор 59, или *ешраат абад*, но не е регистриран като затвор. Всъщност е *нахадех мозави*.

— В Техеран ли е?

— Да, Затвор 59 се намира на булевард «Валиасър» и е под контрола на *Сенах*, разузнаването на Революционната гвардия. «Ковчезите» там са най-лошите от всички. В сравнение с тях, тук, в «Евин», те са като луксозни жилища. Не можете дори да си представите какво е това. Човек губи разсъдъка си за една-единствена нощ.

Томаш се опитваше да си представи нещата, за които му говореше, и неволно се поставяше във всяка от описаните ситуации.

— А те... затварят ли там чужденци? — попита боязливо.

— Хвърлят там когото си поискат. Който влезе в Затвор 59, все едно вече го няма. Тук, в «Евин», затворниците се регистрират. Там няма никакъв регистър. Човек влиза и после може да се появи отново, а може и да изчезне завинаги, никой не им държи сметка там.

— Разбирам.

— Така че мога да ви дам само един съвет.

Умълча се за малко.

— Какъв съвет?

— Ако имате нещо да си признавате, признайте си веднага, в самото начало — каза старецът с унил глас. — Разбрахте ли ме?

— Да.

— Ще си спестите доста страдания.

Затворен в ужасната килия, където въздухът беше пропит с миризма на мухъл, урина и изпражнения, Томаш прекара цялата нощ и следващата сутрин, обмисляйки какво да каже и какво да премълчи при разпита. Очевидно не би могъл да си признае, че работи за ЦРУ, защото подобно признание би означавало да подпише смъртната си присъда.

А щом не можеше да каже истината, трябваше да е готов да обясни необяснимото, тоест да оправдае разбиването на сейфа и присъствието на Багери. Когато го заловиха, историкът остана с впечатлението, че неговият ирански другар бе убит, но така и не беше успял да разбере със сигурност. Съществуваше вероятност Багери да е жив и да представи някаква версия, която можеше да го компрометира. Освен това, дори и Багери да бе мъртъв, връзката му с него беше достатъчно утежняващо обстоятелство, едва ли би могъл да даде някакво задоволително обяснение какво бе търсил в министерството заедно с него. От друга страна, макар и мъртъв, полицията щеше да го идентифицира и да разследва връзките му. Иранците щяха да разпитат близките и приятелите му, да претърсят дома му. Нямаше как да знае какво щяха да открият, но най-вероятно щяха да свържат Багери с американската разузнавателна централа. И ако го стореха, следващият въпрос беше пределно ясен. Какво бе търсил Томаш посред нощ в Министерството на науката в компанията на агент на ЦРУ? При наличието на разбит сейф, в който се е съхранявал изключително

важен секретен документ? Как да обясни необяснимото? И за капак на всичко, не трябваше да забравя и Бабак. Дали са заловили шофьора? В случай че са го заловили, какво би могъл да им разкрие? Ако ли не, може би беше въпрос на време да стигнат до него.

— Какво ви притеснява? — попита Парса.

— Всичко — възкликна Томаш.

— Май си говорите сам...

— Представям си разпита. Съсредоточавам се над онова, което смятам да кажа.

— Кажете истината — посъветва го старият още веднъж. — Ще си спестите страданията.

— Разбира се.

Не можеше да каже на този непознат, че няма как да каже истината. Парса като че разбра, защото веднага отвърна лице и се загледа в дневната светлина, струяща през прозорчето с решетка.

— Ако не можете да кажете истината — добави той, — ще ви дам още един съвет.

— Какъв съвет?

— Не вярвайте и на дума от онова, което ще ви кажат. Чухте ли? Не вярвайте на нищо. — Взря се в Томаш с искрящи очи. — Първия път, като ме откараха в Затвор 59, ми съобщиха, че президентът Хатами бил избягал от страната и че са заловили дъщерите ми, които щели да отправят извънредно тежки обвинения срещу мен. Бяха безкрайно убедителни и поискаха да подпиша признание, тъй като това щяло да е най-доброто за мен, единственият начин да получа опрощение. Когато ме освободиха по-късно, разбрах, че всичко е било лъжа. Президентът продължаваше да си изпълнява функциите, а дъщерите ми никога не са били задържани.

Томаш прекара часове в размисъл. Терзаеше се, че нещата не се връзват, че скалъпената му версия е непоследователна и гъмжи от абсурди. Премисли всичко отново, докато обядваше, преглъщайки разсеяно воднистия пилешки бульон, който пазачът му сипа в алуминиево канче. Мислите му продължаваха да кръжат около същия проблем, когато умората го надви и той заспа в ранния следобед, легнал на рогозката върху студения и влажен под на килията в общото крило на затвора «Евин».

[1] Герой от анимационния сериал «Бандата Бийгъл» (The Beagle Boys) на Карл Баркс. — Б.пр. ↑

[2] Паравоенна милиция, част от мрежата на могъщата национална Революционна гвардия на Иран. — Б.пр. ↑

XVII

Грубо раздрусване сепна Томаш и го извади от неспокойния сън, в който беше потънал за няколко часа. Отвори очи и видя пред себе си мъж с грубо издялани черти, с рядка черна брада и плешиво теме, с едри ръце, които се бяха впили в раменете му и здраво го разтърсваха. Огледа се наоколо, все още замаян от съня, и забеляза, че навън се беше здрачило, а килията се осветяваше от същата жълтеникава, мъждива светлина, като предишната вечер.

— Събудете се — каза мъжът на несигурен английски с подчертан ирански акцент.

— Какво?

— Полковникът ви чака. Бързо.

Мъжът го вдигна и го принуди да се изправи на крака. Измъкна кърпа от джоба си и я стегна около главата на затворника, покривайки очите му. След това мъжът изви назад ръцете му, сложи му белезници и го помъкна навън. Прекосиха някакви коридори, слизаха по стълби, докато най-сетне арестантът бе въведен в добре затоплено помещение, където го накараха да седне на един дървен стол, без да му свалят белезниците и превръзката от очите.

Тишина.

Томаш усети нечие присъствие в стаята. Дочу леко дишане и звуци от изпукване на стави. Беше очевидно, че има някой, но човекът не проронваше и дума. Историкът също мълчеше. Изминаха пет минути в тишина, нарушавана единствено от едва доловимото дишане и леки припуквания. Арестантът се размърда на стола и се опря до нещо от дясната му страна. Досети се, че е масичка, закрепена за стола, като чиновете в училищата. Миг след това усети някой да сяда върху тази масичка и се сви уплашено.

Десетина минути мълчание.

— Професор Нороня — каза накрая гласът сдържано, като лъв, приглушил рева си до кротко мъркане. — Добре дошли в нашия скромнен палат. Добре ли сте настанен?

— Искам да говоря с дипломат от Европейския съюз.

Непознатият помълча още няколко секунди.

— Казвам се Салман Каземи и съм полковник от ВЕВАК — Министерството на разузнаването и националната сигурност — каза той, сякаш не бе чул молбата. — Бих искал да ви задам няколко въпроса, ако нямате нищо против.

— Искам да говоря с дипломат от Европейския съюз.

— Първият въпрос е очевиден. Какво търсехте в Министерството на науката в един часа сутринта?

— Ще говоря едва след като се срещна с дипломат от Европейския съюз.

— Защо сте разбили сейфа в зала «К» и сте извадили оттам документ с огромно значение за сигурността на Ислямската република?

— Искам да говоря с дипломат от Европейския съюз.

— Какво възнамерявахте да направите с документа от сейфа?

— Аз имам право да говоря с...

— Престанете! — изкрещя полковникът в ухото му, внезапно загубил контрол. — В този момент вие не съществувате! В този момент вие нямате права! Вие сте погазили нашето гостоприемство и сте участвали в действия, които представляват заплаха за сигурността на Ислямската република. Били сте въввлечен в акция, в която са били ранени четирима души от иранските сили за сигурност и един от тях е настанен в болница в критично състояние. Ако умре, вие се превръщате в убиец. Разбрахте ли?

Томаш остана безмълвен.

— Разбрахте ли? — извика той още по-високо, почти в ухото на Томаш.

— Да — отвърна арестантът съвсем тихо.

— Много добре — възкликна полковник Каземи. — Тогава, моля, отговорете на въпросите ми. — Направи кратка пауза, за да си възвърне самообладанието, и подхвана с по-мек тон. — Какво правехте в Министерството на науката в един часа сутринта?

— Ще отговоря само след като се срещна с...

Силен удар в тила едва не събори Томаш на пода.

— Грешен отговор — изрева офицерът от ВЕВАК. — Ще повторя въпроса. Какво правехте в Министерството на науката в един

часа сутринта?

Затворникът остана безмълвен.

— Отговорете!

Тишина.

Последва нов удар, този път с юмрук отдясно, в главата. Ударът беше толкова силен, че Томаш загуби равновесие и се просна на пода.

— Вие... вие... — изрече той на пресекулки, едва поемайки дъх. Чувстваше се зашеметен от удара, дясната половина на лицето му бе изтръпнала, лявата усещаше студения камък. — Вие нямате право да постъпвате така с мен. Ще протестирам. Ще се оплача, чухте ли ме?

Полковникът се изсмя.

— Ще се оплачете, а? — попита, явно развеселен. — И на кого?

— Не може да постъпвате така с мен. Имам право да се свържа с европейски дипломат.

Силни ръце сграбчиха Томаш и го стовариха върху училищния чин.

— Вие нямате никакви права, вече ви казах — прогърмя полковникът. — Единственото ви право е да кажете истината, ясно ли ви е? Истината! Истината ще ви освободи! Спасение чрез истина. Това е девизът на ВЕВАК. Кажете ни истината и тя ще бъде взета предвид, когато дойде време за решение. Помогнете ни да намерим враговете на Ислямската република и ще бъдете възнаграден. Нещо повече, ще бъдете спасен. Спасение чрез истина. Но ако упорствате и мълчите, ще съжалявате. — Сниши глас и зазвуча почти сладко, прелъстително. — Чуйте ме. Вие сте допуснали грешка, вярно е. Но все още можете да я поправите. Уверявам ви. В края на краищата, всички правим грешки, нали така? Лошо е, когато държим на грешките си. Ето това вече е много сериозно, разбирате ли? — Гласът му зазвуча почти доверително. — Чуйте, нека да се договорим. Ще е нещо между нас двамата. Вие ще ми кажете всичко, което знаете, и аз ще направя всичко, каквото мога, за вас. Виждате, ние нямаме нищо против вас. Защо да ви навреждаме? Само искаме да ни помогнете да открием враговете ни. Виждате ли колко е просто? Вие помагате на нас, а ние помагаме на вас. Какво ще кажете?

— С удоволствие бих ви помогнал — каза Томаш, подготвяйки се за поредния удар. — Но разберете, че преди това искам да говоря с дипломат от Европейския съюз. Искам да знам какви са моите права,

искам да знам в какво съм обвинен и освен това искам да се обадя на семейството си. Освен това ми трябва адвокат. Както виждате, не искам кой знае какво.

Полковникът направи пауза, сякаш обмисляше молбата.

— Да видим дали съм разбрал добре — каза офицерът от ВЕВАК. — Ако ние ви помогнем да се срещнете с европейски дипломат, ще ни разкажете всичко, така ли?

Томаш се поколеба.

— Мм, да, разбира се. Ще ви кажа всичко... според съветите... мм... на дипломата и на моя адвокат, разбира се.

Полковник Каземи продължи да мълчи. Арестантът чу звука от запалена кибритена клечка и почувства, миг след това, острия мирис на запалена цигара.

— Вие сигурно ни вземате за глупаци — каза Каземи между две смуквания от цигарата. — Защо ни е да занимаваме Европейския съюз с вашето положение, без да имаме гаранция, че ще получим нещо в замяна? Никой в света не знае къде се намирате и нямаме никакъв интерес да променяме положението. Освен ако не ни дадете добър повод за това, разбира се.

— Какъв повод?

— Например, като ни разкажете всичко. Вижте, можем да започнем с едно мое подозрение относно индивида, който беше с вас. Кой всъщност бе той?

Въпросът накара Томаш да заключи, че Багери навярно бе мъртъв. От една страна, полковникът не знаеше кой е Багери, може би защото човекът на ЦРУ беше млъкнал завинаги. От друга страна, офицерът беше използвал минало време при споменаването на Багери, което му се стори показателно. Историкът реши да изпита мъжа, който го разпитваше.

— Защо не попитате направо него?

За момент Каземи се обърка от въпроса, а това също беше някакъв отговор.

— Мм... защото... — запъна се той, после веднага се овладя. — Вижте, тук аз задавам въпросите, разбрахме ли се?

Тишина.

— Чухте ли ме?

— Да.

Полковникът дръпна още веднъж от цигарата.

— Вие сте от ЦРУ.

Томаш разбра, че полковникът беше сменил тактиката, за да го изненада, и че в този момент не би трябвало да проявява нерешителност.

— Питате ли, или твърдите това?

— Твърдя го. Вие сте от ЦРУ.

— Глупости.

— Имаме доказателства.

— А, нима? Как може да разполагате с доказателства за една лъжа?

— Вашият приятел проговори.

— Проговори, значи? И твърди, че съм от ЦРУ?

— Да. Каза ни всичко за вас.

Томаш се усмихна насила.

— Щом ви е казал всичко, мога да съм по-спокоен. Нямам нищо общо с политиката, аз съм само един учен и вие го знаете.

— Вие сте шпионин. Вие сте шпионин, дошъл в Иран, за да открадне тайната за атомната бомба.

Каземи хвърли нова уловка, но не бе достатъчно убедителен.

— Тайната на атомната бомба ли? — попита Томаш с безкрайно учудване. — Виж ти, докъде стигнахме. Никой никога не ми е говорил за каквато и да било бомба. Сигурно има някаква грешка. Не съм дошъл тук да крада каквото и да било. Бях поканен, разбирате ли? Дойдох тук, за да помогна на Иран да дешифрира един научен документ, нищо повече. Каква е тази история с атомната бомба?

— Не се правете, че не знаете нищо — отвърна полковникът. — Знаете много добре за какво говоря.

— Не, не знам. Никога не съм чувал подобно нещо. Моята работа е свързана с дешифрирането на един научен документ, нищо повече. За това ме наеха. Никой никога не ми е споменавал за атомни бомби или друго оръжие. Ако ми бяха казали, изобщо нямаше да приема да дойда тук. Така че, не ми изливайте с разни измишльотини.

— Твърдите, че дешифрирате научен документ? Тогава защо отидохте тайно в министерството, за да вземете въпросния документ от сейфа?

— Това не е военен документ, казах ви вече. Това е научен документ. Питайте в Министерството на науката, ако искате. Вие фантазирате и виждате конспирации, където не съществуват.

— Министърът вече ни каза, предвид естеството на въпросния документ, че вие сигурно сте шпионирали.

— Аз да шпионирам? Но това е просто смешно! Проявих любопитство да видя този научен документ, това е истина. Но това беше научно любопитство, нищо повече. Аз съм учен и е напълно естествено да искам да видя една научна реликва, не смятате ли?

— Министърът не го нарече реликва.

— А как го е нарекъл?

— Нарече го документ с жизненоважно значение за националната сигурност на Иран. — Приближи се до арестанта и прошепна близо до ухото му. — Нарече го държавна тайна.

— Това е смешно — запротестира Томаш. — Това е научен документ. Поне така ми казаха и не съм имал повод да се съмнявам в това. — Смени тона, опитвайки да изглежда разсъдлив. — Чуйте, ако наистина е държавна тайна, нима мислите, че щяха да ме наемат да го дешифрирам? Нямаше ли да потърсят местни хора, които биха могли да го направят? Защо трябва да наемат западен учен да дешифрира документ от толкова деликатно естество?

— Имали са своите съображения.

— Разбира се, че са имали — възкликна затворникът. — Научни съображения.

— Държавнически съображения.

— Извинете, но това, което казвате, няма никакъв смисъл. Вижте, нима Иран не заявява всеки ден, че държи ядрената енергия да се използва за мирни цели? Нима Иран не твърди, че не желае да разработва атомни оръжия? Тогава как бих могъл да открадна от Иран онова, с което страната не разполага и не възнамерява да притежава?

— Много сте хитър...

— Не е въпрос на хитрост, а на здрав разум. Спомнете си, че не аз съм настоявал да дойда тук, в Иран. Вие сте тези, които ме поканихте. Аз си бях добре у нас, с моята работа, когато вие се свързахте с мен и ме помолихте да дойда тук. И никога...

— Престанете — прекъсна го полковник Каземи. — Вие сте наш гост, но съвсем не сте се държали като гост. Заловили са ви посред

нощ в Министерството на науката, след като сте разбили сейф, в който се пази държавна тайна. Когато се появихме на местопроизшествието, вие стреляхте и ранихте...

— Не бях аз.

— Вие бяхте.

— Не, вече ви казах. Другият започна да стреля.

— Кой беше другият?

Томаш се поколеба. Беше влязъл в залата, решен да не казва нищо, но си даде сметка, че беше допуснал да го въвлекат в такава мрежа от приказки, че почти бе готов да им разкаже целия си живот.

— Настоявам да говоря с дипломат от Европейския съюз.

— Моля?

— Настоявам първо да говоря...

Жестока болка го жегна по врата. Той закрещя, неспособен да разбере какво се бе случило.

Полковникът си беше изгасил цигарата във врата му.

— Щом не може с добро, ще стане с лошо — каза офицерът равнодушно.

Каземи издаде някакви нареждания на фарси и Томаш веднага усети раздвижване наоколо. Пригответи се за най-лошото и се сви на стола в очакване на ударите. Няколко чифта ръце сграбчиха затворника за дрехите и го принудиха да се изправи.

— Какво... какво правите? — попита тревожно, тъй като превръзката на очите не му позволяваше да разбере какво става наоколо.

— Ще ви накараме да проговорите — сухо отговори Каземи.

— Ще ме измъчвате ли?

— Не. По-лошо.

— Какво ще правите?

— Ще ви пратим в секция 209.

«Ковчег».

Когато захвърлиха Томаш, вече без белезници, в тясното помещение и най-сетне можеше да си свали превръзката от очите и да се огледа, това беше първата му мисъл.

Сложили са ме в «ковчег».

Килията беше невероятно малка. Беше толкова тясна, че дори не можеше да си протегне ръцете — беше само метър широка. Дължината ѝ бе два метра, колкото да направи три малки крачки, всъщност не, крачка и половина, защото останалото пространство беше заето от клозет и мивка. Погледна нагоре и прецени височината. Може би имаше четири метра. Малка лампа мъждукаше горе и Томаш реши, че не е повече от четиридесет вата. Подът изглеждаше варосан, стените също бяха бели, тесни, угнетяващи, заплашващи да го смажат от всички страни.

Истински ковчег.

Никога през живота си Томаш не се беше чувствал така притиснат между четири стени; имаше усещането, че са го погребали жив. Едва си поемаше дъх; наложи си да затвори очи и да повдигне ноздри нагоре, за да овладее пристъпа на паника. Не искаше да сяда на варосания под и остана прав. Опита се да направи една крачка, но това беше единственото, което успя да стори, толкова тясна беше килията, толкова малко пространството.

Мина час.

Пристъпите на задушаване и паника се редуваха със силен световъртеж. Почувства как го обхваща клаустрофобия, като че беше заровен жив в гробница с бели варосани стени, осветена от малка крушка от четиридесет вата. Изтощен, опря гръб на стената.

Два часа.

Тишината беше пълна, задушаваша, гробна. Струваше му се невероятно, че може да има такава дълбока тишина, толкова дълбока, че чуваше собственото си дишане като буря, а лекото жужене на лампата беше като бръмчене на зелена муха до ухото му. Почувства, че краката му омекват, и седна на варосания под.

Часове.

Загуби усещане за време. Секундите, минутите, часовете преминаваха някъде покрай него. Все едно висеше във времето, изгубен в неведомо измерение, реейки се в пълно забвение. Виждаше само стените, лампата, тоалетната чиния, мивката, тялото си, вратата и пода. Чуваше тишината, дишането и жуженето на лампата. Спомни си, че старецът от общата килия му беше споменал за някакви още поужасни килии, за Затвор 59, където хората полудявали за една нощ, но той не можеше да си представи нищо по-лошо от мястото, където се

намираше. Опита се да пее, но не знаеше думите на песните и затова се задоволи само да тананика балади и детски песнички. Изреди няколко мелодии една след друга като грамофон, в какъвто умишлено се беше превърнал. Започна да си говори сам, по-скоро за да чуе човешки глас, отколкото за да каже нещо, но след известно време млъкна, защото реши, че прилича на малоумен.

— *Алааааааааах акбааааааар!*

Пронизителният глас на провикващ се иранец изпълни килията. Томаш скочи и се огледа озадачен. Беше звук от високоговорител, който огласяше въздуха с призив за молитва. Призивът продължи три или четири минути, като звукът се задържа максимално силен, почти оглушителен, после стихна.

Отново настъпи тишина.

Тишината беше зловеща, толкова дълбока, че дори вибрирането на въздуха звънтеше в ушите му. Притиснат в това пространство, в което не можеше да протегне ръце встрани и да направи две крачки в същата посока, Томаш се опитваше да мисли за обстоятелствата, за отчайващото си положение и безсмислеността на упорството си. Защо трябваше да търпи всичко това, след като краят му беше известен? Нямах ли да е по-добре, ако ускори неизбежната развързка? Защо да се страхува от смъртта, след като беше вече мъртъв? Чувстваше се като мъртвец, без да е мъртъв, затворен в ковчег като жив мъртвец.

Подаваха му храната, без да отронят и дума. Тъмничарят отваряше малка решетка на вратата, подаваше му метална чиния, пластмасова лъжица и чаша вода и половин час по-късно идваше да прибере съдовете. Тези интерлюдии по време на храна и гърмящите от високоговорителите призови за молитва бяха единствените моменти, в които външният свят проникваше в «ковчега». Останалото тънеше в неопределеност.

Нещо като петно във времето.

Томаш ядеше, когато отваряха решетката и се появяваше чинията, ходеше по нужда в тоалетната чиния и лягаше на пода, когато му се спеше, свит в ембрионална поза, тъй като не разполагаше с повече място, а и само така можеше да се стопли. Лампата светеше постоянно; затворен в ковчег си от тухли и цимент, арестантът не знаеше колко е часът, дали е ден или нощ, дали щеше да излезе оттам, или щеше да остане погребан завинаги.

Просто съществуваше.

XVIII

Звукът на ключ, който се превърта в ключалката, изтръгна Томаш от дълбокото вцепенение. Чуха се няколко щраквания в резето, вратата се отвори и се появи нисък мъж със заострена брада, който се взря в затворника.

— Облечете това — каза иранецът и подхвърли син найлонов плик на пода на миниатюрната килия.

Историкът клекна и отвори плика. Вътре бяха дрехите му, смачкани и натъпкани безредно една върху друга. През полуотворената врата, за първи път от много време насам, в килията му проникна лъч дневна светлина; прииска му се да се затича навън, да прегърне слънцето, да напълни гърдите си с въздух и да се порадва на деня в цялото му великолепие.

— Бързо — сърдито подвижна мъжът, когато забеляза замечтаното изражение, с което Томаш съзерцаваше дневната светлина, нахлуваща в коридора отвън. — Побързайте.

— Да, добре, идвам.

Историкът се облече и obu за две минути, тръпнещ от желание и страх да не би да изпусне безценната възможност да излезе от «ковчега» и да подиша чист въздух. Дори и да го извеждаха за тежък разпит, дори да го подложеха на пилешки кебап, за който му беше говорил старият затворник в «Евин», щеше да е по-добре от всеки прекаран час на това ужасно място, дори най-ужасното изтезание беше за предпочитане пред това да се чувства жив погребан.

Когато се облече и се изправи на крака, тръпнейки от възбуда, иранецът извади кърпа от джоба си и направи въртеливо движение с ръката.

— Обърнете се.

— Какво?

— Обърнете се.

Томаш се обърна с гръб към вратата и иранецът му върза очите. После изви ръцете му назад и ги заключи с белезници на гърба.

— Да тръгваме — каза той, дръпвайки го за ръката.

Затворникът се спъна и едва не падна, но се блъсна в някаква стена и успя да се задържи, оставяйки на тъмничаря да го повлече.

— Къде ме водите?

— Млъкнете.

Тъмничарят го поведе по дълъг коридор, после започнаха да се качват по някакви стълби. На път за «ковчега» Томаш беше останал с впечатлението, че неговото крило в секция 209 се намира в подземие, което се потвърди сега, когато излизаше оттам. Пресякоха още коридори и влязоха в нещо, подобно на зала, където го накараха да седне на стол. Томаш се размърда и усети масичката, прикачена към седалката на стола, беше училищен чин, досущ като онзи от първия разпит, може би беше същият стол и същата зала.

— Е, как е? — попита познат глас. — Доста ли се позабавлявахте в *енферади*?

Беше полковник Салман Каземи.

— Къде?

— В *енферади*. Изолаторът.

— Настоявам да говоря с дипломат на Европейския съюз.

Офицерът се разсмя.

— Пак ли? — възкликна той. — Няма ли да престанете с това?

— Имам право да говоря с дипломат.

— Имате право да си признаете всичко. След три дни в *енферади* навярно сте готов да говорите.

— Три дни? Изминали са три дни?

— Да. Някои смятат, че три дни в «ковчега» им стигат. Достатъчно ли ви беше?

— Искам да говоря с европейски дипломат.

Настъпи тишина. Полковникът въздъхна отегчено, явно търпението му беше на изчерпване.

— Виждам, че не ви е било достатъчно — каза с тон, с който обикновено се говори на непослушните деца. — Знаете ли, смятам, че тук, в «Евин», сме твърде меки. Дори прекалено меки. Толкова сме сантиментални и толкова държим да зачитаме правата на негодници като вас. — Въздъхна отново. — Както и да е. — Чу се звук, сякаш някой пишеше с писалка. — Току-що подписах заповед за освобождаването ви — съобщи полковникът. — Марш навън.

Томаш не можеше да повярва на ушите си.

— Ще ме освободите?

Каземи звучно се изсмя.

— Разбира се. Всъщност вече го направих.

— Мога ли да изляза?

— Не само можете, но сте длъжен да го направите. От този момент нататък вие не принадлежите на «Евин». Марш навън.

Историкът се изправи невярващ, но обнаден.

— Тогава защо не махнете това от очите ми?

— А, това ли? Няма да го махаме.

— Защо?

— Много просто. Току-що разписах заповедта за освобождаването ви. От този момент нататък вие вече не сте под надзора на затвора «Евин». Не носим отговорност за нищо, което ще ви се случи, след като прекрачите прага на затвора.

— Какво искате да кажете с това?

Някакви ръце дръпнаха грубо Томаш и го повлякоха извън залата с превръзката на очите и заключените в белезници ръце. Вече в коридора, той чу саркастичния отговор на последния си въпрос.

— Забавлявайте се в Затвор 59.

Някаква ръка натисна главата на Томаш надолу и историкът беше натикан в автомобил с белезниците, пристягащи ръцете зад гърба му. По разположението на седалките предположи, че се намира на задната, но почти веднага непознатите го избутаха на пода, за да се настанят самите те на седалките, стъпили върху него, както ловци стъпват върху убития дивеч.

Колата пое из заплетените улици на Техеран. Томаш усети слънцето да сгрява тила му и чу оркестъра от клаксони и мотори на хаотичното градско движение. Автомобилът завиваше ту наляво, ту надясно, разтърсвайки го като чувал с картофи в неудобната му и унижителна поза. Историкът едва сподави хълцането си, не виждаше как би могъл да се измъкне от този ад. Живото присъствие на градските шумове го изпълваше с носталгия по изгубената свобода и положението, в което се намираше, му се струваше още по-непоносимо.

Колко съм глупав, мислеше си той, докато внезапните спирания на колата подхвърляха безпомощното му тяло. Трябва да е бил луд, когато се остави да го подведе американецът от посолството и прие да участва в тази ужасяваща бъркотия. Ако му го предложеха днес, мислеше си Томаш, щеше да отхвърли предложението на американеца, без да се колебае, а след това щеше да откаже и на иранците. Американците трябваше да си търсят друг идиот да спасява света, а иранците да наемат друг малоумник да дешифрира ребусите на Айнщайн. Но вече беше прекалено късно за самосъжаление и Томаш го знаеше. Освен това, когато вземаме решение, никога не сме осведомени за нещата, с които можем да се сблъскаме един ден; решаваме на момента, на базата на обичайните си представи и критерии. От друга страна, размисли той, може би най-важното беше...

Ииииииии.

Рязкото натискане на спирачките прекъсна мислите му.

Колата спря и се разнесоха викове; шофьорът псуваше на фарси, мъжете тъпчеха Томаш и блъваха неразбираеми инструкции. Свит под седалката, историкът чу и други спирачки и глухо блъскане на врати отвън. Внезапно задната врата на автомобила, в който беше, се отвори и чу глас да пита нещо на фарси. Тъмничарите отговориха тихо, изплашени, както се стори на Томаш, и това го изненада. Още по-озадачен остана, когато веднага след това някаква ръка смъкна превръзката от очите му и дневната светлина изпълни сетивата му.

— Бързо — каза нечий глас на английски с ирански акцент. — Нямаме много време.

— Какво... какво става?

Някой се зае с белезниците на Томаш. Най-напред му се стори, че въртят металните халки, но после схвана, че са пъхнали ключ в белезниците; миг след това усети, че ръцете му са свободни.

— Елате — нареди му същият глас. — Бързо, бързо.

Томаш вдигна глава и видя мъж с чорап, нахлузен на главата, с две дупки на мястото на очите, който го издърпваше от колата. Мъжът държеше пистолет в едната си ръка и блъсна Томаш в малка бяла кола, паркирана до тях. Движението беше спряло, разнасяха се клаксони от всички страни, други въоръжени и закачулени мъже охраняваха пространството около колата, от която беше измъкнат арестантът.

Веднага щом Томаш беше настанен на задната седалка, вратата се затвори с трясък и колата потегли, шмугна се в една от страничните улички и изчезна безследно.

Цялата операция продължи не повече от стотина секунди.

Шофьорът беше скулест, с широк черен мустак и космати ръце, които стискаха здраво кормилото. Когато сърцето му се поукроти и нещата постепенно започнаха да се нормализират, Томаш се наклони напред и го докосна по рамото.

— Къде отиваме? — заинтересува се той.

Човекът му хвърли бегъл поглед, почти изненадан, че пътникът се е обърнал към него.

— А?

— Къде отиваме?

Иранецът поклати глава.

— *Ingilisi balad nistam.*

— Не говорите английски?

— Не — потвърди мъжът, доволен, че е бил разбран. — *Ingilisi balad nistam.*

По дяволите.

Мъжът се тупна силно в гърдите.

— *Есман Сабар.*

— Какво?

Пак се удари в гърдите.

— *Сабар* — повтори. — *Есман Сабар.*

— А, казваш се *Сабар*? Сабар, нали?

Шофьорът грейна в беззъба усмивка.

— *Бале. Сабар.*

Колата свръщаше от една улица в друга и Сабар се съсредоточи изцяло върху шофирането. Погледът му шареше неспокойно между пътя и огледалото за обратно виждане, между тротоара и улицата, пресечките и кръстовищата, за да се увери, че не бяха преследвани, нито наблюдавани.

Приблжиха се до нещо, което приличаше на автосервиз. Беше пълен с коли, но не се виждаха монтьори. Сабар отби и вкара колата вътре, след което изскочи и затвори вратите, отрязвайки пътя към

външния свят. Направи знак на Томаш да излезе и го отведе до стар черен мерцедес, паркиран наблизо. Отвори задната врата на големия автомобил и измъкна отвътре старателно сгънат черен плат, който връчи на историка като някакъв подарък.

— За мен ли е?

— *Бале* — отвърна Сабар, правейки му знаци да облече дрехата.

Томаш разгъна плата и се усмихна, когато разбра какво беше. Беше *чадор*. Черен от край до край, той му се стори един от най-консервативните и грозни чадори, които имаше по пазара, с дантела на мястото на лицето.

— Хитреци — коментира той. — Искате да мина за жена, а?

— *Бале* — настоя шофьорът.

Томаш навлече *чадора*, спускайки го чак до нозете си, и се обърна към Сабар с ръце на кръста под дрехата.

— Е, как е? Добре ли изглеждам?

Иранецът го огледа от главата до петите и се засмя.

— *Khandedar e.*

Историкът не разбра, но ако се съдеше по развеселения вид на шофьора, всичко беше наред. Сви се на задната седалка на черния мерцедес. Сабар нахлупи шофьорска фуражка на главата си и се запъти да отвори вратите. Изкара автомобила от гаража, затвори портите зад тях, след което отпраши из улиците на Техеран, сега вече като шофьор на заможна и консервативна достопочтена иранка.

След като колата потегли, Томаш отвори задното стъкло и въздухът нахлу вътре ведно с бълваната от ауспусите смрад. Въпреки че можеше да види света само през гъстата дантела на чадора, Томаш си пое дълбоко въздух и усети прехласнат аромата на свободата. Тази мракобесна дантела би го угнетила при други обстоятелства, би му отнела въздуха, би го накарала да се гърчи задушен, но не и сега, в този момент, след като беше прекарал три дни затворен в циментов ковчег, а последния час и със завързани очи, питайки се дали някога щеше пак да види дневната светлина, дълбокото синьо небе, белите бухнали облаци, забързания ритъм на суетящия се, преливащ от живот град.

Колко сладка беше свободата.

Почувства как тежък товар се свлече от раменете му, гърдите му задишаха свободно и опиянен и възбуден, той се отдаде на насладата

от прекрасния миг. Беше свободен. Имаше усещането, че току-що се е събудил от някакъв кошмар, дори му беше трудно да повярва, че всичко това действително му се беше случило, и се питаше дали не бе само лош сън, толкова невероятна и нереална беше преживяната авантюра. Но и кошмар да бе, вече беше буден, а ако бе действителност, той се беше отскубнал от нея. Истината беше, че вдишваше идеция от улицата неприятен мирис на изгорели газове и че никога досега не се бе наслаждавал на толкова отвратителна смрад, сякаш беше деликатно ухаещ парфюм.

Мерцедесът обикаля из улиците на Техеран още двадесет минути. Мина през зоната на базара и покрай прекрасния комплекс на двореца Голестан с разкошните фасади и извисилите се над тях величествени кули и куполи, чиито основи се губеха сред зеленината на прекрасно поддържана градина.

Дворецът Голестан остана зад тях, после автомобилът заобиколи площад «Имам Хомейни» и свърна по дълъг булевард, отвъд който се простираше огромен парк. Когато стигнаха дъното на парка, завиха надясно и спряха до нов блок. Влязъл в ролята на шофьор, Сабар излезе от колата и отиде отзад да отвори вратата, правейки дълбок поклон при появата на черния силует на почтената иранка.

Шофьорът съпроводи фигурата в чадор до вратата на блока и натисна едно от копчетата на домофона. Прозвуча електронно променен глас, който запита за посетителите, и Сабар се представи. Ключалката прищрака след късо жужене и вратата се отвори. Иранецът погледна Томаш и кимна с глава, сякаш молеше историкът да го последва. Влязоха във фойето и натиснаха бутона, за да повикат асансьора. Качиха се на втория етаж.

Пълничка иранка, облечена с тънки златисти шалвари, ги очакваше на вратата на асансьора.

— Добре дошъл, професоре — поздрави тя. — Радвам се да ви видя свободен.

— Сигурно не повече от мен самия.

Жената се усмихна.

— Представям си.

Въведоха го в един апартамент и Сабар изчезна в коридора. Закръглената иранка покани Томаш в хола и се настани на дивана.

— Можете да си махнете чадора, ако искате — каза тя.

— Разбира се, че искам — възкликна Томаш.

Приведе се и отметна дългия черен плат, оставайки гологлав, с разрошени кестеняви коси, но вече без смуцаващата дреха.

— По-добре ли се чувствате?

— Много по-добре — въздъхна историкът. Отпусна се на дивана и се опита да се освободи от напрежението. — Къде сме?

— В центъра на Техеран. Близо до парка Шахр.

Погледна през прозореца. Дърветата бяха на няколкостотин метра разстояние и зелената стена, образувана от короните им, контрастираше на отблъскващата мръсносива агресия на града.

— Бихте ли ми обяснили какво става? Кои сте вие?

Иранката добродушно се усмихна.

— Казвам се Хамиде, но се опасявам, че нямам право да ви обясня каквото и да било. Сега ще дойде човекът, който ще отговори на въпросите ви.

— Кой?

— Имайте малко търпение — каза тя, свеждайки очи. — Искате ли да пийнете нещо?

— Шегувате ли се? Разбира се, че искам. Освен това умирам от глад — възкликна той. — Какво можете да ми предложите?

— Ами... трябва да помисля. Имаме *гурме сабзи*.

— Става ли за ядене?

— Да, разбира се.

— Тогава донесете всичко. Всичко.

Хамиде стана и изчезна нейде из коридора, оставяйки Томаш сам в хола. Историкът се чувстваше изтощен и притвори очи.

Зъннннн.

Неочакван звук го разбуди на мига. Някой беше позвънил.

Зъннннн.

Звънеше втори път.

Чуха се тежки стъпки откъм коридора. Томаш видя Хамиде, която се появи в антрето и грабна слушалката на домофона. Размени няколко думи на фарси, след което остави слушалката и обърна глава към Томаш.

— Идва човекът, който ще ви обясни всичко.

Хамиде махна предпазната верига, отвори вратата и се скри в кухнята, за да приготви обещаната гозба.

Томаш седеше в очакване на дивана, вперил поглед в полуотворената врата, целият в слух да разбере какво се случва отвъд нея. Чу асансьора да слиза, да спира и отново да се качва. Зърна проблясването на светлината на асансьора, който постепенно изпълни втория етаж, чу кабината да спира след леко разтърсване, а след това и звука от отварянето на вратата. Човекът, който щеше да обясни всичко, се показва отначало като силует, като сянка, но контурите му постепенно придобиха плът.

Погледите им се срещнаха.

Това, което най-много изненада Томаш, не беше фактът, че я вижда, а това, че никак не е изненадан от появата ѝ. Сякаш винаги е знаел, че ще стане така, сякаш възделенията му се бяха сбъднали, сякаш кошмарът се беше превърнал в блян, сякаш това беше естествена развръзка на всичко, което беше преживял, премислил и изстрадал през тази последна седмица.

С плувнали във влага зелени очи Томаш се взираше във високата и стройна фигура, открояваща се на вратата. Впиха очи един в друг; пълните ѝ устни бяха полуотворени, черни немирни кичури падаха на нежнобялото чело, красивите ѝ медени очи го гледаха с тревога, загриженост и облекчение.

С копнеж.

— Ариана.

XIX

Докато лакомо поглъщаше *гурме сабзи*, Томаш разказа на Ариана всичко, което бе преживял през последните четири дни. Иранката го слушаше мълчаливо, поклащайки мрачно глава при подробния разказ за случилото се в затвора «Евин». Очите ѝ се разшириха от ужас, когато чу как се бяха отнесли към него по време на разпита и какво бе преживял в изолатора.

— За жалост много хора минават през това — каза тя. — А «Евин» дори не е най-страшното място.

— Да, имало някакъв Затвор 59, където щяха да ме прехвърлят.

— О, много са. Затвор 59 на «Валиасър» е най-известният от тях, но има и други. Затвор 60, «Едаре Амакен», «Тоухид». В някои случаи, когато негодуванието срещу тези нелегални затвори стигне критична точка, те затварят един и веднага отварят нов. — Поклати глава. — Никой няма власт над тях.

— А как узнахте къде се намирам?

— Имам връзки в Националната дирекция на затворите, хора, които ми дължат услуги. Затворът «Евин» се контролира от кабинета, макар че това е по-скоро формално. Истината е, че други организации се разпореждат там. Но както и да е, кабинетът все пак научава какво става там. Когато ми казаха, че сте били задържан, страшно се притесних и задействах връзките си. Знаех, че нищо добро не ви чака в «Евин», но все пак се намирахте в легален затвор. Опасявах се да не ви пратят в някое от онези ужасни места. Щях да ви изгубя следите и нямаше никаква гаранция, че ще се появите отново. Затова говорих с едни приятели, свързани с реформистките движения, и ги помолих за помощ.

— Щяхте да ме изведете от «Евин», нали?

— Не. Докато бяхте в «Евин», не можехме нищо да сторим. «Евин» е легален затвор и ако усетеха, че се опитваме да ви измъкнем, щяха да разстрелят всички ни. Прехвърлянето ви в някой от нелегалните затвори беше възлов момент по две причини. Първо,

щяхте да излезете на улицата и можехме лесно да стигнем до вас. Второ, въпросът за законността. Прехвърляха ви в нелегален затвор, следователно от момента на излизането ви от «Евин» вие вече не бяхте арестант. Ако ни хванеха, в какво щяха да ни обвинят? Че спираме движението? Че възпрепятстваме незаконно задържане? В онзи момент, погледнато от формална гледна точка, вие бяхте свободен човек и на това щеше да се основава защитата.

— Разбирам.

— Важното беше да получим информация за прехвърлянето ви, което, предвид контактите ми в Националната дирекция на затворите, не беше кой знае колко трудно. Още вчера ме осведомиха, че смятат да ви прехвърлят в Затвор 59, ако продължавате да отказвате да сътрудничите, така че разполагахме с почти двадесет и четири часа да подготвим операцията.

Томаш бутна чинията настрани и протегна ръка, докосвайки нежно ръката на Ариана.

— Бяхте изключителна — каза той. — Дълга ви живота си и просто не знам как да ви благодаря.

Иранката потръпна, погледна го с широко отворени очи и отвърна на докосването му, но някакъв шум в коридора привлече вниманието ѝ към вратата на хола и на лицето ѝ се изписа загрижено изражение.

— Аз... — едва промълви тя. — Не съм направила нищо особено. Просто изпълних дълга си. Не бих могла да ги оставя да ви убият, нали?

— Направихте много повече от това — каза Томаш, галейки ръката ѝ. — Много повече.

Ариана хвърли бърз поглед към вратата на хола и отдръпна ръката си.

— Извинете ме — каза тя. — Трябва да внимавам, нали знаете? Репутацията ми...

Историкът се усмихна насила.

— Да, разбирам. Не искам да ви злепоставям.

— Нали сме в Иран... Знаете как е...

— Как да не знам?

Ариана унило се вгледа в персийския килим на пода, явно нещо я измъчваше. Настъпи неловка тишина. Разменената ласка им беше

подействала като магия. Разговорът секна, наистина, но друго нещо се разпали, сякаш тлеещ огън бавно се разгаряше отвътре, жив и неукротим, и всъщност тъкмо мисълта за скрито лумналото пламъче най-много ги смущаваше.

— Томаш — каза тя накрая. — Трябва да ви попитам нещо.

— Всичко.

Ариана се поколеба, виждаше се, че търси подходящи думи, за да зададе въпроса.

— Какво правихте в Министерството на науката в един часа сутринта?

Томаш се взря в нея изпитателно и с известно смущение. Беше готов да отговаря на всякакви въпроси, но не и на този. Той се видя изправен пред ужасна дилема. До каква степен би могъл да се довери на жената, която беше поела огромен риск, за да го спаси?

— Искан да видя ръкописа.

— Знам — каза тя. — Но в един часа сутринта? При това сте влезли с взлом в зала «К» и сте разбили сейфа?

Въпросите си ги биваше. На Томаш му се прииска да си отвори душата и да си признае всичко, но осъзна, че не може да си го позволи. Истината беше прекалено тежка, прекалено опасна; за нея това щеше да означава, че я е предал, че е злоупотребил с доверието и приятелството ѝ. Освен това мозъкът на Томаш беше програмиран да отрича каквато и да било връзка с ЦРУ и да разказва измислената в изолатора версия.

— Ами... мм... обзе ме непреодолимо любопитство да видя ръкописа. Трябваше да го видя, за да съм сигурен, че... че не съм се забъркал в някакъв военен проект.

— Военен проект?

— Да. Отказът ви да ми разрешите да прочета ръкописа или да ми обясните съдържанието му ми се стори съмнителен. При всичките тези международни дебати около иранската ядрена програма, като добавим намесата на ООН и неспирните американски заплахи, плюс още някои неща, за които вие ми бяхте загатнали, признавам си, че адски се притесних.

— Разбирам.

— Започнах да си задавам въпроси. Чудех се дали не съм се замесил в нещо. Трябваше да си изясня какво става.

— А мъжът, който е бил с вас? Кой е той?

Фактът, че Томаш беше успял да забрави истинското му име, Багери, придаде на отговора му по-убедителен тон.

— Моса ли? Намерих го на базара.

— Моса? Като Мосадък ли?

— Да — потвърди Томаш. — Знаете ли какво е станало с него?

— Знам. Бил е ранен през онази нощ и е починал няколко часа по-късно в болницата.

— Горкият.

— Казвате, че сте го срещнали на базара?

— Така беше. Каза ми, че е спец по разбиването на сейфове. След упоритото нежелание от ваша страна да ми покажете ръкописа или поне да ми опишете съдържанието му и след като чух в новините за американските опасения относно иранската ядрена програма, аз се притесних за проекта, с който се бях ангажирал. Само на идиот не би му пукало, нали така? Затова реших да го наема. — Махна неопределено с ръка. — Останалото го знаете.

— Хм — промърмори Ариана. — Най-малкото, което бих могла да кажа, е, че сте бил непредпазлив, Томаш.

— Права сте — съгласи се той. Приведе се към нея, сякаш току-що му бе хрумнала някаква мисъл. — Мога ли сега аз да ви задам един деликатен въпрос?

— Кажете.

— За какво по-точно се отнася ръкописът на Айнщайн?

— Моля да ме извинете, но наистина не мога да ви кажа. Това, че съм ви помогнала, не означава, че ще предам страната си.

— Имате право. Забравете. — Махна припряно с ръка, сякаш да пропъди нежеланата тема. — Но може би ще ми отговорите на един друг въпрос — побърза да добави той.

— Какъв въпрос?

— Какво се е случило с професор Сиза?

Иранката повдигна вежди.

— Откъде знаете, че професор Сиза има нещо общо с нас?

— Може да съм разсеян, но не съм глупав, нали?

По лицето на Ариана се изписа смущение.

— За това също не мога да говоря, съжалявам.

— Защо? Мисля, че това не предполага предателство спрямо страната ви.

— Не става въпрос за това — каза тя. — Ако шефовете ми усетят, че знаете нещо, за които по принцип не би трябвало да сте осведомен, подозренията при всички случаи ще паднат върху мен.

— Имате право. Забравете за това.

— Но има нещо, което бих могла да ви кажа.

— Какво?

— Хотел «Орчард».

— Моля?

— Има някаква връзка между професора и хотел «Орчард».

— Хотел «Орчард»? Къде се намира този хотел?

— Нямам ни най-малка представа — отвърна Ариана. — Но името му е записано с молив на гърба на една от страниците в ръкописа на Айнщайн.

— Така ли? — учуди се Томаш. — Любопитно...

Ариана обърна лице към прозореца и въздъхна. Слънцето залязваше зад очертаната от блоковете линия на хоризонта, браздейки синевата с пурпурни и виолетови ивици. Странни сенки пробягваха по парцаливите облаци, които се носеха ниско в небето над града.

— Трябва да ви измъкнем отгук — каза тя, все така вперила поглед в прозореца, със сподавена тревожна нотка в гласа.

— От този апартамент ли?

— От Иран. — Погледна Томаш. — Присъствието ви представлява голяма опасност за вас и за всички мои приятели, които помогнаха да ви освободим.

— Разбирам.

— Проблемът е, че няма да бъде никак лесно да ви изведем от страната.

Историкът смръщи чело.

— Знам един начин.

— Наистина ли?

— Моса беше подготвил нещата и ме запозна с основните моменти в плана. Един риболовен кораб ме очаква в пристанищно иранско градче.

— Така ли? Къде?

— Мм... забравих името.

— В Персийския залив ли е?

— Не. Не. По-нагоре.

— На Каспийско море ли?

— Да. Но не си спомням как се казваше селището. — Напрегна се да си спомни. — По дяволите, трябваше да си го запиша.

— Дали не е Нур?

— Не, не е това. Спомням си, че беше някакво велико име.

— Махмуд Абад?

— Мм... не знам... може би, не съм сигурен. Спомням си, че ми говореше за някакви руини, беше свързано с Карл Велики или Александър Македонски...

— Стената на Александър?

— Да, мисля, че беше това. Познато ли ви звучи?

— Разбира се. Стената на Александър бележи пределите на цивилизацията и се намира близо до границата с Туркменистан. Свързва планинския район Голестан с Каспийско море.

— От Александър Македонски ли е построена?

— Така казва легендата, но не е истина. Стената е била издигната някъде през VI век, не знам точно от кого.

— Има ли пристанищно градче наблизно?

Ариана се надигна от дивана и отиде до шкафа. Взе един атлас от лавицата и се върна на мястото си, отваряйки в скута си огромния том на страницата на Иран. Внимателно огледа бреговата линия на Каспийско море и се взря в пристанището, което се намираше най-близо до стената.

— Бандар е Торкаман?

— Да, мисля, че беше това. — Томаш седна до нея и се наведе над картата. — Покажете ми го.

Иранката сложи пръст върху една точка на картата, отбелязваща населеното място.

— Ето.

— Точно това е — повтори Томаш, вече съвсем убедено. — Бандар е Торкаман.

— И какво има в Бандар е Торкаман?

— Има кораб, който ме очаква... надявам се.

— Какъв кораб?

— Смятам, че е риболовен кораб, но не съм сигурен.

— Има много рибарски корабчета из Каспийско море. Ако го видите, ще можете ли да го разпознаете?

Отново се замисли.

— Късичко име, като на столицата на... Азербайджан или на друга страна от района.

— Баку?

— Точно така. Баку. Това е името на кораба.

Ариана отново погледна картата.

— Нямаме време за губене — каза тя. — Трябва да ви закараме до Бандар е Торкаман колкото е възможно по-бързо.

— Смятате ли, че можем да тръгнем утре?

Ариана отвори широко очи и се вгледа внимателно в него.

— Утре ли?

— Да.

— Не, Томаш, не може утре.

— Хм... тогава кога? Още тази седмица, нали?

Иранката поклати глава, а очите ѝ внезапно се изпълниха с тъга и копнеж.

— След десет минути.

Разделиха се с нежна прегръдка, оставайки притиснати един до друг малко по-дълго от обичайното, под бдителните погледи на Хамиде и Сабар. Томаш би дал всичко за един съкровен миг насаме, миг, в който да бъде само с нея. Искаше му се да се скрие някъде с Ариана и да се сбoguва с нея без условности и забрани. Но историкът знаеше, че това е Иран и че подобни желаниа при тези обстоятелства не бяха нищо друго, освен опасни фантазии. Всъщност, обективно погледнато, да прегърне Ариана, беше последното нещо, което желаше.

Целуна я два пъти по страните и с усилие се откъсна от нея.

— Ще ми пишете ли? — попита тя съвсем тихичко, прехапвайки долната си устна.

— Да.

— Обещавате ли?

— Обещавам.

— Ще се закълнете ли в Аллах?

— Заклевам се във вас.

— В мен?

— Да. За мен вие значите много повече от Аллах.

Опита се да не поглежда назад, когато обърна гръб, за да излезе. Последва Сабар към асансьора и усети, че вратата на апартамента се затваря зад него, чу щракането в ключалката и му се стори, че невидима ножица срязва нишката завинаги.

Замислен и унил, той остана на мястото си няколко мига, после безмълвно влезе в асансьора. В ръцете му беше сгънатият черен чадор, който Хамиде му подаде на тръгване.

— Ариана *гашанг* — каза иранецът, докато асансьорът, след рязко поклащане, се понесе надолу.

— Какво казахте?

— Ариана *гашанг* — повтори той. Прати въздушна целувка. — *Гашанг.*

— Да — усмихна се той тъжно. — Красива е, да.

Сабар посочи към чадора в ръцете му и направи знак, че трябва да го облече. Томаш пхна глава в дрехата и отново се дегизира като преди.

XX

Мерцедесът прекоси града с влудяваща мудност, задържан от бавния и натоварен поток на движението в Техеран. Вмъкнаха се в обърканата плетеница от оживени артерии и отново минаха през големия площад «Имам Хомейни», после се отправиха към лабиринта от улички, прострял се на изток. Томаш се оглеждаше неспокойно, погледът му шареше навред, мозъкът му трескаво обработваше информацията до най-дребната подробност. Всяко лице и кола може би криеха заплаха, всеки глас и клаксон му звучаха като сигнал за тревога, при всяко спиране и тръгване очакваше внезапно нападение.

Струваше му се, че опасността го дебне отвсякъде; няколко пъти дори сам трябваше да си каже, че всичко е наред, че собственото му въображение го кара да вижда неща, които не съществуват. В действителност всичко вървеше според предварително начертания план. Преди тръгване бяха стигнали до заключението, че пътуването с автомобил до Бандар е Торкаман е доста рисковано, понеже властите вече търсеха беглеца и щяха да ги спират за проверка по пътя; налагаше се да изберат обществения транспорт. Томаш прие ролята на дълбоко вярваща жена в чадор, дала обет за мълчание, и се разбраха, че всички контакти с трети лица щяха да се водят от Сабар, нейния водач.

В съответствие с начертания план половин час по-късно, преодолели следобедната суматоха на обърканото улично движение, те стигнаха непосредствената си цел.

— *Терминал е шарг* — съобщи Сабар.

Беше автогара «Изток». Томаш я огледа от другата страна на улицата и му се видя прекалено малка за терминал; все пак тя обслужваше цялата провинция Хорасан и района на Каспийско море.

Пресякоха улицата и навлязоха в периметъра на гарата. Преминаха през пространство, претъпкано с хора с куфари и стари автобуси, бълващи смрад на изгорели газове, и се отправиха към касата за билети. Иранецът купи два билета и направи знак на Томаш да

побърза, защото автобусът им щеше да потегли всеки момент. Когато стигнаха до сектора, видяха стар мръсен рейс и тълпа от селяни, рибари, почернели от слънцето, и жени с чадори.

Влязоха в автобуса и европейецът едва сдържа гримасата на погнуса, макар че спокойно можеше да си я позволи, тъй като никой не виждаше лицето му. Имаше остатъци от храна по седалките, между пътниците бяха поставени клетки с птици — кокошки, патици, пилета. Във въздуха се носеше топла задушлива миризма на изпражнения и храна за птици, примесена с остра воня на урина и човешка пот и всепроникващия мирис на изгорели газове, който изпълваше цялата гара.

Междуградският автобус потегли пет минути по-късно, точно в шест следобед. Включи се, поклащайки се, в основната артерия, изпусна плътен черен облак от ауспуха и нададе яростен рев. Движението в Техеран беше същият ад като преди, с безумни маневри, постоянно пицнене на клаксоните и внезапно удряне на спирачките. Трябваше им почти два часа, за да прекосят останалата част от града, но най-сетне, след безброй спирания и потегляния, оставиха зад себе си градската зона и димящото возило се понесе кротко към подножието на планината.

Пътуването през нощта в планината преминаваше без произшествия. Редяха се завой, стръмни изкачвания и спускания, понякога фаровете пробягваха по снежната покривка, натрупана отстрани на шосето. За да избегне гаденето от завоите и миризмата на бензин, както и клаустрофобичните усещания, подсилени от чадора, Томаш отвори прозореца и през по-голямата част от пътуването вдишваше студения и разреден въздух на Елбурс, което не допадаше на спътниците му, склонни да дишат спарения въздух вместо ледения и чист полъх, идещ отвън.

Стигнаха в Сари към единадесет часа вечерта и се настаниха в малък хотел в центъра, «Мосаферкуне». Сабар помоли да им занесат храната в стаите и двамата се прибраха да възстановят силите си. Седнал на леглото, преглъщайки кебап вече без чадор, Томаш съзерцаваше гледката на заспалото селище и чудната бяла кула с

часовник, която се издигаше на площад «Сахат» точно срещу прозореца му.

Сутринта се качиха на автобуса за Горган. За първи път Томаш имаше възможност да се наслади на красотата на този крайморски край под светлината на утринното слънце. Пейзажът беше съвършено различен от този край Техеран. На мястото на стръмните планини със снежни върхове и сухата, негостоприемна земя край столицата тук имаше красива и буйна, почти тропическа гора, истинска джунгла, разположена между гордите планини и спокойната морска шир.

Пътуването до Горган продължи три часа. Останаха на автогарата още малко, докато направят следващата връзка. Томаш чувстваше, че цялото тяло го боли от умора и търпението му бе стигнало предела си заради неудобния чадор. Освен това Сабар не знаеше английски и на историка не му оставаше нищо друго, освен да мълчи. Не че това беше кой знае какво неудобство, всъщност беше по-скоро преимущество, тъй като безмълвието беше част от прикритието му, но все пак разговорът му липсваше като отдушник на натрупаното напрежение.

На площад «Енкалаб», където се намираще автогарата в Горган, беше твърде горещо. Денят беше задушен и тежкия чадор допълнително усложняваше нещата. Томаш не разбираше как е възможно да се оцелее с всичките тези одежди и трябваше да си наложи волята, за да се владее; на моменти го връхлиташе непреодолимо желание да съблече проклетата дреха, да се освободи от мракобесното покривало, което го гнетеше и му пречеше да се движи свободно, да смъкне оковите от тялото си и с опиянение да напълни гърдите си със свеж и чист въздух. Но съумяваше да устои на поривите и си оставаше дегизиран.

В ранния следобед потеглиха за крайната си цел. Разнебитеният автобус подскочаше из дупките по селските пътища, прокарани сред буйната растителност. Пътуваха из черни пътища и пътеки, разтърсвани от неспирно друсачото старо возило, докато най-накрая, след повече от два дълги часа, зърнаха първите сгради от населеното място, което беше последната спирка на дългото им пътуване.

Малки къщурки, открояващи се на фона на синьото Каспийско море. Бандар е Торкаман.

Селището беше изградено от ниски, почти еднотипни къщи. Всичко изглеждаше еднообразно и донякъде отегчително. Само живописният вид на местното туркменско население компенсираше безличието на градчето. Още със слизането си от междуградския автобус двамата пришълци зяпнаха от почуда. Мъже и жени се разхождаха насам-натам в типично турско облекло и нехайна ленива походка. Пазарът бе отворен, но стоките бяха оскъдни. Продаваха само риба, турски дрехи и груби ботуши.

Сабар се обърна към една жена, която плетеше на слънце, седнала на стъпало пред дома си. Жената оправи кърпата на главата си и вдигна задебелял и почернял пръст, сочейки някъде наляво.

Тръгнаха покрай старата железопътна линия с прогнило дърво между релсите, по посока на контейнерите с гориво, които се виждаха в далечината. Сабар вървеше напред, Томаш се влачеше зад него, задущавайки се под непоносимия чадор. Минаха край контейнерите, от които се носеше остра миризма на нефта и бензин, и се заковаха на място, когато зърнаха примитивни дървени подпори, издигнати на брега на морето.

Пристанището Бандар е Торкаман.

Три риболовни кораба се полюшваха в спокойните води на Каспийско море на фона на ширналия се залив Горган като в огромна импресионистична картина. Откъм плажа долиташе мирис на сол и море, над кротката морска повърхност отекваше меланхоличният крясък на чайките. Тъкмо този аромат и познатите звуци го накараха да се почувства като у дома, без кракът му да е стъпвал на този бряг. Томаш имаше чувството, че домът му е там, където морето мирише така прекрасно и където се носят призивните крясъци на чайките.

Историкът се приближи до водата, спъван от тежкия чадор, и през плътната дантела на лицето се опита да види какво беше написано на корабите. Първият имаше арабски знаци, които го отчаяха; дали това не беше името, което търсеше, но изписано с арабски букви? Сабар дойде при него и прочете издълбаното в дървото име.

— *Анахита.*

Не беше този.

Томаш измина още стотина крачки по брега. Второто рибарско корабче, боядисано в червено и бяло, беше закотвено наблизко, с опънати на слънцето мрежи и кръжащи над него чайки. Потърси арабски знаци по него, но този път не се наложи Сабар да му помага, защото на корпуса му видя познатите латински букви.

Баку.

— Този е.

Томаш поривисто отхвърли опротивелия му чадор, освободи се от потискащия товар и го захвърли на земята. Усети как морският бриз погали изпотеното му лице и разроши непокорните му коси. Затвори очи и обърна лице към небето, сякаш очакваше полъхът да му донесе целувка. Облекчен, той вдишваше соления мирис на спасението, дробовете му се изпълваха със свежия въздух, напоен с аромат на море, краката му сякаш сами тръгнаха към водата и се окичиха с бели синджири от морска пяна; в този миг той имаше чувството, че самата природа го посреща ласкаво с майчина милувка, че небесата му изпращат своя благослов и че най-сетне свободата е отворила прегръдките си за него.

След като премина този първоначален миг на опиянение, Томаш отвори очи, впери ги в рибарското корабче, сви дланите на ръцете си във фуния и ги постави пред устата си като високоговорител.

— Ехоооо! — извика той.

Гласът му отекна в огледалните води на залива и подплаши чайките. Рояк птици се понесе като тъмен облак, с мощно размахвани криле, описвайки фигури от изящна хореография. Стрелна се в небето, отвърщайки на човешкия повик с тревожен и меланхоличен крясък.

— Ехоооо! — повтори настоятелно. Една глава се подаде от палубата на Баку.

— *Chikar mikonin?*^[1] — попита рибарят отдалече.

Окуражен, Томаш пое дълбоко въздух.

— Мохамед?

Рибарят се поколеба.

— *Ye lahze shabr konin*^[2] — каза накрая, махайки на Томаш да изчака.

Главата изчезна от палубата. Томаш остана неподвижен, впери поглед в кораба в мълчаливо очакване, молейки се нещата да се развият според плана. Рибарското корабче се полюшваше леко в

ритъма на морето като крехка черупка, понесена в бавен танц, отмерван от меланхоличните крясъци на чайките и кроткото, равномерно пликане на вълните.

Рибарят се показва половин минута по-късно, до него се появи още една глава. Новодошлият заговори на английски.

— Аз съм Мохамед. Мога ли да ви помогна с нещо?

Томаш почти подскочи от радост.

— Да — възкликна той, смеейки се от облекчение. — Смятате ли да ходите до Мека?

Дори от разстояние, историкът видя, че Мохамед се усмихва.

— *Инш Аллах!*

---

[1] Какво търсите? (фарси). — Б.р. ↑

[2] Секунда само (фарси). — Б.р. ↑

XXI

Малката фигура на Сабар се изгуби в далечината, смалена до точица на плажа, чезнеща с отдалечаването на кораба, който цепеше тъмните каспийски води, за да излезе в открито море. Чайките се носеха ниско в шпалир около тях, в очакване да им подхвърлят някоя рибка, но моряците не се смиляваха над непрестанните им вопли, съсредоточени в работата си; времето на леност и задевки с птиците беше безвъзвратно изтекло.

Томаш усети нечие присъствие и обърна глава. Беше Мохамед. Капитанът на рибарския кораб остана мълчалив за момент, загледан в далечната фигурка на Сабар, която вече се сливаше с пясъчната ивица. Мохамед беше азер, имаше сива, добре поддържана брада, гладка кожа и бели, изрядно подрязани нокти, което говореше, че не е рибар, а градски човек.

— Имахте късмет — каза Мохамед. — Още един ден и щяхме да отпътуваме.

— Знам.

Махна към плажа, опустял, след като Сабар си беше тръгнал.

— И той ли е от нашите?

— Сабар ли?

— Да. Наш човек ли е?

Томаш поклати глава.

— Не.

— Тогава кой е?

— Шофьор.

— Шофьор ли? — Повдигна вежди. — Как така? Проверихте ли го?

Томаш въздъхна уморено.

— Това е дълга история — каза. — Но Сабар е един от хората, които ми спасиха живота. Ако не беше той, нямаше да съм тук.

Мохамед не обели и дума повече по въпроса, макар и да беше видно, че не одобрява импровизации с непознати; според него това

беше непрофесионален подход. Но професионално или не, неговият пътник беше успял да пристигне навреме при много неблагоприятни обстоятелства, а това заслужаваше уважение.

Двамата останаха на кърмата, за да се полюбуват на иранския бряг под светлината на залеза. Мирисът на море ставаше все по-наситен. Бризът се усили и приглуши настойчивите крясъци на чайките и непрестанното бучене на мотора. Небето се обагри в топли тонове на петроленосиния фон, но ледена светлина обливаше бреговата ивица с дългата верига на Елбурс, прорязваща хоризонта отдясно, с искрящ сняг по върховете и спусналото се на дъното слънце, забързано да целуне Каспийско море.

Падаше нощ.

Настръхнал от студа, носен от северния бриз, капитанът на рибарското корабче потри енергично ръце в опит да се стопли, но накрая се предаде.

— Прибирам се — каза той. — Бездруго е време да се свържем с базата.

— С Баку ли ще говорите?

— Не, не.

— Тогава?

— Ленгли.

Нощта се спусна плътно над Каспийско море и обгърна боботещия кораб с гъста, почти непрогледна тъмнина, сякаш се изгубиха в необятна бездна. Само тук-там изплуваха светли полюшващи се точици, сигнализирайки за улисани в работа рибарски корабчета или за големи товарни или пътнически кораби, сновящи между двата бряга.

Томаш остана дълго на носа на кораба, без да обръща внимание на студа. Беше прекарал три дни затворен в циментов ковчег и нито леденият повей, нито черната нощ можеха да му отнемат насладата от възврънатата свобода, да му попречат да се рее в небесния необят, да вдъхва свежия въздух, който вятърът вееше в лицето му.

Вратата на мостика се отвори и един от моряците, които говореха английски, му махна с ръка.

— Мистър, елате тук — каза той. — Капитанът ви вика.

Помещението беше затоплено и добре осветено, макар че облакът от дим и миризмата на цигари бяха непоносими. Морякът му посочи тесни стъпала и Томаш слезе на долния етаж в претъпкана заличка, където се намираше Мохамед. Капитанът, със слушалки на ушите и микрофон пред устата, бе застанал до пулта за управление.

— Викали сте ме?

Мохамед го видя и с жест с ръка го покани да седне до него.

— Говоря с Ленгли.

Историкът се настани, докато капитанът привършваше съобщението, изпълнено с цифри, *foxtrots* и *papa kilos*^[1]. Когато привърши, Мохамед свали слушалките и ги подаде на Томаш.

— Искат да говорят с теб — каза той.

— Кои те?

— Ленгли.

— Кой по-точно?

— Берти Сисмондини.

— Кой е той?

— Координатор от дирекция «Операции», отговаря за Иран.

Томаш сложи слушалките на ушите си и оправи микрофона пред себе си. Прокашля се малко несигурно и се приведе напред.

— *Hello?*

— Професор Нороня?

Гласът звучеше носово, с американско произношение и естествено, изговори неправилно името му.

— Да, аз съм.

— Аз съм Берти Сисмондини, отговарям за операциите по *intelligence gathering*^[2] в Иран. Преди да започнем, нека ви кажа, че линията, по която говорим, е абсолютно сигурна.

— Много добре — каза Томаш, равнодушен към сигурността на линията, която явно тормозеше целия персонал на ЦРУ. — Как сте?

— Не съвсем *okay*, професоре. Не съвсем.

— Защо?

— От няколко дни е изчезнал нашият основен агент в Техеран. Очаквахме да извърши много деликатна операция заедно с вас и след това да ви изведе от страната със средства, които вие в момента ползвате. Факт е обаче, че нашият човек престана да изпраща сведения. Загубихме контакт и с другия наш агент, а за капак на всичко

и вие изчезнахте. Всички около мен са в паника, непрекъснато ми задават въпроси, а аз не мога да им отговоря. Дали не бихте могли да ми обясните какво, по дяволите става?

— За кои двама агенти говорите?

— Опасявам се, че поради съображения за сигурност не мога да им кажа имената.

— Моса и Бабак ли?

— Бабак, *окау*. Не познавам Моса.

— А, разбира се — спомни си Томаш. — Той се представи като Моса, но всъщност това не е истинското му име. — Помисли малко. — Вижте, говорим за един едър тип, силен, енергичен?

— Да.

— Нямате новини от него, така ли?

— Нищо.

— Вижте, съжалявам, че трябва да го кажа, но може би е мъртъв. От другата страна на линията настъпи тишина.

— Баг... хм... е мъртъв? Сигурен ли сте?

— Не, не съм. Видях го да стреля в министерството, видях, че иранците, които го преследваха, отвърнаха на стрелбата. После ми казаха, че бил ранен и починал в болницата. Колкото до Бабак, наистина нищо не знам.

— Но какво точно се случи?

Томаш разказа подробно за станалото в министерството и за престоя си в затвора «Евин». Разказа за избавлението си и за всичко, което Ариана му беше казала и което бе направила, за да му помогне да излезе от страната.

— Мъжко момиче — каза Сисмондини накрая. — Мислите ли, че би се съгласила да стане наш агент в Техеран?

— Какво? — рязко каза Томаш. Идеята беше опасна. — По-добре не си го и помисляйте!

— *Окау, окау* — отвърна американецът от другата страна на линията, учуден от реакцията му. — Само ми хрумна, *relax*^[3].

— Неудачно хрумване — продължи историкът, леко посмекчил тона. — Оставете я на мира, разбрахте ли?

— *Окау*, не се притеснявайте — отново го успокоиха отсреща.

Португалецът внезапно почувства гняв заради начина, по който началниците от американската разузнавателна централа си позволяваха

да разполагат с живота на другите заради собствените си интереси, без да подбират средства за постигането на целите си. И понеже вече беше набрал скорост, Томаш реши да засегне един въпрос, който от дни не му даваше покой.

— Чуйте — каза той. — Искам да ви задам един въпрос.

— Да?

— Вие ли наредихте на... на вашия човек да ме убие, в случай че ни хванат?

— Моля?

— В момента, в който щяха да ни хванат в министерството, Моса искаше да си инжектирам някаква отрова. Вие ли му наредихте това?

— Мм... ние имаме средства за сигурност, нали така?

— Дадохте ли му тази заповед?

— Вижте, тази заповед е валидна за всички операции от деликатно политическо естество, така че...

— Разбирам, наредили сте му — заключи Томаш. — А сега бих искал да знам защо не съм бил предупреден, че съществува такава възможност?

— Поради простата причина че ако знаехте това, никога нямаше да се съгласите да участвате в операцията.

— Естествено.

— Съжалявам, че трябва да го кажа, но това е наложително в екстремна ситуация. Вашият живот съвсем не е толкова важен, колкото националната сигурност на Съединените щати.

— Не и за мен.

— Въпрос на гледна точка — каза Сисмондини. — Обективно погледнато, нашият човек в Техеран е спазил докрай инструкциите за сигурност, като не се е оставил да го заловят жив.

— Но той беше жив, когато го заловиха. Починал е по-късно.

— В случая това е едно и също. Ако го бяха заловили и го бяха подложили на разпит, катастрофата би била пълна. Иранците щяха да намерят начин да изтръгнат цялата информация и мисията ни в Техеран щеше сериозно да пострада. Ето защо сме много разтревожени от случилото се. Същото щяха да направят и с вас.

— Да, но не го направиха.

— И слава богу. Но го дължите на вашата приятелка — заключи американецът. — Бихте ли ме извинили за секунда. — Смени тона,

сякаш някой му шепнеше нещо на ухото. — Благодаря ви за информацията, беше извънредно полезна. А сега... сега един човек иска да говори с вас, *okay*?

— Добре.

— Един момент.

Дочуха се странни звуци по линията, после някаква музика, явно прехвърляха разговора.

— *Hello*, Томаш.

Португалецът разпозна дрезгавия и провлачен глас, привидно спокоен, със зле прикрита агресия.

— Мистър Белами?

— *You're a fucking genius.*^[4]

Наистина беше Франк Белами, шефът на дирекция «Наука и технологии».

— Как сте, мистър Белами?

— Никак не съм доволен. Ама никак.

— Защо?

— Вие се издънихте.

— О, моля ви! Не е точно така...

— Взехте ли ръкописа?

— Не.

— Прочетохте ли ръкописа?

— Мм... не, но...

— Значи сте се издънили — отрязва го Белами с познатите ледени нотки в гласа. — Не изпълнихте своята мисия. Провалихте се.

— Не е точно така.

— А как?

— Първо, не съм бил натоварен с операцията по кражбата на ръкописа. Както навярно знаете, аз не съм оперативен служител на вашето проклето управление, нито съм бил подготвен за въоръжен взлом. Щом операцията се е провалила, то е, защото вашият човек не е бил достатъчно компетентен, за да я осъществи успешно.

— *Fair enough*^[5] — съгласи се шефът от ЦРУ. — Ще го отнесе колегата от дирекция «Операции».

— И второ, попаднах на следа за местонахождението на професор Сиза.

— *Is that so?*^[6]

— Да. Името на един хотел.
— Кой?
— Хотел «Орчард».
Белами замълча, изглежда записваше нещо.
— Ор... чард — каза бавно. — Къде се намира?
— Не знам. Разполагам само с името.
— Много добре, ще наредя да проверят.
— Направете го — настоя Томаш. — Трето, макар и да не ми разрешиха да прочета ръкописа на Айнщайн, знам, че иранците са объркани и не знаят как да го интерпретират.
— Сигурен ли сте?
— Да, така ми казаха.
— Кой ви го каза?
— Моля?
— Кой от иранците ви каза, че са объркани и не разбират ръкописа?
— Ариана Пахраван.
— А, хубавицата от Исфахан. — Направи кратка пауза. — Наистина ли е богиня в леглото?
— Извинете?
— Чухте ме добре.
— Дори няма да ви удостоя с отговор на този въпрос.
Белами се разсмя.
— Хм... чувствителен сте на тази тема, нали? Знам, че сте влюбен...
Томаш го прекъсна.
— Вижте какво — каза той с негодувание. — Искате ли да чуете какво имам да ви казвам, или не?
Американецът смени тона.
— *Go on.*^[7]
— Мм... докъде бях стигнал?
— Казвахте, че иранците били объркани от документа.
— А, да — възкликна Томаш, подхващайки отново разказа си. — Направо останали изумени от това, което са прочели, и явно не знаят как да тълкуват текста. Ако правилно съм разбрал, иранците смятат, че ключът към ръкописа се намира в две шифровани послания, оставени от Айнщайн.

— Така...

— Но на мен ми бе предоставен достъп до тези две послания. Нося ги със себе си.

— Хм, хм.

— Вече разшифровах едното.

За кратко се възцари тишина.

— Е, аз какво ви казах? — възкликна Белами. — *You're a fucking genius!*

Томаш се разсмя.

— Знам.

— И какво открихте в разшифрованото послание?

— Честно да си призная, не го разбирам напълно.

— Какво искате да кажете? Или сте го разшифровали, или не сте.

— Разшифровах го — потвърди той.

В действителност Томаш не беше разбулил сам загадката със стиховете, Ариана също беше участвала в работата, но криптоаналитикът реши, че е по-добре да пропусне този факт. Нещо му подсказваше, че Белами ще скочи до небето, ако узнае, че иранката, отговаряща за проекта *Die Gottesformel*, е в течение на всичко.

— Е, и? — поиска да узнае американецът. — Как да ви разбирам?

— Искам да кажа, че самото послание вероятно също е ребус — поясни криптоаналитикът. — В един загадъчен текст е скрит друг загадъчен текст. Дешифрираш единия текст, а отдолу изскача друг.

— А вие какво очаквахте?

— Моля?

— Питам какво сте очаквали. Авторът на ръкописа е най-умният човек, който е живял някога на тази планетата. Логично е да се очаква, че неговите ребуси ще се отличават с най-голяма сложност, не смятате ли?

— Всъщност имате право.

— Разбира се, че имам право — каза Белами. — По-добре ми обяснете за какво става въпрос в този шибан ребус, който вече сте дешифрирали.

— Минута.

Томаш опипа джоба на самото си, обзет от внезапен страх, но за свое най-голямо облекчение откри сгънатия лист на мястото, на което

го беше оставил. Тъмничарите в «Евин» бяха истински садисти, но поне зачитаха правото на лична собственост. Или не са допусkali, че ще избяга, преди да са огледали всичко? Така или иначе, факт бе, че листчето с ребусите бе оцеляло след ареста.

— Докога ще чакам? — попита Белами, изгубил търпение.

— Да, да, ето го — каза Томаш, разгръщайки листчето. — Ребусът е пред мен.

— Четете най-сетне!

Историкът погледна нахвърляните на ръка редове.

— И така, дешифрирах ребуса, представен от стиховете на първата страница на ръкописа, точно под заглавието.

— Нещо като епиграф ли?

— Да, точно така.

— И какво се казва в стихотворението?

— Малко мрачно звучи — отбеляза Томаш. — Ще го прочета. — Прокашля се. — *Terra if fin, de terrors tight, Sabbath fore, Christ nite.*

— Господи! — възкликна Белами. — Знаете ли, вече съм чел това! Нашият човек в Техеран ни изпрати стиховете преди една-две седмици.

— Така е, аз му дадох текста.

— Някак зловещо звучи, не мислите ли? Сякаш е пророчество за Апокалипсиса...

— Нали?

— Каквото и да е измислил Айнщайн, сигурно ще прати всичко по дяволите! — предрече той. — *Damn it!*^[8] Май наистина трябва да се намесим с военна сила.

— Аз дешифрирах скритото послание.

— Казвайте.

Томаш прокара поглед по редовете, написани на немски.

— Открих, че става въпрос за анаграма. В стиховете на английски има послание на немски език.

— Така ли? Интересно.

— В посланието се казва следното. — Замълча за миг, за да превключи на немски език. — *Raffiniert ist der Herrgott, aber boshaft ist er nicht.*

Нова пауза настъпи от другата страна на линията.

— Бихте ли повторили? — помоли Белами с променен глас.

— *Raffiniert ist der Herrgott, aber boshaft ist er nicht* — прочете отново Томаш. — Това означава следното. — Потърси реда с превода. — Изкусен е Всевишният, но злонамерен той не е.

— Невероятно! — възкликна Белами.

Томаш се учуди на въодушевлението на събеседника си.

— Да, наистина е изумително...

— Изумително ли? Това... това е невероятно странно! Не мога да повярвам.

— Да, така е, изречението е малко загадъчно. Може би ние...

— Вие не разбирате — прекъсна го човекът от ЦРУ. — Чух това изречение от устата на самия Айнщайн.

— Какво говорите?

— През 1951 година в Принстън, по време на срещата с тогавашния министър-председател на Израел, Айнщайн произнесе точно тази фраза. Бях там и чух всичко. — Пауза. — Момент... сигурно го имам някъде тук. — По линията се чу прашене, малко след това дрезгавият глас на Белами прозвуча отново. — Ето го.

— Какво е това?

— Транскрипцията на разговора на Айнщайн с Бен Гурион. По някое време те заговориха на немски. Момент... — Шум от прелистване на страници. — Да, тук е. Искате ли да чуете?

— Да, да.

— Айнщайн каза: *Raffiniert ist der Herrgott, aber boshaft ist er nicht*. — Белами смени тона. — Като чу това, Бен Гурион попита: *Was wollen Sie damit sagen?* — Отново промени гласа. — И Айнщайн отвърна. — Пауза. — *Die Natur verbirgt ihr Geheimnis durch die Erhabenheit ihres Wesens, aber nicht durch List*.

— Какво, по дяволите, означава това?

— Ето го и превода. Айнщайн каза. — Белами отново си преправи гласа, сякаш се опитваше да имитира учения. — *Изкусен е Всевишният, но злонамерен той не е*.

— Това вече го знам.

— Спокойно. Като чу това изречение, Бен Гурион го попита. — Последва смяна на гласа. — *Какво искате да кажете с това?* — Нова пауза. Айнщайн отговори. Смяна на тембъра. — *Die Natur verbirgt ihr Geheimnis durch die Erhabenheit ihres Wesens, aber nicht durch List*.

Томаш имаше чувството, че ще избухне от нетърпение.

— Добре, разбрах. Но какво означава?

Франк Белами се усмихна със задоволство, че е принудил португалеца да чака и е успял да изостри любопитството му. Спря поглед на превода и най-сетне прочете последното изречение, произнесено от Алберт Айнщайн преди петдесет и пет години.

— В тайните на природата се крие величие, а не лукавство.

---

[1] Международен азбучно-фонетичен код. — Б.р. ↑

[2] Събиране на разузнавателна информация (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Успокойте се (англ.). — Б.пр.. ↑

[4] Вие сте проклет гений. — Б.пр. ↑

[5] Съвсем основателно (англ.). — Б.пр. ↑

[6] Така ли? (англ.). — Б.пр. ↑

[7] Продължавайте (англ.). — Б.пр. ↑

[8] По дяволите! (англ.). — Б.пр. ↑

XXII

Като видя Коимбра да изниква от лявата страна на шосето, напомнящ замък, издигнат върху планина от варовик, Томаш Нороня едва не извика от облекчение. Старият град блестеше покрай брега на Мондего, милван от ясното слънце и нежния полъх, идващ от реката. Белите фасади и тухлените покриви придаваха на къщите атмосфера на нещо познато и близко, сякаш самият град бе негов дом. Осъзна, че всъщност никъде не се чувства така добре, както тук, където беше неговото бащино огнище, и сякаш мястото и къщите разтваряха обятия, за да го посрещнат с майчина ласка.

Томаш беше прекарал последните дни в пътуване. Най-напред прекоси Каспийско море на път за столицата на Азербайджан. В Баку Мохамед се погрижи да му осигури билет за първия Туполев, който лети за Москва, и Томаш отпътува незабавно. Пренощува в хубав хотел в центъра на града, близо до Кремъл, напускайки руската столица на следващото утро. Прекоси цяла Европа, преди да кацне в Лисабон в ранния следобед на същия ден. При нормални условия би се прибрал вкъщи, защото преживяното му беше достатъчно. Чувстваше се изтощен, на ръба на нервен срив, но здравето на баща му го притесняваше и трябваше да го види веднага.

На летището в Лисабон купи картичка, написа няколко думи и я изпрати на Ариана. Казваше ѝ, че е пристигнал жив и здрав, че тъгува за нея и се подписа Шамот — собственото му име, написано обратно, малък криптоаналитически трик, в случай че кореспонденцията им бъде засечена от ВЕВАК в Иран.

Признаваше си, че трябва да се посвети на проблема с Ариана. Иранката беше неотлъчно в мислите му, особено след всичко, което беше направила, за да го освободи — постъпка, която можеше да означава само едно. Беше доказателство за любов. Още от мига на раздялата нейните изящни черти изпълваха сънищата му, магнетичните ѝ очи обсебваха спомените му, чувствените ѝ устни се разтваряха леко като червени цветчета, осветени от слънцето.

Ласкавото нежно лице и изваяното тяло го изпълваха със сладостно желание, но най-много му липсваха разговорите, мелодията на спокойния ѝ глас. Истината е, установи той с изненада, че Ариана му липсваше, беше се привързал към нейната компания, обичаше да вдишва парфюма ѝ и да чувства присъствието ѝ, тя беше жената, с която би могъл да си говори, докато загуби представа за времето, докато минутите преминат в часове, докато думите се превърнат в целувки.

Но беше рано да решава какво ще прави с чувствата си към Ариана. Най-напред трябваше да види баща си. После щеше да се заеме с един друг въпрос, въпроса с ЦРУ. Томаш знаеше, че трябва да намери начин да прекъсне връзките си с американската централа; беше му омръзнало да се чувства играчка в ръцете на безскрупулни хора.

Беше време отново да стане господар на себе си.

Граса Нороня нададе вик, когато отвори врата и видя сина си да се усмихва.

— Томаш — извика тя и разтвори ръце. — Вече си тук!

Прегърнаха се.

— Всичко наред ли е, мамо?

— Караме я някак — каза тя. — Влизай, сине, влизай.

Томаш се запъти към хола.

— Къде е татко?

— Баща ти отиде до болницата за процедурата. След малко ще го докарат.

Настаниха се на дивана.

— Как е той?

— Все по-примирен, милият. По едно време беше станал непоносим. Седи настрана, а като отвори уста, то е само да негодува срещу всичко и всички. Казваше, че доктор Говея не го бива за нищо, че сестрите били груби, че Шико да Пинга е трябвало да се разболе... какво да ти кажа, цяло мъчение!

— Вече не се ли държи така?

— Не, слава богу. Изглежда примирен, сякаш започна да приема нещата по-спокойно.

— А лечението? Как върви?

Граса сви рамене.

— Вече не знам какво да кажа.

— Защо?

— Защото радиотерапията е неприятно нещо, сине. А най-лошото е, че няма да го излекува.

— Той знае ли го?

— Знае.

— И как реагира?

— Надява се. Таи надежди като всеки друг пациент и всеки близък на пациент в неговото положение, нали така?

— Надежда за какво? Да се излекува ли?

— Да, надеждата, че може да се появи нещо ново, което да реши въпроса. Историята на медицината е пълна с подобни случаи, нали?

— Да — съгласи се Томаш, чувствайки се безпомощен. — Ще се надяваме нещо да се случи.

Майката взе ръцете му в своите.

— А ти? Добре ли си?

— Да, добре съм.

— Въобще не се обади! Ние тук само те мислим, а момченцето и дума не обелва, нито че е добре, нито че е зле.

— Ами, знаеш как е, работа...

Дона Граса отстъпи крачка назад и огледа Томаш от главата до петите.

— Много си отслабнал, сине. Какво си ял там, в пустинята?

— В Иран, мамо.

— То е едно и също! Не е ли там пустинята, из която ходят камилите?

— Не, не е — обясни той, опитвайки се да прояви търпение към географската неразбория в представите на майка му. — Иран е в оня край, но не е пустиня.

— Няма значение — каза тя. — Факт е, че си изпостелял като хрътка, боже, боже! Бедуините нищо свястно ли не ти даваха да ядеш?

— Мм... добре се хранех.

Майката го изгледа подозрително.

— Тогава защо се връщаш като живи мощи? Божичко, все едно се връщаш от Биафра!^[1]

— Е, няколко дни не съм се хранил добре...

Граса вдигна дясната си ръка.

— Аа! Мен не можеш да ме излъжеш! Имаш навик да се затваряш в библиотеките и музеите с дни наред, забравяш да ядеш и после... — Махна към Томаш, сякаш показваше вещественото доказателство пред съда. — И после, ето резултата!

— Да, сигурно е така. — Напуши го смях. — Случвало се е да пропускам обеда.

Госпожата стана решително.

— Ще видиш ти! Ще те угоя по-добре от *байрадско прасенце*^[2] или да не ми е името Мария да Граса Розендо Нороня! — възкликна тя и се запъти към вратата на хола. — Имам тук едно агнешко задушено, пръстите да си оближеш. — Кимна да я последва. — Ела в кухнята, хайде!

Агнешкото беше преполовено и полято с ароматно вино от района на река Доро, когато мобилният му телефон иззвъня.

— *Мистър Нороня?*

Томаш примига учудено. Акцентът беше определено американски, което означаваше само едно — че ЦРУ няма да го остави на мира.

— Да, аз съм.

— Обаждате се от дирекция «Наука и технологии» при Централното разузнавателно управление в Ленгли, Съединените щати. Моля, изчакайте един момент. Това е сигурна линия и господин директорът иска да говори с вас.

— Добре.

Музика се разнесе от телефона, докато прехвърляха разговора.

— *Hello*, Томаш. Обажда се Франк Белами.

При неговия специфичен дрезгав и провлачен глас представянето беше излишно.

— *Hi*, мистър Белами.

— Момчетата от агенцията добре ли се държаха с теб?

— След Каспийско море — да, мистър Белами.

— А, значи имате оплаквания преди Каспийско море?

— Нищо особено — с ирония отвърна португалецът. — Като изключим факта, че вашата горила в Техеран се опита да ми инжектира отрова.

Белами се разсмя.

— Предвид онова, което се случи по-късно, добре че не сте го оставили да го направи — каза. — Виждате ли, ако той ви беше неутрализирал, никога нямаше да научим онова, което ни разказахте. Нашето разследване щеше да влезе в задънена улица.

— Благодаря, че се интересувате от състоянието ми — отвърна Томаш. — Трогнат съм, господине.

— Е, малко съм сантиментален. Не преставам да мисля за здравето ви.

— Забелязах вече.

Американецът се прокашля.

— Вижте, Томаш, обаждам ви се по повод на следата, която ни дадохте.

— Каква следа?

— За хотел «Орчард».

— А, да.

— Така... Направихме проучване и открихме, че има стотици хотели с името «Орчард» в целия свят. В Сингапур, в Сан Франсиско, в Лондон... наистина навсякъде. То е като да търсиш игла в купа сено.

— Разбирам.

— Не разполагате ли с още някаква информация, която би могла да ни помогне?

— Не — каза Томаш. — Знам само, че съществува връзка между хотел «Орчард» и професор Сиза. Нищо повече не знам.

— Да... но това е доста неясно — промърмори американецът. — Ще продължим да търсим, разбира се. Въпросът е, че би ни отнело години, нали?

— Разбирам, но нищо не мога да направя.

— Кой ви даде тази информация?

— Ариана Пахранан.

— Хм — каза Белами замислено. — Можем ли да ѝ се доверим?

— В какъв смисъл?

— В смисъл че казва истината.

— Тя все пак ми спаси живота, нали? Ако не беше тя, сега нямаше да говоря с вас. Предполагам, че казва истината...

— *I see.*^[3] Смятате ли, че бихме могли да се свържем с нея?

— С кого? С Ариана ли?

— Да.

— Изключено!

— Защо? Това, че ви е помогнала, означава, че не е непременно на тяхна страна.

— Помогна ми, защото искаше да ми помогне. Не е политически акт. То е... лично.

Белами замълча за част от секундата.

— Виждам, че наистина сте спали с нея.

— Не започвайте пак.

Американецът се засмя.

— Нима е толкова добра в леглото, колкото казват?

Томаш извъртя очи от досада.

— Вижте, затова ли ми се обадохте, за да ме занимавате с тия неща?

— Обадох ви се, защото ми трябва още информация.

— Нямам друга информация.

— Но тя има.

— Тя е иранка и защитава интересите на страната си. Ако се свържете с нея, ще разкаже всичко на шефовете си.

— Мислите ли?

— Убеден съм.

— Какво ви кара да мислите така?

— Фактът, че тя отказа да ми разкрие подробности относно ядрената иранска програма. Дори не ми каза какво е съдържанието на ръкописа на Айнщайн...

Белами замълча нерешително и Томаш затаи дъх в очакване на решението от другата страна на линията. Историкът смяташе, че това е единственият аргумент, който би могъл да спре американците. Или щеше да ги убеди, че Ариана е предана на режима в Техеран, или ЦРУ щеше да я притисне и да я изложи на опасност.

— Хм... добре — съгласи се Белами. — Май не ни остава нищо друго, освен да проверим хотелите, нали?

— Да, така е.

— А вие? Някакъв напредък с второто послание?

— Вижте... точно за това си мислех. Всъщност искам да се оттегля от случая. Както знаете, вече преживях достатъчно и не желая да...

— Какво говорите?

— Моля?

— Никой няма право да се оттегля, преди да разрешим случая, ясно ли е? — каза Белами с недопускащ възражение тон. — Ще свършите всичко докрай.

— Но вижте, аз вече не...

— Никакво «но»! Вие сте ангажиран в извънредно важна мисия и ще я доведете до благополучен край, каквото и да ви струва това, независимо дали ви харесва, или не. Ясен ли съм?

— Извинете, аз...

— Ясен ли съм?

— Да... мм... само че...

— Чуйте ме добре — каза американецът грубо, насичайки думите. — Ще си свършите работата както трябва. Не ме карайте да ви обяснявам какво ще ви се случи, ако започнете да шикалкавите. И да се разберем веднъж завинаги: ще работите по този случай на сто процента, чухте ли ме?

— Ами...

— Чухте ли?

Томаш се почувства съкрушен; агресивният тон на човека от ЦРУ не му оставяше и най-малка възможност за маневриране.

— Да.

— И още нещо — допълни все така ядно. — Ние бягаме по часовник, както при колоезденето. Трябва да знаем какво точно съдържа ръкописът, за да можем да действаме. Ако се забавите с откриването на ключа, няма да имаме друга алтернатива, освен да продължим напред и да се свържем с вашата приятелка. Факт е, че тя знае неща, които ние искаме да научим. Националната сигурност на моята страна е поставена на карта и няма да подбирам средства, за да я защитя. Ще използваме всички възможни методи, за да измъкнем от нея информацията, която ни е нужна. А като казвам всички, наистина имам предвид всички, включително и онези, за които си мислите сега. — Направи пауза; изглежда, нямаше какво повече да каже. — Така че, моят съвет е да побързате.

Изключи безцеремонно.

Томаш остана загледан в онемелия мобилен телефон. Припомни си разговора, преценявайки възможностите си, и стигна до

заклучението, че всъщност няма избор. Един-единствен израз остана да ехти в главата му; беше характеристика на Франк Белами.

— Кучи син.

Фелдшерът доведе Мануел Нороня вкъщи. Бащата на Томаш беше изморен след процедурата с радиотерапията и отиде да си полегне. Жена му занесе супата в стаята и остана при него, докато се хранеше. Томаш влезе след нея и се приближи до леглото.

За да запълни неловката тишина, в която се чуваше единствено потракването на лъжицата, Томаш разказа впечатленията си от Техеран, пропусайки, естествено, истинската си мисия в иранската столица, както и събитията от последните дни. Когато привърши, разговорът се завъртя неизбежно около болестта. Математикът дойде супата и когато жена му излезе от стаята, помоли сина си да се приближи и се изповяда.

— Сключих споразумение — прошепна с почти заговорнически глас.

— Споразумение ли? Какво споразумение?

Мануел погледна към вратата и постави показалец на устните си.

— Шшт — каза той. — Майка ти нищо не знае. Нито тя, нито който и да е друг.

— Добре, нищо няма да кажа.

— Споразумях се с Бог.

— С Бог? Но, татко, ти никога не си вярвал в Бог...

— И не вярвам — потвърди математикът. — Но въпреки това направих споразумение с Него, в случай че все пак съществува, нали?

Томаш се усмихна.

— Правилно.

— Значи, така стоят нещата. Обещах да направя всичко, което лекарите казват, че трябва да се направи. В замяна го моля да ме остави да поживея само докато ми се роди друго внуче.

— Ох, татко.

— Чу ли ме? Стегни се, намери си едно добро момиче и действай, направи й едно дете. Не искам да умра, без да видя внука си.

Томаш успя да се овладее и не се нацупи с досада, както би направил в друг момент. Но баща му беше болен и не искаше да му

противоречи заради нещо такова.

— Добре, ще видя какво мога да направя по въпроса.

— Обещавах ли?

— Обещавам.

Мануел въздъхна дълбоко и отпусна глава назад, сякаш го бяха освободили от тежък товар.

— Много добре.

Настъпи тишина.

— Как си, татко?

— Как мога да съм? — прошепна болният, безсилно отпуснал глава върху възглавницата. — Болестта ме разяжда отвътре и не знам дали ще живея седмица, месец, година или десет. Това е ужасно.

— Наистина, ужасно е.

— Понякога се събуждам с надеждата, че всичко е било само кошмарен сън, че е достатъчно да се събудя, за да открия, че всичко си е наред. Но след секунди разбирам, че не е никакъв кошмар, а действителност — поклати глава Мануел. — Не знаеш какво ми струва това, да се събудя обнадежден, само за да се отчая веднага след това, сякаш някой си играе с мен. Ето ти бъдещето, а после веднага ми го отнема, сякаш животът е играчка, а аз съм дете. Случва се да си поплача сутрин...

— Татко, недей...

— Усещам как започвам да губя хората, които обичам, всичко. Как да не съм тъжен?

— Постоянно ли си мислиш за това?

— Не, само понякога. Има дни, когато сутрин си мисля за смъртта, но това са редки случаи. Истината е, че през повечето време се опитвам да се концентрирам върху живота. Докато съм жив, ще се надявам, разбираш ли?

— Трябва да се мисли положително, нали?

— Точно така. Така, както не можем да се взираме в слънцето, така не можем и да мислим дълго за смъртта.

— Освен това, може и да се намери някакъв изход.

Баща му го изгледа с особен блясък в очите.

— Ето това е, може да се случи нещо — възкликна той. — Когато се чувствам най-отчаян, винаги се хващам за тази мисъл. — Млъкна за момент. — Знаеш ли какво сънувам?

— Хм.

— Намирам се в Университетската болница в Коимбра и доктор Говейя сяда до мен и казва: «Професор Нороня, имаме ново лекарство, което току-що получихме от Америка. Изглежда, дава много добри резултати там. Искате ли да опитаме?». — Той млъкна, зареял поглед в безкрайността, сякаш сънят му оживяваше точно в този момент. — Дава ми лекарството и след няколко дни отиваме да ми направят томографско изследване. А той изскача пред мен и вика: «Изчезна! Болестта изчезна! Метастазите са се стопили!». — Мануел се усмихна. — Ето, това сънувам.

— Може пък и да се случи.

— Ами да, може. Може да се сбъдне. Всъщност доктор Говейя ми разказа, че има много подобни случаи на болести, считани преди за неизлечими. Хора на края на дните си опитват някакво ново лекарство и хоп, оздравяват като по чудо. — Прозя се. — Вече се е случвало.

Настана тишина.

— Татко, преди малко спомена Бог.

— Да.

— Ти си човек на науката, математик, никога не си вярвал в Бога. А сега сключваш споразумения с Него...

— Ами... мм... как да ти кажа, не твърдя, че Бог съществува или не съществува. Нека приемем, че съм агностик.

— Защо?

— Защото нямам доказателства за съществуването на Господ, но предвид това, което знам за Вселената, не бих могъл и да твърдя, че Той не съществува. — Закашля се. — Виждаш ли, донякъде съм атеист. Винаги съм смятал, че Господ е човешко творение, прекрасна измислица, с която се утешаваме и запълваме празнотите в познанието ни. Например, някакъв човек си върви по моста, а мостът точно в този момент се срутва. Тъй като никой не знае защо се е срутил мостът, приписват факта на божията воля. — Сви рамене, имитирайки примирение. — «Божие дело». — Закашля се. — Но днес, с нашите научни знания, вече знаем, че мостът е паднал не по божията воля, а защото материалите са ерозирани, защото има пропадане на почвата или се е стигнало до претоварване на съответната конструкция, винаги може да се намери обективно обяснение, което няма нищо общо с каквато и да е божествена причина. Разбираш ли? Някои теоретици го

наричат «Бог на белите полета». Когато не познаваме нещо, се обръщаме към Бога и нещата са обяснени, а всъщност има други, реални обяснения, макар и да не ги знаем.

— Смяташ ли, че е възможна свръхестествена намеса?

— Свръхестественото е онова, на което се позоваваме, когато не познаваме естественото. В миналото, когато някой се е разболявал, обикновено казвали, че е обсебен от зли духове. Днес ние казваме, че човекът е пипнал вирус или някакви бактерии, или нещо такова. Болестта е същата, но знанията ни за нейните причини са се променили, нали разбираш? Когато не познаваме причините, се позоваваме на свръхестественото. Сега, когато вече ги знаем, се позоваваме на естественото. Свръхестественото не е нищо друго, освен фантазия, подхранвана от непознаването на естественото.

— Значи свръхестественото не съществува.

— Не, има естество, което ние не познаваме. Атеистът в мен приема, че не Господ е създал човека, а човекът е създал Господ. — Махна с ръка, обгръщайки стаята. — Всичко, което ни заобикаля, си има обяснение. Вярвам, че нещата се управляват от закони и тези закони са универсални, абсолютни и вечни, всемогъщи, вездесъщи и премъдри.

— Като Бог...

Баща му тихичко се засмя.

— Да, може и така да се каже. Истина е, че вселенските закони се отличават с характеристики, които ние обикновено свързваме с Бога, но това си има естествено обяснение, а не свръхестествено.

— Как така?

— Законите на Вселената са такива по природа. Например те са абсолютни, защото не зависят от нищо, имат способността да влияят върху физическото състояние, без самите да се влияят от нещо. Вечни са, защото не се променят във времето, каквито са били в миналото, такива са и днес, а вероятно ще продължат да са същите в бъдеще. Всемогъщи са, защото нищо не им убягва, властта им се простира над всичко съществуващо. Вездесъщи са, защото се проявяват във всяка частица на Вселената, няма закони, които действат тук, и други, които действат там. Всезнаещи и премъдри са, защото упражняват силата си автоматично, не им трябват системи, които да ги информират за съществуващото.

— А откъде идват тези закони?

Математикът се подсмихна като момче.

— Сега ме хвана вече натясно.

— Е?

— Произходът на вселенските закони е голяма загадка. Истина е, че те притежават всички онези свойства, които обикновено приписваме на Бога. — Закашля се. — Но това, че не познаваме произхода им, не означава непременно, че имат свръхестествена природа. — Вдигна пръст. — Запомни, ние си служим със свръхестественото, за да обясним онова, което още не познаваме, но което има своето естествено обяснение. Ако ние прибъгваме до свръхестественото всеки път, когато се сблъскваме с нещо, което не знаем, ние се обръщаме към «Бог на белите полета». След някоя и друга година ще се открие истинската причина и ще се окажем в положението на глупаци. Църквата например е прибъгвала безброй пъти до «Бог на белите полета», за да обясни онова, за което в миналото не е имало обяснение. А после, когато са били направени откритията и божествените причини отпаднали, е била принудена да опровергава сама себе си. Коперник, Галилей, Нютон и Дарвин са едни от най-известните случаи. — Закашля се. — Както и да е, Томаш, въпросът за произхода на универсалните закони е нещо, което не сме успели да обясним. Всъщност имам основания, които не ми позволяват да твърдя априори, че Бог не съществува. Наличието на тези основни закони е едно от тях. Фактът, че ги има, ни напомня, че съществуването на Вселената е една голяма загадка.

Томаш прокара пръсти по брадичката си замислено. После посегна към джоба на самото си.

— Татко — обърна се той към баща си, потупвайки джоба си. — Попаднах на две странни фрази, които с твоя помощ бих могъл да изтълкувам.

— Каж ми ги.

Томаш бръкна в джоба си и извади лист, който разгъна. Хвърли бърз поглед и попита баща си.

— Да чета ли?

— Давай.

— *Изкусен е Всевишният, но злонамерен той не е* — прочете Томаш. — *В тайните на природата се крие величие, а не лукавство.*

Мануел Нороня се усмихна.

— Кой е казал това?

— Айнщайн.

Математикът поклати одобрително глава.

— Добре казано.

— Но какво означава?

Баща му се прозя.

— Изморен съм — отвърна просто той. — Утре ще ти обясня.

---

[1] Нигерийска провинция, обявила се за независима република в периода 1967-1970 г. Във войната за независимост загиват близо 2 милиона жители. — Б.р. ↑

[2] Байрада — район в Португалия, разположен между планините Карамуло и Бусако до Атлантическия бряг. Този край е известен с хубавите си вина и печените прасенца, приготвяни по местна рецепта. — Б.пр. ↑

[3] Виждам, разбирам (англ.). — Б.пр. ↑

XXIII

Когато Томаш се събуди, чу бодро потракване на прибори и съдове. Стана от леглото, влезе в банята и след минути се появи с халат в кухнята. Майка му седеше до масата с чаша топло мляко в ръка и две препечени филийки в чинията.

— Добро утро, Томаш — поздрави го тя, махвайки с препечената филийка. — Ще закусиш ли?

— Да. Имаме ли портокалов сок?

Майка му стана и погледна в хладилника. Извади една оранжева опаковка и прочете датата, напечатана отгоре.

— Виж, май е с изтекъл срок. Трябва да купя пресен.

— А плодове?

Граса кимна към пъстрата кошница, поставена на плота до хладилника.

— Имаме банани, ябълки и мандарини. — Надникна в хладилника. — Тук има и сироп от малини. Какво предпочиташ?

Томаш сложи две филийки хляб в тостера и взе една мандарина, която веднага се захвана да бели.

— Мандарина.

— Много добре. Сладки са, от Алгарве^[1].

Томаш седна с вече обелената мандарина и хапна сочно резенче.

— Татко къде е?

— Още спи. Снощи пи някакви хапчета, за да не го дразни кашлицата през нощта, но проблемът е, че така винаги спи повече, отколкото трябва.

— Рано заспа, нали? Вече би трябвало да е буден...

— А, не се притеснявай, сега ще стане. — Майка му свали престилката и се огледа, изглежда опитваше да се организира. — Виж, ще направим така. Аз ще му приготвя закуската и ще отскоча до магазина, за да купя нещо за обяд. Няма проблем, след като ти си тук, нали?

— Разбира се.

— Когато става, е гладен като вълк. Вчера яде само една супа на вечеря и сега сигурно ще иска да си навакса.

— Добре прави.

— Когато баща ти се събуди, не забравяй да му стоплиш млякото. Само това.

— С какво си пие млякото?

Граса взе позлатена кутия с голяма изрисувана птица на капака.

— С овесени ядки. Топлиш му млякото и после заливаш овесените ядки в една чиния. Нали разбра?

Томаш взе кутията и я остави на масата.

— Бъди спокойна.

Баща му се появи в кухнята след половин час. Както жена му беше предвидила, беше много изгладнял и според уговорката Томаш му приготви овесените ядки с топло мляко. Когато закуската беше готова, двамата седнаха на масата.

— Я ми покажи пак онези две изречения на Айнщайн — помоли Мануел, докато поднасяше лъжицата към устата си.

Томаш отиде до стаята да вземе листа със записаните фрази и се върна в кухнята.

— Ето го — каза той, връщайки се на мястото си с разтворен лист в ръката. — *Изкусен е Всевишният, но злонамерен той не е* — прочете той отново. — *В тайните на природата се крие величие, а не лукавство.* — Погледна баща си. — Какво според теб означава това, произнесено от един учен?

Математикът преглътна овесените ядки, които беше гребнал с лъжицата.

— Айнщайн вероятно е имал предвид една от присъщите характеристики на Вселената — начина, по който крие най-големите си загадки. Колкото и да се опитваме да стигнем до сърцевината на някоя от тези загадки, постоянно се натъкваме на преграда, която ни пречи да я разберем.

— Не разбирам...

Баща му завъртя лъжицата във въздуха.

— Виж, ще ти дам един пример — каза той. — Въпросът за детерминизма и свободната воля. Това е проблем, който от дълго време

занимава философите, както и физиците и математиците.

— Имаш предвид дали сме способни да вземаме свободни решения, или не?

— Да — потвърди. — Ти как мислиш?

— Ами, бих казал, че сме свободни. — Томаш махна към прозореца. — Аз например дойдох тук, в Коимбра, защото така реших, по собствена воля. — Посочи чинията на масата. — Ти ядеш тази каша, защото така искаш.

— Наистина ли мислиш така? Смяташ, че тези решения са плод на собствената ти воля?

— Ами... да, така смятам, разбира се.

— Нима не дойде в Коимбра с определена психологическа нагласа, продиктувана от факта, че съм болен? Нима не ям тази каша, понеже физическото ми състояние го налага или защото ми е повлияла някаква телевизионна реклама, без самият да си давам сметка за това? — Повдигна вежди, за да подчертае онова, което току-що беше казал. — До каква степен наистина сме свободни? Дали не става въпрос за решения, които привидно изглеждат свободни, но ако проследим техния генезис, ще се окаже, че са обусловени от безкрайно много фактори, за чието съществуване дори не подозираме? Дали свободната воля не е само една илюзия? Дали всичко не е предопределено, макар че не го осъзнаваме?

Томаш се размърда на стола.

— Разбрах, че не задаваш тези въпроси току-така — отбеляза той недоверчиво. — Какъв е отговорът на науката? Свободни ли сме, или не?

— Ето, това е големият въпрос — усмихна се баща му лукаво. — Ако не се лъжа, първият защитник на детерминизма е един грък на име Левкип. Той заявил, че нищо не става случайно и че за всичко си има причина. Платон и Аристотел обаче мислели по друг начин и допуснали съществуването на свободната воля — гледна точка, която била възприета от църквата. Така й е било изгодно, нали? Щом човекът има свободна воля, Господ не е отговорен за злините в света. Векове наред господствала теорията, че човешките същества разполагат със свободна воля. Едва с Нютон и напредъка на науката детерминизмът бил възроден. Един от най-изявените физици на XVIII век, маркиз Пиер дьо Лаплас, стигнал до изумително заключение. Установил, че

Вселената се подчинява на определени закони, и предположил, че ако познаваме тези закони и са ни известни положението, скоростта и посоката на всеки обект и всяка частица, съществуващи във Вселената, ще можем да опознаем цялото минало и цялото бъдеще, тъй като всичко е предопределено. Науката нарича това Демон на Лаплас. Всичко е предопределено.

— Хм — прошепна Томаш. — А какво казва модерната наука?

— Айнщайн бил съгласен с това виждане и теориите на относителността били изградени съобразно детерминистките принципи за Вселената. Но нещата се усложнили, когато се появила квантовата теория, която внесла индетерминистки поглед към света на атомите. Формулирането на квантовата неопределеност се дължи на Хайзенберг, който през 1927 г. установил, че е невъзможно да се определи едновременно и с точност скоростта и положението на една микрочастица. Родил се така нареченият Принцип на неопределеността, който...

— Вече съм чувал за това — прекъсна го Томаш, спомняйки си обяснението, което Ариана му беше дала в Техеран. — Поведението на големите тела е детерминирано, а поведението на малките не е детерминирано.

Мануел се вгледа в сина си.

— По дяволите — възкликна той. — Никога не бих предположил, че си толкова вътре в нещата.

— Да, обясниха ми го преди време. Но не подтиква ли това търсенето на единна теория, която да е в състояние да примири противоположностите?

— Точно така — потвърди математикът. — Това е мечтата на съвременната физика. Учените търсят една всеобща теория, която, освен всичко друго, да разреши спора между детерминизъм и индетерминизъм, обединявайки Теорията на относителността с квантовата теория. — Покашля се. — Но трябва да се отбележи още нещо. Принципът на неопределеността гласи, че не е възможно да се прогнозира с точност поведението на една елементарна частица поради присъствието на наблюдателя. Години наред този въпрос е подхранвал разговорите ми с професор Сиза... Но той изчезна... знаеш, нали?

— Да.

— И става така, че Принципът на неопределеността, истинен в същността си, предизвиква порой от изумителни твърдения, като това, че една елементарна частица решава къде да застане само ако се появи наблюдател.

— Чувал съм го вече — каза Томаш. — Както и онази история, че ако поставим електрон в кутия и разделим тази кутия на две, електронът ще се намира и от двете страни едновременно и само ако някой реши да погледне в едната половина на кутията, електронът решава къде да застане...

— Абсолютно вярно — потвърди бащата, удивен от познанията на Томаш за квантовата физика. — Разбира се, Айнщайн и някои други физици се забавлявали с това. Те привеждали различни примери, за да докажат колко абсурдна е теорията, най-известният от които е експериментът с котката на Шрьодингер. — Разкашля се. — И така, Шрьодингер демонстрирал, че ако една елементарна частица може да се намира едновременно на две места, котката от прословутия експеримент би следвало да е жива и мъртва същевременно, което е абсурдно.

— Да — съгласи се Томаш. — Но, татко, нима същата квантова механика, колкото и да е странна и антиинтуитивна, не съответства на математическите изводи и действителността?

— Разбира се, че е така — възкликна Мануел. — Но въпросът не е дали съответства, или не, защото това вече е доказано. Въпросът е дали интерпретацията е вярна.

— Как така? Щом отговаря на действителността, значи е вярна. Старият математик се усмихна.

— Ето ти го изтънченото притворство на природата — каза. — Хайзенберг е установил, че не е възможно да се определи едновременно и с точност положението и скоростта на една елементарна частица поради въздействието на наблюдателя. Това води до извода, че светът на микрочастиците е недетерминиран, тъй като тяхното поведение не може да се предскаже. Но това не означава, че поведението им е недетерминирано, разбираш ли?

Томаш объркано поклати глава.

— Каква неразбория. Нищо не разбирам.

— Опитай се да вникнеш в същината на въпроса. Хайзенберг установил първо, че положението и скоростта на една микрочастица не

могат да бъдат определени едновременно и с точност поради присъствието на наблюдателя. Повтарям, поради присъствието на наблюдателя. Това е възлов момент. Принципът на неопределеността не твърди, че поведението на микрочастиците е недетерминирано. Просто това поведение не може да се предвиди поради присъствието на наблюдателя и въздействието му върху наблюдаваните частици. С други думи, поведението на микрочастиците е детерминирано, но неопределимо. Разбра ли?

— Хм...

— Ето в какво е тънкостта на въпроса. — Вдигна ръка. — В това изтънчено лукавство. Според Принципа на неопределеността ние никога не бихме могли да докажем, че поведението на материята е детерминирано, защото винаги когато се опитваме да го направим, интерференцията ни пречи да получим доказателство за това.

— Разбирам — промърмори Томаш. — В такъв случай защо въобще се е стигнало до подобен дебат?

Баща му се разсмя.

— И аз си задавам същия въпрос — каза той. — И аз, и Сиза сме се чудили как така никой не се е сетил, че това е семантичен проблем, породен от бъркането на думите неопределено и неопределимо. — Вдигна ръка. — Но не това е главното. Най-важното е, че като отхвърля възможността някой ден да можем да узнаем всичко за бъдещето и за миналото, Принципът на неопределеността разкрива лукавството на Вселената. Сякаш Вселената ни казва: историята е предначертана откак свят светува, но вие никога няма да можете да го докажете и никога не ще можете да я узнаете. Ето го изтънченото лукавство, за което ти говоря. Принципът на неопределеността ни учи, че макар и всичко да е предопределено, последната реалност е неопределима. Вселената е скрила тайните си зад това великолепно, изумително решение.

Томаш препрочете изречението на Айнщайн.

— *Изкусен е Всевишният, но злонамерен той не е* — бавно прочете изречението. — *В тайните на природата се крие величие, а не лукавство.* — Вдигна глава. — А тази част, в която се говори, че Бог не е злонамерен, нито прибегва до хитри уловки?

— Същото, което съм казвал неведнъж — отвърна бащата. — Вселената крие тайните си, защото е безкрайно сложна.

— Разбирам — потвърди Томаш. — И все пак, тази неопределимост на поведението на материята е валидна само за света на атомите, нали?

Математикът се намръщи леко.

— Виж, истината е, че принципът функционира на всички нива.

— Мислех, че тази неопределеност е само на квантово ниво... — изненада се Томаш.

— Така са мислели навремето. Но междувременно били направени нови открития.

— Какви открития?

Мануел Нороня се вгледа в града отвъд прозореца. Погледът му се рееше жадно навън, сякаш беше птица в кафез, която гледа небето през решетките.

— Какво ще кажеш да отидем да пийнем по едно кафе на площада?

---

[1] Най-южната провинция на Португалия. — Б.пр. ↑

XXIV

Площадът «Праса ду комерсио» лениво се пробуждаше в приятното сънливо утро. Слънцето блестеше по белите фасади и металните решетки на балкончетата на старите сгради, оградени площада, където самотно се издигаше жълто-кафявата фасада на старата църква «Свети Яков». Малки сергии внасяха оживление на площада с изложените на тях ярки дрехи, син порцелан и евтина бижутерия. Кафенето с изнесените навън масички привлече разхождащите се баща и син, които се настаниха на една маса, протегнаха крака и обърнаха лица към слънцето, наслаждавайки се на приятната топлина, която се разливаше по телата им.

Сервитьорът се появи с тефтер в ръка и питащ поглед, клиентите си поръчаха две кафета еспreso. Когато младежът се отдалечи, Томаш погледна баща си.

— Спомена преди малко, че неопределимостта не е свойство само на квантовия свят...

— Да.

— Но това противоречи на всичко, казано досега. Теорията на относителността и класическата физика на Нютон не бяха ли детерминистки?

— И все още са.

— Но според тях поведението на материята е предсказуемо...

— Не е съвсем така.

— Не разбирам. Както ми казаха преди няколко дни, ако аз знам положението, скоростта и посоката на движение на едно тяло, бих могъл да изчисля с точност всички минали и бъдещи движения. Нима това не е предсказуемост?

— Нещата не стоят точно така. Някои по-късни открития промениха всичко.

— Какви открития?

Сервитьорът се появи и остави двете кафета на масата. Мануел Нороня се изправи на стола, отпи малка глътка и зарея поглед в небето,

загледан в облаците, които се плъзгаха леко из искрящата синева.

— Защо не можем да прогнозираме с точност времето, Томаш?

— Моля?

Математикът посочи към небето.

— Защо според телевизионната прогноза небето днес трябваше да е ясно, а аз виждам облаци, които опровергават тази прогноза?

— Знам ли — засмя се Томаш. — Защото нашите метеоролози са некадърници, предполагам.

Бащата отново изпружи крака и обърна лице към слънчевата топлина.

— Грешен отговор — каза той. — Проблемът е в уравнението.

— Как така?

— През 1961 година един метеоролог на име Едуард Лоренц седнал пред компютъра и се заел да изследва вероятните метеорологични прогнози, предвид поведението на климата в дългосрочен план, на основата на три променливи величини: температура, въздушно налягане и скорост на вятъра. Опитът нямало да доведе доникъде, ако той не се бил заел да изследва една определена поредица. Вместо да въведе данните от нея, той видял копие на първия опит и преписал числото оттам. — Извади писалка от джоба на сакото си и взе хартиена салфетка, която разгъна на масата. — Ако не се лъжа, беше... мм...

Нахвърли четири цифри.

0,506

— 0,506.

— Каква памет — изкоментира синът.

— Ние, математиците, сме така. — Усмихна се и махна към димящите чаши с кафе на масата. — Та, както и ние сега с теб, Лоренц отишъл да пие кафе и оставил компютъра да обработва данните. Когато се върнал и видял резултата, не могъл да повярва на очите си. Открил, че новата метеорологична прогноза, направена от компютъра, била абсолютно различна от предишната. Абсолютно различна. Заинтересуван, се опитал да види какво се е променило. — Почука с писалката по четирите цифри, които беше надраскал на хартиената

салфетка. — След като анализирал всичко, разбрал, че при въвеждането на данните е взел само четири цифри от една по-дълга поредица.

Набързо нахвърли няколко цифри.

0,506127

— Ето как изглеждала първоначалната поредица. Когато се сблъскал с тази ситуация, той осъзнал, че ако се промени една милионна част от данните, нещо съвсем дребно, почти нищожно, цялата прогноза се променя. Сякаш едва доловим полъх на вятъра може да промени времето на цялата планета. — Направи драматична пауза. — Лоренц открил хаоса.

— Моля?

— Теорията на хаоса е великолепен математически модел, който би могъл да ни помогне да си обясним поведението на Вселената. Основната идея на теорията за хаотичните системи е проста за формулиране. Малки изменения в първоначалните условия предизвикват съществени промени в крайния резултат. Тоест нищожни причини — мащабни последици.

— Дай ми пример.

Бащата махна отново към небето и безкрайната върволица от облаци, които хвърляха тревожни сенки по площада.

— Най-известният пример е така нареченият «ефект на пеперудата». Ако една пеперуда тук, в Коимбра, запърха с криле, с това тя променя една милионна част от въздушното налягане около себе си. Това нищожно изменение би могло да предизвика ефекта на доминото върху молекулите на въздуха и след време да причини огромно торнадо в Америка. Ето, това е ефектът на пеперудата. Можем ли да прогнозираме последиците от действията на всички пеперуди в света, на всички животни, на всичко, което се движи и диша? Какво следва оттук? — Мануел разпери ръце, за да подчертае очевидността на извода. — Непредвидимостта.

— Което ни препраща към индетерминизма.

— Не — възкликна математикът. — Непредвидимостта не ни препраща към индетерминизма, а към неопределимостта. Поведението

на материята продължава да е детерминирано. Просто материята се организира по такъв начин, че не е възможно да се предвиди поведението ѝ в дългосрочен план, макар и детерминирано. Би могло да се каже, че поведението на хаотичните системи е причинно-следствено, но изглежда случайно.

— Хм — прошепна Томаш. — Смяташ ли, че след като това е валидно за метеорологията, може да се приложи и в други области?

— Томаш, Теорията на хаоса е общовалидна. Може би не можем да предвидим поведението на микрочастиците в квантовия свят поради това, че е хаотично. Това поведение е детерминирано, но флукуациите в първоначалните условия са толкова нищожни, че не е възможно да прогнозираме развитието му. Ето защо от практическа гледна точка квантовият свят изглежда недетерминиран. В действителност микрочастиците имат детерминирано поведение, но е факт, че ние не можем да го установим. Вярвам, че се дължи на влиянието на наблюдението, както твърди Принципът на неопределеността, но и на присъщата за хаотичните системи неопределимост.

— Добре, но нали това се отнася само за миниатюрни неща като атомите и молекулите...

— Лъжеш се — настоя бащата. — Хаосът е навсякъде, дори и при големите тела. Слънчевата система, чието поведение изглежда предвидимо, всъщност е хаотична система. Ние просто не си даваме сметка за това, защото наблюдаваме прекалено бавни движения. Но Слънчевата система е хаотична. Едно проучване, извършено с компютър, стига до извода, че ако Земята се завърти в орбита около Слънцето само на около сто метра разстояние от мястото, където наистина е започнало това движение, след сто милиона години нашата планета би се отдалечила на четиридесет милиона километра от първоначалната си орбита. Малки причини, големи последици.

— Хм.

— Дори и нашият живот е управляван от хаоса. Представи си, че влизаш в колата и миг преди да потеглиш, разбираш, че си прищипал края на сакото си с вратата. Какво ще направиш в такъв случай? Отваряш вратата, оправяш си сакото, затваряш вратата и потегляш. Губиш пет секунди за това. На първия завой се появява камион и те премазва. Оставаш парализиран за цял живот. А сега си представи, че не си си прищипал сакото с вратата. Какво става? Потегляш веднага и

пристигаш на завоя пет секунди по-рано, нали? Поглеждаш надясно, виждаш камиона да се приближава, чакаш да мине и продължаваш пътя си. Това е Теорията на хаоса. Заради прищипаното сако си загубил пет секунди, които ще променят остатъка от живота ти. — Махна примирено. — Дребни причини, големи последици.

— И всичко това заради нещо толкова незначително?

— Да. Внимавай сега. Вече е било предопределено, че ти ще прищипеш сако си с вратата на колата. Защото си го навлякъл небрежно сутринта. Навлякъл си го, защото си се събудил кисел. А си се събудил кисел, защото си спал малко. Спал си малко, защото си легнал късно. А си легнал късно, защото си имал работа във факултета. Работата е трябвало да се свърши, защото еди-какво си и еди-що си. Всяко нещо е причина за друго и влече последици, които стават причина за други последици, с постоянния ефект на доминото, където всичко е детерминирано, но си остава неопределимо. Шофьорът на камиона е могъл да удари спирачките навреме, но не го е направил, защото е видял да минава хубаво момиче и е погледнал настрани. А момичето е минало оттам точно в този момент, защото е закъсняло. Закъсняло е заради приятеля си, който се е обадил по телефона. А приятелят ѝ се е обадил заради това и онова. Всичко е причина и следствие.

Томаш прокара ръка по косата си.

— Чакай малко — каза той. — Да си представим, че можем да въведем всички данни на Вселената в един свръхкомпютър. В този случай дали бихме могли да узнаем цялото минало и цялото бъдеще?

— Да, тук влиза в действие Демонът на Лаплас. Миналото и бъдещето вече съществуват и ако ние знаем всички закони и успеем да определим с точност и едновременно скоростта, посоката и положението на всяка частица материя, бихме успели да видим и миналото, и бъдещето.

— Следователно на теория е възможно...

— Не, на теория не е възможно.

— Извинявай — поправи го Томаш. — На теория е възможно. Но на практика не е.

Бащата поклати глава.

— Ето ти още един пример за лукавството на Вселената — каза. — Ако ние успеем да узнаем всичко за настоящото състояние на

Вселената, бихме могли да определим миналото и бъдещето, след като всичко е вече предопределено. Но дори и от гледна точка на теорията не е възможно да се научи всичко, свързано с настоящото състояние на Вселената.

— Но защо?

— Заради едно друго качество на Вселената — отговори математикът. — Безкрайността.

Томаш недоверчиво повдигна вежди.

— Безкрайността ли?

— Да. Не си ли чувал за Парадокса на Зенон?

— Чувал съм, разбира се.

— Можеш ли да кажеш в какво се състои?

— Да не би да съм на изпит?

— Опитай, моля те.

Синът присви очи и се опита да си припомни.

— Ами... доколкото си спомням, това беше онази история с надбягването на костенурката и заека, нали? Първо тръгва костенурката, но понеже заекът е по-бърз, той скоро я задминава. Проблемът е, според Зенон, че заекът никога няма да настигне костенурката, защото пространството, което ги дели, е делимо до безкрайност. Нали така беше?

— Да — потвърди бащата. — Парадоксът на Зенон илюстрира математическия проблем за безкрайността. За да пробяга един метър, заекът ще трябва да пробяга половината от това разстояние. Оставащата половина се дели на още две половини, които на свой ред се делят наполовина, другите половини също се делят и така до безкрайност.

— Но какво искаш да докажеш с това?

— Първо искам да докажа, че безкрайността е непреодолим проблем, що се касае до предвидимостта. — Махна към небето. — Нека се върнем на примера с времето. Прогнозата на времето в дългосрочен план се възпрепятства от два типа фактори. Единият е от чисто практическо естество. Дори и да познавам всички фактори, които влияят върху състоянието на времето, аз би трябвало да взема под внимание всичко. Дишането на всяко животно, движението на всяко живо същество, слънчевата активност, вулканичните изригвания, дима, бълван от всеки автомобил, от всеки комин, от всяка фабрика,

всичко. Аз нямам практическата възможност да обхвана едновременно въздействието на всички тези фактори, нали?

— Да, разбира се, това е невъзможно.

— Вторият тип фактори е свързан с проблема за безкрайността. Например, нека си представим, че би трябвало да измеря температурата в глобални мащаби в определен момент, за да направя екстраполации. Да предположим, че тук, в Коимбра, поставям термометъра и по обяд, да кажем, е... мм... кажи някаква стойност.

— Двайсет градуса?

Баща му извади писалката от джоба на сакото си и набързо нахвърли някакви цифри на същата хартиена салфетка, където вече беше написал числото, дало повод за откриването на хаотичните системи.

20°

— Много добре, 20 градуса — каза математикът. — Но истината е, че това измерване е приблизително, нали? Аз отчетох само единиците. А ние знаем, че малките изменения в първоначалните условия водят до големи промени в крайните резултати. Щом е така, важни са и десетиците, стотиците и хилядните, не мислиш ли?

— Ами, добави ги тогава.

Мануел прибави още три цифри.

20,793°

— А... следващите стойности? Според Теорията на хаоса те също са важни. Значи трябва да добавим и следващите стойности, колкото и нищожни да са, след като всяко изменение би могло да причини гигантски по мащабите си резултати.

— Хм.

Математикът добави още числа.

20,793679274027934288722°

— Но и това не е достатъчно — заключи той. — Тъй като и числото, което идва след тези, също би могло да има решаващо значение. — Усмихна се. — Искам да кажа, че измерването би включило безкрайна поредица от числа. А това не е възможно, нали? Следователно, колкото и числа да добавяме, никога няма да узнаем с точност температурата на дадено място и в даден час, след като ще трябва да изчисляваме нещо въз основа на безкрайна поредица от данни.

— Да, разбрах.

— Но проблемът е още по-сложен. Температурата тук, на тази маса, може да се окаже различна от температурата на метър разстояние. — Махна настрани. — Следователно ще ни се наложи да измерим температурата на всички пространства в Коимбра. А това не е възможно, нали? Също както в Парадокса на Зенон, лесно ще установим, че всеки метър е безкрайно делим. Ще трябва да измеря температурата на всички съществуващи пространства, за да науча първоначалните стойности. Но тъй като разстоянието между пространствата, колкото и малко да е то, винаги може да се раздели наполовина, никога няма да успея да измеря цялото пространство. Същото се отнася и за времето. Интервалът между една секунда и друга е делим до безкрайност, нали така? А между един и следващ миг може да има съвсем деликатни колебания на температурата, които ще трябва да бъдат измерени. Но тъй като времето също е делимо до безкрайност, според принципа, илюстриран с Парадокса на Зенон, аз никога не бих могъл да изчисля това. Спомни си, че от тълкуването на Парадокса на Зенон следва, че в един метър съществува същото пространство, колкото в цялата Вселена, в една секунда има толкова време, колкото в цяла вечност, и това е едно от тайните свойства на Вселената.

— Разбирам...

Мануел взе чашата и допи останалото кафе. Въздъхна, отпусна се на стола и притвори очи, наслаждавайки се на приятната топлина на слънцето.

— Спомняш ли си за Теоремите за непълнота на Гьодел, за които говорихме по-рано?

— Да.

— Нека да видим дали си ги запомнил — каза Мануел. — Какво гласят теоремите?

Томаш тръсна глава.

— Но, татко...

Бащата отвори едното си око и се вгледа в Томаш.

— Не си ли спомняш?

— Не!

— Нима не си спомняш, че според Теоремите за непълнота не можем да докажем истинността на всички твърдения в дадена математическа система?

— Ах, да.

— Тази констатация има огромно значение, схващаш ли?

— Но защо? Какво ѝ е необикновеното?

— Много просто — каза Мануел. — Теоремите за непълнота разкрили още една тайнствена страна на Вселената. Онова, което Вселената ни казва чрез тези две теореми, е следното: има неща, които вие знаете, че са верни, но никога няма да можете да го докажете заради изкусния начин, по който аз, Вселената, съм скрила последната частица истина. Можете да опознаете голяма част от истината, но нещата са така устроени, че никога да не можете да ги разберете напълно. Сега схващаш ли?

— Да.

Математикът отвори ръце с типичния си жест, който съпровождаше обясненията му.

— *Voilà!*^[1] — възкликна той. — Принципът на неопределеността, Теорията на хаотичните системи и Теоремите за непълнота имат дълбок смисъл, защото разкриват невероятната сложност и финес на Вселената. — С жест обгърна небето. — Целият Космос се основава на математиката, основните закони на Вселената се изразяват чрез уравнения и математически формули, законите на физиката са алгоритми за обработване на информация и тайните на Вселената са закодирани в математическия език. Всичко е свързано с всичко, дори и онова, което изглежда произволно и изолирано. Но дори и езикът на математиката не може да разгадае напълно този шифър. Ето, това е най-загадъчното свойство на Вселената — начинът, по който крие крайната истина. Всичко е детерминирано, но и неопределимо. Математиката е езикът на Вселената, но ние не можем

да го докажем. Когато стигаме до дъното на нещата, винаги попадаме на някакво тайнствено було, което покрива лика на загадката. Творецът крие своя подпис. Нещата са създадени толкова изкусно, че не можем да разкрием напълно дълбоката им тайна.

— Хм.

— Винаги ще има някаква загадка в дъното на Вселената.

---

[1] Ето (фр.). — Б.р. ↑

XXV

Амфитеатърът гъмжеше от студенти, които търсеха места, оставяха книги и разговаряха оживено. Пространството в партера на факултета по физика беше изпълнено до краен предел. Явно лекцията щеше да е специална и това бе привлякло студенти от целия университет в Коимбра. Но онова, което най-вече изпълваше с живот голямата аула, беше леецият се поток от гласове, който наподобяваше несекващ прибой на морските вълни. Само дрезгава кашлица нарушаваше монотонната глъчка — като крясък на чайка над плисъка на вълните.

Смесвайки се с рояка от студенти, Томаш Нороня се отправи към най-отдалечения край на амфитеатъра и се настани на едно от крайните места. От доста време не беше виждал аулата от тази перспектива, гледайки студентите откъм тила. Искаше да е подскретен и дъното на амфитеатъра се оказа най-доброто място за наблюдение. Чувстваше се неудобно от разликата във възрастта — беше на четиридесет и две — и се питаше дали бе постъпил правилно, като дойде тук. За първи път лекция по предмета на професор Сиза щеше да бъде представена от друг и подобно на студентите, дошли от други катедри, той не искаше да пропусне събитието.

След изчезването на професор Сиза университетът беше преустановил временно лекциите по астрофизика, но прекъсването не можеше да трае вечно, още повече че предметът бе основен за специалността. Когато се разбра, че проблемът с местонахождението на Аугуцо Сиза няма да бъде решен толкова лесно, университетската управа възложи часовете на главния асистент на професора — д-р Луиш Роша, до второ нареждане.

Томаш искаше да се запознае с професор Роша. Баща му беше споменал, че сътрудникът на Сиза се измъчвал и станал доста неспокоен след изчезването на своя ментор, което беше напълно разбираемо. Общозвестен факт беше обаче, че математиците и физиците се държат доста екстравагантно и Луиш Роша, доколкото

Томаш беше подочул, не правеше изключение. Баща му беше казал, че асистентът станал почти параноичен след изчезването на Сиза. Дни наред стоял затворен вкъщи и се наложило колегите да му пазаруват и да се грижат за него.

Но явно Луиш Роша беше преодолял параноята си дотам, че да приеме да води лекциите по предмета на своя ментор. Нещо катарзисно имаше в това, несъмнено. С тази лекция асистентът се възприемаше като естествен наследник на професора и в същото време помагаше в прогонването на злите духове, развихрили се след внезапното и необяснимо изчезване.

За Томаш лекцията беше най-вече начин да добие представа за човека, с когото искаше да се запознае. За историка беше важно да поговори със сътрудника на професор Сиза, не защото Луиш Роша би могъл да знае нещо относно изчезването на професора, а защото познаваше начина му на мислене, изследванията и проектите му, а тези подробности биха могли да го насочат към ценни следи. Томаш поклати глава. Добре направи, че реши да присъства на встъпителната лекция.

Погледна часовника си. Вече бяха минали четиринадесет минути след единадесет, обявения начален час за лекцията. Явно и тук спазваха «академичния» четвърт час закъснение, нещо обикновено при започването на учебните часове в Коимбра. Загледа се в празния подиум, където имаше чиста бяла дъска и бюро за професора, и отново леко поклати глава. Да, повторно си каза той, добре направи, че дойде.

Не беше лошо и Луиш Роша да се появи.

С влизането на преподавателя настъпи тишина, нарушавана само от леките му стъпки. Тишината продължи няколко секунди, след което бърборенето се поднови, но вече във формата на шепот. Студентите заприличаха на шушукащи старици, опрели гръб на прозореца, които обсъждаха новата съседка и по външния вид и изражението на лицето се опитваха да отгатнат слабите ѝ места.

Луиш Роша беше висок мъж; личеше му, че някога е бил слаб, но сега си беше докарал шкембенце, било заради бирата, било от тежките обеда в добрите ресторанти на града. Косата му беше оредяла по темето, а онова, което беше останало от нея, преждевременно беше

посивяло. Изглеждаше кротък човек, даже флегматичен, но Томаш подозираше, че това беше само привидно и че под външното спокойствие се крие метежен дух.

Професорът остана за момент седнал на бюрото, преглеждайки записките си, после стана и впери поглед в студентите. Погледна към едната половина на залата, после към другата и присви очи в нервен тик.

— Добро утро — поздрави той.

Присъстващите отговориха нестройно с «добро утро».

— Както знаете, замествам професор Сиза, който... е възпрепятстван и не може да присъства. И тъй като това е първият ни час по астрофизика този семестър, реших, че може би е по-добре, ако направим един синтезиран преглед на най-важното по два основни въпроса — за Алфата и Омегата. Уравненията и изчисленията ще оставим за по-късно. Какво ще кажете?

Студентите останаха в мълчаливо очакване. Само две момичета от първия ред, притеснени от това, че професорът би могъл да остане без отговор, поклатиха утвърдително глави.

— И така... кой може да ми каже какво представляват Алфата и Омегата?

Освен че нямаше опит в преподаването, Луиш Роша беше и забележителен инат, констатира Томаш. Аудиторията изглеждаше пасивна, било от уважение към отсъстващия Аугущо Сиза, било защото усещаше неопитността на Луиш Роша, но професорът упорстваше и продължаваше да се обръща с въпроси към студентите. Макар да беше най-правилният педагогически похват, подобно поведение в настоящия контекст носеше излишен риск.

Въпросът на преподавателя бе посрещнат с мълчание.

— Е?

Тишина.

Лекцията започваше зле и положението ставаше все по-неловко, но Луиш Роша не смяташе да се предава. Той се обърна към един студент с брада.

— Какво знаете за точката Алфа?

Студентът трепна. До този момент се беше наслаждавал спокойно на спектакъла и не беше очаквал, че ще му зададат въпрос.

— Ами... мм... мисля, че е първата буква от гръцката азбука — възкликна той с усмивка, явно доволен от изказването си.

— Как се казвате?

— Нелсън Карнейро.

— Нелсън, това не е час по езикознание, нито по история. Не очаквайте, че с такива отговори ще си вземете изпита.

Нелсън се изчерви, но професорът го лиши от внимание и се обърна към цялата група.

— Чуйте ме добре — каза той. — Склонен съм да поощрявам онези от вас, които участват в часа и показват интерес. Искам мислещи глави, активни мозъци, а не мъртви души, разбрахме ли се? — Веднага посочи един студент от другата половина, едро и пълно момче. — Какво означава точката Алфа в астрофизиката?

— Началото на Вселената, господин професоре — отвърна шишкото в скоропоговорка, попарен от случилото се миг преди това с Нелсън.

— А точката Омега?

— Краят на Вселената, господин професоре.

Луиш Роша потри ръце и Томаш, наблюдавайки го от дъното на амфитеатъра, си помисли, че се е излъгал — всъщност професорът не беше неопитен. Само с няколко изречения, в които заплаши един студент със скъсване и поощри другите да бъдат по-активни, той беше поел контрола над цялата аудитория.

— Алфата и Омегата, началото и краят, раждането и смъртта на Вселената — съобщи той. — Ето темата на нашата лекция днес. — Направи две крачки встрани. — Въпросът ми е: защо Вселената трябва да има начало и край? Защо Вселената не е вечна? Възможно ли е да е вечна?

Групата остана смълчана, все още нагаждайки се към новите методи.

— Вие там, какъв е отговорът?

Посочи към очилата студентка, която в същия миг се обля в червенина.

— Ами... не знам, господин професоре.

— Нито вие знаете, нито който и да било друг — обяви професорът. — Но тази хипотеза може да бъде разгледана, нали? Една вечна Вселена, без начало и без край, Вселена, която винаги е

съществувала и ще продължава да съществува. А сега ми отговорете: как мислите, че реагира църквата на подобни теории?

Студентите се спогледаха озадачени, някои дори не вярваха, че са чули добре въпроса на професора.

— Църквата ли? — учуди се един от тях. — Какво общо има църквата с това, професоре?

— Всичко и нищо — отвърна Луиш Роша. — Въпросът за началото и края на Вселената не е единствено ексклузивна научна тема, това е и теологичен проблем. Като фундаментален въпрос той прекрива границите на физиката и навлиза, по-скоро е навлязъл, в метафизиката. Имало ли е, или не Сътворение? — Остави въпроса да се носи над смълчаните студенти в амфитеатъра. — Като се основава на Светото писание, църквата винаги е проповядвала, че има едно начало и един край, Генезис и Апокалипсис, Алфа и Омега. Но в един момент науката излязла с различен отговор. Вследствие на откритията на Коперник, Галилей и Нютон учените започнали да мислят, че хипотезата за вечно съществуващата Вселена е по-приемлива. От една страна, въпросът за Сътворението ни препраща към въпроса за Създателя, защото ако няма Сътворение, не би имало нужда от Създател. От друга страна, наблюдението на Вселената като че разкрива константен механизъм, който ни приближава до идеята за вечно съществуващия универсум. Така че въпросът изглежда разрешен, не мислите ли? — Замълча в очакване на отговор, но никой не помръдна. Професорът се върна на бюрото си, взе записките си и се отправи към изхода. — Добре, щом смятате, че въпросът е приключен, няма защо да продължаваме с лекцията, нали? Щом Вселената е вечна, въпросът за Алфата и Омегата не стои пред нас. А тъй като тази лекция е посветена на тези два проблема, които вече са разрешени, не ни остава нищо друго, освен да си кажем довиждане. — Кимна. — И така, до следващата седмица.

Студентите го гледаха смаяни.

— Довиждане — повтори професорът.

— Но, господин професоре, нима вече си тръгвате? — попита разочаровано една студентка.

— Да — отвърна той, без да се отделя от вратата. — Изглежда, ви удовлетворява теорията за вечната Вселена...

— А може ли да се докаже обратното?

— А! — възкликна Луиш Роша, сякаш най-сетне беше чул аргумент, заради който си струваше да продължи лекцията. — Ето една интересна възможност. — Обърна се и закрачи обратно към бюрото, след като постави отново книгата си върху него. — Значи все пак лекцията не е приключила. Имаме една малка подробност за изясняване. Дали би било възможно да се докаже, че Вселената не е вечна? Всъщност този въпрос ни препраща към един основен проблем, а именно: наблюденията противоречат на теорията. — Потри ръце. — Някой тук знае ли за какви противоречия става въпрос?

Никой не знаеше.

— Добре, първото противоречие се проявява в Библията, макар че това няма голямо значение за физиката, разбира се. Но все пак е любопитен факт, който си заслужава да разгледаме. Според онова, което се казва в Стария завет, Господ създал света чрез първичната експлозия на светлината. Макар това да е основен постулат за юдаизма, християнството и исляма, науката го подлага на съмнение. Библията все пак не е научен текст, нали? Тезата за вечната Вселена е, както ви казах, общоприето обяснение, поради вече посочените причини. — Направи драматичен жест. — Но през XIX век било направено много важно откритие, едно от най-забележителните открития в науката изобщо, което поставило под съмнение идеята за вечната Вселена. — Изгледа групата. — Някой досеща ли се за какво откритие става дума?

Всички мълчаха.

Професорът взе черен маркер и написа на дъската едно уравнение.

$$\Delta S_{\text{universo}} > 0$$

— Знаете ли какво е това?

Студентите впиха поглед в дъската.

— Това не е ли Вторият закон на термодинамиката? — попита едно слабо, рошаво момче с очила, вероятно отличникът на курса.

— Точно така — възкликна Луиш Роша. — Вторият закон на термодинамиката. — Посочи всеки елемент от нахвърляното на дъската уравнение. — Триъгълникът означава изменението, S — ентропията, знакът $>$ означава, както знаете, по-голямо и 0 си е нула. S

други думи, това уравнение ни доказва, че промяната на ентропията във Вселената е винаги по-голяма от нула. — Посочи дъската с маркера. — Вторият закон на термодинамиката. — Кимна към студента, който се беше обадил преди това. — Кой го е формулирал?

— Клаузиус, професоре. През 1861 г., ако не се лъжа.

— Рудолф Юлиус Емануел Клаузиус — напевно произнесе професорът, явно изцяло погълнат от материята. — Клаузиус вече бил формулирал Закона за запазването на енергията, според който енергията във Вселената е константа, не може да бъде създадена, нито унищожена, само преобразувана. После решил да предложи понятието ентропия, което обхваща всички форми на енергия, вярвайки, че тя също е константа. Ако Вселената е вечна, следователно и енергията би трябвало да е вечна, както и ентропията. Но когато започнал да прави изчисления, той открил шокиран, че загубата на топлина при една машина превишава винаги извършената работа, водейки до неефективност. Клаузиус отказал да приеме този резултат, започнал да изучава природните феномени и живите организми, в това число и човека, и стигнал до заключението, че явлението се проявява навсякъде. След многобройни опити той се предал пред очебийните факти. Ентропията не била константа, а непрекъснато нараствала. Непрекъснато. Така се родил Вторият закон на термодинамиката. Клаузиус открил действието на този закон при термодинамичните процеси, но теорията за ентропията бързо се разпростряла върху всички природни явления. Установено било, че ентропия съществува в цялата Вселена. — Вгледа се в студентите. — Какви са последиците от това откритие?

— Нещата стареят — каза студентът с очилата.

— Нещата стареят — потвърди професорът. — От Втория закон на термодинамиката произтичат три важни следствия. Първо, всички неща стареят, следователно идва време, когато ще умрат. Това ще стане, когато ентропията достигне максималната си точка, в момента, в който температурата в цялата Вселена се изравни. На второ място, доказва се съществуването на «стрела на времето». Тоест Вселената може да е детерминирана и цялата ѝ история вече да съществува, но еволюцията ѝ е винаги с посока от минало към бъдеще. Този закон постановява, че всичко еволюира с времето. И последно, Вторият закон на термодинамиката доказва, че ако всичко старее, то е, защото в

някакъв момент всичко е било младо. Имало е момент, в който ентропията е била минимална. Моментът на раждането. — Направи драматична пауза. — Клаузиус показал, че съществува момент, в който Вселената се е родила.

— Професоре, нима искате да кажете, че още през XIX век се е знаело, че Вселената не е вечна?

— Да. Когато бил формулиран и демонстриран Вторият закон на термодинамиката, учените веднага разбрали, че идеята за вечна Вселена е несъвместима със съществуващите необратими физични закони. Вселената еволюира към състояние на термодинамично равновесие, при което престават да се наблюдават студени и топли зони и се установява една постоянна температура навсякъде, което предполага глобална ентропия, или абсолютен хаос. С други думи, Вселената тръгва от абсолютен ред, за да свърши с абсолютен хаос. И този хаос е съпроводен от появата на други признаци. Някой да е чувал за Парадокса на Олберс?

Тишина.

— Парадоксът на Олберс е свързан с нощното небе. Ако Вселената е безкрайна и вечна, не би следвало небето да е тъмно през нощта, а да бъде залято от светлината на безброй звезди, нали? Но мракът съществува. Този парадокс може да се разреши само ако приемем, че Вселената има възраст и ако допуснем, че Земята получава само светлината, която е имала време да стигне до нея от раждането на Вселената. Това е единственият възможен начин да си обясним защо е тъмно нощем.

— Значи наистина е имало точка Алфа, така ли? — попита един студент.

— Точно така. Но възникнал и още един проблем за разрешаване, свързан със земното притегляне. Учените предполагали, че Вселената, бидейки вечна, е статична. На това предположение се гради цялата физика на Нютон. Самият Нютон обаче разбрал, че в резултат на закона за гравитацията, според който материята привлича материя, цялата Вселена би се сляла в една огромна маса. И все пак, достатъчно е да погледнем към небето, за да се уверим, че това не се случва, нали? Материята е разделена. Как да обясним това явление?

— Нали Нютон въвежда понятието «безкрайност»?

— Да, според Нютон фактът, че Вселената е безкрайна, не позволява на материята да се слее. Но истинският отговор е даден от Хъбъл.

— Телескопът или астрономът?

— Астрономът, разбира се. През двайсетте години на миналия век Едуин Хъбъл потвърдил съществуването на галактики отвъд Млечния път и когато се заел да изучава спектъра им на излъчване, разбрал, че всички те се отдалечават от нас. Нещо повече, установил, че колкото по-далече се намира дадена галактика, толкова по-бързо се отдалечава. По този начин се стигнало до истинската причина, поради която вселенската материя, въпреки закона за гравитацията, не се слива в една огромна маса. Станало ясно, че Вселената се разширява. — Професорът застана неподвижен насред подиума, вглеждайки се в студентите. — И сега ви питам: какво е значението на това откритие за проблема с точката Алфа?

— Много просто — каза студентът с очилата, размърдвайки се неспокойно на мястото си. — Ако материалните обекти във Вселената се отдалечават едни от други, то е, защото в миналото са били съединени.

— Абсолютно вярно. Откритието, че Вселената се разширява, предполага, че отначало всичко е било събрано и е било изхвърлено във всички посоки. Всъщност това съответства на Общата теория на относителността, която допуска понятието «динамична Вселена». И така, въз основа на всички тези открития един белгийски свещеник на име Жорж Льомер предложил нова теория през двайсетте години на двадесети век.

Обърна се към дъската и написа две думи на английски.

Big Bang

— Големият взрив. — Обърна се да погледне студентите. — Льомер предположил, че Вселената се е родила след могъща първична експлозия. Идеята била необикновена и с един удар разрешила всички съществуващи проблеми около понятието за вечна и статична Вселена. Големият взрив потвърдил Втория закон на термодинамиката, разрешил Парадокса на Олберс, обяснил днешната конфигурация на Вселената съгласно закона за гравитацията на Нютон

и не противоречал на теориите на относителността на Айнщайн. Вселената се родила след внезапна мощна експлозия... макар че това не е най-точният израз, по-скоро «експанзия».

— Господин професоре, а преди тази... въ... експанзия какво е имало? — попита една студентка, доста приятна на вид. — Само вакуум ли?

— Не е имало «преди». Вселената започва с Големия взрив.

Студентката изглеждаше обърквана.

— Да, но... какво е имало преди експанзията? Все нещо трябва да е имало?

— Точно това ви казвам — настоя Луиш Роша. — Не е имало «преди». Не е съществувало пространство, което първоначално е било празно и е започнало да се изпълва. Големият взрив предполага липсата на пространство. Пространството се е появило с внезапната и могъща експанзия. А според Теорията на относителността пространство и време са двете лица на една и съща монета, нали? В такъв случай заключението е логично. Щом пространството се е появило с Големия взрив, времето също се е родило с това първично събитие. Не е имало «преди», защото времето не е съществувало. Времето се появява с пространството, което се появява с Големия взрив. Да питаме какво е имало, преди да има време, е все едно да питаме какво съществува на север от Северния полюс. Няма смисъл, нали разбирате?

Студентката поклати глава утвърдително, но беше явно, че идеята ѝ се струва странна.

— Всъщност въпросът за началния момент е най-сложният в цялата теория — изтъкна професорът, давайки си сметка за странната ситуация, която се опитваше да обясни. — Наричат го сингулярност. Смята се, че цялата Вселена е била събрана в една безкрайно малка точка с безкрайна плътност, която експлодирала и този взрив поставил началото на материята, пространството, времето и законите на Вселената.

— Но какво е довело до този взрив? — попита студентът с очилата, без да изпуска нито една подробност.

Лицето на Луиш Роша се разкриви от поредния нервен тик. Това бе най-деликатният момент в цялата теория. Нещата бяха извънредно трудни за обяснение не само защото обясненията противоречаха на

интуицията, но и защото самите учени изглеждаха доста объркани от проблема.

— Да кажем, че това е точката, в която причинно-следственият механизъм е неприложим — поясни той.

— Как така неприложим? — настоя студентът. — Нима искате да кажете, че не е имало причина?

— В известен смисъл, да. Вижте, знам, че всичко това ви се струва доста странно, но продължавайте да следите мисълта ми. Всички събития имат своите причини и следствия и стават причина за следващи събития. Нали? — Няколко глави кимнаха в съгласие, това беше очевиден факт. — Добре, процесът причина-следствие-причина предполага хронология, нали? Първо се появява причината, после следствието. — Вдигна ръка, опитвайки се да подсили онова, което смяташе да каже. — А сега обърнете внимание: щом времето още не е съществувало в онази безкрайно малка точка, как би могло едно събитие да доведе до друго? Не е имало нито «преди», нито «след». Не е имало причини, нито следствия, защото едно събитие не е могло да предшества друго.

— Професоре, не смятате ли това обяснение за неудовлетворително? — попита студентът с очилата.

— Не, но не го намирам и за удовлетворително. Само се опитвам да ви обясня теорията за Големия взрив въз основа на данните, с които разполагаме днес. Факт е, че ако се абстрахираме от проблема за първичната сингулярност, тази теория наистина разрешава парадоксите, породени от хипотезата за вечната Вселена. Но някои учени, както и вие сега, останали неудовлетворени от теорията за Големия взрив и потърсили друго, алтернативно обяснение. Най-интересна е теорията за устойчивото състояние, която се основава на идеята, че материята с ниска ентропия се намира в постоянен процес на създаване. Вместо да се появи цялата материя след огромен първоначален взрив, тя се създава постепенно, в резултат на малки взривове, в някакъв период от време, с което се компенсира онази част от материята, която загива при достигането на максимална ентропия. В този смисъл Вселената е вечна. Науката разглежда съвсем сериозно теорията за устойчивото състояние и дълго време я поставя до теорията за Големия взрив.

— А защо двете теории вече не се разглеждат заедно?

— Заради едно предвиждане на теорията за Големия взрив. Ако действително е имало голяма първична експанзия, то тогава, както си дали сметка учените, би трябвало да съществува съпътстващо космическо лъчение, нещо като ехо на първичния взрив. Съществуването на тази фоновата радиация било предвидено през 1948 година, както и нейната температура — около пет градуса по Келвин, тоест пет градуса над абсолютната нула. Но къде, по дяволите, се дянало това ехо? — Роша наклони глава с широко отворени очи и разпери ръце. — Колкото и да го търсели, нищо не откривали. Докато най-сетне през 1965 г. двама американски астрофизици, които провеждали експерименти с голяма комуникационна антена в Ню Джърси, не се сблъскали с дразнещ фонов шум, нещо като изсвирване под налягане на пара. Шумът бил изнервящ и сякаш идвал от всички страни на небето. Колкото и да въртели антената в посока на една или друга звезда или галактика, към празното пространство или далечна мъглявина, звукът не изчезвал. Почти година се мъчили да го изчистят. Проверили електрическите кабели, потърсили друг източник, който да е причина за аварията, изолирали всички странични фактори, но не успели да локализират проблема, който пораждал онзи нетърпим шум. Отчаяни, решили да се свържат с учени от университета в Принстън, на които разказали за случилото се и помолили за обяснение. И обяснението дошло. Било ехото от Големия взрив.

— Как така ехо? — учуди се студентът с очилата. — Доколкото знам, в пространството няма звук...

— «Ехо» е само метафора, разбира се. Онова, което всъщност те доловили, било най-древната светлина, дошла до нас, светлина, която времето било преобразувало в микровълни. Нарича се фоновата космическа радиация и според термичните измервания температурата ѝ е три градуса по Келвин, много близко до предположенията, направени през 1948 г. — Махна припряно с ръка. — Вижте, никога ли не ви се е случвало да включите телевизора на честота, на която няма предаване? Какво виждате?

— Статична картина.

— Шум. Виждаме всички онези точки, които играят по екрана, и чуваме дразнещ шум, нещо като крррррр, нали? Трябва да знаете, че един процент от него се дължи на това ехо. — Роша се усмихна. — Ако някой ден гледате телевизия и ви доскучае, предлагам да включите

канал без програма, за да видите раждането на Вселената. Няма по-добро риалити шоу от това.

— А този първичен взрив, професоре, би ли могъл да бъде изразен математически?

— Да. Всъщност Пенроуз и Хокинг доказали поредица от теореми, с които демонстрирали, че Големият взрив е бил неизбежен. — Махна към дъската. — В някой от следващите часове ще се запознаем с тези теореми.

— Но, господин професоре, обяснете ни малко по-подробно какво точно е станало след Големия взрив. Звезди ли са се образували?

— Всичко станало някъде преди десет или двадесет милиарда години, навярно преди петнадесет милиарда години. Енергията е била съсредоточена в една точка и се пръснала след чудовищна експлозия.

Обърна се към дъската и надраска набързо прословутото уравнение на Айнщайн.

$$E = mc^2$$

— Както се вижда от това уравнение, енергията е равна на масата, умножена по скоростта на светлината на квадрат. Онова, което е станало, е именно трансформирането на енергията в материя. В първия миг се появило пространството, което веднага се разширило. В този начален миг се появила една суперсила и всички закони. Температурата била неимоверно висока, няколко десетки хиляди милиони градуса. Суперсилата се разделила на различни сили. Започнали първите ядрени реакции, които създали ядрата на по-леките елементи като водород и хелий и малко литий. За три минути била сътворена деветдесет и осем процента от материята, която съществува или някога ще съществува.

— Атомите, които са част от нашето тяло, са възникнали в този момент, така ли?

— Да. Деветдесет и осем процента от материята, която съществува, била образувана след енергийното изригване, наречено Големия взрив. Това означава, че почти всички атоми, които се намират в нашето тяло, вече са преминали през различни звезди и са изграждали хиляди организми, преди да достигнат до нас. А според изчисленията всеки един от нас притежава поне един милион атоми,

които вече са принадлежали на някого, живял преди много време. — Повдигна вежди. — Това означава, скъпи мои, че всеки един от нас има много атоми, които вече са били в телата на Авраам, Моисей, Исус Христос, Буда или Мохамед.

В залата се надигна глъч.

— Но нека се върнем на Големия взрив — каза Луиш Роша, опитвайки се да надвика смаяните възклицания на студентите. — След първоначалното избухване Вселената започнала автоматично да се организира в структури, следвайки създадените още в първите мигове закони. С времето температурите спаднали до критична точка, в която суперсилата се разпаднала на четири сили: първо силата на гравитацията, после силното ядрено взаимодействие, електромагнитната сила и слабото ядрено взаимодействие. Гравитационната сила организираща материята в определени групи. След двеста милиони години грейнали първите звезди. Родили се планетарните системи, галактиките и галактическите купове. Планетите били отначало малки нажежени тела, които кръжали в орбита около звездите като малки звезди. Тези тела изстинали до точката, в която се превърнали в твърди тела, както станало със Земята. — Роша разтвори ръце и се усмихна. — И ето ни нас.

— Господин професоре, вие казахте преди малко, че планетите приличали на малки звезди, които се превърнали в твърди тела. Това означава ли, че и Слънцето ще се превърне в твърдо тяло?

Луиш Роша се намръщи.

— О, не ми разваляйте предобеда, като ме карате да мисля за това.

Аудиторията се разсмя.

— Но ще се случи, нали? — настоя студентката.

— Нали виждате колко е приятно да си говорим за раждането? Всеки се радва на новородените. — Махна с ръка. — Но да говорим сега за смъртта... хм, това вече е друг въпрос. Всъщност първо ще загине Земята, после Слънцето, после Галактиката и накрая Вселената. Тази последователност е неизбежна според Втория закон на термодинамиката. Вселената върви към пълна ентропия. — Направи театрален жест. — Всичко, което се ражда, умира. Кое то ни препраща направо от точка Алфа към точка Омега.

— Краят на Вселената.

— Да, краят на Вселената. — Професорът вдигна два пръста пред студентите. — Всичко ни води до мисълта, че пред нас има две възможности.

Обърна се към дъската и написа нещо на английски.

1- Big Freeze

— Първата е така наречената Топлинна смърт. Отнася се за последното следствие от Втория закон на термодинамиката. С нарастването на ентропията светлината постепенно ще започне да гасне, докато се установи еднаква температура навсякъде, превръщайки Вселената в огромно и ледено галактическо гробище.

— Няма да се случи утре, нали? — пошегува се студент.

Смях в аулата.

— Според пресмятанията ще стане най-рано след около сто милиарда години. Знаем, че тези стойности са прекалено големи, за да ви говорят нещо, затова е по-добре да ви представя нещата разбираемо. Да си представим, че Вселената е човек, който ще умре на сто и двадесет години. Слънцето се е появило, когато е бил на десет години, а сега той е на петнадесет години. Това означава, че му остават още сто и пет години живот. Не е толкова зле, нали?

Аудиторията, изглежда, се съгласи с това и Луиш Роша се обърна към дъската.

— Добре, нека да видим сега и втория сценарий за точката Омега.

Нахвърли с черния маркер още един израз върху гладката повърхност на дъската.

2- Big Crunch

— Втората възможност е Големият срив — съобщи той и впери поглед в студентите. — Разширяването на Вселената затихва и идва момент, когато започва обратният процес. — Изви ръце, сякаш обгръщаше гигантски балон, който започва да се свива. — В резултат на силата на гравитацията пространството, времето и материята ще се устремят към един и същи фокус, докато се слоят в безкрайно малка

енергийна точка. — Дланите на ръцете му се събраха. — Големият срыв, или ако щете, Големият взрив с обратен знак.

— Като балон, който се издува и спада?

— Правилно. Свиването, обаче, не се дължи на някакво изпразване, а по-скоро на въздействието на гравитацията. — Луиш Роша пхна ръка в джоба и извади една монета. — Като тази монета, виждате ли я? — Хвърли монетата във въздуха, монетата излетя на метър височина и отново тупна в ръката му. — Видяхте ли? Монетата литна нагоре, спря възхода си и слезе, връщайки се в изходна позиция. Първо преодоля гравитацията, а после сама бе надвита от нея.

Един студент вдигна ръка и професорът му кимна да говори.

— Професоре, кой от тези сценарии за гибелта на Вселената е по-вероятен?

Луиш Роша посочи с маркера първата точка.

— Астрофизиците са по-склонни да предположат, че това е Топлинната смърт.

— Защо?

— Поради две причини. И двете са формулирани в резултат на астрономически наблюдения. Първо, Големият срыв изисква много повече материя от тази, която наблюдаваме във Вселената. Откритата материя не достига, за да се осъществи подобно свиване на Вселената под въздействието на гравитацията. За да разрешат този проблем, учените издигнаха хипотезата за съществуването на тъмна материя, тоест материя, която остава невидима за нашите очи. Тази тъмна материя вероятно представлява деветдесет процента от съществуващата материя във Вселената. Проблемът е, че е трудно да се открие. Освен това, ако тя наистина съществува, нима би била в достатъчно количество, за да спре разширяването? — Сви рамене. — На второ място, Топлинната смърт изглежда по-вероятна от гледна точка на новите наблюдения във връзка с разширяването на Вселената. През 1998 г. науката откри, че скоростта, с която галактиките се отдалечават, нараства. Повтарям, нараства. Навярно това се дължи на една нова сила, непозната досега, предсказана от Айнщайн, така наречената «антигравитация». Но Големият срыв изисква скоростта на експанзията да намалее до абсолютен застой, за да започне процес на свиване, нали? А след като скоростта на разширяване на Вселената

нараства, то заключението може да бъде само едно. — Изглежда групата студенти. — Някой може ли да ми каже какво е това заключение?

Студентът с очилата вдигна ръка.

— Вселената върви към Топлинна смърт.

Професорът разтвори ръце и се усмихна.

— Бинго.

XXVI

Студентите се отправиха към вратата, напускайки амфитеатъра като буен поток, който се оттича през тясно ждрело, а Томаш тръгна към дъното на залата и застана там, подобно на страж, бдящ над пълноводен бързей. Луиш Роша прибираше записките си и отговаряше на въпросите на студентите. Дори след като професорът по астрофизика излезе от залата и свърна по коридора, студентите продължаваха да го следват. Томаш също го последва и веднага след като последният студент се отдръпна, с бърза крачка настигна колегата си.

— Професор Роша?

Луиш обърна глава и го изгледа. По израза на лицето му можеше да се съди, че бърка непознатия с някой от студентите си.

— Да?

Томаш протегна ръка.

— Добро утро. Аз съм Томаш Нороня, професор по история от Нов лисабонски университет и син на Мануел Нороня, който преподава математика тук, в Коимбра.

Луиш Роша повдигна вежди.

— А! Професор Мануел Нороня! Познавам го много добре. — Стисна ръката на Томаш. — Как е баща ви?

— За жалост не е много добре. Здравословен проблем. Но мисля, че се справя добре.

Професорът по астрофизика поклати разбиращо глава.

— Да, знам — въздъхна той. — Сякаш някой е омагьосал Университета в Коимбра. Първо научих за изчезването на професор Сиза. Почти веднага след това дойде новината, че баща ви няма да преподава повече поради... мм... поради заболяване. — Махна безпомощно с ръце. — Виждате ли? Университетът загуби наведнъж двама от най-добрите си учени. Това е... не знам как да го кажа... това е катастрофа.

— Да, наистина. Това е сериозен проблем.

— Катастрофа — повтори Луиш.

Излязоха на улицата. Професорът по физика се озърташе на всички страни. Обърна се и впери поглед в голямата правоъгълна сграда на Физическия факултет — с каменните статуи пред входа и огромен портрет на Айнщайн на външната стена.

— Извинете — промърмори физикът. — Що за глупост направих, толкова съм разсеян.

Върнаха се в сградата и се изкачиха по едно стълбище, което водеше към професорските кабинети. Вървейки до Луиш Роша, Томаш се опита да изрази съчувствие за нещастията, които се бяха стоварили върху Университета в Коимбра и да прехвърли разговора върху обичайните теми за нивото на образованието в страната.

В малкия и разхвърлян кабинет на колегата си Томаш се възползва от една пауза и пристъпи направо към темата, която го беше довела тук.

— Вижте, професоре, тук съм заради един деликатен въпрос.

— Нещо с баща ви ли?

— Не. Свързано е с вашия колега, ръководителя на катедрата.

Луиш Роша се учуди.

— Моят професор ли?

— Да. Професор Сиза.

— За мен той е не само наставник и ръководител на катедра, чувствам го като втори баща. — Гласът му почти секна. — Още ми е трудно да повярвам, че е изчезнал.

— Точно за това бих искал да поговорим.

— Какво искате да знаете?

— Всичко, което би ми помогнало да го издиря.

Физикът го погледна смаян.

— Вие се опитвате да го издирите?

— Да, свързаха се с мен, за да помогна при разследването.

— От следствения отдел ли?

— Ами... не точно от следствения.

— От Пи Ес Пи^[1] ли?

— Също не.

Луиш Роша изглеждаше объркан.

— Тогава кой?

— Една... международна служба.

— Интерпол?

— Да — излъга Томаш, за да успокои измъчения си от разпити събеседник. Немислимо беше да спомене ЦРУ, но Интерпол щеше да свърши работа. — Помолиха ме да помогна при разследването.

— Защо Интерпол?

— Защото изглежда, че в изчезването на професор Сиза са намесени международни интереси.

— Какви интереси?

— Опасявам се, че нямам право да ви разкрия какво знам по въпроса. Както разбирате, това би компрометирало разследването.

Луиш Роша потри замислено брадичката си.

— Споменахте, че сте професор по история, нали?

— Да, така е.

— Тогава защо Интерпол прибягва до вашите услуги?

— Дойдоха да говорят с мен, защото съм криптоаналитик и защото са били открити шифри, които биха могли да ни отведат до професор Сиза.

— Наистина ли? — Луиш изглеждаше дълбоко заинтригуван от разкритията. — И какви са тези шифри?

— Не мога да ви кажа — отвърна Томаш. Не му беше приятно да лъже по такъв безочлив начин, затова реши да отклони разговора и да премине направо на въпроса, който го интересуваше. — Вижте, можете ли да ми помогнете, или не?

— Разбира се, че мога — възкликна физикът. — Какво искате да знаете?

— Искам да знам върху какви проекти е работил професор Сиза.

Луиш Роша се изправи, загледа се в сградите, които се виждаха през прозореца на кабинета, и въздъхна. Седна пред бюрото си, прибра записките си в папка и я сложи в чекмеджето. После се облегна назад и се вгледа в Томаш.

— Не сте ли гладен?

Ресторантът на хотел «Астория» беше почти празен, навярно защото още беше рано. Дневната светлина струеше жива и топла през широките прозорци, внасяйки радост в потъналия в леност салон, чийто паркет, изтрит след толкова вечеринки и танци през годините от

1930-а до днес, явно се нуждаеше от подмяна. Мондего влачеше лениво води отвъд редицата от липи и оживената улица, по която минувачите крачеха ведро и спокойно, като хора, живеещи на хвърлей от провинцията.

В хотела цареше ретроатмосфера — архитектурата в стил *бел епок* придаваше на това място специфично излъчване, което пренасяше Томаш осемдесет години назад във времето, в началото на ХХ век. Усецането беше невероятно приятно. Като историк имаше нужда да вдъхва старинния аромат на времето, да усеща как историята го обгръща отвсякъде, да се промъкне в истинските времеви капсули, каквито бяха сградите с минало.

За обяд си поръчаха патешко *магре*^[2] с мед и портокал. Може би една *шанфана*^[3] би била по-подходяща, помисли си Томаш, все пак бяха в Коимбра, но от друга страна, ястието беше доста тежко.

— Е, разказвайте сега — възкликна историкът, след като приключиха с обичайните общи фрази. — С какво се занимаваше професор Сиза?

Луиш Роша си взе филийка хляб и я намаза с пастет, който изглеждаше много апетитно.

— Скъпи професор Нороня — каза той, докато хапваше от филийката. — Убеден съм, че сте чели предговора към второто издание на *Критика на чистия разум* от Кант. Чели сте го, нали?

Томаш се сепна.

— Предговора на третото издание на... *Критиката на...*

— Второто издание — поправи го Луиш. — Предговора на второто издание.

— Чел съм *Критика на чистия разум*, разбира се, но що се отнася до предговора на това издание, трябва да си призная, че не си го спомням.

— Знаете ли защо е важен?

— Нямам ни най-малка представа.

Физикът намаза обилно още една филия с патешки пастет. Томаш си помисли, че неговият събеседник действително е голям лакомник, което обясняваше щедрата заобленост в коремната област.

— В предговора към второто издание на *Критика на чистия разум* Кант установява границите на науката — каза Роша, дъвчейки поредната вкусна филийка. — Той стигнал до заключението, че

съществуват три основни въпроса на метафизиката, които науката никога няма да може да разреши. Бог, свобода и безсмъртие.

— Нима?

— Кант смятал, че учените никога няма да могат да докажат съществуването на Бог, да определят дали разполагаме със свобода на волята и да установят какво става след смъртта. Тези въпроси според него не принадлежат на физиката, а на метафизиката. Стоят отвъд доказателствата.

Томаш поклати замислено глава.

— Струва ми се основателно.

— Така мислят повечето простосмъртни — отривисто изрече Луиш Роша. — Но не и професор Сиза.

Историкът го погледна заинтригуван.

— И защо?

— Защото професор Сиза вярваше, че е възможно да се намери доказателство и за метафизичните въпроси.

— Наистина ли?

— Професор Сиза вярваше, че е възможно да се докаже научно съществуването на Бог, да се разрешат въпросите за свободната воля и безсмъртието. Всъщност той смяташе, че тези въпроси са взаимносвързани.

Томаш се размърда на стола, опитвайки се да осмисли чутото.

— Намеквате, че научната работа на професор Сиза е била свързана с проблема за съществуването на Бог?

— Не, не намеквам.

— Добре, продължавайте.

— Аз го твърдя.

Настъпи тишина. Томаш се колебаеше как да реагира.

— Простете невежеството ми — каза историкът, — но нима е възможно да се докаже съществуването на Бог?

— Според Кант е невъзможно.

— Но според професор Сиза е възможно, така ли?

— Да.

— Защо?

— Всичко зависи от това какво разбираме под Бог.

— Какво искате да кажете с това?

Луиш Роша въздъхна.

— Вижте, какво е Бог за вас?

— Ами... не знам, той е нещо висше, той е Създателят.

— Не е кой знае какво определение, а?

— Не е — съгласи се Томаш, прихвайки. — Може би вие ще ми кажете. Какво е Бог?

— Добре, това е нашият първи въпрос. Какво е Бог? — Луиш Роша разтвори ръце. — Ако търсим стар и брадат патриарх, който не отделя поглед от Земята, загрижен за това какво върши и мисли всеки един от нас... е, не бива да очакваме, че може да се докаже съществуването на подобна личност. Такъв Бог не съществува. Това е само един антропоморфен образ, който ни помага да си представим нещо, което е над нас. Тоест, изградили сме си представа за Бог като патерналистична фигура. Имаме нужда от някого, който да ни закриля, да ни пази от злото, да ни подслони в защитна черупка, да ни утеши в труден час, да ни помогне да приемем неприемливото, да разберем неразбираемото, да посрещнем ужасното. Този някой е Бог. — Посочи към тавана. — Мислим си, че има Някой там горе, който непрекъснато мисли за нас, Някой, към когото се обръщаме, когато сме в беда и търсим упование, Някой, който ни наблюдава и защитава, и... ето ти го Бог.

— Но ако Бог не съществува, за какво всъщност говорим?

— Не казвам, че Бог не съществува — поправи го физикът.

— Така ли?

— Казах, че не съществува този антропоморфен Бог, който сме свикнали да си представяме и чийто образ сме наследили от юдейско-християнската традиция.

— Хм — прошепна Томаш. — Искате да кажете, че не съществува онзи Бог от Библията?

— Но кой всъщност е библейският Бог? Онзи, който изисква от Авраам да убие сина си, за да се увери дали патриархът Му е верен? Онзи, който е обрекъл човечеството на страдания заради това, че Адам изял ябълката? Нима някой със здрав разум би повярвал в такъв жесток и своенравен Бог? Разбира се, че такъв Бог не съществува.

— Но тогава какъв Бог съществува?

— Професор Сиза вярваше, че Бог е във всичко, което ни заобикаля. Не като стояща над нас институция, която ни наблюдава и закриля, както е според каноните на юдейско-християнската традиция,

а като съзидателен, съвършен, вездесъщ интелект, може би аморален, с който се сблъскваме на всяка крачка, който е във всеки поглед и всеки дъх, в космоса и атомите, който всичко обединява и на всичко дава смисъл.

— Разбирам — съгласи се Томаш. — И той е вярвал, че е възможно да се докаже съществуването на един такъв Бог?

— Да.

— Откога?

— Откакто го познавам. Мисля, че е стигнал до това убеждение, докато е бил на стаж в Принстън.

— А как би могло да се докаже, че Бог съществува?

Луиш Роша се усмихна.

— За това, драги мой, ще трябва да попитате самия професор Сиза, не смятате ли?

— И все пак, позволете да ви попитам, вярвате ли, че е възможно да се намери доказателство за съществуването на Бог?

— Зависи.

— Зависи от какво?

— Зависи от това какво определяте като доказателство.

— Бихте ли пояснили?

Физикът си намаза трета филия хляб.

— Вижте, професор Нороня. Какво представлява научният метод?

— Ами, да кажем, процес на събиране на информация за природата.

— Би могло да се приеме за дефиниция — допусна Луиш Роша.

— Но аз ще ви предложа друга.

— Да?

— Научният метод е диалог между човека и природата. Чрез научния метод човекът задава въпроси на природата и получава отговори. Тайната се крие в начина, по който човекът формулира въпросите и интерпретира отговорите. Не всеки може да разпитва природата и да проумява онова, което тя му казва. Нужни са опит, проникателност и остър ум, за да се схванат нюансите в отговорите. Разбирате ли?

— Да.

— Искам да кажа, че проблемът за съществуването или несъществуването на Бога се интерпретира различно, в зависимост от начина, по който задаваме въпросите, и от способността ни да разбираме отговорите. Вторият закон на термодинамиката например е изведен в резултат на въпросите, отправени към природата чрез опитите върху топлината. Природата е отговорила, показвайки, че енергията преминава от топло към студено и никога в обратна посока и че преобразуването на енергията между две тела води винаги до загуби. Същото е и с въпроса за Бога. Трябва да знаем какви въпроси да зададем и как да ги зададем, а после да сме достатъчно интелигентни да изтълкуваме отговорите, които ще получим. Затова, когато говорим за доказателство за съществуването на Бога, трябва много да внимаваме. Ако някой си мисли, че ще види Господ на DVD как наблюдава Вселената със скрижалите със закони в една ръка, а с другата поглажда бялата си брада, той дълбоко се лъже. Никога няма да намерим подобен образ, защото такъв Бог не съществува. Но ако говорим за определени отговори на природата на специфични въпроси... е, това вече е друго нещо.

— За какви въпроси говорите?

— Ами за някои логически умозаклучения, да кажем.

Томаш поклати глава.

— Не разбирам.

— Вижте проблема за Големия взрив, за който говорих днес по време на лекцията.

— Да, и каква е връзката?

— Каква е връзката? Нима не е очевидно? Вижте, щом е имало Голям взрив, това предполага, че Вселената е била създадена. А подобно съждение води до големи последствия, не смятате ли?

— Например?

— Въпросът за Творението преpraща към въпроса за Твореца. Кой е създал Творението?

— Но нима не може да се говори за естествени причини?

— Разбира се. Ние говорим за един естествен проблем. — Допря показалец до челото. — Запомнете, професор Нороня. Господ е естествен проблем. Приказките за свръхестественото, за чудесата, за вълшебствата, са просто измислици. Ако съществува, Бог е Вселената. Разбирате ли? Сътворението на Вселената не е изкуствен процес, а

естествен, в съзвучие със специфични закони и с определени универсални константи. Но ние се връщаме на същия въпрос. Кой е измислил законите на Вселената? Кой е определил универсалните константи? Кой е вдъхнал живот на Вселената? — Чукна по масата. — Ето това, драги ми професор Нороня, са основните въпроси на логиката. Творението препраща към Твореца.

— Искате да кажете, че с помощта на логиката бихме могли да докажем съществуването на Бога?

Луиш Роша се намръщи.

— Не, съвсем не. Логиката не може да ни даде каквото и да било доказателство. Но тя ни дава насочващи идеи. — Наведе се над масата. — Трябва да разберете, че ако Бог съществува, той ни показва само част от Своето съществуване и изкусно крие крайното доказателство. Нали познавате Теоремите за непълнота?

— Да.

— Теоремите за непълнота твърдят, че съществуват верни твърдения, които не могат да бъдат доказани в рамките на една логическа система. Това са послания с дълбок мистичен смисъл. Сякаш Бог, ако съществува, ни казва: математиката е моето проявление, математиката е моят език, но няма да ви дам доказателство, че е така. — Взе си още една филийка хляб. — Имаме и Принципа на неопределеността. Според него никога не бихме могли едновременно да определим с точност положението и скоростта на една частица. Сякаш Бог ни казва: поведението на микрочастиците е детерминирано. Аз предопределих цялото минало и бъдеще, но няма да ви дам последното доказателство, че е така.

— Разбирам.

— Търсенето на Бога наподобява търсенето на истината в твърденията на една логическа система или детерминираното поведение на частиците. Никога няма да получим последното доказателство за съществуването на Господ, така както и никога няма да стигнем до последното доказателство, че недоказуемите твърдения в една логическа система са верни или че поведението на частиците е детерминирано. Но ние все пак знаем, че следствията от тези твърдения са реални и че микрочастиците следват определен модел на поведение. Онова, което ни е забранено, е да стигнем до последното доказателство, а не до потвържденията, че фактически е така.

— Тогава кои са потвържденията за съществуването на Бога?

— В областта на логиката най-интересното потвърждение е било представено от Платон и Аристотел, доразвито е по-късно от Свети Тома Аквински и придобива завършен вид при Лайбниц. Става въпрос за каузалния аргумент. Основната идея е лесна за формулиране. Знаем от физиката и нашия ежедневен опит, че всички събития си имат причина, а техните следствия стават причина за други събития в един безкраен домино ефект. Нека си представим, че търсим причините за всички отминали събития. Но щом като Вселената е имала своето начало, това означава, че и този верижен процес също е имал своето начало, нали? И така, от причина на причина стигаме до момента на създаването на Вселената, онова, което днес наричаме Големия взрив. Коя е била най-първата от всички първопричини? Кое е задвижило машината? Коя е причината за Големия взрив?

Томаш изглеждаше объркан.

— Но вие, струва ми се, отговорихте на този въпрос по време на лекцията. Казахте, че след като времето не е съществувало, не е могло да има причини, предхождащи Големия взрив.

— Така е — съгласи се ученият. — Виждам, че внимателно сте слушали лекцията. — Усмихна се. — Но бих искал да ви кажа, че това е начинът, по който ние, учените, заобикаляме този неудобен въпрос. В действителност всичко сочи, че е имало Голям взрив. А щом го е имало, нещо го е предизвикало. И отново се връщаме на същото място. Коя е първопричината?

— Господ?

Луиш Роша се усмихна.

— Това е една възможност — прошепна той. — Обективно погледнато, хипотезата за една вечна Вселена изключва Господ. Вселената винаги е съществувала, няма цел, тя е. Просто я има. В една вечна Вселена, без начало и край, доминото от причини е безкрайно, няма нито първа, нито последна причина. — Вдигна пръст. — Но Сътворението ни препраща към първопричината. Нещо повече, ако има Сътворение, има и Творец. Оттук и въпросът: кой е задвижил машината?

— Вече видях, че отговорът е Бог.

— Повтарям — това е само една възможност. Този аргумент не представлява доказателство, а само насока. Все пак, може и да

съществува някакъв механизъм, все още неизвестен, който би могъл да разреши този въпрос, нали? Трябва да внимаваме, когато се позоваваме на «Бог на белите полета», за да не изпадаме в положението на вечно призоваващи Господа всеки път, когато нямаме отговор на въпрос, който в крайна сметка си има някакво обяснение. И като казвам това, отново ще подчертая, че Сътворението ни препраща към Твореца. Каквото и да правим, въпросът неизбежно опира до преломния момент. — Поклати глава. — От друга страна, ако поставим Бог в уравнението, приемайки, че той е в основата на Сътворението, веднага ще се сблъскаме с нови проблеми, нали така?

— Като например?

— Ами... преди всичко къде е бил Бог преди Големия взрив. Вторият проблем е каква е причината за божие съществуване. Тоест, щом всяко нещо си има причина, значи и Бог си има своята.

— Значи, няма първопричина...

— А може и да има, кой знае? Ние, физиците, наричаме Големия взрив сингулярност. В този смисъл бихме могли да кажем, че Бог е сингулярност.

Томаш прокара ръка по косата си.

— Този аргумент изглежда интересен, но не е окончателен, нали?

— Не — съгласи се физикът. — Не е окончателен. Но има и един друг аргумент, който като че ли е по-убедителен. Философите го наричат с различни имена, но професор Сиза го наричаше... момент... ах, да! Наричаше го «интенционален аргумент».

— Интенционален ли?

— Точно така. Въпросът, както се досещате, има чисто субективен характер, що се касае до тълкуването. С други думи, някой може да направи нещо с определено намерение, но външният наблюдател никога не би могъл да е абсолютно сигурен, че намерението е било именно такова. Може да се допусне, че намерението е било едно, но само този, който е предприел действието, знае истината. — Махна към Томаш. — Ако вие обърнете сега тази маса, аз мога да тълкувам това действие от гледна точка на това дали сте го направили нарочно, или не. Може да сте го направили нарочно, а после да се престорите, че е било неволно. Истината е, че единствено вие можете да бъдете абсолютно сигурен относно намерението си, а аз винаги ще имам някакво субективно убеждение, нали?

— Да — каза Томаш. — Но какво целите с това?

— Искам да стигна до въпроса: с какво намерение е сътворена Вселената?

Луиш впери поглед в Томаш.

— Какво не бих дал, за да науча отговора на този въпрос — каза историкът с усмивка.

— Ако знаех, надали щях да разговарям сега с вас — засмя се Луиш. — Но за по-изчерпателен отговор ще трябва да попитате професор Сиза.

— За съжаление в момента е невъзможно. Смятате ли, че някой би могъл да отговори на този въпрос?

Физикът си пое дълбоко дъх, претегляйки внимателно думите, които смяташе да произнесе.

— Мисля, че не е лесно да се отговори утвърдително на този въпрос, но има някои интересни доводи.

— Кажете, моля ви.

— Съществува един много силен аргумент, изтъкнат от Уилям Пейли през XIX век. — Махна към пода в ресторанта. — Представете си, че влизайки тук, се спъвам в някакъв камък, оставен на пода. Гледам го и си мисля: как, по дяволите, се е озовал този камък тук? Може на минутата да си отговоря: е, винаги е имало камък, нормално е. И щях да престана да мисля по въпроса, нали? А сега си представете, че вместо камък намеря часовник. Бих ли могъл да си отговоря по същия начин? Разбира се, че не. След като разгледам сложния механизъм на часовника, ще кажа, че е нещо, сътворено от разумно същество с определена цел. Въпросът, който си задаваме сега, е следният: защо не мога да обясня съществуването на камъка по същия начин, по който разгледах съществуването на часовника?

Въпросът остана за момент да витае във въздуха.

— Разбирам накъде биете — отбеляза Томаш.

— Като представител на разумния вид, който е измислил часовника, знам намерението, което е предхождало създаването му. Но нямам нищо общо със създаването на камъка и затова не съм убеден в намерението, предхождащо неговото сътворяване. Но бих могъл да допусна, че е имало някакво намерение. Все пак, който и да е, дори никога преди това да не е виждал часовник, лесно ще заключи, че става въпрос за продукт на разумно същество, нали?

— Вижте — опита се да се аргументира Томаш. — Ние говорим за различни неща.

— А дали са различни?

— Разбира се, че са различни. Да не би да сравнявате сложността на един часовник с тази на камъка?

Луиш поклати глава.

— Вие не ме разбрахте.

— Тогава ми разяснете.

Физикът направи широк жест с ръка, обхващайки всичко наоколо.

— Вижте онова, което ни заобикаля. — Погледът му обходи салона на ресторанта и се устреми към небето и зелените корони на липите отвъд прозорците. — Забелязали ли сте колко е сложна Вселената? Замисляли ли сте се колко свършено изпипана трябва да е всяка подробност, за да функционира една звездна система? Или да се свържат атомите? Или да се създаде живот? — Махна към тихите води на Мондего, чиято огледална повърхност блестеше до крайбрежния булевард като паралелна улица. — Или да може тази река да тече по този начин? Нима не мислите, че това е безкрайно по-сложно и умно от механизма на един прост часовник?

Томаш остана вгледан в събеседника си.

— Наистина...

— Щом нещо толкова просто като часовника е създадено от разумно същество и в него е вложен определен замисъл, какво да кажем за Вселената? Щом някой, който никога преди не е виждал часовник, може да разбере от пръв поглед, че той е сътворен от разумно същество, защо и ние, осъзнавайки величието и невероятната сложност на Вселената, да не можем да стигнем до същото заключение?

— Разбирам.

— Ето, на това се основава интенционалният аргумент. Щом всичко онова, което ни заобикаля, носи в себе си някаква цел и разумна мисъл, защо да не допуснем, че и самото Сътворение има някаква цел? След като нещата ни разкриват своята разумност, защо не допуснем, че някакъв разум стои зад всички тези творения?

— Но къде е този разум?

— А къде е създателят на часовника? Това, че съм видял часовник, не означава, че ще срещна и създателя му, нали? Но въпреки това нито за момент не съм се съмнявал, че часовникът е направен от разумно същество. Същото е и с Вселената. Може никога да не опозная разума, който я е създал, но достатъчно е да се огледам наоколо, за да разбера, че е разумно творение.

— Разбрах.

— Но ако наистина е разумно творение, а всичко сочи, че е така, тогава възниква въпросът дали го изучаваме по най-добрия начин?

— Какво искате да кажете с това?

Луиш Роша посочи собственото си тяло.

— Помислете за живите същества. Какво представлява един жив организъм?

— Информационна структура — отговори Томаш, цитирайки баща си.

— Точно така, информационна структура. Но онова, което изгражда тази информационна структура, са атомите, нали така? Атомите изграждат молекулата. Молекулите изграждат клетката. Клетките изграждат органите. А органите изграждат живия организъм. С това не искам да кажа, че живото същество е обикновен набор на атоми, молекули или клетки. Вярно е, че всяко живо същество има трилиони атоми, билиони молекули, милиони клетки, но който и да било анализ, ограничаващ се само с тези данни, макар и верен, ще бъде непълен, не смятате ли?

— Разбира се.

— Животът може да се опише в два плана. Единият е редуccionистки и описва атомите, молекулите, клетките, цялата механика на живота. Другият е семантичен. Животът е информационна структура, която съществува с определена цел и при която общото е повече, отколкото сборът на частите. Цялото дори не осъзнава съществуването и функционирането на всяка съставна част. В семантичен план аз, като разумно същество, обсъждам с вас съществуването на Бога; редуccionисткият подход държи сметка за това, че клетките получават кислород от артериите. Аз дори не осъзнавам онова, което се случва в тялото ми в момента, тъй като това са две различни равнища на съществуване. — Вгледа се в Томаш. — Следите ли мисълта ми?

— Да.

— И така, онова, което искам да ви кажа, е, че тези два плана се откриват във всичко. Например аз бих могъл да направя редуccionистки анализ на книгата «Война и мир», нали така? Достатъчно е да проуча мастилото, използвано в определен екземпляр, вида хартия, начина, по който мастило и хартия са произведени, дали съществуват, или не въглеродни атоми в съответния екземпляр... въобще, мога да си изследвам куп редуccionистки аспекти. Но нито един от тези аспекти няма истински да ми разкрие какво всъщност е «Война и мир», нали? За да науча това, не мога да се огранича само с редуccionистки анализ. — Усмихна се. — Трябва да направя семантичен анализ.

— Разбирам.

— С музиката е същото. Мога да изследвам *Всичко, от което се нуждаеш е любов* на Бийтълс с редуccionистки методи. Ще изследвам звука на ударните инструменти на Ринго Стар, вибрациите на гласните струни на Джон Ленън и Пол Маккартни, трептенето на молекулите на въздуха при излъчването на звуци от китарата на Джордж Харисън, но нито едно от тези неща няма истински да ми разкрие какво представлява тази песен, нали? За да я разбера, ще трябва да я изследвам на семантично ниво.

— Разбира се.

— Всъщност, то е като компютъра. Има хардуер и софтуер. Редуccionисткият подход се занимава с *хардуера*, а семантичният със *софтуера*.

— Това ми се струва очевидно.

— Щом това ви се струва очевидно, ще ви задам един въпрос.

— Слушам ви.

— Когато изследвам Вселената с цел да опозная изграждащата я материя, състава ѝ, силите ѝ, законите ѝ, какъв тип анализ правя?

— Не разбирам въпроса...

— Онова, което искам да знам, е дали анализът е редуccionистки, или е семантичен.

Томаш се замисли за миг над въпроса.

— Ами... мм... струва ми се, че е редуccionистки.

Усмивката на Луиш Роша се разля по цялото му лице.

— Това пък ни отвежда към следващия въпрос: дали е възможно да се направи семантичен анализ на Вселената?

— Семантичен анализ на Вселената?

— Да, семантичен. Щом мога да направя семантичен анализ на нещо толкова просто като *Война и мир* или *Всичко, от което се нуждаеш, е любов*, защо да не мога да направя и семантичен анализ на нещо толкова богато и сложно като Вселената?

— Ами...

— Ако изследването на печатарското мастило и вида на хартията на един екземпляр от *Война и мир* е абсолютно ограничена и редуционистка форма на анализ на книгата, защо, по дяволите, ми е да изучавам атомите и силите, съществуващи в Космоса, след като такъв анализ би бил незадоволително опознаване на Вселената? Нима няма семантика във Вселената? Нима не би могло да се открие някакво послание, съществуващо отвъд атомите? Каква е функцията на Вселената? Защо съществува? — Въздъхна. — Ето, върху този въпрос се работи днес в областта на математиката и физиката. Ние, учените, сме обсебени от мисълта да изучаваме печатарското мастило и хартията, от които е изградена вселената. Но дали едно такова изследване наистина ще ни отведе до самата същност на Вселената? Не трябва ли да я разглеждаме и в семантичен план? Не трябва ли да чуем музиката ѝ и да проумеем поезията ѝ? Дали като мислим за Вселената, не се ограничаваме единствено с *хардуера*, пренебрегвайки нещо толкова важно като *софтуера*? — Въздъхна. — Ето въпросите, които насочваха работата на професор Сиза през тези години. Той се мъчеше да разбере каква е семантиката на Вселената. Искаше да опознае *софтуера*, програмиран в *хардуера* на Космоса.

— Разбирам — каза Томаш. — Но как бихме могли да изследваме софтуера на Вселената?

— Е, за това трябва да попитате професор Сиза, разбира се — отвърна Луиш. — Но мисля, че отговорът на този въпрос зависи от отговора на един друг въпрос, много лесен за формулиране: онова, което виждаме около себе си, както в микрокосмоса, така и в макрокосмоса, дали е творението, или е самият творец?

— Как така?

Физикът показва дланта на лявата си ръка.

— Когато гледаме ръката ми, дали виждаме нещо, сътворено от мен, или част от мен? — Огледа се наоколо. — Когато гледаме Вселената, дали виждаме нещо, сътворено от Бога, или виждаме част от Бога?

— Вие как мислите?

— Не говорим за мен. Но професор Сиза смяташе, че всичко е част от Бога. Ако той е прав, когато стигнем до Единната теория на всичко, ще можем принципно да опишем Бога.

— Така ли смятате?

— Нали точно това се опитват да направят физиците? Да създадат една Теория на всичко. Макар че аз лично смятам това за невъзможно.

— Защо?

— Заради Теоремите за непълнота. Тези теореми и Принципът на неопределеността показват, че никога няма да можем да затворим кръга. Винаги ще се изправяме пред тайнствената завеса накрая.

— Тогава защо продължават да се занимават с тази теория?

— Защото не всички са съгласни с мен. Има хора, които смятат за възможно изграждането на Теория на всичко. Има и такива, които дори смятат, че е възможно да се стигне до някакво основополагащо уравнение.

— Основополагащо уравнение ли? Какво означава това?

— Това е Светият граал на математиката и физиката. Формулирането на уравнение, което да съдържа в себе си цялата структура на Вселената.

— Възможно ли е това?

— Може би, не знам — отвърна Луиш, свивайки рамене. — Знаете ли, все повече расте убеждението, че днешното изобилие от закони и действащи сили във Вселената се дължи на факта, че се намираме в стадий на ниска температура. Според много показатели, когато температурата се покачва над определено ниво, силите се обединяват. Например дълго време е съществувало убеждението, че има четири основни сили във Вселената: силата на гравитацията, електромагнитната сила, силните ядрени взаимодействия и слабите ядрени взаимодействия. Но вече е установено, че всъщност силите са три, тъй като електромагнитната и слабата сила фактически представляват една и съща сила, която днес наричаме електрослабо

взаимодействие. Други смятат, че силното взаимодействие е едно от лицата на електрослабото взаимодействие. Ако е така, остава да обединим тези три сили със силата на гравитацията, за да постигнем една-единствена сила. Много физици вярват, че при Големия взрив, под въздействието на извънредно високите температури, всички сили са били свързани в една-единствена суперсила, която би могла да се опише с обикновено математическо уравнение. — Луиш се наведе над масата. — И така, като говорим за суперсила, какъв образ изплува веднага в съзнанието ни?

— На Бог?

Физикът се усмихна.

— Учените са в процес на открития, при които се установява, че с повишаването на температурата енергията се слива и сложните субатомни структури се разчупват, разкривайки прости структури. Под въздействието на силна топлина силите се опростяват и сливат в една суперсила. При тези условия е възможно да се състави едно фундаментално математическо уравнение. Уравнение, което би могло да обясни поведението и структурата на цялата материя, както и да опише всичко, което става. — Разтвори ръце, сякаш току-що беше показал някакъв магически трик. — Подобно уравнение би било основополагащата формула на Вселената.

— Основополагаща формула?

— Да — потвърди Луиш Роша. — Някои я наричат *Божията формула*.

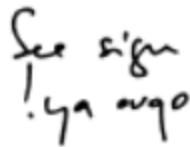
[1] Polícia de Segurança Pública (PSP) — Полиция за национална сигурност. — Б.пр. ↑

[2] Magret (фр.) — патешки гърди на скара. — Б.пр. ↑

[3] Шанфана (порт.) — типично за Коимбра и околностите ястие, приготвено от козе месо, което се задушавя с много подправки в глинен съд, като накрая се прибавят цели малки картофчета. — Б.пр. ↑

XXVII

Утринта клонеше към обяд, а Томаш навярно за двайсети път се взираше в листа и измисляше нова стратегия, за да разбие шифъра. Но загадката си оставаше непоклатима, даже му се стори, че тези тринадесет букви с удивителен знак накрая се присмиваха на усилията му.

See sign
! 42 1190

Поклати глава, погълнат от главоблъсканицата. Струваше му се очевидно, че всеки ред има отделен шифър, но изобщо не беше сигурен дали първият беше шифър. *See sign* на английски означаваше *виж знака*. Явно представляваше указание за някакъв знак, който Айнщайн беше оставил в ръкописа. Но работата беше там, че нямаше начин да провери дали наистина беше така, понеже Томаш не беше успял да прочете документа. Дали имаше някакъв таен знак, скрит в оригиналния текст?

Криптоаналитикът поклати глава.

Май беше невъзможно да узнае това, без да види ръкописа. Колкото и да мислеше, винаги стигаше до заключението, че наистина трябва да прочете документа, да потърси в него скрито упътване, да открие знака, както Айнщайн препоръчваше. *Виж знака!* Да, но кой знак?

Облегна се на стола и остави молива. Томаш въздъхна примирено и се отказа да разгадава първия ред. Нямаше достъп до ръкописа и всичките му усилия да изтълкува смисъла на тези две думи, без да има документа пред себе си, бяха обречени на провал. Надигна се, отиде до хладилника да вземе портокаловия сок и отново зае мястото си до масата в кухнята. Остро нетърпение го глождеше отвътре.

Спря погледа си върху листа и се съсредоточи върху втория ред. Ако се съди по вида му, ребусът явно беше зашифрован на принципа на субституцията. Изглеждаше очевидно, че оригиналните букви са заместени от други в определен от ключ ред. Необходимо беше да разбере какъв ключ е използвал Айнщайн при шифроването на този ред.

Препрочете няколко пъти буквите от втория ред, докато най-накрая, убеден, че наистина става въпрос за заместващ шифър, се замисли над няколко хипотези. Възможно беше да е едноазбучно заместване, което би било относително лесно за разбиване. Но ако заместването беше многоазбучно, с използването на две или повече шифрови азбуки, нещата твърде много се усложняваха. Би могло да бъде и многобуквено заместване, по схема, при която групи от букви са изцяло заместени от други групи. Или частично заместване, при което и самата шифрова азбука е шифрована.

Предчувстваше, че ще е много трудно. Все пак най-естественият избор му се струваше моноалфабетното заместване и с това убеждение реши да продължи напред. Ако системата беше такава, то субституционалният ключ не можеше да е произволно избран. Би могло да бъде например Цезарово писмо — една от най-старите шифрови системи, използвана от Юлий Цезар в дворцовите интриги и военните походи. Достатъчно беше да замени началната буква в нормалната азбука с друга и щеше да намери разрешението.

В този момент прозвуча звънецът на вратата.

Дона Граса излезе от хола, където подреждаше някои неща, и се отправи припряно към вратата.

— Голяма лудница е днес — промърмори недоволно през зъби.

Вдигна слушалката.

— Кой е? — Пауза. — Кой? — Пауза. — А, един момент. —

Погледна към сина си. — Професор Роша те търси. Чака те долу.

— О! — възкликна Томаш. — Кажу ми, че слизам.

Почти щастлив, че прекъсва изнурителната работа, която му отне цяла сутрин, без да даде какъвто и да било резултат, Томаш сгъна листа с ребуса и отиде да си вземе сакото.

Паркираха колата под сянката на един дъб. Докато излизаше от колата, Томаш се загледа в малката къща, скрита зад зида и храстите на тихия булевард «Диаш да Силва», където живееха повечето университетски преподаватели. Къщата изглеждаше приветлива, макар че очевидно се нуждаеше от ръката на градинар — растенията бяха избуяли прекалено и бяха превзели пътеката, водеща през дворчето към вратата.

— Значи това е домът на професор Сиза? — попита Томаш, оглеждайки фасадата на къщата.

— Да, тук.

Историкът изгледа колегата си.

— Не е лесно да се върне тук човек, нали?

Луиш Роша обърна очи към дома и дълбоко въздъхна.

— Как ще е лесно?

— Извинете, че ви помолих за това — каза Томаш. — Но ми се струва важно да огледам мястото, където е станало всичко.

Минаха през портичката и се отправиха към входа на къщата. Физикът извади ключ от джоба си и го вмъкна в ключалката. Миг покъсно вратата скръцна и се отвори. Кимна на Томаш да влезе и го последва.

Почти гробна тишина ги посрещна в дома. Подът на малкото антре беше покрит с теракотени плочки. Отворената врата отляво водеше към хола, а друга, отдясно, към кухнята, откъдето се дочуваше лекото бръмчене на все още включения хладилник.

— Всичко изглежда така подредено...

— Защото не сте видели кабинета — отбеляза Луиш Роша, след което мина отпред и сви по малък коридор пред хола. — Елате.

В дъното на коридора имаше три врати. Физикът отвори тази отляво, която бе опасана с полицейска лента, и му направи знак да надникне.

— По дяволите — възкликна историкът.

Море от книги, листове и папки заливаше пода в неописуем хаос, етажерките на дървените шкафове стояха почти празни — тук-там с по някое томче, устояло на урагана.

— Виждате ли? — попита физикът.

Томаш не можеше да откъсне очи от планината, образувана от книги и документи.

— Вие ли открихте тази бъркотия?

— Да — потвърди Луиш. — Бях се разбрал с професор Сиза да дойда да проверя изчисленията му за последствията от една хипотетична промяна в масата на електроните. Професорът беше пропуснал една лекция няколко дни преди това, но тогава не обърнах голямо внимание, тъй като знаех, че е малко разсеян. Но когато стигнах до портичката, веднага забелязах, че входната врата зее широко. Стори ми се необичайно. Извиках професора, но никой не отговори. Дойдох в кабинета и се сблъсках с... с това — каза, кимвайки към бъркотията. — Осъзнах, че е имало влизане с взлом, и извиках полицията.

— Хм — каза само Томаш. — И какво направиха?

— Нищо особено. Запечатаха мястото и взеха някакви проби. После идваха няколко пъти от следствената служба и задаваха въпроси, свързани най-вече с онова, което професорът е съхранявал тук. Искаха да знаят дали е имало ценни вещи. Но впоследствие въпросите станаха други и някои от тях, да си призная, бяха направо странни.

— Например?

— Искаха да знаят дали професорът е пътувал често и дали е познавал хора от Близкия изток.

— А вие? Какво отговорихте?

— Ами... мм... очевидно е, че професорът пътуваше доста. Ходеше по конференции и семинари, общуваше с други учени... нещо нормално за човек, който е посветил живота си на науката.

— А той познаваше ли хора от Близкия изток?

Луиш Роша се намръщи.

— Сигурно е познавал, не знам. Той поддържаше контакти с много хора, нали разбирате?

Томаш обърна лице и отново огледа камарата книги, пръснати по пода, сякаш бяха куп боклуци, останали след ремонт. Явно някой беше пристигнал тук и бе разхвърлял всичко, търсейки бог знае какво. Всъщност Томаш знаеше. Знаеше го Томаш Нороня, знаеше го Франк Белами и още няколко души. Крадците бяха хора на «Хизбула» и бяха търсили *Die Gottesformel*, стария ръкопис, който в крайна сметка бяха открили някъде из този кабинет.

Размърдвайки се зад Томаш, Луиш отвори средната врата.

— Ще отида до банята — каза, докато влизаше в малката стаичка с бели и сини плочки. — Вие няма да се притеснявате, нали?

Залости вратата.

Томаш погледна за последен път опустошения кабинет и се извърна. Вниманието му се насочи към третата врата по коридора, протегна ръка и я отвори. Голямото легло показваше, че това е спалнята на професор Сиза.

Воден от любопитство, Томаш влезе в полуздрачната стая и я огледа внимателно. Носеше се мирис на плесен, явно не беше проветрявано от седмици, сякаш времето беше спряло в очакване някой да върне това място към живот. Щорите бяха спуснати, създавайки усещане за спокойствие в това притихнало пространство, спотаено в полумрака. В крещящ контраст с онова, което се криеше зад съседната врата, всичко беше чисто и подредено, всеки предмет — на мястото си, всяко място — със съответната функция.

Лек пласт прах покриваше мебелите, създавайки впечатлението, че изтеклото време се измерва с натрупания прах. Историкът отвори едно чекмедже и се натъкна на връзки писма и илюстрирани картички. Взе най-горната от всички и разгледа датите: бяха от последните месеци. Предположи, че най-отгоре се намира най-скоро получената кореспонденция. Погледна писмата и се опита да разбере откъде са изпратени. Повечето като че бяха с информация от факултета, съобщения за колоквиуми, издателски каталози, молби за библиографска справка и други подобни с чисто академичен характер. Сред пликовете с писма откри и три картички, в които разсеяно се загледа. Две бяха от семейството му и почеркът издаваше женска ръка, но третата привлече вниманието му. Погледна я отпред, после отзад и усети как любопитството му нараства.

Металното изскърцване на превъртащ се ключ го накара да обърне глава към коридора. Луиш отваряше вратата на банята, за да излезе.

Томаш мушна незабелязано третата картичка в джоба на самото си и си придаде безучастно изражение.

Първото нещо, което направи Томаш, когато се върна вкъщи, беше да намери номера в паметта на мобилния си телефон и да се

обади.

— *Greg Sullivan here.*^[1] — Чу носовия глас от другата страна на линията.

— Здравсти, Грег. Обажда се Томаш Нороня. Всичко наред ли е?

— Здравсти, Томаш. Как си?

— Отлично.

— Разбрах, че май сте си изпатили в Техеран.

— Да, не беше лесно.

— Ама сте се справили. Като истински професионалист!

— Е, нека не преувеличаваме...

— Сериозно! Някой ден ще се изправите до мен и с абсолютно английско произношение ще кажете: казвам се Нороня. Томаш Нороня! — Разсмя се. — Истински Джеймс Бонд!

— Не се шегувайте с мен.

— Гордея се с вас. *Atta boy!*^[2]

— Е, благодаря. — Томаш се прокашля, опитвайки се да премине към въпроса, който го беше накарал да се обади. — Грег, трябва ми една услуга.

— *You name it, you got it.*^[3]

— Искам да се обадиш в Ленгли и да помолиш Франк Белами да ми се обади.

— Моля?

— Франк Белами трябва да ми се обади.

На другия край на линията настъпи тишина.

— Вижте, Томаш, мистър Белами не е случаен човек — каза Грег предпазливо. — Той е директор на една от четирите дирекции на ЦРУ и има директна връзка с Овалния кабинет в Белия дом. Хората не разговарят с него когато пожелаят, нали разбирате? А когато той поиска да говори с тях.

— Да, наясно съм — съгласи се Томаш. — Но знам също, че при целия си авторитет, след като веднъж дойде в Лисабон, за да се срещне с мен, и два пъти разговаря с мен по телефона, той очевидно смята, че съм част от проект от първостепенно значение за агенцията. А щом е така, той със сигурност ще поиска да ми се обади веднага щом разбере, че имам да му казвам нещо.

Отново настъпи пауза.

— А имате ли какво да му кажете?

— Да.

Грег въздъхна.

— *Окау*, Томаш. Надявам се, че знаете какво правите. Мистър Белами не е човек, с когото можем да си играем. — Поколеба се, сякаш да му даде последна възможност да промени решението си. — Наистина ли искате да се обадя в Ленгли?

— Обадете се.

— *Окау*.

Извади от джоба на сакото си картичката, която беше взел от стаята на професор Сиза, и внимателно я разгледа. Мястото на подателя стоеше празно, сякаш подобна информация беше излишна за получателя. Картичката съдържаше кратко съобщение, написано старателно, почти благоговейно, сякаш естетиката беше толкова важна, колкото и съдържанието.

Скъпи мой приятелю,
Хубаво е, че получих новини от вас.
Много съм любопитен относно това ваше откритие.
Нима най-сетне е настъпил големият ден?
Потърсете ме в манастира.

Най-сърдечно:
Тензин Табтен

Няколко пъти препрочете късите редове, написани на картичката. Не беше нужна кой знае каква интуиция, за да разбере, че това послание повдигаше крайчеца на булото, но главното оставаше скрито зад дискретни недомлъвки. Кой беше този Тензин Табтен? Щом наричаше професор Сиза «скъпи приятелю», явно го познаваше добре. Но откъде? Щом Табтен изразяваше задоволството си, че получава новини, вероятно професор Сиза беше поел инициативата да се свърже с него. След като подателят споделя, че е любопитен относно откритието, значи професор Сиза му е съобщил този факт. И след като Табтен се питаше дали най-сетне е дошъл «големият ден», значи въпросното откритие, каквото и да е то, беше дългоочаквано събитие.

Що за ребус е това, по дяволите? — питаше се Томаш и продължаваше да се взира в редовете, нахвърляни на картичката.

Мобилният телефон иззвъня.

— *Hello*, Томаш — промърмори познатият дрезгав глас. — Казаха ми, че сте искали да говорите с мен.

— Здравейте, мистър Белами. Как е времето в Ленгли?

— Не съм в Ленгли — отвърна гласът. — Намирам се в самолет и летя над територия, чиито координати не мога да ви дам. Линията не е безопасна, което означава, че трябва да внимавате какво говорите. Разбрахте ли?

— Да.

— Сега ми кажете защо толкова спешно трябваше да говорите с мен.

Томаш неволно се изпъна на стола като часовой, застанал мирно пред офицер.

— Мистър Белами, мисля, че разбрах за какво се отнася документът, заради който предприех онова пътуване.

За момент настъпи тишина, в която се долавяше само леко пукане по линията.

— *Really?*^[4]

— Въз основа на онова, което открих, смятам, че темата на документа не би трябвало да ни безпокои. Става въпрос за нещо съвсем различно от онова, което си мислихме.

— Сигурен ли сте?

— Ами... мм, всъщност съм относително сигурен. Дотолкова, доколкото мога да съдя по разкритото от мен, нищо повече. Ще съм абсолютно сигурен, когато прочета самия ръкопис, което в момента ми се струва невъзможно поради добре известните ви причини.

— Наистина ли мислите, че темата на документа не е онази, която ни безпокои?

— Да, така смятам.

— Тогава как ще ни обясните защо нашият шибан гений е казал в частен разговор, че онова, което е открил, ще предизвика такъв взрив от насилие, каквото светът не е виждал?

Томаш замълча нерешително.

— Наистина ли го е казал?

— Да. Казал го е пред физик, който беше наш информатор. Не си ли спомняте, че вече ви разказах тази история, когато бях в Лисабон?

— Да, спомням си.

— Е, какво ще кажете?

Историкът си пое дъх.

— Има само един начин да разберем това — каза той.

— Какъв?

— Ще се наложи отново да пътувам.

— За къде?

— Нали линията не е сигурна? Настоявате ли да ви кажа дестинацията?

Франк Белами изпсува.

— Имате право — съгласи се той. — Вижте, ще се свържа с нашето посолство в Лисабон и ще ги инструктирам да ви осигурят всички необходими средства, съгласен ли сте?

— Много добре.

— *So long*^[5], Томаш. Вие сте един шибан гений.

Франк Белами прекъсна връзката и Томаш остана за миг, загледан в дисплея на мобилния телефон. Дяволите да го вземат! Този човек наистина успяваше да го ядоса! Обективно погледнато, Белами като че въздействаше така на всички, спомняше си как му угодничеха Грег Съливан и Дан Снайдер по време на онази паметна среща в Лисабон. Томаш си представи човека от ЦРУ по време на среща в Овалния кабинет в Белия дом и устните му се разтегнаха в усмивка. Дали и президентът на Съединените щати не получаваше разстройство след разговорите си с този човек?

Може би за да се отърси от студените тръпки, които го бяха полазили след разговора с Белами, Томаш се отдаде на носталгията по Ариана. Преди броени дни се беше сбогувал с нея, а вече тъгуваше по нея. Сънуваше я всяка нощ, виждаше я отдалече и я викаше, но Ариана се отдалечаваше, сякаш невидима сила я теглеше отвъд хоризонта. Томаш се будеше разстроен, със свито сърце и буца на гърлото.

Той въздъхна и сведе очи към картичката, която държеше в ръцете си. Мястото на подателя беше празно, но Томаш знаеше, че не са му нужни други сведения, освен тези, с които вече разполагаше. Имаше името на подателя, този Тензин Табтен, и макар че адресът не

беше написан, в края на краищата най-важното се намираше от другата страна на картичката, нали?

Обърна картичката и се полюбува на красивия манастир в бяло и кафяво, който се издигаше сред пелена от мъгла на билото на хълма и гледаше отвисоко постройките, пръснати околоръст. Усмихна се.

Наистина, няма човек, който да не разпознае този тибетски дворец.

Потала.

---

[1] Грег Съливан е. — Б.пр. ↑

[2] Браво (англ.). — Б.р. ↑

[3] Каж и ще го имаш. — Б.пр. ↑

[4] Наистина ли? — Б.р. ↑

[5] Довиждане (англ.). — Б.р. ↑

XXVIII

Кристалночистата светлина на планините нахлу през прозореца на стаята и събуди Томаш. Историкът остана да се излежава, лениво сгушен в топлите завивки, удължавайки сладкия момент на пробуждането, но накрая все пак се надигна и отиде до прозореца да посрещне новия ден. Утрото беше свежо и хладно, с проблясащи слънчеви лъчи по белоснежните върхари наоколо, като втъкани скъпоценни камъни в искрящобялата пелена, опъната върху кафявата скала. Сняг покриваше урвестите планини, които се връзваха в наситеното синьо на небето.

Утро в Лхаса.

Това беше третото му утро в столицата на Тибет. Томаш изпълни гърдите си с въздух и се протегна, усещайки с облекчение, че неразположението му от последните дни е изчезнало.

Малко след като се приземи на летището в Гонгар, той получи главоболие и гадене. Мъчеше го задух, който изсмукваше и последните му сили. През първата нощ не можа да заспи и едва след като повърна, реши да се обади на рецепцията и да помоли за лекар. Нямаше лекар, но човекът от рецепцията, свикнал с подобни симптоми у новодошлите, мигновено постави диагнозата.

— *Acute Mountain Sickness* — каза той, когато дойде в стаята да го види.

— Моля?

— Височинна болест — поясни той. Погледна към куфара, полегнал на килима. — Пристигнали сте със самолет, нали?

— Да.

— Почти всички чужденци, които идват със самолет, страдат от това. Дължи се на бързия преход без възможност за аклиматизация.

— Има ли някакъв проблем заради това?

— Разбира се, че има. Атмосферното налягане тук е доста пониско. Това означава, че налягането не е достатъчно, за да изтласка кислород в кръвта, и затова хората започват да се чувстват зле.

Томаш си пое дълбоко въздух, опитвайки се да почувства разликата. Наистина, въздухът изглеждаше по-лек, почти разреден.

— И какво трябва да правя?

— Нищо.

— Нищо ли? Но това не е разрешение...

— Напротив, това е най-доброто разрешение. Стойте си в стаята, почивайте си и лека-полека се приспособявайте към височината. Не правете усилия. Опитвайте се да дишате по-учестено, за да компенсирате липсата на кислород в кръвта. Навярно сърцето ви ще бие по-бързо, затова трябва да си почивате. След няколко дни ще се почувствате по-добре, ще видите. Тогава ще можете да излезете навън. — Човекът вдигна пръст предупредително. — Но ако състоянието ви се влоши, това вече е опасно. Означава, че сте получили белодробни или мозъчни усложнения. В такъв случай, ще се наложи незабавно да си тръгнете от Тибет.

— А ако не си тръгна?

Дръпнатите очи върху мургавото му лице се разшириха от изненада.

— Ще умрете.

На третия ден наистина се почувства по-добре и доби кураж да излезе на улицата. Разпита за посоките на рецепцията в хотела и бавно се запъти към величествения дворец Потала, минавайки през Бейдзин Гуйлам. Пресече Шол, разположен в полите на прекрасния палат на Далай Лама, и остана шокиран, когато видя, че цялото това пространство е превърнато в китайски град с голям булевард, задръстен от уличното движение.

Пред Потала имаше огромен площад с безвкусна скулптура, пред която се тълпяха китайски туристи, за да се снимат с двореца на заден план. Отвъд площада, по широкия булевард, се редяха модерни заведения, бутици, магазини за спортна екипировка, маркови дрехи и обувки, ресторанти, сладкарници, павилиони, цветарски магазини, аптеки, оптика, всички окичени с цветни неонов светлини, примигващи отвсякъде. Потала се извисяваше над тях като странен тибетски колос, като натрапник сред огромното Китайско море.

След няколко пресечки посетителят зави надясно и най-сетне влезе в тих тибетски квартал. Шмугна се из плетеницата от тесни улички, които се виеха във всички посоки, оградени от старинни бели сгради с черни прозорци. Тук-там наред пътя се виждаха кални локви, над които се носеше отблъскваща воня на изпражнения.

— *Hello!* — поздрави женски глас, идващ отгоре. Беше тибетско девойче, което му махаше от един прозорец. — *Tashi deleh! Hello!*

— *Таши делех* — каза Томаш, отговаряйки на поздрава с усмивка.

Всички като че намираха време да приветстват странника — с широка усмивка, енергични кимвания, дискретен поклон, с поздрав на английски или с тибетското «таши делех». В тези затънтени ъгълчета, сред малки незабележими улички и далеч от китайското присъствие, се криеше онзи Тибет, какъвто винаги си го беше представял.

Томаш излезе от лабиринта и се оказа на огромен оживен площад. Тълпи от хора сновяха из цялото пространство, виждаха се номади, поклонници от Амдо, монаси, мълвящи мантри, улични въжеиграчи, показващи акробатични номера, сергии с килими и рисунки *thangka*^[1], шапки, дрехи, бидони с гориво, снимки на Далай Лама, дреболии от Катманду, чай от Дарджилинг, шалове от Съчуан, амулети от Дрепунг, коприни от Шигаце, кърпи от Кашмир, билки от Хималаите, стари индийски монети, превърнати в накити, сребърни пръстени с тюркоази, всичко, за което човек можеше да си помисли, беше тук, на продан, във всичките му багри.

— *Hello?* — повика го една продавачка.

— *Look'ee! Look'ee!*^[2] — провикна се друга, после трета. Показваха религиозни изображения, гравирани върху кост от як. — *Cheap'ee, cheap'ee!*^[3]

Гъста тълпа се виеше по пътя през площада; хората редяха напевно мантри и прехвърляха топчетата на молитвените броеници от мед, яспис и сандалово дърво. Голямото религиозно шествие обикаляше храма по свещения път Баркхор. Поклонниците зяпаха акробатите, оглеждаха монасите, надничаха по сергиите или просто следваха вгълбено пътя си.

Сред традиционните тибетски къщи с бели фасади и красиви веранди с изящна дърворезба се виждаха широко отворените порти на храма. Украсяваха ги червени стълбове, върху които се издигаше

конструкция, покрита с платно от як, увенчана със златните фигури на два елена, обърнати към *Дхарма чакра*, Колелото на Дхарма.

Храмът «Джоханг».

Някои от поклонниците се бяха проснали на каменната настилка на «Баркхор», пред храма, припявайки глухо «oooooooooom» в съзвучие, свещената мантра «*Ом мани падме хум*», молитвата на Сътворението. Дълбокият и гърлен звук, който според будистите е основният звук на Сътворението, се носеше протяжно над площада, накъсан само от ритмично издишване. Крачките на поклонниците се отмерваха и от острия метален звук на молитвените мелнички, наредени покрай вратата.

Томаш си проби път през множеството и прекрачи прага на храма, пресичайки големия вътрешен двор под открито небе. Неприятна миризма на гранясало масло от як се излъчваше от благочестивите люде, които носеха в «Джоханг» парченца пожълтяла лой и я разнасяха с лъжици из тъгълчетата на святото място. В опит да избегне отвратителната миризма посетителят се спотаи сред пръчиците със запален тамян и се загледа в онова, което ставаше около него. Дворът беше препълнен от поклонници, които бяха изминали стотици километри, за да се съберат тук. Мнозина от тях бяха налягали по земята с долепено до камъка чело и редяха молитви, други въртяха металните кръгове с молитвите, трети разнасяха маслото с отблъскващата воня из олтарите с малки статуи на Буда.

Господин с добродушен вид се приближи до Томаш, с фотоапарат, висящ на врата му.

— Красив спектакъл, нали?

— Да.

Човекът се представи. Казваше се Карлос Рамос и беше мексиканец, който живееше в Испания. След като си размениха обичайните любезности, Карлос погледна към множеството от вярващи и поклати глава.

— След като прочетох много книги, най-накрая разбрах какво е будизмът — каза. — Игра на точки.

— Как така игра на точки?

— Просто е — усмихна се мексиканецът. — Колкото повече заслуги имаме през живота си, толкова по-големи са възможностите ни за едно добро следващо прераждане. Ако съберем малко точки, ще

трябва да се преродим като насекоми или гущери например. Но ако сме много благочестиви и постигнем определено ниво, бихме могли да се завърнем отново като човешки същества. И ако сме истински добри... *Виено*^[4], в този случай ще се върнем като богати хора и дори като Лами. Разбирате ли? То е нещо като компютърна игра. Повече точки сега означават по-добър живот при следващото прераждане.

Томаш се разсмя на простоватия начин, по който туристът си представяше будизма.

— А как се набират тези точки?

Мексиканецът махна към множеството, което изпълваше «Джоханг».

— Просваш се и се молиш, *sarayu*^[5]! Виждате ли? Колкото повече се молят така, повече точки получават. Някои се просват така по хиляда пъти на ден! — Сбърчи чело. — И право да си кажем, хиляда пъти е много нещо, а? После те боли яко гърбът... Повечето не надвишават сто и осем пъти, казват, че е свещено число и все пак си спестяват малко от усилията, нали така? — Погледна към коза, която някой беше донесъл в храма. — Но има и други начини. Например, като спасиш живота на някое животно. И това носи точки, какво си мислите вие? Или да дадеш просия на някой просяк. И това се пише на сметката за доброто прераждане.

— А който води праведен, безупречен живот?

— Оо, това си е направо джакпотът в будизма! Голямата печалба! Максималният брой точки ни води право към нирвана, не знаехте ли? Нирвана означава, че сме приключили с греховния цикъл на земния живот. Там не се случва нищо! Край на проблемите с прераждането!

— В християнството е същото — отбеляза Томаш. — Колкото по-добри сме, повече точки събираме на небето и толкова по-големи шансове имаме да спечелим място в рая.

Мексиканецът сви рамене.

— Точно това казвам — възкликна той. — Голямата тема на всички религии, в крайна сметка, е събирането на точки.

Томаш се усмихна леко, сбогува се с туриста и влезе в храма.

Вътре цареше полумрак, разсейван от трепкащите светлини на свещите покрай олтарите. Извади листче хартия от джоба си и се опита да прочете името, записано върху него. После прекоси сумрака и излезе в слънчев вътрешен двор. Плешив монах, облечен в

аленочервения *тасен* на ордена «Галупка», изникна от нищото на вратата на параклиса и посетителят се обърна към него.

— Жинпа Кадрома?

Монахът внимателно го измери с поглед от глава до пети. След миг колебание се наведе в учтив поклон и кимна на странника да го последва.

Качиха се на първото ниво на «Джоханг» и свърнаха в закътана странична галерия. В дъното монахът застана неподвижно пред една завеса. Леко повдигна крайчеца и надникна вътре, прошепвайки някакъв въпрос. Миг по-късно монахът вдигна цялата завеса, поклони се на Томаш и го покани да влезе, отново се приведе в поклон и изчезна.

Стаята беше малка и тъмна. На килимчето пред единствения прозорец седеше дебел монах. От снимките, забодени на шкафа, се усмихваха заточеният Далай Лама и покойният Панчен Лама; върху миниатюрната масичка в крехко равновесие се извисяваше огромна камара книги. Монахът държеше малко томче в ръцете си. Затвори го кротко, вдигна глава и прие чужденеца с усмивка.

— *Таши делех* — поздрави той.

— *Таши делех*.

— Аз съм Жинпа Кадрома — съобщи монахът. — Искали сте да говорите с мен.

Томаш се представи и му показа листчето, написано от Грег Съливан в американското посолство в Лисабон.

— Едни приятели ме насочиха към вас. Казаха, че бихте могли да ми помогнете.

— Какви приятели?

— Ами... опясвам се, че не мога да ви кажа. Но са приятели.

Монахът сви дебелиите си устни.

— Хм — прошепна той. — И с какво бих могъл да ви помогна?

— Търся един човек.

Томаш извади картичката от джоба си и я подаде на Жинпа. Монахът взе картичката, взря се в снимката на Потала и се зае да чете посланието, изписано на гърба.

— Какво е това?

— Илюстрирана картичка, изпратена от Тибет до един мой приятел, който изчезна. Имам основания да смятам, че този тибетец би

могъл да ми помогне да разбере какво се е случило с моя приятел. Тибетецът се казва... мм... — Томаш се наведе да види името, надраскано на картичката в ръцете на Жинпа. — Тензин Табтен.

Монахът впери нетрепващ поглед в него, после постави картичката до снимките на Далай Лама.

— Никой не може да получи достъп до Тензин Табтен току-така — каза Жинпа. — Първо ще трябва да проверим някои неща и да поговорим с някои хора.

— Разбира се.

— Утре ще имате отговор. Ако открием нещо подозрително, никога няма да видите човека, когото търсите. Но ако всичко е наред, ще постигнете целта си. — Махна леко с ръка, сякаш се сбогуваше. — Елате точно в десет сутринта пред храма на Ария Локешвара.

Томаш си записа.

— Ария Локешара.

— Локешвара.

Поправи записаното.

— И къде е това?

Жинпа се обърна и кимна по посока на картичката.

— В двореца Потала.

---

[1] Тханка (тибет.) — изображения с религиозен характер, рисувани върху коприна, памучно платно и хартия. Използват се при медитация, в храмовите интериори и домашните олтари. — Б.р. ↑

[2] Неправилен изговор на Look here! (англ.) — Погледнете тук! — Б.пр. ↑

[3] Евтино (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Добър, приятен, достоен (исп.). — Б.р. ↑

[5] Възклицание от рода на «карамба» (исп.) — «по дяволите»! — Б.пр. ↑

XXIX

Ситен дъжд се сипеше неуморно над Лхаса, прострял мръснобялата си пелена над тибетската столица, когато Томаш Нороня започна да се изкачва по стръмния склон над къщите. Крачейки бавно и съсредоточено, без да изпуска от контрол дишането и сърдечния си ритъм, той изкачи стъпалата в буквата Z, докато стигна нивото на покривите на Шол. Спря, вдигна глава и се взря в прекрасния палат пред него.

Потала се издигаше величествено на стръмния зъбер, прегърнал тъмната скала с дългата си бяла фасада, с червеникавокафяви сгради в средата, напомнящи кули на замък, вперил празните очи на прозорците в града, изгубен в подножието му. Целият палат приличаше на огромен фар, внушителна крепост, бдяща над Лхаса — будуща исполин, възправил се над мъгливата пелена с мълчаливо величие, за да направлява духа на Тибет. Цветни знамена с молитви се полюшваха тежко, развявани от вятъра. Задъхан, отмалял от умора и възбуда, Томаш се наведе над зида и впери поглед във вълшебния град на платото сред планините, с къщите в подножието на Потала, които приличаха на поклонници, проснати в молитва пред божеството, наблюдаващо отгоре.

Всичко тук изглеждаше спокойно, прозрачно, възвишено. Целомъдрено. Никъде другаде, както тук, не беше изпитвал чувството, че се намира някъде между небето и земята, реейки се като свободен дух над човешката маса, все по-близо до Бога. Усещаше вечността, събрана в секунда, преходното, запечатало безкрая, началото и края, светлината и тъмата, Вселената в един дъх, чувството, че животът има мистичен смисъл, че има тайна, скрита отвъд видимото, загадка, изписана с древно писмо, и херметичен код, извечен звук, който долавяш, без да чуваш.

Тайната на света.

Но пронизващият леден вятър бързо угаси тайнствения пламък, лумнал в гърдите му, и го принуди да се устреми към тъмните покои на

спящия палат. Премина «Деян Шар», големия външен двор на Потала, и бързо изкачи стълбите до Белия дворец, старата резиденция на Далай Лама. Когато достигна топлите горни етажи, Томаш усети тайнствената аура, която изпълваше това място.

Тъмните килии, осветени от едва мъждукащи лампи, висящи от тавана или из жълтите завеси на прозорците, сякаш криеха загадъчно съкровище. Из коридорите долитаха гласовете на монаси, които рецитираха свещени текстове. Само звънът на камбаните, биещи отдалече, нарушаваше вълната от лекото напевно декламиране на мантрите; първичното ооооооом кънтеше из палата. Въздухът беше наситен с острата миризма на лой от як, смесена с аромат на тамян. Силният вятър навън сигурно беше разкъсал плътната пелена от облаци, защото в този момент топли слънчеви лъчи нахлуха през златистите завеси, изпълвайки палата със странни светлини, достигащи до най-тъмните му кътчета, а виолетово-белият дим от тамяна се заизвива нагоре, като духове, чезнещи във въздуха.

Млад монах, наметнат с яркочервено наметало, се показва в коридора и Томаш се устреми към него.

— *Таши делех* — поздрави чужденецът.

— *Таши делех* — отговори монахът с лек поклон.

Томаш го погледна въпросително.

— Ария Локешвара?

Монахът му направи знак да го последва. Изкачиха се до Червения дворец и поеха по коридори, боядисани в оранжево, после през сводеста галерия с колони, покрити с червен плат, която гледаше към позлатените покриви. След като свиха няколко пъти в странични галерии, монахът посочи малък параклис, сгушен в един от ъглите на палата. Стълбите пред параклиса бяха ярко осветени от струящите през пролуката на покрива слънчеви лъчи.

— *Кале шу* — сбогува се младият монах, преди да изчезне.

Малкият параклис Ария Локешвара беше изпълнен със статуи. Дим от тамян се носеше във въздуха, озарен от светлината на лоените свещи. Вътре имаше само един монах, застанал в поза за медитация, с лице към статуите, подредени до стръмното стълбище пред входа. Томаш се огледа наоколо, дори вдигна глава към сводовете, търсейки някакъв знак, че го очакват; представяше си, че някой ще го повика от тъмното и ще се представи като Тензин Табтен. Но никой не се появи.

Остана така дълги минути, застинал в очакване, загледан в треперливата светлина на свещите, вдишвайки миризмата на масло и тамян, заслушан в мантрите, които редяха нейде далече.

След двадесет минути започна да се чувства неспокоен, връхлетян от терзаещи съмнения. Дали монасите не бяха сметнали въпросите му за подозрителни? Дали не беше постъпил неразумно и не бе прогонил дивеча? Какво щеше да прави, ако му затворят всички врати? Как би могъл да поднови разследването?

— *Khyerang kusu depo yinpe?*

Томаш потръпна и погледна натам, откъдето беше дошъл гласът. Беше монахът, който седеше в параклиса с гръб към него.

— Моля?

— Попитах ви дали тялото ви се чувства добре. Така поздравяваме приятелите тук.

Томаш се изкачи колебливо по стълбите, влезе в параклиса, заобиколи тибетеца и разпозна в него монаха, с когото беше разговарял предишния ден в «Джоханг».

— Жинпа Кадрома?

Дебелият монах обърна лице и го погледна добродушно, усмихнат като жив Буда.

— Изненадан ли сте да ме видите?

— Ами... не — заекна Томаш. — Тоест, да. Не трябваше ли Тензин Табтен да е тук сега?

Жинпа поклати глава.

— Прегледахме акредитивните ви писма и смятаме, че няма проблеми да се срещнете. Но ще трябва вие да отидете при него.

— Добре — съгласи се историкът. — Кажете ми къде.

Монахът обърна глава, затвори очи и въздъхна.

— Вие сте вярващ човек, нали, професор Нороня?

Томаш се вгледа в него, малко разочарован, че Жинпа не му каза веднага къде би могъл да срещне човека, когото търсеше. Но осъзнаваше, че тук ритъмът на живот е различен и трябва да се остави да бъде воден от монаха.

— Не.

— Не вярвате в съществуването на нещо, което ни превъзхожда?

— Ами... може би, не знам. Да кажем, че го търся.

— Какво търсите?

— Истината, предполагам.

— Мислех си, че търсите Тензин.

Томаш се разсмя.

— И него също — каза. — Може би той знае истината.

Жинпа отново въздъхна.

— Този параклис е най-светият от всички в Потала. Датира от времето на друг дворец, построен през VII век, върху който е бил издигнат Потала. — Пауза. — Не усещате ли присъствието на *Дхармака*?

— Кой?

Застинал неподвижно и със затворени очи, монахът изглеждаше потопен в медитация.

— Какво знаете за будизма?

— Нищо.

Отново настъпи тишина, нарушавана само от далечните напеви на свещените текстове.

— Преди повече от две хиляди и петстотин години се родил човекът, наречен Сидхарта Гаутама, принц от благородна каста, който живеел в дворец. Когато разбрал, че животът извън двореца е низ от страдания, Сидхарта изоставил всичко и заживял в гората като отшелник, разкъсван от съмнения защо да продължава да живее, след като всичко е само болка? Странствал седем години из горите в търсене на отговор на този въпрос. Петима аскети го убедили да пости, защото вярвали, че отказът от телесните нужди поражда духовна енергия, която води до просветление. Сидхарта постил толкова, че станал само кожа и кости и коремът му залепнал за гърба. Но в един момент установил, че усилията му били напразни и стигнал до заключението, че на тялото му трябва енергия, за да храни ума в неговите търсения. Затова решил да се откаже от крайните мерки. За него истинският път не бил нито този на дворцовото охолство, нито аскетичното изтезание на плътта, където се срещат двете крайности. Избрал Средния път, Пътя на равновесието. Един ден, след като се изкъпал в реката и хапнал сладък ориз, седнал да медитира под една смокиня — Дървото на просветлението, или *Бодхи*, и се зарекъл, че няма да стане оттам, докато не постигне просветление. След четиридесет и девет дни на медитация настъпила нощта, когато най-

накрая видял разрешени всичките си съмнения. Събудил се напълно. Сидхарта станал Буда, Просветления.

— От какво се е събудил?

— Събудил се е от съня на живота. — Жинпа отвори очи, сякаш и той се беше пробудил. — Най-сетне просветлен, Буда посочил пътя за пробуждане, минаващ през Четирите благородни истини. Първата истина твърди, че човешкото съществуване е страдание. Страданието произтича от нежеланието ни да осъзнаем Втората благородна истина, а именно че всичко е преходно. Всичко се ражда и умира, казал Буда. Ние страдаме, защото прекалено силно се привързваме към съня, който е животът, към илюзиите на сетивата, към представата, че е възможно да задържим всичко такова, каквото е, и да приемем, че светът е река, която преминава. Това е нашата *карма*. Живеем с убеждението, че всеки от нас е отделно същество, а всъщност сме част от неделимо цяло.

— А възможно ли е да се освободим от тази... мм... илюзия?

— Да. Точно Третата благородна истина установява, че е възможно да прекъснем веригата на страданието, възможно е да се освободим от кармата и да стигнем до състояние на пълно освобождение, на просветление, на пробуждане. Нирвана. Тук изчезва илюзията за индивидуалност и се ражда убеждението, че всичко е едно цяло и че ние сме част от него. — Въздъхна. — Четвъртата благородна истина е осемстепенният свещен път, призван да премахне болката, да ни слее с цялото и издигне до нирвана. Това е пътят, по който се превръщаш в Буда.

— И какъв е този път? — поиска да узнае Томаш.

Жинпа притвори очи, сякаш отново потъваше в медитация.

— Пътят за Шигаце — отрони той.

— Шигаце ли?

— В Шигаце има малък хотел. Отидете там и кажете, че искате *бодхисатва* Тензин Табтен да ви покаже пътя.

Томаш замръзна за миг, поразен от начина, по който монахът беше сменил темата на разговора, връщайки се към първоначалния въпрос. Но веднага се съвзе, извади бележник и бързо записа инструкциите.

— Тензин... да ми покаже... пътя — повтори той.

— Не пишете. — Жинпа докосна приведената му глава. — Запомнете го.

Посетителят се сконфузи за момент, но покорно откъсна листчето от тефтера, смачка го и го хвърли в кошчето.

— Хм — промърмори той, опитвайки се да запомни подробностите. — Шигаце, казвате?

— Да.

— И какво да направя там?

— Отидете в хотела.

— Какъв хотел?

— «Ганг Джиял Уци».

— Моля?

— «Ганг Джиял Уци». Но европейците го наричат другояче.

— Как?

— Хотел «Орчард».

Слезе по безкрайните стъпала на стръмни сумрачни стълбища, зейнали като зловещи кладенци, премина през големия салон, където се намираше тронът на шестия Далай Лама, и без да обръща внимание на прочутите статуи и параклиси, бързо напусна Потала.

Томаш беше човек с мисия. Беше запомнил мястото на срещата с тибетеца, който би могъл да хвърли светлина върху изчезването на професор Сиза и тайната на стария ръкопис на Айнщайн. Имаше усещането, че е на ръба да разреши загадката, и едва сдържаше възбудата си. Спусна се стремително по пътя до Бейдзин Гуйлам, впил поглед в земята и зареял мисли към новите възможности, които се откриваха пред него, абсолютно откъснат от света около него.

Не забеляза черния бус, който мина покрай тротоара, нито двамата мъже, които изскочиха и се отправиха към него с неясни намерения.

Рязко дръпване го върна в действителността.

— Какво, по дяволите...

Някой изви грубо ръката му и Томаш изкрещя от болка.

— Влезте тук — заповяда му непознат глас на английски, със силен и странен акцент.

Зашеметен, без да осъзнава напълно какво се случва, той видя как вратата на буса се отвори и миг по-късно и влетя вътре.

— Пуснете ме! Какво е това? Пуснете ме!

Удариха го по тила и пред очите му притъмня. Следващото, което видя, беше собствения си нос, сплескан на задната седалка на автомобила, усети подрусването и шума на мотора, който работеше на пълна скорост, и осъзна, че се намира в бус, отвлечен от непознати.

— Е? — попита го някакъв глас. — Успокоихте ли се?

Проснат по лице на седалката, с ръце, извити назад и стегнати в белезници, Томаш извърна глава и видя мъж с черни мустаци, който се усмихваше едва забележимо. Чертите и леко мургавата кожа подсказваха, че е роден в Близкия изток.

— Накъде ме водите?

Усмивката не слизаше от лицето на мъжа.

— Спокойно. Сега ще разберете.

— Кой сте вие?

Непознатият се наведе към Томаш.

— Не си ли спомняте?

Историкът се вгледа в лицето му, но никакъв спомен не трепна у него.

— Не.

Мъжът се разсмя.

— Естествено — възкликна той. — Когато разговаряхме, вие бяхте с вързани очи. Не си ли спомняте поне гласа ми?

Томаш отвори очи. Нямаше никакво съмнение, разбра с ужас. Непознатият беше иранец. И определено не беше от «добрите».

— Не.

— Казвам се Салман Каземи и съм полковник от ВЕВАК, Министерството на разузнаването и националната сигурност на Ислямска република Иран — представи се той. — Ние с вас проведохме доста оживен разговор в затвора «Евин». Спомняте ли си?

Томаш си спомняше. Беше човекът от тайната полиция, който го беше удрял по време на разпита и беше изгасил цигарата си във врата му.

— Какво правите тук?

— Дойдох да ви издиря.

— Какво искате от мен?

Каземи отвори едрите си ръце.

— Все едно и също.

— Не ми казвайте, че сте тук, за да ме питате какво съм правил в Министерството на науката онази нощ.

Полковникът се разсмя.

— Ние разбрахме това преди доста време, драги ми професоре. Изглежда, ни мислите за глупаци.

— Тогава какво искате да знаете?

— Същото, вече ви казах.

— Какво?

— Искаме да знаем тайната на ръкописа на Айнщайн.

Превъзмогвайки страха си, Томаш каза с пресилено пренебрежение:

— Вие не разполагате с нужния интелектуален капацитет, за да разберете тайната. Онова, което документът съдържа, надхвърля знанията ви.

Каземи отново се усмихна.

— Може и да сте прав — допусна той. — Но сред нас има един човек, който би могъл да го разбере.

— Сред вас? Съмнявам се.

Полковникът кимна към предната седалка и Томаш чак сега осъзна, че на мястото до шофьора има още един човек. Вгледа се в него и смаян разпозна черните коси, нежния овал на лицето, чувствените устни, медените очи, които го гледаха с неприкрита тъга.

Ариана.

XXX

Стаята беше тъмна и студена, само с едно прозорче с решетка и дебело матово стъкло. Тесният отвор беше единственият източник на светлина в малкото помещение. От тавана висеше малка гола крушка, като сълза, увиснала на нишка, но Томаш още не я беше виждал да свети и предполагаше, че едва привечер щеше да наблюдава бледото ѝ мъждукане.

Тясното затворено пространство, в което се намираше, трудно можеше да бъде наречено стая. Беше нещо като мазе, а в неговия случай най-подходяща му се струваше думата килия. Томаш беше затворен в импровизирана килия. На каменния студен под беше хвърлено шарено тибетско одеяло, имаше кофа за физиологични нужди и кана с вода.

Нищо повече.

Но комфортът беше последната му грижа в този момент. Основният проблем се свеждаше до това, че отново бе арестант. Седна по турски на одеялото, опитвайки се да осмисли случилото се. Беше попаднал в ръцете на иранците, които се опитваха да разбулят тайната около ръкописа на Айнщайн. И за капак на всичко, като гнила черешка върху тортата от нещастия, се беше появила Ариана.

Беше му трудно да повярва, но с очите си беше видял Ариана в компанията на иранския полковник, беше я видял да седи в колата, с която го бяха отвлекли. Нима е възможно? Ариана срещу него? Не спираше да се терзае от съмнения. Нима през цялото време е била срещу него? Нима през цялото време го е мамила? Какъв глупак беше! Глупак, глупак, глупак! Но, запита се той, каква бе целта на всичко това? Защо бе нужно да разиграва целия онзи театър в Техеран? Не, каза си Томаш, поклащайки глава. Не беше възможно. Ариана не би могла да играе двойна игра. Не. Сигурно имаше някакво друго обяснение. Помъчи се да намери алтернативи, оправдания, да тръгне по друг, различен път. Може би са я принудили? Разбрали са, че му

помага, и са я заплашили? Но след като я грозеше опасност, защо я бяха оставили да дойде чак до Тибет?

Часове наред прекара в терзания, опитвайки се да намери обяснение за необяснимото, приемливо оправдание за неприемливото. Но горчивият вкус на предателството не го напускаше, следваше като сянка всяка негова мисъл, играеше си с чувствата му и го гнетеше повече от всичко друго.

Шум на приближаващи стъпки прекъсна мъчителната нишка на разсъжденията му. Томаш затаи дъх. Дочу гласове, съпровождащи стъпките, после стъпките утигнаха и чу металния звук на превъртащ се ключ в ключалката на вратата на стаичката.

Вратата се отвори и едрото тяло на полковника изпълни тясното помещение. Носеше столче, а зад него идваше още някой. Томаш обърна глава и видя Ариана.

— Е, как е, професоре? — попита офицерът от ВЕВАК с дружелюбен тон. — Готови ли сме да говорим?

Каземи пусна Ариана да мине напред и заключи вратата зад себе си. После остави столчето на земята, седна и се вторачи в Томаш. Затворникът се надигна от тибетското одеяло и изгледа първо Каземи, после Ариана.

— Какво искате от мен?

— Вие знаете... — усмихна се Каземи снизходително.

Томаш се взираше в Ариана, забравил за присъствието му.

— Как можяхте да ми сторите това?

Иранката избягна погледа му.

— Доктор Пахранан не е длъжна да ви дава обяснения — изръмжа Каземи. — Да минем на въпроса, който ни интересува.

— Кажете, моля ви — настоя Томаш, без да откъсва очи от Ариана, — какво става тук?

— Предупреждавам ви, професоре — повиши глас полковникът. — Доктор Пахранан не е длъжна да ви дава обяснения. Вие би трябвало да ни поясните нещо.

Томаш не даде вид, че е чул човека от ВЕВАК, и продължи да се взира в Ариана.

— Кажете ми, че всичко е било лъжа. Кажете ми нещо, каквото и да е.

Каземи скочи от столчето, хвана Томаш за яката и вдигна ръка, готов да го удари.

— Млъкни, идиот такъв!

Ариана извика нещо на фарси и полковникът застина с ръка във въздуха. Неохотно пусна Томаш и се върна на столчето с явно презрение, изписано на лицето.

— Е? — настоя затворникът със същия предизвикателен тон. — Как ще обясните всичко това?

Ариана замълча за секунда, но веднага след това погледна полковника и отново заговори на фарси. След като размениха няколко неразбираеми реплики, Каземи кимна ядосано и се обърна към Томаш.

— Какво искате да знаете?

— Искам да знам доколко доктор... доктор Пахранан е замесена в тази история?

Офицерът от ВЕВАК се усмихна язвително.

— Горкият — каза. — Нима наистина мислите, че е толкова лесно да се избяга от «Евин»?

— Какво искате да кажете с това?

— Онова, което искам да кажа, е, че не вие сте успели да избягате, чухте ли? Ние ви оставихме да избягате.

— Как така?

— Прехвърлянето ви от «Евин» в Затвор 59 беше само претекст за улесняване на бягството ви.

Томаш изгледа Ариана, не вярвайки на ушите си.

— Вярно ли е това?

Иранката остана безмълвна.

— Доктор Пахранан замисли всичко — разкри полковникът, сякаш говореше вместо нея. — Прехвърлянето ви, театърът на сред улицата, за да ви убеди, че ви спасяват, всичко.

Арестантът, зашеметен, задържа погледа си на Ариана.

— Значи всичко е било само театър...

— Всичко — повтори Каземи. — Нима си въобразявахте, че толкова лесно можете да ни се изплъзнете? — Усмихна се със сарказъм. — Избягахте, защото ние искахме да избягате. Разбрахте ли?

Томаш смаяно гледаше ту единия, ту другия иранец.

— Но... с каква цел? Защо е всичко това?

Полковникът въздъхна.

— Как защо? — попита с презрение той. — Защото бързахме, разбира се. Защото искахме да ни отведете до тайната, без да губим излишно време. — Настани се по-удобно на табуретката. — Бъдете сигурен, че щяхте да пропеете като канарче, ако ви бяхме откарали в Затвор 59.

— Но защо не ме задържахте?

— Защото не сме глупави. Когато ви заловихме в Министерството на науката да крадете ръкопис, свързан с ядрената ни програма, беше ясно за всички, че не сте го направили, защото така ви е хрумнало. Направили сте го за ЦРУ или за някоя друга американска служба. А ако сте обвързан с ЦРУ, никога няма да си признаете това. — Сви рамене. — Тоест, щяхте да признаете, но щеше да отнеме месеци. А ние не разполагаме с месеци.

— И тогава?

— И тогава доктор Пахраван ни предложи решение на въпроса. Оставяме ви да избягате, а после ви следваме по петите. Сега разбрахте ли?

Томаш отново изгледа Ариана.

— Значи всичко е било само инсценировка.

— Холивуд — каза Каземи, — при това първокласен. Държахме ви под наблюдение. Само трябваше да ви проследим и да видим къде ще ни отведете.

— Но какво ви е накарало да мислите, че ще продължа издирването си? Все пак ръкописът беше в Техеран.

Полковникът се разсмя.

— Драги ми професоре, не ме разбрахте добре. Ясно е, че нямаше да се върнете за документа. Вие щяхте да се насочите към изследванията на професор Сиза.

— А! — възкликна Томаш. — Професор Сиза. Какво сте му направили?

Каземи се прокашля.

— Ами... случи се малък инцидент.

— Какво значи малък инцидент?

— Професор Сиза беше наш гост в Техеран.

— Гост ли? Нима имате навика да нахълтвате като бандити в дома на поканените от вас хора и да обръщате кабинетите им с главата надолу?

Офицерът се усмихна.

— Да кажем, че професор Сиза имаше нужда да бъде... хм... убеден, за да реши да ни посети.

— И какво му се случи?

— Ами, може би е по-добре да започнем отначало — каза Каземи. — Миналата година един от нашите учени, който работи в централата в Натанц, се завърна от конференция на физиците в Париж с много интересна информация. Каза ни, че е дочул разговор между физици, в който един от тях споделил, че притежава неизвестен за науката ръкопис, който съдържа формула за небивала експлозия, и почти приключил изследванията, потвърждаващи откритията, изложени в документа. Нашият човек ни даде името на учения, който пазел тайния ръкопис. Някой си професор Аугуцо Сиза от Университета в Коимбра.

— Значи така сте разбрали за съществуването на *Божията формула*?

— Да. След като узнахме за това, планирахме операция, която трябваше да ни осигури въпросния таен документ. Както знаете, същата година ни беше оказан силен международен натиск заради нашата ядрена програма със завоалирани и открити заплахи за сурови санкции. Предвид това, правителството реши да ускори изследванията, за да направи нашата позиция... хм... неуязвима.

— Искате да развиете производството на ядрени оръжия.

— Разбира се. Ако постигнем целта си, никой не би се осмелил да ни нападне, нали? Вижте Северна Корея. — Вдигна вежди, за да подчертае мисълта си. — Затова решихме да предприемем стъпки в тази насока. С помощта на наши ливански приятели отидохме до Коимбра, намерихме професор Сиза, убедихме го да ни покаже къде се намира ръкописът и разбира се, го поканихме да дойде с нас в Техеран. Проведохме добросърдечен разговор, но той склони едва след като носът му пое убедителна доза хлороформ. — Усмихна се, видимо доволен от начина, по който беше представил положението. — Когато пристигнахме в Техеран, веднага се захем да четем ръкописа на Айнщайн, но някои неща... мм... ни се сториха не съвсем ясни. Наложих да зададем някои въпроси на професора. Отначало бяхме достатъчно любезни, но той реши да упорства и дума не обели.

Заинати се като магаре. Ето защо трябваше да прибегнем до силови мерки.

— Какво сте му направили?

— Изпратихме го в Затвор 59.

— В Затвор 59? С какво обвинение?

Каземи се разсмя.

— Не са необходими обвинения, за да пратим някого в Затвор 59. Спомнете си, че официално Затвор 59 не съществува и че формално погледнато, професор Сиза не е посещавал Иран.

— Ах, да.

— Настанихме го в стая с пет звезди.

— И после?

— Проведохме разпит. Започнахме меко, но той отново отказа да сътрудничи. Правеше се на глупак, за да ни заблуди. И тогава се наложи да вземем по-сериозни мерки.

— Сериозни мерки?

— Да. Но нещата не се развиха добре. Професорът явно е имал сърдечни проблеми, за които не бяхме уведомени навреме.

— Какво се случи?

— Умря.

— Какво?

— Умря по време на разпит. Бяхме го обесили с главата надолу и го налагахме с пръчки, но в един момент престана да реагира. Помислихме си, че е изгубил съзнание, и се опитахме да го свестим, но той не дойде на себе си. Лекарят установи, че е мъртъв.

— Копелета.

— Доста неприятно, наистина — отсъди Каземи. — Старецът се спомина, преди да ни каже каквото и да било. Това обърка нещата, както навярно се досещате.

— Какво очаквахте да ви разкрие?

— Как да тълкуваме ръкописа на Айнщайн, разбира се. Ръкописът съдържаеше загадки, а човекът, който можеше да ни ги разтълкува, беше умрял. Имахме сериозен проблем. Щяха да хвърчат глави. — Прокара ръка през гърлото с красноречив жест, сякаш неговата глава беше една от тях. — Имахме късмет, че нашите служби от ВЕВАК бяха направили списък на близките до професор Сиза хора.

И така разбрахме, че той имал приятел математик... мм... еди-кой си Нороня.

Томаш зяпна ужасен.

— Баща ми.

— Човек, с когото явно професор Сиза доста е разговарял. — Каземи се наведе с почти заговорническо изражение в очите. — За нас беше важно да узнаем дали, докато са си бърбтели по приятелски, покойният не е разкрил някоя от тайните от ръкописа на Айнщайн пред видния математик. Разбирате ли? Значи, достатъчно беше да зададем няколко въпроса на математика. — Сви рамене. — Но впоследствие разбрахме, че математикът е тежко болен. И дума не можеше да става да повторим номера, който бяхме скроили на професор Сиза. Нещата щяха отново да свършат зле и щяхме да привлечем ненужно внимание. Но ние трябваше да намерим отговор на нашия въпрос, нали така? Какво да правим? — Направи драматична пауза. — Тогава открихме, че въпросният математик има син, който е криптоаналитик. Нещата се подреждаха отлично. Щяхме да доведем сина тук и той щеше да ни помогне да дешифрираме ребусите от ръкописа. Предположихме, че ако не успеете, вероятно сам ще потърсите помощ от баща си, знаейки за близкото му приятелство с професор Сиза. Изглеждаше перфектно.

— Разбирам.

— Нещата потръгнаха добре. Дойдохте в Техеран, видяхте ребусите и започнахте да работите върху тях. Доктор Пахраван много ви хвалеше в докладите си, съобщи ни, че сте постигнали голям напредък в разгадаването на първия ребус, този в стиховете. Всички бяхме много доволни. Но възникна проблемът с взлома в Министерството на науката. И тук вече нещата излязоха извън контрол. Когато ни информираха, че сте били задържан при тези обстоятелства, веднага разбрахме, че ЦРУ е замесено в случая. А това, както можете да предположите, ужасно усложняваше положението.

— Да, разбира се — иронично подхвърли Томаш. — Сигурно съм ви провалил вечерта.

— Напълно — потвърди Каземи. — Най-напред мислехме да ви изтръгнем информацията насила, но веднага стана ясно, че не знаете всичко. Доктор Пахраван ни обърна внимание, че дори не сте имали време да разпитате баща си. И така, трябваше да създадем условия за

това, нали? Да ви оставим да си поприказвате с татенцето, а после да ви проследим и да видим къде ще ни заведете.

— Наистина ли вярвате, че баща ми знае нещо?

Полковникът повдигна рамене.

— Това беше една възможност.

— И какво би могъл да знае?

— Би могъл да знае например къде е скрит вторият ръкопис.

— Какъв втори ръкопис?

— Ами втората част на *Die Gottesformel*.

— Каква втора част? За какво говорите, по дяволите?

Каземи въздъхна, сякаш говореше с дете.

— Има и втора част на ръкописа. Документът, който занесохме в Техеран, е непълен. Къде е втората част? Ето това попитахме професор Сиза. Къде е втората част? Той не отговори.

— Но откъде знаете, че има и втора част?

— От шифъра.

— Какъв шифър?

— Шифърът в ръкописа. — Намести се на табуретката. — Знам, че нямахте възможност да прочетете *Die Gottesformel*, затова ще ви обясня. В края на текста Айнщайн е написал, че е открил формула, която може да доведе до невиджана експлозия и че въпросната формула е написана на друго място. После добавя *see sign (виж знака)* и шифъра. Смятаме, че това е ключът за откриването на втората част на ръкописа.

— Но къде е тази втора част?

Каземи въздъхна отново. Томаш усещаше, че агресивното му поведение е отдушник за огромното вътрешно напрежение.

— Не знам — възкликна той. — Вие ми кажете.

— Аз? Но какво бих могъл да ви кажа? Нямам и най-малка представа къде би могла да се намира тази... тази втора част. Всъщност едва сега научавам, че има и втора част на ръкописа.

— Я не се правете на глупак — изръмжа иранецът. — Не питам за това.

— А какво?

— Искам да знам какво ви разкри баща ви.

— Баща ми? Нищо не ми е разкривал.

— Искате да ме убедите, че не сте разговаряли?

— Разбира се, че говорихме — каза Томаш. — Но не и върху ръкописа на Айнщайн.

— А върху изследванията на професор Сиза?

— Също. Дори и през ум не ми е минавало, че той би могъл да знае нещо важно по случая.

По лицето на Каземи се изписа нетърпение.

— Вижте, съветвам ви да не си играете с мен.

— Не си играя с вас. Доколкото знам, единствените, които си играят с някого тук, това сте вие!

— Тогава какво правите тук?

— Аз ли? Тук съм, защото ме отвлякохте! Всъщност, настоявам незабавно...

— Какво търсите в Тибет? — прекъсна го иранецът, уточнявайки въпроса си.

— А — разбра Томаш. — Ами... мм... дойдох да търся някаква следа от професор Сиза, разбира се. — Замълча унило. — Но щом е мъртъв, няма какво повече да диря.

— И сте дошли чак в Тибет да издирвате професор Сиза? Защо в Тибет?

Томаш се поколеба, питайки се какво би могъл да каже на човека от ВЕВАК.

— Защото... защото разбрах, че е поддържал контакти с Тибет.

— Какви контакти?

— Уф... не знам.

— Лъжете. Какви контакти?

— Не знам, вече ви казах. Опитвам се да откроя.

— И какво ще правите?

— Аз ли? Нищо. Доколкото разбрах, професор Сиза е мъртъв.

— Да, но къде щяхте да се опитате да го намерите?

— Вече опитах.

— Къде?

— В Потала, малко преди вие да ме отвлечете.

— Защо в Потала?

— Защото... мм... защото намерих в дома му картичка от Тибет с изглед от двореца Потала.

— Къде е тази картичка?

— Оставих я... оставих я в Коимбра.

Това беше лъжа, разбира се. Беше я донесъл в Тибет, но за късмет картичката беше останала у Жинпа, когато отиде да го посети в храма «Джоханг».

— И кой му е изпратил тази картичка?

— Не знам — излъга отново. — На картичката нямаше текст.

Объркан, полковникът впи очи в него.

— Но в такъв случай защо решихте, че картичката има някаква връзка с местонахождението на професора?

— Фактът, че идва от Тибет. Стори ми се странно, само това. И понеже не разполагах с друга следа, реших, че си струва да проуча тази.

— Хм — промърмори Каземи, опитвайки се да сглоби частите от пъзела. — Не можете да ме убедите. Никой не тръгва за такова отдалечено и недостъпно място като Тибет само защото има някакво неясно усещане, нали?

Арестантът обърна очи с досада и си пое дълбоко въздух, сякаш търпението му се беше изчерпало.

— Чуйте, не мислите ли, че вече е време да приключим с този глупав театър?

— Какво искате да кажете с това?

— Искам да кажа, че трябва да стъпите на земята.

Иранецът го изгледа, без да разбира.

— Как така?

— Ръкописът на Айнщайн. Нима все още не сте разбрали, че той не е това, което си мислите?

— Не е ли? И какво е тогава?

— Ръкописът няма нищо общо с атомните оръжия.

— А с какво друго?

Томаш се опъна по гръб на тибетския килим и положи глава на преплетените си зад главата ръце, сякаш се беше излегнал да се попече на слънце. Притвори клепачи, като че ли се наслаждаваше на въображаема топлина, и за първи път широка усмивка грейна на лицето му.

— С нещо далеч по-важно от това.

XXXI

Одеялото беше абсолютно недостатъчно, за да го предпази от ледения студ, който скова всичко през нощта. Томаш се сви като зародиш под завивката, но топлината на тялото му, задържана от грубия плат, не стигаше, за да компенсира жестокия студ, от който вече трепереше целият.

Разбра, че няма да може да заспи, и се зае да прави упражнения. Беше отчаян опит да се стопли, но се оказа донякъде сполучлив. Томаш се почувства по-добре и се сгуши под одеялото. Но след минути студът отново го връхлетя и затворникът осъзна, че напразно се надява да заспи. Щом го свиеше студът, трябваше да прави гимнастика, защото само така би могъл да издържи през нощта. Няма друг начин, помисли си той. Ще спи, когато изгрее слънцето, когато оскъдната дневна светлина проникне в килията. Проблемът беше в това, че и иранците щяха да се върнат по същото време, а един нов разпит не му се струваше най-добрият начин да се съвземе от безсънна нощ.

Скръц, скръц.

Звукът от превъртането на ключа в ключалката изненада Томаш. Не беше усетил стъпки отвън; сякаш някой беше дошъл тайно, на пръсти, и едва сега, след като пъкна ключа във вратата, беше издал присъствието си.

Щрак.

Вратата се отвори и Томаш вдигна глава, за да види посетителя. Но всичко продължаваше да тъне в мрак, защото непознатият беше дошъл без фенерче.

— Кой е? — попита той, изправен върху тибетското одеяло.

— Шт.

Изшъткаха му припряно, но меко, и гласът му се стори познат. Наведе глава и отвори широко очи, опитвайки се да разпознае силуета, който прекрачваше вратата.

— Ариана?

— Да — прошепна му женският глас. — Не вдигайте шум.

— Какво става?

— Не вдигайте шум — прошепна умоляващо. — Елате с мен. Ще ви изведе оттук.

Томаш не чака да го молят. Скочи мигновено на крака и се вгледа внимателно в сянката, замръзнала в очакване.

— А другите?

Усети нежното докосване на ръката на Ариана.

— Шт — настоя тя все така сподавено, почти като дихание. — Елате с мен. Но тихо.

Топлата ръка на Ариана се вплете в пръстите му и го задърпа към вратата. Затворникът се остави да го водят из мрака. Придвижваха се бавно, почти пипнешком, стараейки се да не вдигат шум. Качиха се по някакви стълби, прекосиха двор, свърнаха по топъл коридор и излязоха през една врата.

Томаш усети как нощният студ го блъсна в лицето и най-сетне видя светлина. Под мъждукането на близкия електрически стълб той различи очертанията на пътя, дърветата наоколо и един тъмен джип. Бяха под открито небе. Ариана го задърпа по посока на джипа. Отключи вратите и направи знак на Томаш да влезе.

— Бързо — прошепна. — Да изчезваме, преди да са се събудили.

Измъкнаха се от този район, лутайки се из прашните улици на Лхаса, осветени само от фаровете на джипа и редките стълбове на уличните лампи. Томаш непрекъснато се обръщаше назад. Струваше му се, че всичко е спокойно, нямаше преследвачи. Направи му впечатление товарът на джипа — виждаха се туби с бензин, два бидона с вода и голяма кутия, явно с храна. Всичко показваше, че бягството е било внимателно планирано.

Джипът внезапно отби надясно и се отправи на запад, по посока на летището. Явно се отдалечаваха от центъра на града.

— Къде отиваме? — попита той.

— Преди всичко трябва да излезем от града. Прекалено опасно е да оставаме тук.

— Чакайте — възкликна той. — Първо трябва да отидем до хотела, за да си прибера нещата.

Ариана го изгледа смаяно.

— Томаш, да не сте полудели? Веднага щом разберат, че сме изчезнали, ще се запътят натам. — Тя отново се съсредоточи в пътя. — Освен това, плащаме на човек от персонала на рецепцията, за да ни информира къде ходите. Дори и не помисляйте да се връщате в хотела.

— Но къде отиваме?

Ариана натисна рязко спирачката и джипът изсвири, отбивайки на банкета край пътя до една бензиностанция на «Петрочайна». Шофьорката остави фаровете да светят и дръпна ръчната спирачка, преди да погледне спътника си.

— Кажете ми вие, Томаш.

— Но как мога да ви кажа? Вие сте запланували това бягство, не аз.

Иранката въздъхна.

— Томаш, това бягство няма да ни доведе доникъде, ако не сме последователни.

— Какво искате да кажете с това?

— Искам да кажа, че не е достатъчно да избягаме. Където и да отидем, те ще ни намерят. Днес, утре, следващата седмица, след месец или година, няма значение. Ще ни хванат, разбирате ли?

— И тогава? Какво предлагате?

— Предлагам да им докажем, че нямат основания да ни преследват.

— А как ще им докажем това?

— Вчера ми дадохте една идея — каза тя и карамелените ѝ очи заблестяха в тъмнината. — Вие казахте, че ръкописът на Айнщайн няма нищо общо с ядрените оръжия.

— Да.

— Така ли е наистина?

— Убеден съм. Но вие нали четохте ръкописа? Какво се казва в него?

Ариана поклати глава.

— Знаете ли, това е много странен текст. Така и не разбрахме какво всъщност се казва в него. Но по отношение на голямата експлозия Айнщайн е напълно ясен. Той е написал *see sign*, а после шифрирал формулата в шест букви, разделени на две групи, с удивителен знак в началото. Буквите са толкова малко, че ги запомних, ето, вижте. — Съсредоточи се. — *!Ya ovqo* — изрецитира тя. — Не

мисля, че толкова важна формула би могла да бъде толкова кратка, нали? Затова решихме, че става въпрос за шифров ключ, който дава достъп до втора част на ръкописа.

— Хм... да, разбирам.

— Но въпреки това — настоя Ариана — вие смятате, че не става въпрос за формула за атомна бомба?

— Вижте, не съм сигурен — каза той предпазливо. — Така мисля.

— Тогава ни остава само едно.

— Какво?

— Трябва да го докажем.

— Моля?

— Трябва да им докажем, че ръкописът не съдържа тайната за лесното производство на атомна бомба. Ето това търсят те, нали? Ако им докажем, че това дирене е безсмислено, те ще ни оставят на мира.

— Разбирам.

В джипа настъпи напрегната тишина.

— Е, и? — попита Ариана.

Томаш въздъхна.

— Да се залавяме тогава.

— Възможно ли е да се докаже подобно нещо?

— Не знам. Но можем да опитаме.

— Много добре — одобри тя. — В такъв случай какво предлагате?

— Ще заминем.

— Къде?

Томаш отвори жабката на джипа и извади карта на Тибет. Отвори картата, разучава я няколко секунди и заби пръст в една точка, която се намираше на двеста километра западно от Лхаса.

— Шигаце.

Слънцето изгря далеч зад тях. Първият лъч озари обсипаното със звезди небе и миг по-късно зад тъмния хоризонт бликна кристалночистата светлина на зората.

Утрото откри пред тях чудно хубав пейзаж, който ги остави без дъх: стръмни и голи планини с покрити със сняг върхове, между които

се откриваха живописни долини, навяващи мир и покой. Виждаха се стада овце, които пасяха кротко; мяркаше се някой номад; як, натоварен с продоволствия; каруца, която се влачеше в бавния ритъм на полския живот, както и трактори, макар че природата тук все още дишаше с пълни гърди, следвайки своя хилядолетен път.

Томаш се чувстваше изморен, но беше прекалено неспокоен и възбуден, за да се отпусне и да заспи. Обидата и недоверието към Ариана продължаваха да разяждат душата му. След дълго мълчание реши, че не може да продължава така. Трябваше да изясни съмненията си.

— Каква е гаранцията, че не играете някаква двойна игра?

Ариана, дотогава съсредоточена в пътя, изви вежди над красивите си медени очи.

— Моля?

— Как да съм сигурен, че няма да ме подведете отново? Добър театър ми изиграхте там, в Техеран...

Иранката намали скоростта и го погледна в очите.

— Мислите, че ви лъжа?

— Ами... нали вече ме излъгахте веднъж? Как да съм сигурен, че няма да ме изиграете отново? Откъде да знам дали това не е поредната инсценировка, скроена съвместно с... с полковник Дракула, или как му викаха там?

Ариана прехвърли вниманието си върху пътя.

— Разбирам подозренията ви — каза. — В тази ситуация това е нещо нормално. Но можете да сте сигурен, че сега няма никаква инсценировка.

— Как да съм сигурен?

— Нещата са различни.

— В какъв смисъл?

— В Техеран направих всичко, за да ви защитя. Инсценировката беше единствената възможност да ви защитя.

— Не разбирам...

— Вижте, Томаш — каза тя и стисна зъби. — Какво мислите, че щеше да ви се случи, след като ви заловиха в Министерството на науката посред нощ, със секретен документ в ръцете и спътник, който стреля, без да мисли?

— Нямах да ми е леко. Макар че това, което преживях, също не беше кой знае колко леко.

— Разбира се, че страдахте достатъчно. Но Затвор 59 е много лошо място от «Евин». Или се съмнявате в това?

— Е, да. Определено щеше да ми дойде в повече.

— Добре че най-сетне проумяхте това. Но може би се съмнявате, че накрая всичко щяхте да признаете?

— Е... да.

— Не бива да храните илюзии — каза тя. — Сигурно щеше да отнеме известно време, няколко седмици или месеци, но накрая щяхте всичко да си кажете. Всички си признават.

— Добре, така да е.

— А след като си признаехте? Какво щеше да ви се случи?

— Може би щях да прекарам дълго време в затвора, така мисля.

Ариана поклати глава.

— Щяхте да умрете. — Погледна го изкосо. — Не го ли разбрахте? Когато някой престане да е полезен, го убиват.

— Така ли смятате?

Иранката пак се втренчи в шосето.

— Не смятам — каза тя. — Знам. — Прехапа долната си устна. — Почти бях изгубила надежда, когато ми хрумна една идея. Защо да не ви освободят, а после да ви проследят, за да видят докъде ще ви доведе разследването? В крайна сметка, казах им аз, възможно е баща му наистина да знае нещо, което да помогне за разбулването на тайната. Защо не го оставите да се върне при баща си, като продължавате да го държите под непосредствено наблюдение? Нима това не би било по-продуктивно, отколкото онова, което замисляха да направят? — Усмихна се тъжно. — Тази идея, която ми хрумна, докато полагах отчаяни усилия да ви спася живота, им се видя доста интересна. «Ястребите» на режима, които искаха главата ви, промениха позицията си. Все пак, казах им аз, приоритетът е да развием тайно производство на ядрено оръжие, което нито Международната агенция за атомна енергия, нито американските шпионски сателити биха могли да открият. Нали това беше целта на операцията? А щом като е това и щом като освобождаването ви щеше да помогне за постигането на тази цел, защо да не ви пуснем на

свобода? — Отново изглежда Томаш. — Схващате ли? Така успях да ги убедя да ви оставят да избягате. После нещата тръгнаха по сценарий.

— Но щом е така, защо просто не ми отвориха вратата на затвора и не ме оставиха да си тръгна законно? Защо беше необходим целият онзи театър наред улицата, да се преструвате, че ме спасявате?

— Защото ЦРУ веднага щеше да се досети, че има нещо гнило в цялата работа. Залавяме ви в министерството посред нощ с онзи документ в ръцете, в компанията на агент на ЦРУ, който открива стрелба, и само няколко дни след това ви пускаме да си ходите? Просто ви отваряме вратите, а? Нима мислите, че в ЦРУ нямаше да сметнат това за подозрително? — Поклати глава в отговор. — Очевидно е, че не можехме да ви пуснем току-така. Бягството от затвора беше единственото разрешение.

— Разбирам — съгласи се Томаш. — Но защо не ми казахте?

— Защото нямах тази възможност. Защото всеки път, когато се срещах с вас, бях под наблюдение. Освен това трябваше да се държите естествено. Ако ви бях казала нещо, каквото и да било, рискувах да проваля всичко.

Историкът прокара ръка по косата си.

— Разбирам — каза. — А сега, след като ме измъкнахте от онази дупка в Лхаса? Нима не излагате и себе си на опасност?

— Разбира се.

— Тогава... защо го направихте?

Ариана не отговори веднага. Остана мълчалива, вперила поглед в пътя.

— Защото не можех да ги оставя да ви убият — прошепна накрая.

— Но вижте... сега вие... вие самата можете да загинете.

— Не и ако докажем, че ръкописът няма нищо общо с ядрените оръжия.

— А ако не успеем да го докажем?

Иранката го погледна с блеснали очи; тъжно сияние обгръщаше красивото ѝ лице:

— В такъв случай ще убият и двама ни.

Слънцето грееше отвисоко и така напичаше, че в джипа стана горещо като в пещ. Двата отвори прозорците и подложиха поруменелите си лица на свежия полъх. Стигнаха до някакво дефиле и джипът се заклатушка по неравния път през долината, залята от море от речни камъни.

Подал глава навън, Томаш се любоваше на идиличната природна красота. В тибетския пейзаж, мислеше си той, имаше много светлина и ярки, неподправени цветове. Тук червеното беше по-наситено, зеленото по-ярко, жълтото по-златисто; цветовете сякаш пламтяха сред планините, зашеметявайки сетивата с ослепителни хроматични експлозии.

И тогава го видяха. Синьо сияние блесна отдясно. Беше великолепно полирано бижу, мастиленосиньо огледало върху златната земя, лазурен сапфир, инкрустиран върху злато. Светлината, която излъчваше, беше наситеносиня, сякаш извираше отвътре и се разгаряше в мощен, почти хипнотичен блясък.

— Какво е това? — попита Томаш, без да откъсва поглед от привличащото като магнит видение. И Ариана беше забелязала блесналото огледало и го гледаше като омагьосана.

— Езеро.

Спряха джипа и останаха прехласнати пред този порой от синева, пленил сетивата им. Езерото приличаше на осветено огледало, полиран лапис лазули в няколко нюанса, наситено морскосиньо в дъното, пламтящо кобалтовосиньо в средата, зелено като опал покрай брега, където водите облизваха блестящо белия плаж. Сякаш беше атол, незнайно как попаднал сред планинската верига, обсипана със злато и пурпур, с белоснежни проблясващи върхове, хвърлящи матови червенокафеникави сенки. Същинска вакханалия от цветове.

— Това не може да е вода — каза Томаш, поразен от невероятното видение.

— Тогава какво е?

Въпросът беше риторичен, разбира се.

— Не сте ли гладна? — попита той.

Ариана изключи мотора и излезе от джипа, след което отвори задната врата и извади една кошница.

Наближаваше обяд и това беше идеалното място да похапнат. Томаш пое кошницата и двамата се спуснаха по хълма, надолу към

езерото.

Слънцето печеше толкова силно, че пареше кожата им. Седнаха край една скала на брега на езерото, където водата беше така прозрачна, че дъното се виждаше. Но прежурящото слънце ги принуди да се преместят на сянка, в подножието на планината. Но веднага щом пресякоха сенчестата бразда, усетиха, че замръзват. Студът тук не се шегуваше. Отново се преместиха, този път на границата между слънцето и сянката, като телата им останаха на сянка, а краката бяха изложени на слънце. Томаш не можеше да повярва, че температурната амплитуда достига дванайсетина градуса. Краката му горяха от жегата, а тялото му трепереше от студ.

Спогледаха се един друг и се разсмяха.

— От въздуха е — отбеляза развеселена Ариана.

— Какво му е на въздуха?

— Прекалено разреден е — поясни тя. — Не може да поеме топлината на слънцето, нито да филтрира силата му. Затова става така. — Вдиша въздуха. — Като малка ходех на разходка из планините Загрос в Иран и понякога усещах този ефект, но не чак толкова остро. Въздухът тук е така разреден, че не може да задържи топлината, нито да ни предпази от ултравиолетовите лъчи. — Погледна към слънчевата страна и се намръщи. — Ако трябва да избираме по-малкото зло, по-добре е да останем тук, на сянка.

Томаш остави кошницата на една скала и двамата си взеха сандвичи с франзела и шишенца със сок. Седнаха на скалата и докато хапваха, се любуваха на изгледа около тях.

Небето беше тъмно и дълбоко, в контраст с голия и великолепен, разточителен на цветове пейзаж. Смесваха се различни нюанси на кадифеносиньото и морскозеленото на водите, червеникавото и златистото на скалите, кафявото и бялото на планинските върхове. Сякаш светлината тук се подчиняваше на други закони, сякаш нейният източник не беше небето, а земята, сякаш дъгата беше земно явление, а не ефирно.

— Студено ми е — оплака се Ариана.

Почти без да мисли, подчинявайки се на мъжкия инстинкт на покровител, Томаш се приближи до нея, свали си сакото и я загърна. Неволно я притисна до себе си. Съвсем леко, невинно, само за да я стопли със собствената си топлина, но се получи нещо неочаквано.

Докосването имаше магическо действие. Почувства меката ѝ кожа, усети как се ускорява едва доловимото ѝ дишане, вдъхна лекия парфюм на лавандула, който се разнасяше от косите ѝ. Усети интуитивно желанието ѝ да не се отдръпва и това разбуни чувствата му.

Спогледаха се.

Кристалнозелените очи докоснаха нейните златисти очи; срещнаха се вода и мед, студ и топлина, сдържаност и нежност. Видя как плътните ѝ устни се отварят наполовина, бавно се наведе, приближавайки до тези алени цветчета с тръпнещо от страст тяло.

Докоснаха се.

Опита кадифения топъл вкус на устните на Ариана, потъна в тях и усети парещия влажен език, сякаш вкусваше шоколад и карамел. Целунаха се — първо ласкаво, с безкрайна нежност, после целувката стана жадна, срамежливото докосване се превърна в ненаситно желание, любовта преля в сладост.

Томаш усещаше гърдите ѝ, които се притискаха до неговата гръд, изнемогвайки от желание, пъкна ръка под пуловера ѝ, докато дланта на ръката му не се напълни с гладката плът. Стисна гърдата ѝ и облиза устата ѝ. Усети как ръцете ѝ непохватно търсеха колана му, как разкопчаваха панталоните му, докато напълно го освободиха от сковаващите дрехи. Жаждата беше обзела и двамата. Подтикнат от хладината, която обгърна голите му крака, Томаш потърси топлината. Вдигна полата ѝ и смъкна гащичките ѝ, които скъса в припряното си нетърпение.

Прокара пръст между краката ѝ и почувства топлия и влажен отвор. Ариана изстена при допира му и протегна ръка, докосвайки го с върха на пръстите си. Погали го, за да усети твърдостта му, а после го хвана, разтвори крака и го насочи натам, където желанието я изгаряше. Томаш разбра повика на това тръпнещо и задъхано тяло, зовящо го да влезе, и не се поколеба: с нежно движение се изхвърли напред и цветето, тръпнещо в очакване, разцъфна.

Влезе.

Обзе го чувството, че е потънал в делва с невероятно вкусен мед. Сетивата му се замъглиха, чувствеността, излъчвана от тялото на Ариана, стана по-силна, ароматът на лавандула — по-наситен, жълтото на очите — по-златисто, докосването на кожата ѝ — по-меко,

топлината на тялото ѝ — по-гореща, вкусът на устата — по-сладък. Планините, езерото, цветовете, студът, светлината, всичко изчезна пред този наситен със страст момент.

Вселената се състоеше само от Томаш и Ариана, той и тя, зелено и златно, желязо и кадифе, пот и лавандула, шоколад и мед, тяло и роза, проза и поезия, глас и мелодия, ин и ян, две тела, слети в едно върху голата скала, танцуващи дълъг танц, ту бавен, ту бърз, жаден, ненаситен, полюшващи се синхронно в ритъма на стенанията, все по-поривисто, по-силно и по-силно.

Извикаха.

В момента, в който усети експлозията на цветовете и светлините да прорязват тялото му, в който цялата вечност се побра в един безкраен миг, в който страстта се издигна до най-високия връх и най-сетне се сляха напълно, в този момент на божествено прозрение Томаш разбра, че диренето му е приключило, че тези медени очи бяха неговият край, че тези устни бяха неговото цвете, че това тяло беше неговият дом.

Че тази жена беше неговата съдба.

XXXII

Първият признак, че приближават Шигаце, се появи след един завой — изникна сводеста постройка с ред прозорци над сини порти. Караше Томаш, Ариана спеше на рамото му. Разбра, че навлизаха в предградието, и намали скоростта. Появиха се дълги редици *пюкханг* — традиционни тибетски къщи, изградени от бял кирпич, с черни прозорци и пъстри *лунгдас*, развяващи се на вятъра. Молитвените хоругви бяха здраво завързани за тъмния покрив, с надеждата да привлекат добра карма за дома. Навлязоха в широк булевард с бензиностанции на «Петрочайна» от двете страни и червени зидове с порти, пазени от китайски войници, явно бяха казарми на окупационните сили. Дърветата хвърляха широки сенки по асфалтирания път. Виждаха се малко автомобили, но затова пък имаше много велосипеди; тук-там се срещаха и камиони, които разтоварваха направо на тротоара.

Иранката се събуди. Двамата любопитно разглеждаха града, завладял долината. Съдейки по широкия булевард и архитектурата на сградите, те разбраха, че се намират в китайската зона на града. Спряха до група китайци, които жестикулираха на тротоара, и Ариана отвори прозореца.

— Хотел «Орчард»? — попита Томаш, надвесен над Ариана.

— А? — отговори един китаец. Очевидно не разбираше въпроса. Най-добре беше да наблегне на ключовата дума.

— Хотел?

Човекът измърмори нещо неразбираемо на мандарин и посочи напред. Томаш благодари и джипът пое в указаната посока. Наистина стигнаха до хотел, но не беше «Орчард». Ариана слезе и отиде да пита на рецепцията.

Прекосиха китайския квартал на Шигаце, следвайки указанията. Стигнаха до кръстовището и завиха наляво. Улиците се стесниха, явен знак, че са навлезли в тибетския квартал. Пред тях се издигаше хълм с руини, покрити със скелета; табелата сочеше, че това е Шигаце Дзонг,

старата крепост на града, чиято архитектура наподобяваше великолепия Потала, макар и не толкова внушителна и пострадала от опустошителните ветрове на китайската репресия.

На ъгъла отново завиха наляво, минаха по неугледна уличка и в дъното зърнаха богато украсена фасада с неонов надпис, който уведомяваше, че това е *Тибет Гандзян Шигаце Орчард Хотел*. Целта на пътуването им.

Паркираха пред хотела и влязоха в лобито. По средата беше разположена огромна маса, покрита с цветни дракони, отляво имаше павилион за сувенири, а отдясно — удобни черни фотьойли.

Тибетски младеж, почернял от слънцето, им се усмихна от рецепцията веднага щом влязоха.

— *Таши делех* — поздрави той.

Томаш отвърна на поздрава, свеждайки глава.

— *Таши делех* — каза той, опитвайки да си припомни инструкциите, които Жинпа му беше дал в Потала.

— Искам да говоря с *бодхисатва* Тензин Табтен.

Младежът се учуди.

— Тензин?

— Да — потвърди Томаш. — Имам нужда Тензин да ми покаже пътя.

Тибетецът видимо се колебаеше. Огледа се наоколо, впи отново тъмните си очи в Томаш, бегло изгледа Ариана, а после, явно взел решение, ги покани да седнат в салона. Младежът излезе и Томаш го видя да пресича улицата и площадчето с градинката от другата страна на хотела.

Един монах се запъти към тях, следван от младежа от рецепцията, и се наведе в поклон пред непознатите. Размениха си обичайния поздрав *таши делех* и тибетецът им направи знак да го последват. Отправиха се към огромен храм, който се издигаше в подножието на зелен хълм. Великолепният архитектурен комплекс беше в бяло и червеникавокафяво, с красиви златни покриви, с извити нагоре краища като пагоди, с черни прозорци, горделиво загледани в града.

— *Гомпа?* — попита Томаш, използвайки думата манастир, която беше запомнил в Лхаса, докато сочеше към сградата.

— *Ла онг* — потвърди монахът, оправяйки пурпурните си одежди. — *Ташилунпо гомпа.*

— *Ташилунпо* — каза Ариана. — Това е манастирът «Ташилунпо».

— Знаеш го?

— Чувала съм за него. Тук е погребан първият Далай Лама.

— Така ли?

— Това е манастирът, в който живее Панчен Лама.

— Кой е той?

— Панчен Лама? Втората по важност фигура в будизма, над който стои единствено Далай Лама. Мисля, че *панчен* означава велик учен. Китайците се опитват да използват Панчен Лама, за да подронят авторитета на Далай Лама, но без особен успех. Казват, че Панчен Лама в крайна сметка винаги остава антикитайски настроен.

Слънцето жареше и въздухът беше сух. Неприятна миризма на боклук и урина се носеше из улиците, но като се приближиха до портата на манастира, вонята беше изместена от приятния аромат на тамян. Влязоха в просторен вътрешен двор, откъдето се виждаше целият манастир. В основата на възвишението, на което се издигаше «Ташилунпо», бяха струпани бели постройки, явно монашески килии, а над тях се извисяваха изящни червено-кафяви конструкции, покрити с разкошни златни покриви.

Томаш и Ариана последваха монаха по тясна уличка с каменна настилка, която водеше нагоре по склона. Тибетецът изкачи на един дъх стръмнината, но двамата посетители скоро трябваше да спрат задъхани под сянката на красивото дърво *йонбох*. Шигаце беше разположен още по-високо от Лхаса и разределеният въздух не достигаше в дробовете им.

— Говорите ли английски? — обърна се Томаш към монаха, който ги изчакваше няколко метра по-напред, усмихнат и търпелив.

Тибетецът се приближи.

— Малко.

— Ще се срещнем с *бодхисатва* — отбеляза историкът.

Отне му известно време, докато възстанови нормалния си ритъм на дишане.

— Какво точно означава *бодхисатва*?

— Нещо като Буда.

— Нещо като Буда ли? Какво искате да кажете с това?

— *Бодхисатва* е човек, който е достигнал просветление, но се е отказал от нирвана, за да помогне на другите човешки същества. Той е светец — човек, отказал се от собственото си спасение заради спасението на другите.

Монахът се обърна и пое нагоре към върха. Стигнаха до път, който водеше към червеникавите постройки, и тибетецът свърна наляво, след което се изкачи по черни каменни стъпала и влезе в аленочервена постройка. Спътниците му го последваха под един тъмен навес и излязоха на тих двор, където неколцина монаси се суетяха около делва с жълта мазнина. Бяха във вътрешния двор пред храма на Майтрея.

Тибетецът им кимна да влязат в нещо като малка сумрачна килия, осветена единствено от свещи и от бледата светлина, която преминаваше през мъничко прозорче. Условията тук бяха сурови, дори примитивни. Миришеше на нещо средно между лой от як и тамян, мирис, който се мъчеше да се наложи над сладникавия аромат, идващ от стара желязна печка, в която горяха въглища. Жълтият пламък на печката облизваше стар черен чайник, хвърляйки горещи искри, чиито трепкащи отблясъци падаха върху сенките в ъглите на стаичката, сякаш им вдъхваха живот.

Двамата седнаха на табуретки, покрити с червени килимчета *тханка*, а монахът наля две чаши от чайника и им ги подаде.

Беше чай с масло от як.

— Благодаря — каза Томаш, едва прикривайки гримасата на отвращение, като си представи, че трябва да изпие мазната отвара. Погледна към Ариана. — Как се казва *благодаря* на тибетски?

— *Тху джичи*.

— Да, благодаря. — Направи поклон към монаха. — *Тху джичи*.

Монахът се усмихна и с дланите на ръцете си направи жест, молейки ги да изчакат.

— *Гонг да* — каза той, преди да изчезне.

Минаха двадесетина минути.

Монахът, който ги беше довел, се появи отново, придружен от друг монах, дребен и слаб, превит от старост, който едва пристъпяше, подпирайки се на бастун. Техният водач помогна на въззрастния монах да се настани на огромна възглавница. Размениха си няколко думи на тибетски, след което познатият им монах се поклони и се оттегли.

Настъпи тишина.

Чуваха се само птичето чуруликане на двора и лекото пукане на възглицата в желязната печка. Томаш и Ариана се вгледаха в монаха, целият съсухрен, на голямата възглавница. Старият монах оправи пурпурния тасен, който го покриваше, и се изправи. Погледът му се зарея, отправен към някаква далечна точка, сякаш се беше отдръпнал от света, който го заобикаляше.

Тишина.

Будистът като че ли бе забравил за присъствието на гостите. Може би бе потънал в медитация, може би беше изпаднал в транс. Каквото и да беше, старецът нищо не продумваше, просто си седеше. Томаш и Ариана се спогледаха, объркани и развеселени, не знаейки дали да го заговорят. Дали тибетецът не беше влязъл там по погрешка, дали не беше някакъв местен обичай, или беше сляп? И понеже не знаеха какво да правят, продължаваха да мълчат, изчаквайки развитието на нещата.

Безмълвието се проточи десет минути.

Старият монах си стоеше все така кротко, със замръзнал поглед и пресекливо дишане, докато без особена причина потръпна и се върна към живот.

— Аз съм *бодхисатва* Тензин Табтен — съобщи с любезен глас. Говореше отличен английски с подчертано британско произношение. — Чух, че ме търсите, за да ви покажа пътя.

Томаш почти си отдъхна с облекчение. Пред него най-сетне стоеше Тензин Табтен, подателят на тайнствената картичка, която беше намерил в дома на професор Сиза. Може би това беше човекът, който можеше да му даде търсените отговори, да разбули тайните на неговото дирене или кой знае, да прибави нови загадки към безбройните мистерии, които го терзаеха.

— Аз съм Томаш Нороня, професор по история в Нов лисабонски университет. — Кимна към Ариана. — Това е Ариана Пахранан, ядрен физик от Министерството на науката в Техеран. —

Наведе глава. — Много съм ви благодарен, че ни приехте. Доста път извървахме, докато стигнем дотук.

Монахът сви устни.

— Дошли сте, за да ви просветя?

— Мм... в известен смисъл, да.

— Ще бъда добър лекар за болните и страдащите. Ще поведем по правилния път тези, които са се заблудили. Ще бъда ярка светлина за тези, които чезнат в тъмна нощ, и ще сторя така, че бедните и неоправданите да открият скрити съкровища — напевно изрече той. — Така казва *Аватамсака сутра*. — Вдигна ръка. — Добре дошли в Шигаце, пътници в тъмната нощ.

— За нас е удоволствие, че сме тук.

Тензин посочи към Томаш.

— Казахте, че сте от Лисабон?

— Да.

— Португалец ли сте?

— Да.

— Хм — прошепна той. — Португалците са първите, дошли от Запада в сърцето на Тибет.

— Моля? — учуди се Томаш.

— Двама йезуитски свещеници — каза Тензин, — отец Андраде и отец Маркеш, чули за съществуването на някаква християнска секта в далечна долина в Тибет. Преоблекли се като индуски поклонници, прекосили Индия и пристигнали в Цапаранг, крепост, издигната в царство Гуге, в долината Гаруда. Построили църква и установили първия контакт между Запада и Тибет.

— Кога е станало това?

— През 1624 г. — Поклони се. — Добре дошъл, португалски поклоннико. Щом не идваш, преоблечен като индус, каква църква ни носиш този път?

Томаш се усмихна.

— Не ви нося никаква църква. Само въпроси.

— Пътя ли търсиш?

— Търся пътя на един човек, наречен Аугуцо Сиза.

Тензин добродушно се усмихна при споменаването на името.

— Йезуита.

— Не, не — каза Томаш, поклащайки глава. — Той не беше йезуит. Дори не беше религиозен. Беше професор по физика в Университета в Коимбра.

— Аз го наричах *Йезуита* — каза Тензин, сякаш не беше чул, че го поправят. Засмя се. — Разбира се, на него не му харесваше. Но аз не го правех, за да го обидя. Наричах го Йезуит в чест на неговите предшественици, които преди четиристотин години пристигнали в царство Гуге. А и това беше начин да се пошегувам с нашата обща работа.

— Каква работа?

Бодхисатва сведе глава.

— Не мога да ви кажа.

— Защо?

— Защото се споразумяхме той да направи съобщението.

Томаш и Ариана се спогледаха. Историкът си пое дълбоко дъх и погледна стария тибетец.

— Имам лоша новина — каза. — Опасявам се, че професор Аугущо Сиза се е споминал.

Тензин остана неподвижен.

— Беше добър приятел — въздъхна той, сякаш информацията не го изненадваше. — Пожелавам му щастие в новия му живот.

— Нов живот ли?

— Навярно ще се прероди в Лама. Ще бъде добър и мъдър човек, уважаван от всички, които го познават. — Оправи пурпурното наметало, което го покриваше. — Много от нас са преследвани от *дукха*^[1], от провалите и болките, които ни поднася животът, държащ ни здраво привързани към илюзиите, създадени от *мая*^[2]. Но всичко това е *авидя*^[3], невежество, което трябва да преодолеем. Ако успеем да го сторим, ще се освободим от кармата, към която сме привързани. — Направи пауза. — Аз и Йезуита извървахме заедно част от пътя, бяхме спътници, решили взаимно да се опознаят. Но стигнахме до кръстопът и аз избрах един път, той друг. Пътищата ни се разделиха наистина, но съдбата ни остана една и съща.

— И каква е тази съдба?

Бодхисатва въздъхна дълбоко. Притвори очи, сякаш се канеше да медитира. Може би обмисляше как да постъпи, може би съзнанието му се издигаше до шунята, Великата пустота. Сякаш се сливаше с

Дхармака^[4], търсейки отговор на дилемата си. Дали трябваше да разкаже всичко, или да замълчи? Дали духът на стария му приятел, на човека, когото той наричаше Йезуита, щеше да му се притече на помощ?

Отвори широко очи с вече взето решение.

— Роден съм през 1930 година в Лхаса, в благородно семейство. Първото ми име беше Дхарджей Долма, което означава Напредък с богинята Долма. Родителите ми ме кръстили така, защото вярвали, че пътят на Тибет е развитието и че е нужно да си в крак с промените, да не ги изпускаш от очи. Когато бях на четири години, ме изпратиха в манастира «Ронгбук», в подножието на Джомолунгма, Богинята майка на Вселената. — Погледна Томаш. — Вие наричате върха Еверест. — Отново зае предишната поза. — Станах дълбоко религиозен след контакта ми с монасите от «Ронгбук». На шест години започнаха да ме наричат Тензин Табтен, «Защитникът на Дхарма», който следва пътя на Буда. По онова време Тибет се отваряше към Запада, което радваше моето семейство. Когато станах на десет, през 1940 г., родителите ми ме извикаха в Лхаса, за да присъствам на церемонията за интронизацията на четиринадесетия Далай Лама, Тензин Гяцо, който още ни води и който ме вдъхнови за новото ми име. Веднага след това бях изпратен в английско училище в Дарджилинг, както беше прието сред семействата от висшето общество в Тибет.

— Учили сте в английско училище?

Бодхисатва поклати утвърдително глава.

— Години наред, приятелю.

— Значи оттам идва британският ви акцент. Сигурно ви се е сторило доста различно...

— Много различно — потвърди Тензин. — Дисциплината е друга, порядките също. Но най-голямата разлика е в методологията. Когато трябва да се анализира нещо, между нас сякаш има цяла вселена. Открих, че вие, хората от Запада, обичате да разделяте един проблем на други, по-малки, обичате да разделяте и да отделяте, за да тълкувате по-добре. Този метод си има своите преимущества, безспорно, но има и един ужасен недостатък.

— Какъв?

— Създава впечатлението, че действителността е фрагментирана. Ето това открих в Дарджилинг от вашите учители. За вас математиката

е едно, химията — друго, физиката — трето, английският, спортът, философията, ботаниката — съвсем друго. Според вашия начин на мислене всички неща са разделени. — Поклати глава. — Това е илюзия, разбира се. Естеството на нещата е в *шунята*, Великата пустота, а така също в *Дхармака*, Същността на мирозданието. *Дхармака* се намира във всичките материални неща на Вселената и се отразява в човешкия мозък като бодхи, просветлената мъдрост. *Аватамсака сутра*, основен текст за *махаяна* будизма, се основава на идеята, че *Дхармака* е във всичко. Всички неща и всички събития са свързани, съединени от невидими нишки. Нещо повече, всички неща и всички събития са израз на едно и също единство. — Пауза. — Всичко е едно.

— Значи сте се сблъскали с два абсолютно различни свята.

— Абсолютно различни — съгласи се *бодхисатва*. — Единият, който раздробява всичко на късчета, и другият, който обединява всичко.

— Не сте се чувствали добре в Дарджилинг, така ли?

— Напротив. Западната мисъл беше откритие за мен. Аз, който преди плачех, че съм далече от Тибет, прегърнах новия начин на мислене. Освен всичко получих отлични оценки по два предмета — математика и физика. Станах най-добрият ученик в английското училище, по-добър от който и да било англичанин или индиец.

— Докога останахте в Дарджилинг?

— Докато навърших седемнадесет години.

— Тогава ли се завърнахте в Тибет?

— Да. През 1947 г., точно в годината, в която британците напуснаха Индия, аз се върнах в Лхаса. Вече носех вратовръзка и ми беше много трудно да свикна с живота в Тибет. Родината, която преди ми се струваше по-уютна от майчина утроба, ми изглеждаше изостанала, неугледна и провинциална. Единственото нещо, което ме увличаше, беше мистиката, интелектуалната левитация, будисткият дух, търсец същината на истината. — Настани се по-удобно на гигантската възглавница. — Две години след като се бях завърнал в Тибет, в Китай се случи нещо, което щеше да засегне дълбоко живота ни. Комунистите взеха властта в Пекин. Тибетското правителство прогони всички китайци от страната, но родителите ми бяха подалновидни. Бяха информирани люде и знаеха за намеренията на Мао

Дзедун по отношение на Тибет. Затова решиха отново да ме пратят в Индия. Но Индия вече не беше същата. Благодарение на бившите си учители в Дарджилинг, които знаеха колко добре се справям с математиката и физиката, бях препоръчан за стажант в Колумбийския университет в Ню Йорк.

— Заминали сте от Лхаса за Ню Йорк?

— Представете си — усмихна се Тензин. — От Забранения град до Голямата ябълка, от Потала до Емпайър Стейт Билдинг. — Засмя се. — Беше шок. В един момент се разхождах по «Баркхор», а в следващия вече се намирах насред «Таймс Скуеър».

— Как ви се стори Колумбийският университет?

— Задържах се там кратко време. Само шест месеца.

— Толкова малко?

— Да. Един от моите преподаватели беше ангажиран с проекта «Манхатън», военна програма, която беше събрала най-големите физици на Запада за създаването на първата атомна бомба. Всъщност проектът се казваше «Манхатън» точно защото е бил започнат в Колумбийския университет в Манхатън.

— Не знаех.

— И така, моят преподавател, като професор по физика в Колумбийския университет, работеше по същия проект. Когато се запознахме, той беше толкова впечатлен от способностите ми, че реши да ме препоръча на своя ментор, много известен човек.

— Кой? — попита Томаш.

— Алберт Айнщайн — каза бавно Тензин, убеден, че никой нямаше да остане равнодушен при споменаването на това име. — Айнщайн работеше тогава в Института за авангардни изследвания в Принстън и беше голям почитател на някои аспекти от източната култура като конфуцианството например. Беше 1950 година. Това беше много мрачно време за Тибет. Пекин съобщи още през януари, че смята да освободи страната ни, и веднага китайските военни сили нахлуха в района на Кхам, стигайки до река Яндзъ. Това беше началото на края на нашата независимост. Симпатизирайки на тибетската кауза, Айнщайн ме прие с отворени обятия. Бях много млад, разбира се, само на двадесет години, и новият ми учител реши да ме остави да работя с друг стажант, едно момче, което беше само година по-голямо от мен.

— *Бодхисатва* изви белите си вежди. — Предполагам, че се досещате за кого става въпрос.

— Професор Сиза.

— По онова време не беше професор. Беше само Аугущо. Веднага си допаднахме взаимно и понеже знаех историята за първите европейски пътешественици в Тибет, португалски йезуити, веднага лепнах на новия си приятел прякора Йезуита. — Разсмях се доволно, почти като дете. — О, ако можехте да видите как се сърдеше само! Върна си го, като ме нарече «плешив монах», но това не беше проблем за мен, понеже наистина съм бил монах в «Ронгбук», нали?

— И какво правехте двамата?

— А, много неща. — Пак се разсмях. — Най-вече щуротии и лудории. Вижте, един път изрисовахме малко мустаче като на Хитлер на портрета на Махатма Ганди, който Айнщайн държеше на първия етаж в дома си, на Мърсър стрийт. Ай! Старецът така побесня, че косата му се изправи. Само да го бяхте видели...

— Ама вие двамата не работехте ли?

— Разбира се, че работехме. По онова време Айнщайн работеше върху нещо много сложно и амбициозно. Искаше да разработи Единна теория, теория, която да сведе до една-единствена формула обяснението на гравитацията и електромагнетизма. Беше нещо като Теория на Вселената.

— Да, знам за това — каза Томаш. — Айнщайн е посветил последните дни от живота си на този проект.

— И ни увлече в тази работа. Накара мен и Аугущо да пробваме различни формули. Работихме цяла година върху това, но един ден през 1951 г. Айнщайн ни извика в кабинета и ни изхвърли от проекта.

— И защо?

— Имаше нещо друго за нас. Една или две седмици преди това, не знам точно кога, Айнщайн посрещнал в дома си много важен и високопоставен гост — министър-председателя на Израел. По време на разговора министър-председателят го поставил пред изключително важно предизвикателство. Отначало Айнщайн се възпротивил на идеята да отговори на предизвикателството, но само дни по-късно беше обзет от ентузиазъм и реши да работи заедно с нас. Махна ни от проекта за Теорията на всичко и ни въведе в новия проект, който беше изключително секретен.

Томаш и Ариана се наведоха напред, нетърпеливи да разберат за какво става въпрос.

— Какъв... какъв проект беше този?

— Айнщайн го нарече с кодово име — разкри им Тензин. — Нарече го *Божията формула*.

В стаята настъпи тишина.

— В какво се състоеше този проект? — попита Ариана, обаждайки се за първи път.

Бодхисатва се размърда на възглавницата, сложи ръка на кръста, сви се и лицето му се изкриви от болка. Огледа се в тъмното помещение, осветено само от свещите от лой от як и от жълтия пламък на печката, и си пое дълбоко дъх.

— Не се ли изморихте да стоите тук затворени?

Двамата посетители бяха на ръба на търпението. Жадуваха да чуят отговора и да разбулят тайната, задушаваха се от терзаещото ги очакване. Бяха стигнали до най-важния момент от диренето, пред тях седеше човекът, който явно разполагаше с всички отговори, разговорът беше стигнал до възловия момент, до преломния миг. А какво правеше Тензин? Оплакваше се, че стоял дълго време затворен в стаичката.

— В какво се състоеше проектът? — настоя Ариана припряно и напрегнато.

Бодхисатва направи спокоен жест.

— Планината си е планина и пътят — все същият, както винаги — напевно изрече той, полагайки длан на гърдите си. — Само сърцето ми вече не е същото.

Настъпи неловка тишина.

— Какво означава това?

— Тази тъмна стая си е същата тъмна стая и истината си е същата, както винаги. Но сърцето ми се измори да е тук. — Направи властно движение към вратата. — Да излезем навън.

— Къде?

— На светло — каза Тензин. — Ще ви просветля за пътя на светъл път.

---

[1] Жажда, породена от новото съществуване; страдание, болка, мъчителна неудовлетвореност. — Б.р. ↑

[2] Философска категория в индуизма и будизма, с която се означава двойствеността в света на феномените; псевдореалност, илюзия. — Б.р. ↑

[3] Незнание, непознаване на истинската реалност, от което произтича обвързването с материалния свят. — Б.р. ↑

[4] Абсолютното тяло на Буда. — Б.пр. ↑

XXXIII

Излязоха от тъмната стаичка до входа на храма на Майтрея, слязоха по стълбите от черен камък и завиха наляво. Томаш беше подхванал *бодхисатва* под мишница и му помагаше да върви, докато Ариана ги следваше с три възглавници, които притискаше до гърдите си. Прекосиха тесния коридор край параклисите и влязоха през първата врата, излизайки на закътан двор с дървета, под сянката на големия палат на Панчен Лама.

Няколко монаси поздравиха Тензин с поклон и старецът спря, за да им отговори. После продължи напред, сочейки едно дърво, което растеше в специален кът.

— Когато вървиш — изрецитира *бодхисатва*, съсредоточен върху старческите си крачки, — върви. Когато седиш, седи. Но не се колебай.

Ариана остави голямата възглавница до ствола на дървото, на място, избрано от домакина, и Томаш му помогна да седне. Огледаха се наоколо и установиха, че мястото беше добре избрано. Беше на сянка, но през листата проникваше доста слънчева светлина, така че не беше нито прекалено студено, нито прекалено топло, това беше идеалната температура.

Тибетецът махна към двамата посетители, които останаха прави.

— Буда е казал: седни, почини, работи — издекламира отново. — Сам със себе си. Край гората живеј щастлив, без желаня.

Двамата разбраха поканата. Подредиха възглавниците на земята пред *бодхисатва* и седнаха.

Настъпи тишина.

Чуваха се само далечните гласове на монасите, които редяха мантри с неизменното гърлено *ом* — звука на създанието, космическата вибрация, която е в основата на всичко и свързва всичко. Птички пееха безгрижно из клоните, чужди на първичния звук, огласящ манастира като неспирен шепот, като кроткия плисък на морски вълни при досега им с плажа. Всичко околоръст беше

приветливо, тихо, вечно, съвършено място за съзерцание. Потъналият в мир двор подканяше към медитация и възнасяне на духа в безспирното търсене на същината на истината.

— Споменахте преди малко за проекта *Божията формула* — поде Томаш. — Дали не бихте могли да ни обясните какво е това?

— Какво искате да ви обясня?

— Ами... всичко.

Тензин поклати глава.

— Китайците имат една поговорка — каза. — Учителят ти отваря вратата, но трябва сам да влезеш.

Томаш и Ариана се спогледаха.

— Тогава ни отворете вратата.

Старият тибетец си пое дълбоко въздух.

— Когато започнах да изучавам физика и математика в Дарджилинг, смятах всичко това за забавно, защото ми се струваше голяма и красива игра. Докато не пристигнах в Колумбийския университет, където един мой учител ме отведе по-надалече. Отведе ме толкова надалече, че ученето престана да е игра за мен и се превърна в откривателство.

— Какво открихте?

— Открих, че западната наука подхожда странно към източната мисъл.

— Какво искате да кажете с това?

Тензин впери очи в Томаш, а после в Ариана.

— Какво знаете за мистичния опит на Изтока?

— Моите познания се ограничават с исляма — каза иранката.

— Аз познавам юдаизма и християнството — отбеляза Томаш. — А сега понаучих нещо и за будизма. Бих искал да знам повече, разбира се, но никога не съм имал учител, който да ме учи.

Бодхисатва въздъхна.

— Ние, будистите, имаме една поговорка — заяви. — Когато ученикът е готов, се появява учителят. — Той замълча. Чуваха се само настойчивите трели на птиците. — За да можете да разберете същината на последния проект на Айнщайн, трябва да проумеете някои основни положения на източната мисъл. — Положи длан на ствола на дървото и остана така за момент. После прибра ръката си оттам и преплете пръсти в скута си в съзерцателна поза. — Корените

на будизма тръгват от индуизма, чиято философия се основава върху *Ведите*, древни свещени текстове, написани на санскрит. Последната част на *Ведите* се нарича *Упанишади*^[1]. Основната идея в индуизма е, че разнообразието от неща и събития, които виждаме и чувстваме около нас, са само различни проявления на една и съща действителност. Действителността се казва Брахман и представлява за индуизма същото, което е *Дхармака* за будизма. Брахман означава раста и е истинската реалност, вътрешната същност на всичко. Ние сме Брахман, макар и да не го разбираме заради магическата сила мая, която създава илюзията за разнообразие. Но разнообразието, подчертавам, е само илюзия. Има само една реалност и тя е Брахман.

— Извинете, не разбирам — прекъсна го Томаш. — Винаги съм си мислел, че индуизмът е пълен с най-различни божества.

— Това отчасти е истина. Индусите имат много божества наистина, но според свещените писания всички тези божества са отражения на един-единствен Бог, на една-единствена действителност. Един Бог с хиляди имена, различни имена и различни лица на една същност. — Разтвори ръце и ги събра. — *Брахман* е всички и един, Той е истинският и единствен Той е истински.

— Разбирам.

— Индуската митология поставя в основата на Сътворението танца на *Шива*. Легендата разказва, че материята се намирала в инертно състояние, докато в нощта на *Брахман Шива* не започнал своя танц в огнен пръстен. В този миг и материята започнала да пулсира в ритъма на *Шива*, чийто танц превърнал живота в един грандиозен цикличен процес на съзидание и унищожение, на раждане и смърт. Танцът на *Шива* е символ на единството на съществуването и от него произтичат петте акта на божественост: създаването на Вселената, поддържането ѝ, разпадането ѝ, скриването на божествената природа и отдаването на истинското познание. Според свещените писания, танцът довел първо до експанзия, в която бил създаден градивният материал на материята и енергиите. На първия етап Вселената била изпълнена с пространство, в което всичко се пръснало с енергията на *Шива*. Свещените текстове предсказват ускорение на експанзията, при която всичко ще се смеси и накрая *Шива* ще изпълни страшния танц на унищожението. — *Бодхисатва* наведе глава. — Това не ви ли се струва познато?

— Невероятно — прошепна Томаш. — Големият взрив и експанзията на Вселената. Изравняването на масата и енергията. Големият срив.

— Забележително — съгласи се тибетецът. — Вселената съществува заради танца на *Шива* и заради върховната му саможертва.

— Саможертва ли? Като в християнството?

— Не — каза Тензин, поклащайки глава. — Изразът *саможертва* се използва тук с оригиналното си значение на *посвещение*, в смисъл да се направи така, че нещо да стане свещено, а не в смисъл на страдание. Индуската история за мирозданието ни разказва за божие дело, творящо свещеното, чрез което Бог става света, който става Бог. Вселената е огромна сцена на божествена пиеса, в която *Брахман* изпълнява ролята на голям маг, който се превръща в света чрез съзидателната сила на *мая* и чрез действието на *кармата*. *Кармата* е съзидателната сила, дейното начало на божествената пиеса, Вселената в действие. Същността на индуизма се състои в освобождението ни от илюзиите на *мая* и от силата на *кармата*, в осъзнаването чрез медитация и йога, че всички явления, които сетивата ни усещат, са част от една и съща реалност, че всичко е *Брахман*. — *Бодхисатва* положи ръка на гърдите. — Всичко е *Брахман* — повтори. — Всичко. Включително и ние самите.

— Нима и будизмът не защитава същото?

— Точно така — одобрително каза старият тибетец. — Вместо *Брахман* предпочитаме да използваме думата *Дхармакайя*, за да опишем тази единна реалност, тази същност, която откриваме в различните предмети и явления във Вселената. Всичко е *Дхармакайя*, всичко е свързано с невидими нишки, нещата са само различни проявления на една и съща реалност. Но това не е неизменяема действителност, по-скоро е реалност, белязана от *самсара*, понятие, с което отбелязваме преходността на нещата, факта, че всичко непрекъснато се променя, че движението и промяната са свойствени на природата.

— Но тогава каква е разликата между индуизма и будизма?

— Има разлики, отнасящи се до формата, има разлики в методите, има разлики в историята. Буда е приемал индуските божества, но не им е отдавал голямо значение. Има огромни разлики между двете религии, макар същината им да е една и съща. Реалността е единствена, макар и да изглежда множествена. Отделните неща са

само различни маски на едно и също, тази крайна реалност, която е преходна. И двете учения ни напътстват да гледаме отвъд маските, да разбираме, че разликата крие единство, да вървим към разкриването на единството. Но прибягват към различни методи, за да стигнат до целта. Индуизмът постига просветление чрез веданта и йога, будистите — чрез свещения осмостепенен път на Буда.

— Значи източната мисъл се основава на идеята, че реалното, макар и да възприема различни форми, е в същността си едно и също.

— Да — каза Тензин. — Макар и основните идеи да се съдържат в индуизма и будизма, даоистите наблягат по-късно на някои от тези елементи, съществуващи в господстващото учение.

— А, така ли? На кое?

Тибетецът вдъхна чистия въздух, който вятърът носеше из двора.

— Да сте чели някога *Дао дъ Дзин*?

— Мм... не.

— Това е основният текст на *Дао*.

— А какво е *Дао*?

— Джуан Дзъ казал: ако някой попита какво е *Дао* и друг му отговори, нито един от двамата не знае какво е *Дао*.

Томаш се разсмя.

— Е добре, разбрах вече, че не можете да ни обясните какво е *Дао*...

— *Дао* е другото име на *Брахман* и *Дхармакая* — каза тибетецът.

— *Дао* е реалното, същината на Вселената, единното, от което произлиза множественото. Даоисткият път е формулиран от Лао Дзъ, който синтезирал учението в едно основно понятие.

— Кое?

— *Дао дъ Дзин* започва с пророчески думи — каза Тензин. — *Дао*, което може да бъде изказано, не е истинско *Дао*. Името, което може да бъде назовано, не е истинското Име.

Будистът отрони думите, сякаш бяха листа, отнесени от вятъра.

— Какво означава това?

— *Дао* подчертал ролята на движението в определението на същността на нещата. Вселената се полюшва между *ин* и *ян*, двете лица, които отмерват ритъма на установените цикли на движение и чрез които се проявява *Дао*. Животът, казал Джуан Дзъ, е хармония между *ин* и *ян*. Както йога е индуският път към просветлението, че

всичко е *Брахман*, а осмостепенният свещен път на Буда е будисткият път към просветлението, че всичко е *Дхармака*, така *даоизмът* е даоисткият път към просветлението, че всичко е *Дао*. Даоизмът е метод, който използва противоречията и парадоксите, за да стигне до *Дао*. — Вдигна ръка. — Лао Дзъ казва: за да свием нещо, първо трябва да го разширим. — Наведе глава. — Това е дълбока мъдрост. Чрез динамичната връзка между *ин* и *ян* даоистите обясняват промените в природата. *Ин* и *ян* са двата антагонистични полюса, два края, свързани един с друг с незабележима връзка, двете лица на *Дао*, единството на противоположностите. Реалното непрекъснато се мени, но промените са циклични, надделява ту *ин*, ту *ян*. — Вдигна ръка отново. — Но, внимание, крайностите са илюзии на единното. Буда говори за двойственост. Той е казал: светлина и сянка, дълго и късо, черно и бяло могат да бъдат опознати само по отношение едно на друго. Светлината не е независима от сянката, нито черното от бялото. Няма противопоставяния, а взаимна обвързаност.

— Не разбирам — каза Томаш. — Кой са тогава основните новости на даоизма?

— Даоизмът не е точно религия, а философска система, родена в Китай. Но все пак някои от основните ѝ идеи съвпадат с будизма. Като представата за динамично и недостъпно *Дао*.

— В какъв смисъл недостъпно?

— Спомнете си думите на Лао Дзъ: *Дао*, което може да бъде изказано, не е истинско *Дао*. *Дао* е извън нашия хоризонт на разбиране. То е неизразимо.

— Интересно — усмихна се Томаш. — Точно това се казва в юдейската Кабала. Бог е неизразим.

— Реалното е неизразимо — заяви Тензин. — Още в *Упанишадите* се говори за недостижимостта на същинската реалност за точни термини: което очите не стигат, думата също не стига, то е непостижимо за ума, не го разбираме и не можем да учим другите. Самият Буда, когато бил помолен от един негов ученик да определи какво е просветление, отговорил с мълчание, позволявайки си само да покаже едно цвете. Онова, което Буда е искал да изрази с този жест, известен като Проповедта с цветето, е, че думите ни служат само за предмети и идеи, които са ни познати. Буда казал: името служи да обозначи онова, което се смята, че е дадено нещо или състояние и това

го отделя от другите неща и състояния, но когато искаме да видим какво се крие зад името, откриваме нещо все по-голямо и по-сложно, което не може да бъде разделено. — Въздъхна. — Постигаме просветление за висшата реалност, за *Дхармака*, за същността отвъд думите и понятията. Дали ще я наричаме *Брахман*, *Дхармака*, *Дао* или *Бог*, тази истина си остава неизменяема. Можем да почувстваме тази висша реалност в Богоявлението, можем да разбием илюзиите на *мая* и цикъла на *кармата*, да постигнем просветление и да достигнем до реалното. Но каквото и да правим, каквото и да кажем, не бихме могли да го опишем. Реалното е неизразимо. То е отвъд думите.

Томаш се размърда на възглавницата и погледна Ариана.

— Извинете, учителю — каза тя с нескрито нетърпение. — Всичко това е смайващо, безспорно, но не отговаря на нашите догадки.

— Наистина ли?

— Не — настоя Томаш. — Бих искал да ни разясните по-подробно същността на проекта, по който сте работили заедно с Айнщайн.

Бодхисатва въздъхна.

— Фадзян е казал: когато се почувстваш объркан и изпълнен със съмнения, и хиляда книги няма да стигнат. Когато постигнеш истинско разбиране, и една дума само е в повече. — Погледна към Томаш. — Разбирате ли?

— Мм... горе-долу.

— Тези нерешителни думи, които приличат на дъждовни капки, ми напомнят една дзен поговорка — продължи Тензин. — Дъждовни капки тупат по листа на Башо, но не са сълзи от мъка, а само мъката на онзи, който ги слуша.

— Смятате, че съм изпълнен с мъка?

— Смятам, че вие, португалецо, не ме слушате. Всъщност слушате ме, но не ме чувате. Когато чуете, ще разберете. Когато разберете, и една дума само ще е в повече. А докато не го сторите, и хиляда книги няма да ви стигнат.

— Искате да ми кажете, че всичко това е свързано с проекта на Айнщайн?

— Казвам ви, каквото ви казвам — каза тибетецът със спокоен глас, насочил пръст към него. — Спомнете си за китайската поговорка: учителят отваря вратата, но трябва сам да влезеш.

— Много добре — съгласи се Томаш. — Знам вече, че ми отворихте вратата. Сега ли трябва да вляза?

— Не — прошепна Тензин. — Сега е време да ме чуеш. Както е казал Лао Дзъ: действай, без да вършиш; работи без усилие.

— Да, учителю.

Бодхисатва притвори очи за миг. Изглеждаше потънал в медитация, но веднага отвори очи.

— Всичко, което ви разказах, вече го бях изложил пред Айнщайн в Принстън и той изглеждаше много заинтригуван от източните представи за Вселената. Основната причина за интереса му беше сходството между нашия начин на мислене и някои аспекти на новите открития в областта на физиката и математиката, нещо, което аз вече бях установил в Колумбийския университет и настоях да обясня на новия си научен наставник.

— Извинете, не разбирам — прекъсна го Ариана, която като учен реагираше с изненада. — Сходства между източната мисъл и физиката? За какво по-точно говорите?

Тензин се засмя.

— Госпожицата реагира по същия начин, по който отначало реагира Айнщайн, когато му казах това.

— Извинете, но ми се струва, че това е естествена реакция за всеки учен — каза иранката. — Да се смесва наука с мистицизъм, е... как да го кажа... малко странно, не мислите ли?

— Не, ако и едната, и другата страна твърдят едно и също — отвърна тибетецът. — В *Упанишадите* се казва: каквото е човешкото тяло, такова е и космическото тяло. Какъвто е човешкият разум, такъв е и космическият разум. Какъвто е микрокосмосът, такъв е и макрокосмосът. Какъвто е атомът, такова е и Вселената.

— Къде се казва това?

— В *Упанишадите*, последната част от *Ведите*, свещените текстове на индуизма. — Тензин повдигна белите си вежди. — Но бихме могли да го намерим в който и да било научен текст, не смятате ли?

— Ами... да, в известен смисъл.

Бодхисатва се настани по-удобно на възглавницата и пое дълбоко дъх.

— Спомняте ли си думите на Лао Дзъ, че *Дао*, което може да се изговори, не е истинско *Дао*? Спомняте ли си, че *Упанишадите* говорят за висшата реалност като за нещо, където нашите слова и разум не достигат? Спомняте ли си, че Буда е използвал Проповедта с цветето, за да обясни, че просветлението за *Дхармака* е неизразимо?

— Да...

— Е, аз ви питам: какво установява Принципа на неопределеността? Учи ни, че не можем да предскажем точно поведението на една микрочастица, макар и да знаем, че това поведение е детерминирано. И аз ви питам: какво твърдят Теоремите за непълнота? Твърдят, че съществуват верни твърдения, които не могат да бъдат доказани в рамките на една математическа система. И аз ви питам: какво ни учи Теорията на хаоса? Учи ни, че сложността на реалността е от такава величина, че не е възможно да се предвиди бъдещата еволюция на Вселената, макар и да знаем, че тази еволюция е детерминирана. Реалното се крие зад илюзиите на мая. Принципът на неопределеността, Теоремите за непълнота и Теорията на хаоса са доказали, че реалното е недостижимо в същността си. Можем да се опитаме да се приближим до него, можем да се опитаме да го опишем, но никога няма да стигнем истински до него. Винаги ще има някаква мистерия в края на Вселената. В крайна сметка Вселената е неизразима в своята цялост заради съвършенството на замисъла си. — Разтвори ръце. — Но да се върнем на основния въпрос. Какво е непредсказуемата материя според Принципа на неопределеността, ако не *Брахман*? Коя е онази истина, която според Теоремите за непълнота не може да бъде доказана, ако не *Дхармака*! Коя е онази безкрайно сложна и необхватна реалност, описана от Теорията на хаоса, ако не *Дао*? Какво е в крайна сметка Вселената, ако не една огромна и неизразима загадка?

Въпросите, зададени от Тензин със спокоен тон, отекнаха в ушите на двамата посетители. Томаш и Ариана се възряха в стария тибетец, който стоеше пред тях, вниквайки бавно в необикновените паралели между западната наука и източния мистицизъм.

— После идва и въпросът за дуализма — подхвана отново Тензин. — Както навярно си спомняте, източната мисъл установява динамизма на Вселената чрез динамизма на нещата. *Брахман* в индуизма означава растеж. *Самсара* при будистите има смисъл на

непрекъснато движение. Дао в даоизма ни препраща към динамиката на противостоящите *ин* и *ян*. Всичко си противостои и противостоящите са едно и също, две крайности, свързани от невидими връзки. *Ин* и *ян*. Нали си спомняте?

— Да, разбира се.

— Припомнете си сега Теорията на относителността: енергия и маса са едно и също нещо в различни състояния. Припомнете си квантовата физика: материята е едновременно вълна и частица. Теорията на относителността твърди: пространство и време са свързани. Всичко е *ин* и *ян*. Вселената се движи от динамизма на противоположни сили. Крайностите са проявления на едно и също единство. *Ин* и *ян*. Енергия и маса. Вълни и частици. Пространство и време. *Ин* и *ян*.

— Вселената се движи от диалектиката на противоположностите — каза Томаш.

— Вселената е една, но не е статична, а динамична — заяви Тензин. — Спомняте ли си, че ви говорих за създаването на Вселената под въздействието на танца на *Шива*, чрез който материята започнала да пулсира и да се вихри под ритъма на този танц, превръщайки живота в голям цикличен процес?

— Да.

— Тогава вижте ритъма на електроните около ядрата, вижте ритъма на трептенията на атомите, вижте ритъма на движението на молекулите, вижте ритъма на движението на планетите, вижте ритъма, с който пулсира Космосът. Във всичко има ритъм, във всичко има синхронни движения, във всичко има симетрия. Редът изплува от хаоса като танцор, въртящ се на дансинг. Знаете ли къде можете да усетите ритъма на Космоса?

— Ритъма на Космоса?

— Всяка нощ по поречието на реките на Малайзия във въздуха се събират хиляди светулки и излъчват светлина синхронно, подчинявайки се на незнаен ритъм. Във всеки миг из нашите тела, във всеки наш орган, танцуват електрически потоци в ритъма на тихи симфонии, чийто такт се определя от хиляди невидими клетки. Всеки ден, когато мъжът прониква в жената и неговият животворящ флуид потича към яйцеклетката, сперматозоидите поклащат опашчици едновременно и в една и съща посока, изпълнявайки мистериозна

хореография. Всеки месец, винаги когато някои жени прекарват доста време заедно, менструалните им цикли се синхронизират по необясним начин. Какво е това, ако не загадъчният ритъм на космическата музика, под която танцува бог *Шива*?

— Но в живота е нормално да се наблюдава синхронност — аргументира се Томаш. — Има синхрон в дишането, в кръвообращението...

— Разбира се, че синхронът е естествен — съгласи се Тензин. — Естествен е точно защото животът тече под ритъма на ударите на танца на *Шива*. Но не само животът. И неживата материя танцува под звуците на същата музика.

— Неживата материя ли?

— Това било открито през XVII век, когато Кристиан Хюйгенс случайно установил, че махалата на два часовника, поставени един до друг, се полюшват синхронно. Колкото и да се мъчел да наруши съгласуваността на движението им, като променял колебанията в люлеенето на едното и другото махало, Хюйгенс констатирал, че след половин час ударите на часовниците отново съвпадали, сякаш махалата се подчинявали на невидим диригент. Хюйгенс открил, че синхронът не е характерен единствено за живите същества. И инертната материя се подчинява на същия ритъм.

— Да... няма съмнение, че е странно — съгласи се Томаш. — Но не можем да обобщаваме въз основа на един-единствен случай, наблюдаван сред инертната материя, нали така? Колкото и необикновен да ни се струва този случай, все пак е само изолиран случай.

— Лъжете се — отрязва го тибетецът. — Синхронизираният танц на махалата на часовниците, поставени един до друг, е само първото от редица подобни сходства. Открито е, че генератори, поставени един до друг, дори и когато започват да работят без синхрон, автоматично уеднаквяват ротационния си ритъм и точно това странно пулсиране на природата позволява функционирането на електрическите мрежи. Установено е, че атомът на цезия трепти като махало между две енергийни нива и това трептене има толкова точен ритъм, че е използвано за създаването на атомните часовници, които допускат отклонение от една секунда на двадесет милиона години. Открито е, че Луната се върти около оста си в същия ритъм, с който се движи в

орбита около Земята, и именно на този необичаен синхрон дължим факта, че Луната винаги е обърната с една и съща страна към нас. Открито е, че молекулите на водата, които се движат свободно, когато температурата падне до нулата, се обединяват в синхронно движение и това движение позволява образуването на леда. Открито е, че някои атоми, когато са поставени при температури, близки до абсолютната нула, започват да се държат така, сякаш са едно цяло — трилиони атоми, увлечени в гигантски синхронен танц. Това откритие донесе на откривателите си Нобеловата награда през 2001 година. Нобеловият комитет обяви, че те са успели да накарат атомите да «пропеят в унисон». Този израз беше използван от Комитета в изявлението му. Атомите да «пеят в унисон». Под ритъма на коя музика, питам ви аз?

Томаш и Ариана мълчаха. Въпросът беше реторичен, а и *бодхисатва* действително ги беше изненадал, като им разкри съществуването на този ритъм, с който материята пулсира.

— Под ритъма на коя музика, питам ви аз? — повтори Тензин. — Под ритъма на космическата музика, която вдъхновява *Шива*, когато танцува, музиката, която кара двете махала да се полюшват в синхрон, музиката, която кара генераторите да координират ротационните си движения, музиката, която кара Луната да танцува така, че да виждаме все една и съща страна, обърната към Земята, музиката, която кара атомите да пеят в унисон. Вселената танцува под мистериозен ритъм. Ритъмът на танца на *Шива*.

— А откъде идва този ритъм? — попита Томаш.

Тибетецът махна неопределено с ръце към двора на храма.

— Идва от *Дхармака*, идва от същината на Вселената — каза. — Не сте ли чували за връзката между музиката и математиката?

Гостите поклатаха глави.

— Вселената трепти под ритъма на законите на физиката — заяви Тензин. — През 1996 г. беше открито, че живите системи и инертната материя са в синхрон, който може да се изрази с една и съща математическа формула. С други думи, ритъмът на космическата музика, която предизвиква движението на червата, е същият, който кара атомите да пеят в унисон, а сперматозоидите да удрят с опашка в синхрон, същият, който оркестрира гигантския танц на Луната около Земята. Математическата формула, която изразява този космически ритъм, е част от математическите системи, които описват

организацията на Вселената: Теорията на хаоса. Беше открито, че хаосът е синхронен. Хаосът изглежда хаотичен, но всъщност има детерминирано поведение, в което се откриват определени модели, и следва строго определени правила. Макар и да е синхронен, поведението му никога не се повтаря, поради което можем да заявим, че хаосът е детерминиран, но не е определим. Предсказуем е в близък план заради детерминистичните закони и непредсказуем в далечен план заради сложността на реалното. — Разтвори ръце. — Винаги ще има някаква мистерия накрая на Вселената.

Томаш се размърда на мястото си.

— Допускам, че всичко това е така — каза той. — Но мислите ли, че незнайните мъдреци, които са описали танца на Шива, са знаели за съществуването на този... на този космически ритъм?

Тензин се усмихна.

— В отговор на въпроса как трябва да възприемаме света, Буда е казал: Звезда по здрач, мехурче в потока, светъл лъч през облак лете, блещукащ светилник, призрак и блян.

Посетителите изглеждаха разочаровани от отговора.

— Какво искате да кажете с това?

— Искам да кажа, че космическият ритъм е неуловим за онзи, който не е просветлен. Трябва да си Буда, за да видиш как нещата пулсират с този ритъм. Как биха могли авторите на свещените писания да знаят за съществуването на космическия ритъм, след като той не може да се долови от онзи, който не е подготвен да го чуе?

— Може да е случайност — аргументира се Томаш. — Измислили са историята за танца на Шива, която е само един красив мит, а по-късно е открито, че съществува ритъм на Вселената.

Бодхисатва остана мълчалив за момент, сякаш премисляше аргумента.

— Както вече говорихме, индуите наричат същинската реалност *Брахман* и вярват, че разнообразието от неща и събития, които виждаме и чувстваме около нас, не са друго, освен проявления на една и съща реалност? Освен това ви казах, че за нас истинската реалност е *Дхармака* и че всичко е свързано от невидими нишки, така че различните неща не са нищо друго, освен проявления на една и съща реалност? Казах също, че за даоистите истинската реалност е *Дао*, същината на Вселената, единното, от което произлиза множественото?

— Да.

— Дали е съвпадение това, че западната наука твърди същото, което източните мъдреци са казали преди повече от две хилядолетия?

— Не разбирам — обади се Томаш.

Бодхисатва си пое дълбоко дъх.

— Както знаете, източната мисъл защитава тезата, че реалното е единно и различните неща са само проявления на една същност. Всичко е свързано.

— Да, вече го казахте.

— Теорията на хаоса го потвърди. Потрепването на крилете на една пеперуда може да повлияе на времето в друга точка на планетата.

— Истина е.

— Но единството на материята не се свежда само до простия ефект на доминото между нещата, при който всяко едно влияе на друго. Истината е, че всичко е органично свързано. Всеки обект е различно проявление на едно и също нещо.

— Това твърди източната мисъл — настоя Томаш.

— Твърди го и западната наука — аргументира се Тензин.

Историкът погледна недоверчиво.

— Западната наука?

— Да.

— Къде се казва, че всичко е органично свързано? Къде се казва, че всеки обект е различно проявление на едно и също нещо? За първи път чувам тези твърдения...

Бодхисатва се усмихна.

— Не сте ли чули за опита на Аспе?

По лицето на Томаш се изписа недоумение, но като погледна Ариана, разбра, че името ѝ е познато.

— Какво е това? — попита той, обръщайки се едновременно към тибетеца и иранката.

— Виждам, че младата дама е запозната с опита — забеляза Тензин с проницателния си поглед.

— Да — потвърди тя. — Всеки физик знае за този опит.

Ариана беше видимо впечатлена. Мозъкът ѝ на учен явно бе зает с оценка на вероятните следствия на казаното от стария будист и най-вече с неочакваните връзки между опита, за който беше споменал

Тензин, и концепцията за *Дхармака*, с която току-що се беше запознала.

— Някой ще ми обясни ли какво е това? — настоя Томаш.

Тензин отново поправи пурпурната наметка, която покриваше тялото му. Вгледа се в Томаш.

— Ален Аспе е френски физик, ръководител на екип от Парижкия университет, провел извънредно важен експеримент през 1982 година. Истина е, че никой нищо не споменава за него — нито по телевизията, нито във вестниците. Строго погледнато, само физиците и тесен кръг учен са запознати с него, но имайте предвид, че в бъдеще експериментът на Аспе може да бъде признат за един от най-необикновените научни експерименти на ХХ век. — Погледна към Ариана. — Съгласна ли си с мен, момиче?

Ариана поклати утвърдително с глава.

— Да.

Бодхисатва остана загледан в иранката.

— Една дзен поговорка казва така: ако срещнеш на пътя човек, който знае, не го оставяй да мълчи. — Направи пауза и посочи към Томаш. — Отвори му вратата.

— Искате да опиша експеримента на Аспе?

Тензин се усмихна.

— Друга дзен мъдрост твърди: когато обикновен човек придобие знание, става мъдрец. Когато мъдрец придобие знание, става обикновен човек. — Кимна отново към Томаш. — Направи от него обикновен човек!

Ариана поглеждаше ту единия, ту другия от събеседниците си, докато се опитваше да подреди мислите си.

— Експериментът на Аспе... се отнася до... — Погледна тибетеца, сякаш молеше за напътствия. — Не може да се разкаже за Аспе, без да споменем за Парадокса АПР, нали?

— Нагарджуна е казал: мъдростта е като бистро и прохладно езеро, няма значение от коя страна ще влезеш.

— Тогава ще вляза откъм Парадокса АПР — реши Ариана. Обърна се към Томаш. — Вероятно си спомняш, че говорихме как квантовата физика налага представата за една недетерминирана Вселена, в която наблюдателят е част от наблюдението, докато Теорията на относителността се придържа към представата за

детерминирана Вселена, при която наблюдателят няма никакво отношение към поведението на материята. Спомняш си, нали?

— Разбира се.

— Добре, когато това противоречие се установило, учените положили усилия да съвместят двете области. Предполага се, че не може да има едни закони, валидни за макрокосмоса, и други — за микрокосмоса. Законите би трябвало да са едни и същи. Но как да се обяснят разминаванията между двете теории? Проблемът породил редица дебати между бащата на Теорията на относителността Алберт Айнщайн и главния теоретик на квантовата физика Нилс Бор. За да покаже, че квантовата интерпретация е абсурдна, Айнщайн се съсредоточил над един доста необикновен аспект от квантовата теория, а именно че една частица решава да заеме определена позиция само когато е под наблюдение. Айнщайн, Подолски и Розен, чиито инициали образуват акронима АПР, формулирали тогава своя парадокс, основан на експеримент с две отделни системи, които преди това са били свързани, който би трябвало да установи дали биха имали сходно поведение при наблюдение. Тримата предложили следното: да се поставят две системи в кутии, сложени в различни точки на зала или дори на километри една от друга, да се отворят кутиите едновременно и да се измерят вътрешните им стойности. Ако поведението им е идентично, това би означавало, че двете системи са успели да комуникират мигновено една с друга. Ето, в това се състои парадоксът. Айнщайн и неговите поддръжници отбелязали, че не може да има мигновено прехвърляне на информация, тъй като няма по-бързо нещо от светлината.

— А какво отговорил на това квантовият физик?

— Бор ли? Бор отговорил, че ако би било възможно да се направи подобен експеримент, щяло да се види, че наистина съществува мигновена комуникация. Ако субатомните частици не съществуват до момента на наблюдението, отбелязал той, тогава те не биха могли да бъдат считани за независимо съществуващи. Материята, казал, е част от неделима система.

— Неделима система — повтори като ехо Тензин. — Неделима като абсолютната реалност Брахман. Неделима като единната реалност, свързана от невидими нишки Дхармакая. Неделима като единното цяло Дао, от което произхожда множествеността. Неделима

като същността на материята, единната цялост, чиито проявления са всички неща и всички събития, единствената реалност с различни маски.

— Чакайте — прекъсна го Томаш. — Квантовата физика е твърдяла това. Но нали Айнщайн е мислел по различен начин?

— Без съмнение — съгласи се Ариана. — Айнщайн е смятал, че подобно тълкуване е абсурдно и че ако бъде осъществен, експериментът с Парадокса на Айнщайн-Подолски-Розен, би могъл да го докаже.

— Проблемът е, че този парадокс не би могъл...

— По времето на Айнщайн действително не е било възможно — каза иранката. — Но през 1952 г. един физик от Лондонския университет на име Дейвид Бом заявил, че имало начин да се провери. През 1964 г. един друг физик, Джон Бел от Европейската организация за ядрени изследвания (ЦЕРН) в Женева, имал възможността да демонстрира схематично изпълнението на експеримента, който щял да бъде реализиран едва през 1982 г. от Ален Аспе и неговия екип в Париж. Опитът е изключително сложен и труден за обяснение на непосветени, но е факт, че е бил осъществен.

— Французите са осъществили експеримента?

— Да.

— И тогава?

Ариана хвърли един таен поглед на Тензин, преди да отговори на въпроса.

— Бор излязъл прав.

— Не разбирам — каза историкът. — В какъв смисъл «прав»? Какво показал експериментът?

Ариана си пое дъх.

— Аспе открил, че при определени условия частиците мигновено комуникират помежду си. Тези субатомни частици могат да се намират в различни точки на Вселената, но комуникацията е мигновена.

Историкът гледаше недоверчиво.

— Не е възможно — каза той. — Нищо не е по-бързо от светлината.

— Това твърди Айнщайн в Специалната теория на относителността — отвърна му иранката. — Но Аспе доказал, че

микрочастиците обменят информация на мига.

— Дали не са допуснали някаква грешка при експеримента?

— Няма никаква грешка — увери го иранката. — Нови експерименти, извършени през 1998 г. в Цюрих и Инсбрук с използването на най-модерни технологии, потвърдили резултатите.

Томаш се почеса по главата.

— И това означава, че Теориите на относителността грешат?

— Не, не грешат.

— Но тогава как можем да си го обясним?

— Има само едно обяснение — каза Ариана. — Аспе доказал едно свойство на Вселената. Той проверил експериментално, че във Вселената съществуват невидими връзки; че всички неща са свързани помежду си по начин, по който не сме подозирали, че материята притежава специфична вътрешна организация, за която никой дотогава нямал представа. Ако микрочастиците обменят информация помежду си от разстояние, това не се дължи на сигнал, разменен между тях. Това се дължи на факта, че те са част от едно цяло. Тяхното разделение е илюзия.

— Микрочастиците са едно цяло? Разделението им е илюзия? Нещо не схващам...

Ариана се огледа, търсейки най-добрия начин да обясни смисъла на думите си.

— Виж, Томаш — каза тя, хващайки се за една току-що хрумнала ѝ идея. — Нали си гледал футболен мач по телевизията?

— Гледал съм, разбира се.

— Понякога различни камери могат да показват един и същи играч, нали? Този, който гледа различните образи от камерите и ако не знае начина, по който функционират, би си помислил, че всяка камера хваща различен играч. На една се вижда как играчът гледа наляво, на другата същият играч гледа надясно. Ако човек не познава въпросния играч, би казал, че става въпрос за различни футболисти. Но когато се вгледа по-внимателно, разбира, че всеки път, когато играчът направи жест на една страна, играчът от другия образ на мига повтаря жеста, макар и на другата страна. Това е резултат, разбира се, на една илюзия. Всъщност двете камери ни показват винаги един и същи играч, само че от различен ъгъл. Разбра ли?

— Да. Това е очевидно.

— Ами нещо подобно показва и експериментът на Аспе. Две микрочастици могат да са разделени от цяла Вселена, но щом едната се раздвижи, другата мигновено също се раздвижва. Мисля, че това се случва, защото всъщност не става дума за две отделни микрочастици, а за една и съща микрочастица. Съществуването на две микрочастици е илюзия, както и съществуването на двама играчи, хванати от две камери под различен ъгъл, е просто илюзия. Ние виждаме всъщност един и същи играч, виждаме една и съща микрочастица. На някакво по-високо равнище на реалността материалните обекти не са нещо отделно, а само проявления на едно фундаментално цяло.

Настъпи тишина.

Тензин се прокашля.

— Разнообразието на нещата и събитията, които виждаме и усещаме около нас, са различни прояви на една и съща реалност — прошепна будистът замислено. — Всичко е свързано от невидими нишки. Всички неща и събития са само отделни лица на една и съща същност. Абсолютната реалност е единството, от което се поражда множеството. Това е *Брахман*, това е *Дхармакайя*, това е *Дао*. Свещените текстове обясняват Вселената. — Притвори очи и вдиша дълбоко. — Написано е в *Праджняпарамита сутра*, поемата на Буда върху същината на всичко.

Започна да рецитира напевно, сякаш редеше свещена мантра:

*Празно и спокойно и освободено от себе си
е естеството на нещата.
Всъщност няма индивидуално
съществуване, което да съществува.*

*Няма край, ни начало,
ни среда.
Всичко е илюзия,
всичко е видение и сън.
Всички същества в света
са отвъд света на словата.
Първоприродата им, чиста и истинска,
е като необятността на пространството.*

Томаш продължаваше да го гледа с широко отворени очи, все още скептичен.

— Така Буда е описал същината на нещата? — учуди се той. — Невероятно.

Бодхисатва спокойно го погледна.

— Чоу Чоу е казал: пътят не е труден, стига да няма искам и не искам. — Махна към госта си. — Учителят отваря вратата, но трябва сам да влезеш.

Томаш повдигна вежди.

— Настъпи ли моментът да вляза?

— Да.

Отново тишина.

— Какво трябва да направя?

— Да влезеш.

Историкът погледна объркано будиста.

— Да вляза?

— Една дзен мъдрост казва: улови неудържимия кон на духа си — издекламира Тензин и се усмихна. — Преди пътуването трябва да се направи малка закуска, за да е леко на духа.

— Закуска ли?

— Да, но първо да пийнем чай. Жаден съм.

— Чакайте — възкликна Томаш. — Каква закуска?

— *Божията формула*.

— А! — възкликна историкът. — Още не сте ми обяснили какво е това.

— Само това правих досега. Чухте ме, но не ме разбрахте.

Томаш се изчерви.

— Мм...

— Един ден Айнщайн дойде при мен и Йезуита и ни каза: срещнах се с премиера на Израел и той ме помоли за нещо. Първоначално се съпротивлявах на молбата му, но вече я приемам и искам вие да ми помогнете в този проект.

— Той ви е казал това? Помолил ви е да му сътрудничите в... създаването на атомна бомба?

Бодхисатва смръщи чело изненадан.

— Атомна бомба ли? Каква атомна бомба?

— Проектът *Божията формула* не е ли върху атомната бомба?

Тензин изгледа смаяно Томаш.

— Разбира се, че не.

Томаш стрелна с поглед Ариана и установи, че тя споделя неговото облекчение.

— Виждаш ли? — усмихна се той. — Какво ти казвах?

Иранката се приведе напред, сякаш да чуе по-добре онова, което Тензин щеше да каже. Тя беше чела ръкописа и изпитваше огромно любопитство най-сетне да проумее за какво става въпрос. Разбира се, имаше и допълнителна мотивация — знаеше, че тази информация би могла да има жизненоважно значение за тях двамата с Томаш, ако ВЕВАК преустановеше преследването им. Но не ѝ стигаше да научи истината. Трябваше и да я докаже. Затова обърна към тибетеца поглед, изпълнен с терзание и упование.

— Но ще ми кажете ли тогава — почти проплака тя — какво представлява в крайна сметка проектът Божията формула?

— Шунрю Сузуки е казал: разбереш ли напълно едно-единствено нещо, разбрал си всичко.

— Да разбера какво е *Божията формула*, означава да разбера всичко?

— Да.

— Но каква е темата на *Божията формула*?

Тензин Табтен вдигна ръка, плъзна я леко във въздуха, описвайки елегантна дъга, и отново замръзна неподвижно. Вдъхна ароматния бриз, който се носеше над двора на храма и почувства приятната топлина на слънчевите лъчи, проникващи през листата на дърветата. Махна към преминаващия монах и помоли за чай. После се прибра в своето пространство и погледна гостите си в очите.

— Това е най-мощното изследване, предприемано някога от човешкия разум, директно отговор на най-важната загадка на Вселената — целта на съществуването.

Томаш и Ариана го наблюдаваха, затаили дъх, без да могат да овладеят вълнението си. *Бодхисатва* разбра, че почти се задушават от безпокойство и нетърпение, и се усмихна, готов най-сетне да разбули тайната.

— Научното доказателство за съществуването на Бог.

[1] Букв. Подстъпи — канонични философски трактати върху идентичността на атмана (аза) и брахмана (Абсолюта), микро- и макрокосмоса. — Б.р. ↑

XXXIV

Един монах с поднос се приближи, направи поклон и раздаде чаши и на тримата. Будистът взе чайника и наля от топлата течност в чашите, над които се образуваха облачета пара. Томаш погледна чая и усети характерната миризма. Наложиха се да извърне глава, за да прикрие гримасата на отвращение.

— Чай с лой от як — каза той, поглеждайки обезсърчено Ариана.

— Ще трябва да си траем — прошепна иранката. — Прояви търпение.

Гостите едва успяваха да прикрият недоволството си. Чувстваха се страшно възбудени от разкритията и жадуваха да научат колкото е възможно повече за необикновения проект, по който бяха работили тибетецът и Айнщайн. Но вместо това трябваше да изпият отвратителната течност.

— Учителю — настоя Томаш, който още не можеше да се реши да опита чая, — обяснете ни в какво се състои *Божията формула*.

Домакинът го накара да млъкне с властен жест.

— Шунрю Сузуки е казал: има много възможности в ума на начинаещия и малко — в ума на мъдреца.

— Какво искате да кажете с това? — попита Томаш, който недоумяваше как да разбира значението на тази сентенция в контекста на разговора.

— Ако вие бяхте мъдреци, щяхте да знаете, че има време за всичко — поясни Тензин. — Сега е време за чай.

Гостът погледна отчаяно към чашата си с чай, не смяташе, че е в състояние да изпие този бълвоч. Дали не трябваше да каже нещо? Или просто да го погълне и да си мълчи? Ако откажеше чая, нямаше ли да наруши тибетския етикет? Дали би могъл да го направи по някакъв специфичен начин? Как да постъпи в крайна сметка?

— Учителю — реши се той, — нямате ли нещо друго, освен този... мм... чай?

— А какво друго желаете?

— Не знам... нямате ли нищо за ядене? Признавам си, че след голямото пътуване днес съм малко гладен. — Погледна към Ариана. — И ти си гладна, нали?

Иранката кимна утвърдително.

Бодхисатва даде нареждане на тибетски и монахът просто се изпари. Тензин остана смълчан, съсредоточил цялото си внимание върху чая, сякаш в този момент чайт беше единственото важно нещо в цялата Вселена. Томаш се опита да му зададе някои въпроси за случилото се в Принстън, но домакинът сякаш не го забелязваше. Той наруши безмълвието си само веднъж.

— Една дзен поговорка казва така: и говоренето, и тишината минават границата.

Никой повече не проговори, докато тибетецът си пиеше чая.

Междувременно се появи монахът, който им беше поднесъл чая. Този път на подноса не носеше чайник, а две димящи панички. Коленичи до гостите и на всеки подаде по една паничка.

— *Тюкпа* — каза с усмивка.

Не го разбраха, но благодариха.

— *Тху джичи*.

Монахът посочи паничката.

— *Тюкпа*.

Томаш я огледа любопитно. Беше супа от спагети с месо и зеленчуци, изненадващо апетитна на вид.

— *Тюкпа?*

— *Тюкпа*.

Историкът погледна към Ариана.

— Явно това се нарича *тюкпа*.

Изядоха я с удоволствие, макар че това се дължеше по-скоро на глада, отколкото на качеството на супата. В интерес на истината, Томаш не беше голям почитател на тибетската гастрономия. Малкото дни, прекарани тук, му бяха достатъчни, за да разбере, че местните ястия, освен че не бяха кой знае колко разнообразни, не се отличаваха с изискан вкус. Китайските ресторанти, предлагащи най-вече съчуанска кухня, бяха истинска благодат, навярно единственото хубаво нещо, което анексирането бе донесло на тибетците.

Когато гостите привършиха супата, видяха, че и *бодхисатва* беше изпил чая си и изглеждаше потънал в медитация. Монахът, който

им беше сервирал, отнесе празните панички и двамата останаха мълчаливи, изчакайки нещо да се случи.

След двадесет минути Тензин отвори очи.

— Поетът Башо е казал: — подхвана той — не търси стъпките, оставени от старейшините, потърси онова, което те са търсили.

— Моля?

— Вашето търсене е насочено предимно към старци. Айнщайн, Аугущо, аз. Не търсете нашите пътища, потърсете онова, което ние търсихме.

— А ако вашето търсене ни отведе до целта на нашето търсене? — попита Томаш. — Няма ли да бъде по-лесно да стигнем до целта, следвайки стъпките на онзи, който вече е стигнал дотам?

— Кришнамурти е казал: медитацията не е средство за постигане на една цел; тя е колкото средство, толкова и цел.

— Какво искате да кажете с това?

— Че търсенето не е само средство за постигане на целта, то самото е цел. За да се стигне до истината, трябва да се измени пътят.

— Разбирам — каза Томаш. — За нещастие, поради причини, които не зависят от нас, пътят, който старейшините са изменили, е и цел на нашето дирене. Искаме да научим истината, но трябва също да опознаем пътя, който вие сте изменили, за да стигнете до истината.

Тензин се замисли за момент над отговора.

— Вие имате своите причини и аз трябва да се съобразя с тях — отстъпи той. — Както е казал Цай Кен Тан: в прекалено чистата вода няма риба. — Въздъхна, преди да продължи. — Приемам аргументите ви, че водата не може да е съвсем бистра, и ще ви разкрия всичко, което знам за проекта.

Двамата посетители размениха погледи, облекчени, че най-сетне щяха да се доберат до онова, което търсеха.

— При срещата си в Принстън с Айнщайн министър-председателят на Израел го предизвикал да докаже съществуването или несъществуването на Бог. Айнщайн му отвърнал, че било невъзможно да се докаже подобно нещо. Няколко дни по-късно обаче, за да се откъсне за малко от упорития труд в търсене на Единната теория, реши да ме разпита за отговорите, които източната мисъл дава

на въпросите, свързани с Вселената. И той като вас изглеждаше шокиран от сходствата между написаното в свещените текстове и последните открития в областта на физиката и математиката. Бидейки евреин, той се зае да изучава Стария завет в търсене на подобни следи. Дали Библията не криеше научни истини? Дали древната мъдрост не криеше повече знания, отколкото се предполага? Дали мистицизмът не е сам по себе си по-голямо познание, отколкото се мисли?

Млъкна за момент, вглеждайки се в тях. После взе една книга, която лежеше до него, и я показа на гостите си.

— Предполагам, че познавате тази творба?

Томаш и Ариана разгледаха дебелия том, който старият будист държеше в ръцете си. Не бяха го забелязали досега и не можеха да прочетат заглавието.

— Не.

— Янбу ми го донесе, докато бяхте заети с *тукпата* — поясни той. Отвори томчето, прелисти няколко страници и намери онова, което търсеше. — Книгата започва така — отбеляза той, докато се канеше да чете на висок глас. — «В начало Бог сътвори небето и земята — издекламира той. — А земята беше безвидна и пуста; тъмнина се разстилаше над бездната, и Дух Божий се носеше над водата. Рече Бог: да бъде светлина. И биде светлина.» — Вдигна глава. — Познавате ли този текст?

— Това е Библията.

— Началото на Стария завет, Битие. — Остави томчето в скута си. — Айнщайн страшно се запали точно по тази част на текста, най-вече заради една конкретна причина. Този откъс съвпада в основни линии с идеята за Големия взрив. — Прокашля се. — Трябва да знаете, че през 1951 г. идеята, че Вселената се е родила в резултат на огромна експлозия, не беше съвсем улегнала в умовете на учените. Големият взрив беше само една от многото хипотези, поставяна наравно с други възможности, като например тази за вечната Вселена. Но Айнщайн имаше много причини да приеме хипотезата за Големия взрив. От една страна, е откритието на Хъбъл, че галактиките се отдалечават една от друга, което показва, че преди са били заедно, сякаш са тръгнали от една и съща точка. От друга страна, е Парадоксът на Олберс, който е разрешим единствено ако допуснем, че Вселената не е вечна. И третата причина е Вторият закон на термодинамиката, според който Вселената

върви към ентропия и следователно може да се предположи, че в един начален момент е имало максимално висока организация и енергия. И най-накрая, неговата собствена Теория на относителността, която изгражда образа на една динамична Вселена. И така, Големият взрив се вписва в картината с разширяващата се Вселена. Съществуваше, разбира се, проблемът, свързан с онази сила, която възпира свиването, дължащо се на гравитацията. За да го разреши, Айнщайн предположи съществуването на някаква непозната енергия, която той нарече «космологична константа». По-късно самият той се отказа от предположението си и дори заяви, че тази идея е била най-голямата грешка в живота му. Сега се установява, че Айнщайн е имал право и че наистина има непозната енергия, която противостои на гравитацията и предизвиква ускореното разширяване на Вселената. Вместо да я наричаме «космологична константа» обаче, ние я наричаме «тъмна енергия». — Огледа двамата си събеседници. — Следвате ли мисълта ми?

— Да.

— Много добре — възкликна доволен той. — Онова, което Айнщайн искаше да разбере, е дали има някаква скрита истина в Библията. Той не търсеше метафорични истини, нито морални истини, той търсеше научни истини. Дали е възможно да ги открие в Стария завет?

Тензин се вгледа в двамата, сякаш очакваше да му отговорят на въпроса. Но никой не проговори и *бодхисатва* продължи с изложението си.

— Естествено, че най-трудното изниква веднага в Битие. В първите стихове на Библията става ясно, че Вселената е била създадена за шест дни. Само за шест дни. От гледна точка на науката това е абсурдно. Разбира се, бихме могли да кажем, че текстът е метафоричен, че става въпрос за шест етапа и така нататък, но Айнщайн вярваше, че това означава да се подмени въпросът, да се прибегне до трик, който цели на всяка цена да докаже, че Библията има право. Като учен, той не можеше да приеме подобен метод. Но проблемът си оставаше. Библията твърдеше, че Вселената е била създадена за шест дни. А това беше очевидна лъжа. — Направи пауза. — Или не е така? — Погледът на стария будист се местеше от единия на другия гост. — Вие какво мислите?

Ариана се размърда на възглавницата.

— Като мюсюлманка, не бих искала да оспорвам Стария завет, тъй като ислямът го приема. Като учен, не бих искала да го утвърждавам, тъй като създаването на Вселената за шест дни е очевидно невъзможно.

Бодхисатва се усмихна.

— Разбирам позицията ви — каза той. — Вижте, Айнщайн не беше ортодоксален евреин. Той вярваше, че някаква трансцендентна сила би могла да стои зад Вселената, но това съвсем не е Бог, който накарал Авраам да убие сина си, за да е сигурен, че патриархът Му е верен. Айнщайн вярваше в трансцендентната хармония, а не в дребнавата властност. Вярваше в присъствието на разума, а не в личностното присъствие. Вярваше във всеобщата сила, а не в антропоморфното божество. Но дали би било възможно да я открием в Библията? Колкото повече изследваше свещените еврейски писания, повече се убеждаваше, че отговорът се крие някъде в Битие и най-вече в частта, отнасяща се до шестте дни на Сътворението. Възможно ли е да се сътвори всичко за шест дни?

— Какво разбирате под *всичко*? — попита Ариана. — Изчисленията, свързани с Големия взрив, предполагат, че цялата материя е била създадена за части от секундата. Преди да изтече първата секунда, Вселената се е била пръснала на билиони километри, а суперсилата се е разделила на гравитационна сила, сила на силното ядрено взаимодействие и сила на електрослабото взаимодействие.

— Под *всичко* разбираме светлината, звездите, Земята, растенията, животните и човека. Библията казва, че човекът бил създаден на шестия ден.

— Е, това е невъзможно.

— Така мислеше и Айнщайн. Но въпреки това ни извика и ни помоли да се освободим от предубежденията си и да предположим, че всичко това е възможно. Как да се разреши проблемът? Добре, при така поставения въпрос ни беше пределно ясно, че гордиевият възел се намира в шестте дни. Какво са шест дни? Въпросът подсказа нещо на Айнщайн, който се зае с него и ни увлече в едно невероятно изследване. — Тензин поклати глава. — Жалко, че нямам екземпляр от ръкописа му. Струва ми се, че е нещо...

— Аз го прочетох — прекъсна го Ариана.

Старият тибетец онемя наред изречението и сви вежди.

— Вие сте го чели?

— Прочетох го, да.

— Прочели сте *Die Gottesformel*.

— Да.

— Но как?

— Това е дълга история — каза тя. — Но е факт, че съм го чела.

Документът беше у професор Сиза.

— Аугуцо ви е разрешил да го прочетете?

— Да... мм... разреши. Както казах, това е дълга история.

Тензин задържа изпитателния си поглед върху нея.

— И какво мислите?

— Ами, документът е... как да кажа? Документът е необичаен.

Очаквахме да намерим формулата за конструирането на евтина атомна бомба, лесна за производство, но текстът по същество ни... как да кажа... разочарова. Имаше уравнения и изчисления, както можеше да се очаква, но всичко изглеждаше непонятно и дори безсмислено.

Бодхисатва се усмихна.

— Нормално е така да ви се стори — прошепна. — Ръкописът е изработен така, че да бъде разбран само от посветени.

— Е, добре — възкликна Ариана. — Знаете ли, останахме с впечатлението, че в него има препратка към друг, втори ръкопис...

— Какъв втори ръкопис?

— Няма ли втори ръкопис?

— Разбира се, че не — усмихна се той. — Допускам, че документът създава такова впечатление заради начина, по който е написан. Всъщност текстът е шифрован. Посланието е скрито, така че никой дори и да не разбере за съществуването му.

— Това обяснява много неща — възкликна Ариана. — Но защо го е направил?

— Защото искаше откритията му да се потвърдят, преди да получат гласност.

— Как така?

— Ще стигнем и дотам — каза Тензин, махвайки с ръка. — Но може би е по-добре да разберем какво в крайна сметка откри Айнщайн.

— Точно така.

— Изучавайки Псалтира, древноеврейски текст на почти три хиляди години, Айнщайн откри едно изречение в Псалм 90, в което се казва приблизително следното. — Тензин търсеше думите из паметта си. — Хиляда години пред теб са като един само отминаващ ден^[1]. — Будистът погледна гостите си. — Какво ще рече това? Дали е само поредната метафора? Айнщайн заключи, че става въпрос за метафора, но истината е, че Псалм 90 препрати Айнщайн към собствената му Теория на относителността. *Хиляда години пред теб* представя времето в една перспектива, *един отминаващ ден* представя същия период от време в друга перспектива.

— Не разбирам — каза Томаш.

— Просто е — побърза да обясни Ариана, ококорила очи от възмущение. — Времето е относително.

— Какво?

— Времето е относително — повтори тя.

— Умно момиче — каза Тензин. — Точно това си помисли и Айнщайн при прочита на Псалм 90. Времето е относително. Това твърди и Теорията на относителността.

— Извинете, това ми дойде малко в повече — заоправдава се Томаш.

Бодхисатва си пое дълбоко въздух.

— Какво знаете за концепцията на времето в Теорията на относителността?

— Знам онова, което всички знаят — каза Томаш. — Знам за Парадокса на близнаците например.

— Можете ли да го изложите?

— Парадокса на близнаците ли?

— Да.

— Защо?

— За да видя дали правилно сте разбрал какво е времето.

— Ами... доколкото знам, Айнщайн е казал, че времето протича различно в зависимост от скоростта на движението в пространството. За да поясни по-добре това, той дал примера с разделените близнаци. Единият от тях лети с много бърз космически кораб, а другият остава на Земята. Онзи, който бил на космическо пътешествие, се върнал след месец на Земята и открил, че брат му вече е старец. Защото, докато на кораба изминал месец, на Земята изминали петдесет години.

— Да, така е — потвърди Тензин. — Времето е свързано с пространството така, както *ин* е свързан с *ян*. От техническа гледна точка те дори не могат да бъдат разграничени; възниква понятието време-пространство. Ключовият момент е скоростта, отнесена към скоростта на светлината, която Айнщайн определи като константа. Теорията на относителността ни казва, че след като скоростта на светлината е константа, времето не е универсална величина. Преди се е смятало, че има едно-единствено глобално време, нещо като невидим общ часовник за цялата Вселена, който измерва времето еднакво навсякъде, но Айнщайн доказа, че не е така. Няма глобално време. Как протича времето, зависи от положението и скоростта на наблюдателя. — Постави двата си показалеца един до друг. — Да предположим, че се случват две събития, събитие А и събитие В. За наблюдателя, който се намира на еднакво разстояние от тях, събитията се случват симултанно, но за онзи, който се намира по-близо до събитие А, това събитие е станало преди В, докато онзи, който стои по-близо до В, ще каже обратното. Всъщност и тримата наблюдатели са прави от своя гледна точка, тъй като времето е относително спрямо позицията на наблюдателя. Няма едно-единствено време. Това е ясно, нали?

— Да.

— А това означава, че няма всеобщо настояще. Онова, което е настояще за един наблюдател, е минало за друг и бъдеще за трети. Разбирате ли какво означава това? Нещо, което още не се е случило, вече е било. *Ин* и *ян*. Това събитие е неизбежно, защото макар и вече станало в дадена точка, още не се е случило в друга, но ще се случи.

— Невероятно.

— Наистина — съгласи се *бодхисатва*. — Но го твърди Теорията на относителността. Освен това съвпада с твърдението на Лаплас, че бъдещето, както и миналото, вече е предопределено. — Посочи Томаш. — Като говорим за Парадокса на близнаците, важно е да изясним, че времето възприятие на наблюдателя зависи от скоростта, с която се движи. Колкото по-близка е тя до скоростта на светлината, толкова по-бавно се въртят стрелките на неговия часовник. Тоест за този наблюдател времето тече нормално, разбира се, минутата продължава да е минута. Само на онзи, който се движи с по-малка скорост, му се струва, че времето на по-бързо движещия се наблюдател тече по-бавно. По същия начин наблюдателят, който се движи със скорост,

близка до тази на светлината, ще види как Земята се върти около Слънцето с голяма скорост. Ще му се стори, че времето на Земята е ускорено, че една година минава само за секунда, но на Земята, годината продължава да си е година.

— Това е само теория, нали?

— Строго погледнато, това вече е доказано — каза Тензин. — През 1972 г. беше поставен атомен часовник в реактивен самолет, за да се сравнят неговите показания с тези на друг часовник с голяма точност, оставен на Земята. Когато самолетът излетял на изток, часовникът, който се намирал на борда, изгубил почти шестдесет наносекунди спрямо този, който останал на Земята. Тази разлика се дължи, както е очевидно, на разликата между скоростта на реактивния самолет и скоростта на въртеливото движение на Земята. Както и да е, всичко това беше доказано впоследствие от астронавтите на *Спейс Шатъл*.

— Хм.

— И така, стигнахме до възловия въпрос, а именно гравитацията. — Старият тибетец се облегна на възглавницата. — Едно от нещата, които Айнщайн откри, е, че време-пространството е изкривено. Когато някакъв обект се приближава до много голямо тяло, като Слънцето например, то бива привлечено от тази огромна маса, сякаш пропада в пропаст. Това обяснява гравитацията. Пространството се изкривява и понеже пространството и времето са свързани, времето също се изкривява. Онова, което Теорията на относителността доказва, е, че времето тече по-бавно на места с висока гравитация и по-бързо на местата със слаба гравитация. Това води до различни последствия, свързани помежду си. Първото е, че всеки съществуващ предмет притежава собствена гравитация заради специфичните си характеристики, което означава, че времето протича по различен начин в различните точки на Вселената. Второто следствие е, че времето на Луната тече по-бързо от времето на Земята, а времето на Земята тече по-бързо от времето на Слънцето. Колкото по-голяма маса има даден предмет, по-бавно тече времето на повърхността му. Обектите с най-голяма гравитация са черните дупки, което означава, че ако космически кораб се приближи до една черна дупка, ще види как историята на Вселената се ускорява и стига своя край пред очите на екипажа.

— Невероятно — каза Томаш. — Но каква връзка има всичко това с нашия случай?

— Това е важно, за да изясним защо Айнщайн реши да приеме, че шестте дни на Сътворението, както са описани в Библията, трябва да се разглеждат в зависимост от връзката между времето на Земята и времепространствения континуум във Вселената. Когато говори за един ден, Старият завет очевидно има предвид един земен ден. Но според Теорията на относителността, колкото по-голяма е масата на един обект, толкова по-бавно тече времето на повърхността му. И въпросът, който Айнщайн постави, е следният: колко време по времевата вселенска скала е един ден на Земята?

Въпросът за миг увисна във въздуха.

— Сега започвам да разбирам някои от изчисленията и уравненията в ръкописа — прошепна Ариана. — Той е изчислявал времето по вселенската скала.

— Точно така — усмихна се Тензин. — Библията твърди, че Земята е била сътворена едва на третия ден. Следователно, макар измерването да се основава на земни дни, Старият завет явно има предвид третия ден по вселенската скала, понеже през първите два дни Земята не е съществувала.

— Но кое служи за отправна точка при измерването? — попита иранката.

— Айнщайн се основа на едно предположение, свързано с теорията за Големия взрив: съществуването на остатъчна светлина от великия акт на Сътворението на Вселената. Всяка светлинна вълна би била едно тик от голямото тиктакане на Вселената. Вълните, които достигат до Земята, са «разтегнати» две запетая дванадесет части от милиона в сравнение със светлинните вълни, генерирани на Земята. Това означава, че на всеки милион земни секунди Слънцето губи две запетая дванадесет секунди. Въпросът е следният: ако Слънцето губи повече от две секунди по отношение на Земята, колко време губи цялата Вселена, която има много повече маса?

— Чакайте — реагира Ариана. — Доколкото знам, гравитацията на Вселената се мени във времето. Отначало, когато материята е била съсредоточена на едно място, гравитацията е била по-голяма, отколкото по-късно. Айнщайн взел ли е това предвид?

— Разбира се. — Будистът събра двете си ръце, сякаш месеше тесто. — Когато се родила Вселената, материята е била концентрирана. Това означава, че гравитационната сила отначало е била огромна и следователно времето е било много бавно. — Ръцете лека-полека се разделиха. — С разширяването на Вселената времето се е ускорявало, защото гравитационната сила започнала да намалява.

— А колко по-бавно е било времето преди? — настоя иранката.

— Милион милиона пъти — каза Тензин. — Това число е потвърдено от измерването на фоновото космическо лъчение.

— Но после започнало да се ускорява.

— Разбира се.

— В каква пропорция?

— Всяко удвояване на размерите на Вселената ускорявало времето с коефициент две.

— И какво се получава, като го пресметнем?

Бодхисатва разпери ръце.

— Нещо невероятно — възкликна той. — Първият библейски ден е продължил осем хиляди милиона години. Вторият отнел четири хиляди милиона, третият — две хиляди милиона, четвъртият — хиляда милиона, петият — петстотин милиона години, и шестият продължил двеста и петдесет милиона години.

— Всичко колко?

— Петнадесет хиляди милиона години.

Ариана остана вцепенена за миг, без да откъсва очи от стария будист.

— Петнадесет хиляди милиона години?

— Да.

— Но това е смайващо съвпадение!

Томаш се размърда на мястото си.

— Извинете — намеси се той. — Обяснете ми това. Какво толкова специално има в цифрата петнадесет хиляди милиона години?

Ариана го изгледа.

— Не разбираш ли, Томаш? Според Библията светът е започнал преди петнадесет хиляди милиона години.

— Е, и?

— Нали знаеш какви са днешните изчисления за възрастта на Вселената?

— Мм... не.

— Според научните данни Вселената е на възраст някъде между десет и петнадесет хиляди милиона години. Всъщност по последни изчисления възрастта на Вселената се приближава до петнадесет хиляди милиона. Например едно скорошно изследване на НАСА определя възрастта на Вселената съвсем близо до четиринадесет милиарда години.

— Хм — замислено каза Томаш. — Извънредно любопитно съвпадение.

Тензин наведе глава.

— Точно това си помисли и Айнщайн. Любопитно съвпадение. Толкова любопитно, че го подтикна да продължи с изчисленията. Тогава реши да сравни всеки библейски ден със събитията, станали по това време във Вселената.

— И какво излезе от това? — попита Ариана.

— О, нещо изключително интересно. — Будистът вдигна показалец. — Първият библейски ден има осем хиляди милиона години. Започнал е преди петнадесет запетая седем хиляди милиона години и е завършил преди седем запетая седем хиляди милиона години. В Библията се казва, че в това време настанала светлина и били създадени небето и земята. И така, ние знаем, че това е времето на Големия взрив, когато е била сътворена материята. Появили се звездите и галактиките.

— Много добре — съгласи се Ариана. — И после?

— Вторият библейски ден продължил четири хиляди милиона години и завършил преди три запетая седем хиляди милиона години. Четем в Библията, че Бог създал небосвода през този втори ден. Знаем, че по това време се появили Млечният път и Слънцето. С други думи, всичко, което виждаме на небосвода от земята, било създадено през този период.

— Интересно. А третият ден?

— Третият библейски ден отговаря на период от две хиляди милиона години, който приключил преди едно запетая седем хиляди милиона години. Това е времето, когато се формирали сушата и морето, когато се появили растенията. Научните данни сочат, че Земята изстинала през този период и се появила водата, след което веднага се зародили бактериите и морската растителност, по-точно водораслите.

— Хм.

— Четвъртият библейски ден продължил хиляда милиона години и завършил преди седемстотин и петдесет милиона години. Библията казва, че през този четвърти ден се появили светилата на небосвода, а именно Слънцето, Луната и звездите.

— Чакайте малко — прекъсна го Томаш. — Нали Слънцето и звездите се появили на втория ден?

— Да — съгласи се Тензин. — Но все още не са били видими.

— Как така не са били видими? Не схващам...

— Слънцето и звездите от Млечния път се появили през втория библейски ден, преди около седем хиляди милиона години, но не били видими от Земята. Библията казва, че станали видими на четвъртия ден. И така, четвъртият ден отговаря на периода, в който атмосферата на Земята добила прозрачност и небето станало видимо. Отговаря също и на периода, в който започнал процесът на фотосинтеза, при който се отделя кислород в атмосферата.

— Разбирам.

Тензин взе огромния том, който лежеше до него, и прегледа началните страници.

— Петият библейски ден продължил петстотин милиона години и завършил преди двеста и петдесет милиона години. — Посочи един ред от текста. — Ето тук пише, че в този пети ден Бог рекъл: «Да произведе водата влечуги, живи души; и птици да полетят над земята по небесната твърд». — Погледна към двамата гости. — Както посочват геологичните и биологическите изследвания, през този период се появили многоклетъчните животни, всички морски твари и първите птици.

— Невероятно.

— И стигаме до шестия библейски ден, започнал преди двеста и петдесет милиона години. — Тибетецът посочи няколко реда по-надолу. — «И рече Бог: да произведе земята живи души според рода им, добитък и гадини и земни зверове според рода им». И по-нататък: «След това рече Бог: да сътворим човек». — Вдигна глава. — Интересно, нали?

— Но животните съществуват отпреди двеста и петдесет милиона години — отбеляза Ариана.

— Разбира се, че съществуват — съгласи се Тензин. — Но не тези животни.

— Какво искате да кажете с това?

Бодхисатва впи очи в Ариана.

— Ще ми отговорите ли на един въпрос? От гледна точка на биологията знаете ли какво точно се е случило преди двеста и петдесет милиона години?

— Ами... изчезнали са много видове, нали?

— Абсолютно вярно — прошепна тибетецът. — Преди двеста и петдесет милиона години изчезнали повечето от видовете, за които се знае, че са съществували — масовото унищожение в края на пермския период. По неизвестни причини, според някои хипотези в резултат на удар с голямо небесно тяло, изчезнали около 95 процента от съществуващите видове. Унищожена била една трета от насекомите, което е единственото по рода си масово измиране на насекоми. Пермското изчезване на видовете придобило мащабите на тотално изтребление на живота на Земята. Този катаклизъм се случва точно преди двеста и петдесет милиона години. Любопитно, но това съвпада с началото на шестия библейски ден. — Остави идеята да улегне. — След това масово унищожение на видове Земята отново била населена. — Хвърли бегъл поглед към отворената книга. — Обръщали ли сте внимание на това: споменаването на влечугите в Библията е «според рода им»?

— Дали не става дума за динозаврите?

— Така изглежда, нали? Така или иначе периодът съвпада. Вижте и това — накрая се появява човекът. Тоест, накрая на еволюционната верига.

— Да, смайващо е — сподели Ариана. — Но означава ли, че е имало Сътворение, а не еволюция?

— Глупости! — отвърна Тензин. — Разбира се, че е имало еволюция. Но интересното е, че в това изследване на Айнщайн хронологията на библейската история на Вселената съвпада с научната история.

Томаш се прокашля.

— Значи такова е съдържанието на ръкописа на Айнщайн?

— Да.

— С други думи, той е смятал, че Библията е права...

Бодхисатва поклати глава.

— Не съвсем.

— Не? Тогава?

— Айнщайн не вярваше в Бога от Библията, не вярваше в съществуването на дребнав, ревнив и суетен Бог, който изисква сляпо подчинение и вяност. Той смяташе, че библейският Бог е човешко творение. Но в същото време стигна до заключението, че древната мъдрост крие дълбоки истини, и започна да вярва, че Старият завет крие голяма тайна.

— Голяма тайна ли? Каква тайна?

— Доказателството за съществуването на Бог.

— Какъв Бог? Дребनावият, ревнивият и суетният?

— Не. Истинският Бог. Силата на разума зад всичко това. *Брахман, Дхармакая, Дао*. Единното, което се проявява в множественото. Миналото и бъдещето, *Алфа и Омега, ин и ян*. Онзи, който има хиляди имена, но нито едно от тях не го назовава, защото е всички и всичко. Онзи, който носи дрехите на *Шива* и танцува космическия танц. Онзи, който е неизменен и в непрестанно движение, голям и малък, вечен и ефимерен, живот и смърт, всичко и нищо. — Махна с ръце, за да обгърне всичко наоколо. — Бог.

— Айнщайн е вярвал, че Старият завет крие доказателство за съществуването на Бога?

— Не.

Томаш го погледна объркан.

— Извинете, не разбирам. Нали Айнщайн смятал, че Библията крие тази тайна?

— Отначало мислеше така, вярно е.

— А после престанал да вярва в това, така ли?

— Не.

— Тогава?

— Вече не беше въпрос на вяра.

— Как така?

— Айнщайн откри това доказателство.

Настана кратка тишина, през което време Томаш осмисляше последствията от това разкритие.

— Открил е доказателството?

— Да.

— Доказателството за съществуването на Бог?

— Да.

— Сигурен ли сте?

— Абсолютно. Той откри формулата, на която се основава всичко. Формулата, която управлява Вселената, която дава смисъл на съществуването ѝ, която прави от Бог това, което Той е.

Томаш и Ариана се спогледаха. Иранката изглеждаше смаяна от чутото, но не каза нищо. Историкът отново се втренчи в стария тибетец.

— И къде се намира тази формула?

— В ръкописа.

— В *Die Gottesformel*?

— Да.

Томаш погледна Ариана. Жената повдигна рамене, сякаш искаше да каже, че не е намерила нищо подобно в документа.

— В коя част на ръкописа?

— Скрита е.

Историкът потърка брадичката си замислено.

— Но защо му е трябвало на Айнщайн да крие това? Ако той е открил доказателство за съществуването на Бог, най-естественото нещо, което би могъл да направи, е да го обяви на всеослушание? Защо му е трябвало да държи в тайна такова необикновено откритие?

— Защото искаше да уточни още нещо.

— Какво да уточни?

Тензин пое дълбоко дъх.

— Този труд бе създаден между 1951 и 1955 г., годината, в която Айнщайн почина. Проблемът е, че наличието на фоново лъчение от Големия взрив по онова време беше само теоретично предположение, направено малко преди това, през 1948 година. Как можеше авторът на Теорията на относителността да заяви категорично, че шестте дни на Сътворението отговарят на петнадесетте хиляди милиона години съществуване на Вселената, след като изчисленията се основаваха на предсказанието за някакво остатъчно излъчване, което само по себе не беше нищо друго, освен академична хипотеза? В онези времена не съществуваха и толкова прецизни изчисления за възрастта на Вселената, с каквито разполагаме днес. Не забравяйте, от друга страна, че тогавашната научна общност поставяше теорията за Големия взрив

наравно с Теорията за вечната Вселена. При това положение можеше ли Айнщайн да рискува своята репутация?

Томаш поклати утвърдително глава.

— Разбирам...

— Айнщайн реши, че не може да си позволи да изпадне в смешно положение и затова взе предпазни мерки. Най-напред описа тези открития в ръкописа, наречен *Die Gottesformel*. Опасявайки се, че документът може да попадне в неподходящи ръце, той предвидливо го шифрова, така че да не позволи на друг, освен на мен и на Аугущо, да го разбере. Като допълнително предпазно средство използва двоен шифър, за да скрие самото доказателство за съществуването на Бог.

— Двоен шифър ли?

— Да.

— И какъв е ключът?

Тензин поклати глава.

— Не знам — каза. — Знам само, че първият ключ е свързан с името му.

— С името на Айнщайн?

— Да.

— Хм — прошепна Томаш, замисляйки се над тази информация. — Ще трябва внимателно да проуча това. — Взря се в тибетеца отново. — И къде е това шифровано послание? Онзи ребус, написан в края на ръкописа ли?

— Да.

— Онова място, където се казва виж знака и някакви букви?

— Точно това.

— Шест букви, разделени на две групи, започващи с удивителен знак — спомни си Ариана. — *Ya ovqo*.

— Сигурно е това — допусна Тензин. — Не помня точно, както можете да предположите. Минаха много години.

— Разбирам — каза Томаш. — Значи това са мерките, които е взел?

— Не — отговори тибетецът. — Шифроването на тайната беше само първата от предпазните мерки. Айнщайн не искаше да рискува и като ни връчи ръкописа, ни накара да обещаем нещо. Документът да види бял свят само ако теорията за Големия взрив се потвърди и действително се открие реликново космическо лъчение. Освен това

поиска ние да продължим изследванията, за да докажем съществуването на Бога и по друг път.

— Друг път ли? Какъв път?

— Трябваше сами да го открием — отвърна Тензин. — Лао Дзъ е казал: когато един път стигне до края си, направи промяна, а след като се промениш, продължи напред.

— Какво ще рече това?

— Че аз и Аугуцо тръгнахме по различни пътища, за да стигнем до едно и също място. След смъртта на Айнщайн аз се завърнах в Тибет и дойдох тук, в манастира «Ташилунпо», следвайки моя път към потвърждението на Божието съществуване. След цял живот в медитация достигнах светлината. Слях се с *Дхармака* и станах *бодхисатва*.

— А професор Сиза?

— Аугуцо взе ръкописа със себе си и също пое пътя на диренето на доказателство за съществуването на Бог.

— Какъв е този път?

— Пътят на Аугуцо беше западната наука, разбира се. Пътят на физиката и математиката.

— А какво стана после?

Тензин се усмихна.

— Условиата на Айнщайн за огласяването на ръкописа най-сетне бяха изпълнени.

— Какво по-точно имате предвид?

— Първата крачка беше направена десет години след смъртта на Айнщайн. През 1965 година двама американски астрофизици изпробвали съобщителна антена в Ню Джърси, когато се сблъскали с фонов шум, който идвал от всички точки на Вселената. Решили, че става въпрос за повреда в антената, но след като се свързали с учени от университета в Принстън, разбрали най-сетне какъв бил този фонов шум. Става въпрос за остатъчното лъчение, предсказано от теорията на Големия взрив, която Айнщайн използвал, за да изчисли възрастта на планетата. Този феномен, който днес наричаме «космическа фонов радиация», представлява уловени микровълни от първичната светлина във Вселената, достигнали до нас. Нещо като ехо от Големия взрив, което може да послужи и за космически часовник.

— Чувал съм вече за това — каза Томаш, досещайки се за историята. — Не е ли онзи шум, който се появява на телевизионния екран, когато не сме намерили никакъв канал?

— Да — потвърди тибетецът. — Една десета от този шум се дължи на фоновата космическа радиация.

— Значи с откриването на първичната светлина били създадени условия за публикуването на ръкописа...

— Не. Беше изпълнено само първото условие. Но не и второто.

— Откриването на друг начин да се докаже съществуването на Бог?

— Да. — Тензин постави ръка на гърдите. — Аз продължих своя път, следвайки свещения осмостепенен път на Буда, и изпълних това условие.

— А професор Сиза?

— Той продължи пътя си в Университета в Коимбра.

— И изпълни второто условие?

Бодхисатва изчака един момент, преди да отговори.

— Да — каза накрая.

Томаш и Ариана се наведоха напред, целите в слух.

— Извинете — каза историкът. — Твърдите, че професор Сиза е намерил друг начин за доказване на съществуването на Бог?

— Да.

— Но... как?

Тензин въздъхна.

— В началото на годината получих картичка от моя приятел Аугуцо, с която ми съобщаваше новината. Каза ми, че най-сетне били изпълнени двете условия, които ни бяха поставени през 1955 г. от нашия наставник. Както можете да предположите, бях изключително радостен и веднага му отговорих, канейки го да дойде тук, за да сподели с мен голямата новина.

— Видях картичката — отбеляза Томаш. — Той дойде ли тук?

Старият тибетец протегна ръка и докосна дървото с дланта на ръката си.

— Да. Дойде в «Ташилунпо» и поседнахме точно тук, под това дърво.

— И?

— По отношение на първото условие се бяха появили допълнителни данни. Един сателит на НАСА, СОВЕ^[2], за измерване на фоновата космическа радиация в земната атмосфера установи през 1989 г., че има незначителни изменения на температурата в тази радиация, отговарящи на флуктуациите в плътността на материята, които обясняват раждането на звездите и галактиките. Космическата сонда WMAP^[3] изпраща от 2003 година насам нови данни за космическото микровълново лъчение, които ни предоставиха още по-подробни сведения за раждането на Вселената. Новата информация потвърди, че Вселената се е появила след рязко първоначално «раздуване» преди около четиринадесет милиарда години.

— А второто условие?

— Аугущо ми каза, че приключил изследванията си. Открил друг начин да се докаже научно съществуването на Бог.

— Какъв?

Бодхисатва разтвори ръце с безпомощен жест.

— Не ми каза нищо повече. Съобщи ми, че е готов да го обяви публично, и ме помоли, когато научната общност се обърне към мен, да потвърдя, че съм бил свидетел на работата на Айнщайн върху този изключителен проект.

— А вие?

— Разбира се, че се съгласих. Той искаше от мен да кажа истината.

Настъпи тишина.

— Но какво е второто доказателство?

— Не знам.

Томаш погледна Ариана с опасение, че развръзката им се изплъзва.

— Има ли начин да узнаем?

— Да.

— Наистина ли?

— Не се ли досещате?

— Аз ли? Не.

— Нагарджуна е казал: взаимозависимостта е в основата на съществуването и естеството на нещата; те са нищо сами по себе си.

— Какво искате да кажете с това?

Бодхисатва се усмихна.

— Аугуцо имаше един асистент, на когото мисля, че се доверяваше.

— Професор Луиш Роша — уточни Томаш. — Познаваме се вече. Та какво за него?

— Той знае всичко.

---

[1] «Защото пред Твоите очи хиляда години са като вчерашния ден, който е преминал...», Псалом, 88:5. — Б.р. ↑

[2] Cosmic Background Explorer (COBE) — Спътник за изследване на космическото фоново лъчение. — Б.р. ↑

[3] Wilkinson Microwave Anisotropy Probe (WMAP) — сонда «Уилкинсън» за изследване на анизотропията на космическото микровълново излъчване. — Б.р. ↑

XXXV

Опашката от пътници, които не бяха граждани на Европейския съюз, беше наистина огромна, но Томаш се надяваше да заобиколи проблема. Остави Ариана да чака и се приближи до гишетата на граничната полиция, опитвайки се да разбере дали задействаните преди заминаването им от Лхаса връзки щяха да доведат до резултат. Не намери човека, когото търсеше, и ядосан извади мобилния си телефон. Наложил се да изчака, докато апаратът намери мрежата, и тъкмо се канеше да набере номера, когато зърнал едно познато лице да се подава иззад гишетата.

— *Хай*, Томаш — поздрави Грег Съливан. Изглеждаше спретнат и зализан, както обикновено, същински мормон. — Тук съм.

Томаш въздъхна с облекчение.

— Здравсти, Грег — възкликна с широка усмивка. — Уреди ли всичко?

Американецът махна на един нисичък мъж с тъмен мустак и заоблено коремче. Двамата прекрачиха митническата бариера и дойдоха при Томаш.

— Това е *мистър* Морейра, директор на Имиграционната служба на летището — каза Грег, представяйки непознатия.

Морейра премина директно на въпроса.

— Къде е тази госпожа? — попита той, хвърляйки изпитателен поглед към опашката от пътници, които не бяха граждани на Европейския съюз.

Томаш кимна с глава и Ариана излезе от редицата, присъединявайки се към тримата мъже. Представиха ги един на друг и Морейра ги изведе извън митническата зона. Спря пред вратата на кабинета си и покани иранката да влезе. Томаш понечи да я последва, но дребният мъж застана на пътя му.

— Първо трябва да разрешим бюрократичния въпрос с госпожата — каза той любезно, но твърдо. — Вие, господа, можете да изчакате тук.

Томаш остана на вратата и проследи с поглед Ариана, която седна в кабинета и започна да попълва един след друг документите, които Морейра ѝ подаваше.

— Всичко е под контрол — каза Грег. — *Relax.*^[1]

— Надявам се да е така.

Американецът оправи червената си вратовръзка.

— Томаш, ще ми обясните ли какво всъщност става? — помоли той. — Когато се обадохте от Лхаса, признавам си, не разбрах добре някои неща.

— Не разбрахте, защото не ви казах всичко. Разговорът не е за телефон, нали разбирате?

— Да, естествено. И тъй, какво става?

— Оказва се, че всички търсим нещо, което не съществува.

— Нима? И какво е то?

— Формулата за евтина и лесна за производство атомна бомба.

Такава формула не съществува.

— Не съществува? Какво говорите?

— Няма такава формула.

— Ами онзи ръкопис, който толкова притесняваше мистър Белами?

— Това е шифрован научен документ, в който Айнщайн доказва, че в Библията е описана историята на Вселената. И който може би съдържа доказателство за съществуването на Бог.

По лицето на Грег се изписа недоверие.

— Какво говорите?

— Говоря ви за *Божията формула*. Ръкописът на Айнщайн, с който иранците са се сдобили, не е никакъв документ за ядрени оръжия, както смятахме досега, а по-скоро текст, в който става въпрос за Бог и доказателствата за неговото съществуване, представени в Библията.

Американецът поклати глава, сякаш се опитваше да се отърси от някаква сънливост.

— *Sorry*, Томаш, но това ми се струва безсмислено. Значи Айнщайн е работил върху някакъв документ, за да каже, че Библията доказва съществуването на Бог? Но това може да ви каже което и да било хлапе от четвърти клас...

— Грег, вие не разбирате — настоя Томаш нетърпеливо и уморено. — Айнщайн е открил, че Библията е изложение на Сътворението на Вселената и съдържа информация, която науката едва сега, въз основа на последните постижения на модерната физика, открива. Библията например установява, че Големият взрив е станал преди петнадесет хиляди милиона години, факт, който едва сега се потвърждава от сателитите, които анализират фоновата космическа радиация. Въпросът е: как авторите на Стария завет са могли да знаят за това преди хиляди години?

Грег запази скептичното си изражение.

— В Библията се казва, че Големият взрив е станал преди петнадесет хиляди милиона години? — учуди се той. — Не съм чувал за това. Доколкото си спомням, Сътворението е продължило шест дни...

Томаш въздъхна с раздразнение.

— Забравете. По-късно ще ви обясня подробно всичко, става ли?

Американецът продължи да се взира в него.

— Хм — промърмори той. — Аз се интересувам от въпроса за атомната бомба. Сигурен ли сте, че в ръкописа на Айнщайн няма формула за леснопроизводима атомна бомба?

— Сигурен съм.

— Видяхте ли ръкописа?

— Разбира се, че го видях. В Техеран.

— Това вече го знам. Онова, което искам да знам, е дали успяхте да го прочетете?

— Не, не съм го чел.

— Тогава как можете да сте сигурен в това, което казвате?

— Разговарях с един тибетец, бивш физик, който е работил с Айнщайн и професор Сиза в Принстън.

— И той ви каза, че ръкописът не се отнася до атомната бомба?

— Да.

— А вие потвърдихте ли тази информация?

— Потвърдих я.

— Как?

Томаш кимна с глава към кабинета на директора на имиграционната служба.

— Ариана е чела оригиналния ръкопис и всичко съвпада.

Грег обърна лице и изгледа иранката, която попълваше имиграционните документи.

— Тя е чела ръкописа, така ли?

— Да.

Аташето остана загледан в Ариана, без да откъсва очи от нея, явно обмисляйки нещо, и накрая взе решение.

— Извинете — каза на Томаш. — Налага се да разреши някои дребни проблеми.

Извади мобилния телефон от джоба си и се отдалечи, изчезвайки в един от коридорите на летището в Лисабон.

Бюрократичните процедури продължиха цяла вечност — попълване на документите, проверка, обаждания по телефона, събиране на печати. Междувременно Грег се завърна и малко след това беше извикан в кабинета на директора на имиграционната служба. Томаш наблюдаваше разговора им зад стъклото. Най-сетне той и иранката се сбoguваха с Морейра и се отправиха към вратата.

— Сега тя е под наше покровителство — съобщи Грег на излизане от кабинета.

— Как така под ваше покровителство? — учуди се Томаш.

— Искам да кажа, под покровителството на американското посолство.

Историкът втренчи изумен поглед в аташето.

— Не разбирам — възкликна той. — Нали оправиха документите й?

— Оправиха ги, разбира се. Но тя ще остане под наше покровителство. Сега ще отиде в посолството.

Томаш погледна към Ариана, която му се стори изплашена, а после отново към Грег.

— Ще отиде в посолството ли? И защо?

Аташето повдигна рамене.

— Трябва да я разпитаме.

— Но за какво ще я разпитвате?

Грег прехвърли ръка през рамото му с бащински жест.

— Вижте, Томаш. Доктор Ариана Пахранан е отговорна фигура в иранската ядрена програма. Трябва да я поразпитаме, нали разбирате?

— Но какво значи това? Ще поговорите с нея около час?

— Не — каза американецът. — Ще поговорим с нея няколко дни. Томаш зина от изненада.

— Ще я разпитвате няколко дни? Хич не си го и помисляйте! — Протегна се и хвана Ариана за ръката. — Ела, да си тръгваме!

Опита да си проправи път, но Грег го задържа.

— Томаш, хайде да не го правим по трудния начин, моля те.

Историкът го изгледа ядосан.

— Грег, тук има някакво недоразумение. Опитвате се да направите трудно нещо, което не представлява никаква трудност.

— Чуйте ме, Томаш...

— Не, вие ме чуйте. — Насочи показалеца си към него. — Разбрахме се по телефона, че Ариана може да дойде в Португалия и че вие ще уредите всичко. Разбрахме се, че тя е свободен човек и че ще я защитите от евентуална заплаха от иранска страна. Моля, да си изпълните обещанието.

— Томаш — каза Грег търпеливо, — договорихме се, при условие че вие ни предадете тайната на ръкописа на Айнщайн.

— Вече го направих.

— Тогава каква е *Божията формула*?

Томаш замръзна, търсейки някакъв отговор из паметта си, но не намери такъв.

— Аз... още работя по разбулването на тайната й.

Лицето на Грег грейна в победоносна усмивка.

— Виждате ли? Вие не сте изпълнили вашата част от обещанието.

— Но ще я изпълня.

— Вярвам ви, вярвам ви. Въпросът е, че още не сте го сторили. А докато не изпълните вашата част от споразумението, не можете нищо да искате от нас, нали така?

Томаш не пускаше ръката на Ариана, която го гледаше с молеци очи.

— Вижте, Грег. Заради тази история прекарах няколко дни в затвора в Техеран и бях отвлечен от онези гори в Лхаса. Фанатиците са по петите ми и повярвай ми, никой не е по-мотивиран от мен да разнищи мистерията и да сложи край на тази безумна история. След

като преминах през всичко това, единственото нещо, за което ви моля, е да оставите Ариана да дойде с мен в Коимбра. Нима искам много?

В този момент се появиха двама здравеняци и поздравиха Грег по военному. Явно бяха от охраната на посолството на Съединените щати в Лисабон, извикани да отведат Ариана.

Томаш незабавно прегърна иранката, сякаш искаше да им покаже, че тя е под негова закрила, че е готов да я брани от всички и всичко, което би могло да се случи. Културният аташе изгледа двойката и поклати глава.

— Разбирам всичко, наистина — каза той. — Но съм получил заповеди, които съм длъжен да изпълня. Информирах Ленгли за всичко, което ми казахте преди малко, а Ленгли се свърза с португалските власти и ми даде нови инструкции. Доктор Пахранан е наш гост и ще трябва да ни придружи до посолството.

— Изключено.

— Тя ще дойде с нас — отсеке Грег. — За предпочитане — с добро.

Томаш пристисна Ариана още по-силно.

— Не.

Американецът въздъхна.

— Томаш, не усложнявайте нещата.

— Вие сте тези, които всичко усложнявате.

Грег кимна с глава. Двамата охранители хванаха Томаш, извиха ръката му и го дръпнаха, сякаш той не тежеше повече от възглавница. Историкът се сви, опитвайки се да освободи ръката си, но получи удар в тила и падна на земята. Чу Ариана да вика и макар че беше зашеметен, направи опит да се изправи, но една твърда като стомана ръка го задържа и не му позволи да мръдне.

— Томаш, остави — чу я да казва със странно спокоен глас. — Всичко ще е наред с мен, не се притеснявай. — После рязко смени тона и остро подвикна. — Оставете го на мира! Само да сте го пипнали!

— Не се притеснявайте, госпожо. Той ще се оправи. Елате с мен.

— Махнете си ръката от мен. Мога и сама да вървя.

Гласовете постепенно заглъхнаха. Едва тогава охранителят, който притискаше главата му надолу, с лице, залепнало за студената настилка от полиран гранит, го пусна и му позволи да я вдигне. Усети, че му се

вие свят, и се опита да се ориентира. Видя пътници с колички и куфари в ръце, които го гледаха укорно, зърна американския охранител да се отдалечава спокойно по коридора, към зоната с лентите за багаж. Огледа се на всички страни, търсейки познатия силует на иранката, но колкото и да се взираше, нищо не забеляза. Едва успя да стане и вече на крака, преодолявайки поредния пристъп на световъртеж, огледа терминала, спирайки поглед тук и там, докато накрая се видя принуден да се примири с фактите.

Ариана беше изчезнала.

Следващият час литна неусетно в отчаяни опити да намери някакво решение. Говори отново с директора на имиграционната служба, свърза се с посолството на Съединените щати. Опитва се да задвижи влиятелни връзки в администрацията на фондация «Гулбенкян» и Нов лисабонски университет, обади се дори в Ленгли с надеждата, че ще открие Франк Белами.

Всичко беше напразно.

Истината беше, че му бяха отнели Ариана и той не можеше да си я върне. Бяха затворили жената, която обичаше, зад дебелите зидове на американското посолство в Лисабон, скрита от света и от него самия.

Седна на една пейка в зоната на пристигащите и прокара длани по лицето си. Чувстваше се безсилен и отчаян. Какво би могъл да направи? Как да пробие стената, която го делеше от Ариана? Как ли се чувстваше тя в момента? Предадена? Премисляше алтернативите отново и отново, но не намираше решение на ситуацията. Ясно му беше само едно. Трябваше да довърши разбулването на тайната на ръкописа на Айнщайн. Нямахше друг избор.

Но какво му оставаше да направи? Добре, от една страна, трябваше да се запознае с второто доказателство, намерено от професор Сиза. От друга, пред него продължаваше да стои все още неразрешеният въпрос с шифрованото послание от документа, в което се криеше хипотетичната Божия формула. Как я беше нарекъл Тензин? Ах, да. Формулата, на която се основава всичко. Формулата, която управлява Вселената, която дава смисъл на съществуването ѝ, която прави от Бог това, което Той е.

Пъхна ръка в джоба и извади листчето, на което в Техеран беше записал шифрованото послание. Най-отгоре бяха дешифрованите стихове. А отдолу, все едно му се присмиваше, дразнещо самодоволен, че бе успял да съхрани странната си тайна, надничаше последният шифър.

See sign
! 42 290

Как, по дяволите, да разбие този ребус, питаше се Томаш. Опитваше се да си спомни какво беше казал бодхисатва за начина, по който Айнщайн беше скрил посланието. Тензин му беше споменал за някаква система с двойно шифроване и че авторът е прибягнал до...

Мобилният му телефон позвъни.

Дали усилията му не даваха резултат? Дали някой не беше открил начин, по който да измъкнат Ариана от затвора, в който американците я бяха напъхали?

Почти треперейки от нетърпение, извади телефона от джоба си и натисна зеления клавиш.

— Да, моля?

— Ало? Томаш?

Беше майка му.

— Да, мамо — прошепна, едва прикривайки разочарованието си.
— Аз съм.

— Ох, сине. Добре че те намерих! Толкова съм притеснена, не можеш да си представиш...

— Да, тук съм. Какво има?

— Много искам да говоря с теб. Толкова се мъчих да се свържа с теб, а ти все не се обаждаш, нищо не казваш. Направо не е за вярване!

— Мамо, знаеш, че бях в Тибет.

— Можеше поне да се обадиш, нали?

— Нали се обадох.

— Само когато пристигна там. А после и думица не каза.

— Мамо, за Бога, какво искаш да ти кажа? Такава бъркотия беше там, не е разправяне. Истината е, че нямах време да ти звънна. Какво да се прави? Но нали съм вече тук?

— Слава богу, сине. Слава богу!

Дона Граса внезапно захлипа от другата страна на линията и по лицето на Томаш се изписа тревога.

— Мамо? Какво става?

— Баща ти...

— Какво става с татко?

— Баща ти...

— Да?

— Баща ти бе приет в болницата.

— Приет е в болницата?

— Да. Вчера.

— Къде?

— В университетската болница.

Майка му се разплака.

— Мамо, успокой се.

— Казаха ми да съм готова.

— Какво?

— Казаха ми, че ще умре.

---

[1] Спокойно (англ.). — Б.пр. ↑

XXXVI

Характерната миризма на болница, онзи лек дъх на дезинфектиращи препарати, който като че ли се излъчва от самите стени, потискаше Томаш, който неспокойно се въртеше на пейката. Извърна се и нежно погали майка си по косата. Къдриците ѝ бяха едновременно естествено и изкуствено руси; боядисваше ги от години, но това беше техният цвят от младостта ѝ. Дона Граса стискаше кърпичка в ръка и очите ѝ бяха зачервени, но се владееше. Знаеше, че като види отново мъжа си, трябва да изглежда уверена, позитивно мислеща, изпълнена с енергия и тази мисъл ѝ даваше сила, за да потисне мъката, която извираше от сърцето ѝ.

Усетиха някакво движение до вратата. Плешив мъж с бяла престилка и очила с диоптър влезе в салона и дойде при тях. Целуна дона Граса по двете страни и протегна ръка на Томаш.

— Рикардо Говея — представи се той. — Как сте?

Беше лекуващият лекар на баща му.

— Здравейте, докторе. Аз съм синът на професор Нороня.

— А, пътешественикът! — усмихна се докторът. — Родителите ви много говорят за вас.

— Така ли? И какво разказват?

Говея му намигна.

— Никога ли не сте чували, че разговорите на пациентите с лекуващите лекари са поверителни?

Лекарят им кимна да го последват и ги отведе в малък кабинет, където се виждаше анатомичен модел на човешкото тяло в естествен ръст. Покани ги да седнат и самият се настани на мястото зад бюрото. Прелисти някакви книжа, отлагайки момента, в който трябваше да срещне изпълнените с безпокойство погледи, които се бяха впили в него. Накрая вдигна глава.

— Съжалявам, че трябва да го кажа, но не се наблюдават промени в състоянието на съпруга ви — каза Говея, обръщайки се към

дона Граса. — Днес е така, както беше и вчера. Единственото нещо, което бихме могли да кажем, е, че изглежда стабилизиран.

— А това добре ли е? — попита тя напрегнато.

— Ами... поне не е зле.

— Мануел може ли да диша, докторе?

— Трудно — отвърна лекарят. — Даваме му кислород и лекарства за разширяване на дихателните пътища, за да го облекчим, но проблемите си остават.

— Пресвета Дево — изохка дона Граса, съсипана от мъка. — Много ли страда?

— Не, не бих казал.

— Кажете ми истината, моля ви.

— Не страда, уверявам ви. Той постъпи вчера с болки и се наложи да му дадем силен наркотик. Това помогна.

Дона Граса прехапа долната си устна.

— Докторе, наистина ли смятате, че този път няма да се измъкне?

Говея въздъхна.

— Съпругът ви е тежко болен, дона Граса. Не бива да забравяме това. На ваше място, както ви казах вчера, бих се подготвил за най-лошото. — Сви устни. — И все пак, не е изключено и да се подобри. Има толкова истории за драматични ситуации, в които настъпва обрат. Кой знае, може и сега да се случи нещо такова? Но във всички случаи, струва ми се, трябва да приемем положението реалистично и спокойно. — На лицето му се изписа примирение. — Такъв е животът, нали? Налага се да приемем нещата такива, каквито са, колкото и да ни е тежко.

Томаш, който до този момент беше мълчал, се размърда на стола неспокойно.

— Докторе, бихте ли ми обяснили какво точно става с баща ми?

— Баща ви има плоскоклетъчен карцином в четвърти стадий — отговори лекарят, явно облекчен, че може да обясни нещата с техническа терминология, област, в която явно се чувстваше по-удобно.

— Това е рак на белия дроб, така ли?

— Това е рак на белия дроб, който е плъзнал из цялото тяло. Той има метастази в мозъка, в костите, а сега и в черния дроб.

— Това не може да се излекува, така ли?

Лекарят поклати глава.

— Опасявам се, че не.

— А някакво лечение?

— В състоянието, в което баща ви се намира, не вярвам да има лечение. Обикновено този тип рак се оперира, но не и когато се намира в четвърти стадий, с разсейки навсякъде. При неподлежащи на хирургическа намеса случаи прибягваме до радиотерапия, която баща ви правеше напоследък.

— И каква е целта на радиотерапията? Да го излекува?

— Не. Както ви казах, не виждам възможности за излекуване. Освен ако Бог не реши друго, разбира се. Понякога стават чудеса...

— Тогава за какво служи радиотерапията? Само за да се спечели време?

— Да, с нея се забавя еволюцията на болестта. Освен това овладяваме и болките в костите. — Стана и посочи две точки на анатомичния модел отляво на бюрото му. — От друга страна, облекчаваме синдрома на горната вена кава и компресията на гръбначния мозък. — Пак седна. — Разбира се, радиотерапията има своите недостатъци. Един от тях е възпалението на белите дробове, което предизвиква кашлица, температура и диспнея.

— Дис... какво?

— Диспнея. Задух. Затруднено дишане.

— Да. И как се процедира, за да се намалят тези ефекти?

— Предписваме лекарства от групата на кортикостероидите, като преднизон, които успокояват тези симптоми.

— А колко време може да се продължи животът на някого в това състояние?

По лицето на лекаря се изписа колебание.

— Ами... мм... според случая, нали разбирате? Някои издържат по-дълго време, други — по-малко. Трудно е да се каже...

— Но колко средно?

Говея сви устни замислено.

— Мисля, че случаите до пет години са по-малко от десет процента. Може дори да са около пет процента.

— Виж ти — прошепна Томаш смаян. — Толкова малко?

— Да. — Лекарят потърка брадичка. — А най-лошото е, че ракът на белия дроб е най-често срещаната неоплазия. Той е основната причина за смърт при раково заболяване. Един на всеки трима, които умират от рак, има рак на белия дроб.

— Но коя е причината?

Говея сви рамене.

— Каква може да бъде? Тютюнът, разбира се.

— Баща ми наистина пушеше много — съгласи се Томаш и в съзнанието му нахлуха спомени от детството. — Спомням си го как седи в кабинета си, погълнат от своите уравнения, сред облак от дим. По дяволите, не знам как изобщо успяваше да диша.

— Това се плаща — отбеляза лекарят. — Почти деветдесет процента от случаите на рак на белия дроб се дължат на тютюнопушенето. Пушачите боледуват от този вид рак четиринадесет пъти повече, отколкото непушачите. Четиринадесет пъти.

Томаш въздъхна.

— Добре — каза той с леко раздражение. — Но наизиданията за вредата от тютюнопушенето в нашия случай са закъснели, не смятате ли? Каквото станало, станало.

— Извинете — каза лекарят, притеснен, че може би наистина се е увлякъл. — Само отговарях на въпросите ви.

— Разбира се.

Дона Граса се размърда неспокойно на мястото си.

— Доктор Говея, има ли някаква възможност да видим съпруга ми?

Лекарят се надигна от мястото си, давайки знак, че консултацията е приключила.

— Разбира се, дона Граса — каза той любезно. — Медицинската сестра ще ви извика, когато му дойде времето.

— А кога ще стане това?

— Когато се събуди.

Медицинската сестра влезе в салона. Върху бялата ѝ престилка имаше бадж, на който пишеше, че се казва Берта. Енергична и льчезарна, тя излъчваше професионализъм. Махна им забързано.

— Моля, елате — каза Берта. — Той вече се събуди.

— Можем ли да го видим?

— Разбира се. Моля, последвайте ме.

Тръгнаха по коридора, като се опитваха да не изостават от сестра Берта. Томаш ускори крачка и успя да застане до нея.

— Как е той?

— Току-що се събуди. В съзнание е.

— Да, но бих искал да знам как се чувства...

Медицинската сестра му хвърли бегъл поглед.

— Е... не би могъл да е добре, нали? Но няма болки.

— Поне това.

Берта направи още няколко енергични крачки, запазвайки неутралния професионален израз на лицето си, но отново погледна Томаш.

— Вижте, той е доста слаб и много изморен — каза поговорчиво. — Не трябва много да се задържате при него, нали разбирате?

— Да.

— Той като че ли е вече във фаза на приемане.

— Приемане?

— Да, приемане на смъртта. По принцип само възрастните пациенти достигат до тази фаза, когато са неизлечимо болни. На младите им е много трудно да приемат смъртта, тя им се струва нещо ужасно. Но някои от възрастните, емоционално зрели хора, които имат чувството, че животът им е изпълнен със смисъл, сякаш приемат по-добре нещата.

— Искате да ми кажете, че баща ми вече е приел смъртта?

— Да, макар че все още е вкопчен в живота. Приемането на смъртта не е заложено в човешката природа. Той таи надежда, че нещо ще се случи, нещо, което ще подобри състоянието му и ще го върне към живота. Но, от друга страна, той е от тези хора, които смятат, че са изпълнили мисията си, че животът им е имал смисъл и това им помага да се справят с положението. Освен това осъзнава, че нещата си имат своето време, и приема факта, че неговото вече изтича.

— Нищо в живота не е вечно, нали? Всичко е временно.

— Точно така — съгласи се сестрата. — Лесно ни е да го кажем, когато сме здрави, но ни е трудно да го приемем, когато сме болни. Когато сме здрави, всичко можем да кажем, дори и най-големите

глупости. Но човек трябва да е там, където е той сега, в преддверието на смъртта, за да разбере как стоят нещата.

— Представям си.

— Не, не можете да си го представите — усмихна се тя тъжно. — Но някой ден, когато и вие се озовете там, след много години, когато смъртта престане да бъде далечна абстракция и стане реалност, очакваща ви зад близкия ъгъл, тогава и вие ще разберете.

Тих шепот се носеше из отделението. Прекосиха коридора смълчани, за да не нарушават спокойствието на пациентите, и стигнаха до сектора със самостоятелните стаи. Берта ги отведе до една врата, откряна я и направи знак на посетителите да влязат. Томаш направи път на майка си и я последва със затаен дъх.

Когато видя баща си, му се доплака.

Мануел Нороня беше неузнаваем. Изключително слаб, със сбръчкана кожа, блед, само кожа и кости. Белокосата му глава лежеше отпуснато на възглавницата, а очите му бяха помътнели, макар и за миг да проблеснаха, когато видя жена си и сина си.

Дона Граса го целуна и се усмихна с толкова открита усмивка, че Томаш не можа да не се възхити на вътрешната сила на майка си. Беше я видял съкрушена извън тази стая, но тук, пред умирация си съпруг, излъчваше сигурност и спокойствие. Жена му му зададе някои въпроси относно състоянието и нуждите му, на които той отговори с много слаб глас. После дона Граса отвори плетена кошничка от ракета, която беше скрила под шала си, и извади отвътре кръгла пита кашкавал «Рабасал», домашна питка и бадеми. Томаш разпозна в тези малки вкуснотии гастрономическите предпочитания на баща си. Дона Граса ги поднесе към устата на мъжа си, нежна и по майчински грижовна, шепнейки му мили думи.

Когато той похапна, дона Граса му изтри устата, приглади косата, подпъхна завивките и оправи якичката на пижамата все така майчински грижовна, внасяйки кротко спокойствие с присъствието си. Докато гледаше беззащитния си баща и майка си, надвесена над него с грижи и утеха, Томаш се трогна от невидимата нишка, която ги свързваше.

Бяха живели заедно петдесет години, споделяйки радости и мъки, светли дни и мрачни нощи, и за Томаш беше мъчително да ги гледа как изживяват последните си мигове заедно, съзнавайки, че скоро пътят щеше да ги раздели, както хоризонтът дели небето от земята. Обгръщаше ги зряла обич, вече не страст и пламенен порив, а нежни чувства, споделени от дълбока съпричастност. Тя беше дървото, той листата, тя — слънцето, той — плажът, тя — пчелата, той — пчелният прашец. Бяха светлина и цвят, земя и небе, езеро и водна лилия, море и пясък, чайката и яйцето. Синът им не можеше да си ги представи разделени, но невъобразимото бе на път да се случи.

Когато усети, че са се поуспокоили, Томаш се приближи до леглото, взе немощната и студена ръка на баща си и насила се усмихна.

— Голяма досада, а?

Старият едва забележимо се усмихна.

— Приличам на бебе.

— Бебе значи? Защо?

Старият бавно махна с ръка към леглото, на което лежеше.

— Нима не виждаш? Вече нищо не мога да правя.

— Глупости.

— Дават ми да ям. Обличат ме. Даже задника ми чистят.

— Само сега. Когато се оправяш, пак ще се грижиш сам за себе си, ще видиш.

Баща му махна безсилно.

— Когато се оправя ли? Няма да се оправя...

— Глупости. Разбира се, че ще се оправяш.

— Приличам на бебе — повтори с немощен глас, едва шушнейки. — Дори и спя като бебе.

— За да си възстановиш силите.

— Спя безпаметно. Като че съм се върнал в детството. То е като детство наопаки.

— Гледай да не си изпуснеш часа за биберона — пошегува се Томаш.

Старият математик вяло се усмихна. Но очите веднага блеснаха въпросително.

— Каква ли е смъртта?

— Манел, не говори така, за Бога — сряза го веднага жена му. — За какво се сетил само!

— Сериозно — настоя смъртникът. — Питам се какво ме чака.

— Не говори за това. Който те чуе, ще си помисли, че... че...

— Грасиня, нека да поговоря за това. За мен е важно, не разбираш ли?

Жена му млъкна примирено и Мануел Нороня погледна сина си.

— През последните месеци трудно заспивах — прошепна старият професор с изтънял като нишка глас. — Въртях се в леглото и мислех за смъртта, за небитието. Ужасно, нали? А всъщност всички ще се сблъскаме с това. — Направи пауза, с поглед, зареян в някаква неопределена точка на тавана. — Рано или късно това ще се случи на всеки, това е нашата съдба.

— Така е — отбеляза Томаш.

— И затова си мисля: като каква ще да е смъртта? — Пое си дълбоко дъх. — Дали ще е като небитието преди раждането? Дали животът не започва с Големия взрив и не завършва с Големия срыв? — Нацупи устни. — Раждаме се, порастваме, стигаме до апогея, започваме да тлеем и умираме. — Втренчи дълбоко очи в сина си. — Дали е само това? Нима животът се свежда до това?

— Много ли мислиш за смъртта?

Старият изви устни.

— Мисля си понякога, да. Кой на мое място не би си мислил за това? Но може би си мисля не толкова за смъртта, колкото за живота.

— В какъв смисъл?

— Понякога си мисля, че животът няма никаква стойност, че е нещо незначително. Аз ще умра и човечеството няма да почувства моята липса. Човечеството ще загине и Вселената няма да почувства неговата липса. Вселената ще загине и вечността няма да усети нейната липса. Ние сме просто едно нищо, пращинки във времето. — Наведе глава. — Но случва ми се и да мисля, че всички се раждаме с някаква мисия, всички имаме своята роля, всички сме част от една огромна схема. Може ролята да е съвсем дребна, може мисията да изглежда смехотворна, даже да си мислим, че животът ни е бил напразен, но в крайна сметка кой знае дали нещо толкова малко няма да се окаже троха с решаващо значение в огромната космическа торта. — Гърдите му изхъркаха изтощено. — Ние сме малки пеперуди, чието крехко биене с криле навярно има силата да предизвика бури нейде далече във Вселената.

Томаш се замисли над тези думи. Протегна се и стисна студената ръка на баща си.

— Мислиш ли, че някога ще можем да разбулим мистерията около всичко това?

— Кое всичко?

— Животът, битието, Вселената, Бог. Всичко.

Мануел въздъхна, умората се изписа на лицето му, очите му започнаха да натежават.

— Аугуцо имаше отговор за това.

— Кой Аугуцо? Професор Сиза ли?

— Да.

— И какъв беше този отговор?

— Афоризъм от Лао Дзъ. — Млъкна за миг и пое дъх. — Един негов тибетски приятел му го бил казал преди много време. — Направи усилие да се съсредоточи. — Чакай да видя дали...

Сестра Берта влезе в стаята.

— Добре, достатъчно за днес — каза тя, махайки с ръце. — Приключвайте с разговора. Оставете господин професора да си почине.

— Един момент — помоли Томаш. — Какъв беше този афоризъм?

Баща му се прокашля, присви очи и си спомни.

— В края на тишината е отговорът — изрецитира. — В края на дните е смъртта. В края на живота е новото начало.

Мобилният му телефон иззвъня, докато излизаха от болницата с майка му, която триеше сълзите, бликнали от очите ѝ.

— *Хай*, Томаш — поздрави го гласът от другата страна.

Беше Грег.

— Какво става? — каза Томаш, избягвайки да поздрави американеца. — Пребихте ли вече Ариана? Каза ли ви каквото искахте да узнаете?

— *Come on*^[1], Томаш. Не се дръжте така.

— Бой или електрошок?

— Томаш, няма такова нещо. Ние не сме диваци.

— Не сте ли? А какво направихте в иракските затвори?

— Е, това е друго нещо.

— А в Гуантанамо?

— Различно е.

— Какво му е различното? — попита с ледена неприязън. — Едните са иракчани, другите са афганци. А тя е иранка. Има ли някаква разлика за вас?

— *Come on, pal.*^[2] Не се дръжете така...

— Не аз, а вие се държите така.

— Не сте прав.

— Нима? Тогава какво прави Ариана във вашето посолство?

— Вижте, трябваше да я разпитаме — заоправдава се Грег. — Нима не виждате колко е важно това за нас? Тя е свързана с иранската ядрена програма и искаме или не искаме, факт е, че тя разполага с ценна информация. Не можем да изпуснем подобен случай. Става въпрос за националната сигурност, по дяволите! Разбира се, че трябваше да я разпитаме.

— Разпитът остави ли белези по нея?

— Разпитът беше цивилизован, можете да бъдете спокоен.

— Цивилизован значи? Зависи от гледната точка...

— Не вярвате ли? Всъщност трябва да ви призная, че нищо ново не изкопчихме от нея.

— Така ви се пада.

— Хората от Ленгли са й много ядосани.

— Много добре, радвам се да го чуя.

Грег цъкна раздражено с език.

— Вижте, Томаш, изобщо не ми е до шеги. Току-що получих указания от Ленгли и затова ви се обаждам.

— Какви указания?

— Нарездат ми да я екстрадираме.

— Какво?

— От Ленгли казаха, че след като не ни сътрудничи, по-добре е да я върнем на иранците.

— Вие сте луд!

— Моля?

— Не можете да направите това!

— Не можем ли? Защо?

— Защото... защото те ще я убият.

— Иранците ще я убият, така ли?

— Разбира се. Нима не знаете, че ми помогна?

— А какво общо имаме ние с това?

— Ще решат, че тя работи за ЦРУ. Тия хора са параноици, какво си мислите?

— Ще повторя въпроса си — каза Грег. — Какво общо имаме ние с това?

— Но... ако я изпратите обратно, вие я обричате на смърт.

— Е, и? Доколкото знам, не й дължим благодарност, нали така? В края на краищата, не ни е помогнала. Защо да се притесняваме за нея, за отношенията й с режима, който тя така предано защитава?

— Тя не защитава режима. Не иска да предаде страната си, това е всичко. Абсолютно естествено е, не смятате ли?

— Много добре. В такъв случай не по-малко естествено е ние да я екстрадираме, след като не ни помага. Не смятате ли, че това също е нормално?

— Не, не смятам — изкрещя Томаш. — Смятам, че е престъпление. Ако го направите, вие сте престъпници. Долнопробни гангстери.

— *Come on*, Томаш. Не преувеличавайте.

— Кой, аз ли? Обещахте ми да я пазите от иранците, а сега ми излизате с тия номера, а? Първо я отвлякохте, когато пристигнахме в Лисабон, а сега искате да я предадете на същите онези иранци, от които дадохте дума, че ще я пазите. Как се нарича у вас такава гадост?

— Вижте, Томаш. Ние се ангажирахме да я пазим, ако срещу това получим тайната от ръкописа на Айнщайн. Доколкото знам, все още не сте разкрили тази тайна, така ли е?

— Вече ви разкрих основното.

— И каква е Божията формула?

— Това е единственото нещо, което още не съм открил. Но вече ви казах, че съм на ръба да го откроя.

— Празни думи. Факт е, че още нищо не сте ни разкрили, а времето изтича.

— Дайте ми още няколко дни.

Настъпи напрегната тишина.

— Не става — каза накрая Грег. — Самолет на ЦРУ излита тази нощ от въздушната база в Кели, Тексас, за Лисабон. Пристига тук утре

рано, на разсъмване. Малко след осем сутринта самолетът ще продължи за Исламабад, Пакистан, където вашата приятелка ще бъде предадена на иранците.

— Не можете да направите това! — изкрещя Томаш диво.

— Томаш, това решение не съм го взел аз. Това е решение на Ленгли и вече се изпълнява. Получих информация, в която се казва, че заповедта е изпратена до Общия военен команден център във военновъздушната база в Кели.

— Това е престъпление.

— Това е политика — отвърна невъзмутимо Грег. — Томаш, все още има начин да спрем това. Необходимо е до осем часа утре сутринта да ми предадете тайната на ръкописа, чухте ли ме? Ако не ми предадете тайната в този срок, няма да мога да спра екстрадицията на приятелката ви. Разбрахте ли ме?

— Утре, в осем сутринта? Но как може да искате от мен да разгадая всичко за толкова малко време? Това е невъзможно!

— Вие сте професионалист.

— Чуйте ме, Грег, трябва да ми дадете още време.

— Изглежда, още не сте разбрали, Томаш. Това решение не е мое. То е взето в Ленгли и не подлежи на коментар. Само ви казвам как бихте могли да спрете този процес, нищо повече. Ако ни разкриете тайната, ние автоматично се задължаваме да изпълним уговорката, която направихме с вас по телефона, докато бяхте в Лхаса. Но ако не изпълните вашата част от договореното, ще смятаме, че сме свободни от задължението да изпълним нашата част. Разбирате ли?

— Не можете да направите това.

— Няма смисъл да спорим, Томаш. Това нищо няма да промени, защото не аз решавам нещата.

— Но вие трябва да убедите онези типове в Ленгли да ми отпуснат повече време.

— Томаш...

— Вече е пет следобед и разполагам само с петнадесет часа.

— Томаш...

— Времето е много е малко, за да успея.

— *Damn it*^[3], Томаш! — извика Грег, изгубил търпение. — Толкова ли сте глупав, или се правите на глупак?

Томаш замръзна, смаян от неочаквания гняв на американеца.

— Казвам ви, че нещата са извън моя контрол — продължи да вика американецът, който за първи път губеше контрол. — Не съм го решавал аз. Нищо не зависи от мен. Едно-единствено нещо може да спре екстрадирането на вашата приятелка. Разкрийте шибаната тайна.

Португалецът остана безмълвен от другата страна на линията.

— Срокът е до осем утре сутринта.

И изключи.

---

[1] Хайде (англ.). — Б.р. ↑

[2] Хайде, приятелю (англ.). — Б.пр. ↑

[3] По дяволите (англ.). — Б.пр. ↑

XXXVII

По това време на деня в «Патио дас ишколаш» беше тихо. Виждаше само група студенти да изкачва широкото стълбище по посока на Виа Латина и двама служители да си бърбят до камбанарията. Томаш премина през старата Порта Фереа и въпреки тревогата си неволно забави крачка, за да се полюбува на невероятната смесица от строго изискани и пищни фасади със седемвековна история. Бившият кралски дворец, обитаван от кралете на първата династия, от векове беше сърцето на академията, където преподаваше баща му. Университетът в Коимбра.

Корпусът от сгради имаше формата на буквата U със занемарена каменна настилка в пространството между тях. Томаш прекоси двора и се отправи към една от крайните постройки, спирайки се пред великолепия вход. Изящната арка беше увенчана с герба на Португалия като с корона. Знаеше, че този правоъгълен блок, малко грубоват отвън, е една от най-красивите библиотеки в света.

Библиотека «Жоанина».

Още с влизането усети мириса на кожата, използвана за подвързия на ръкописите, примесен със сладникавото ухание на стара хартия. Пред него имаше три салона, разделени от позлатени сводове, в същия внушителен стил като този на външната порта. Библиотеката сънливо се беше кротнала сред полусенки и безмълвие. Стените бяха покрити с рафтове от фина дървесина на две нива; виждаха се безкрайни редици от книги, стигащи до рисуваните тавани, хармонично преливащи в златистото и пурпура на декорацията — барокът тук несъмнено достигаше апогея на великолепието си.

— Професор Нороня!

Погледна наляво, по посока на гласа, и видя Луиш Роша да излиза от едно тясно помещение и да се отправя усмихнат към него. Томаш се помъчи да наподобява усмивка, но опитът му не беше особено сполучлив. Устните се разтеглиха в усмивка, но очите му си останаха тъжни и натежали от грижи.

— Как сте, професор Роша? — поздрави Томаш, протягайки ръка.

Поздравиха се.

— Добре дошли в моето любимо кътче в Коимбра — възкликна Луиш и направи жест, с който сякаш му предоставяше безбройните разкошно подвързани книги по рафтовете. — Сто хиляди книги са около нас.

— Чудесно — каза историкът с отнесен вид. Явно не беше настроен да слуша хвалебствия за съкровищата от книги. — Благодаря ви, че се отзовахте на молбата да се срещнем.

— И тази добра, няма за какво да ми благодарите — отвърна физикът непринудено. — Но какъв е този въпрос на живот и смърт, за който споменахте преди малко? Трябва да ви кажа, че ми се сторихте доста напрегнат по телефона...

Томаш въздъхна.

— Не знам откъде да започна — прошепна той. — Само вие можете да ми помогнете.

Луиш Роша го погледна заинтригуван.

— Но какво става?

— Вижте, набърках се в една история, която започна тук, в Коимбра, преди няколко месеца и която донякъде засяга и вас.

— Не може да бъде...

— Да — увери го Томаш. — Това е дълга история, нямаме време за нея. Важното е, че всичко е започнало с едно събитие, чийто свидетел сте били вие.

— Аз ли?

— Изчезването на професор Сиза.

При споменаването на името на наставника му младият физик като че потръпна.

— А! — възкликна той. — Разбирам. — Кимна с глава и лицето му доби суров израз. — Елате, да се махнем оттук.

Луиш отведе Томаш във втория салон и се отправи към огромна маса от екзотична тъмна дървесина, поставена в едно от крилата. По това време библиотеката беше почти безлюдна и нямаше кой да ги безпокои. Забелязваха се само двама посетители, които се любуваха на рафтовете в третия салон, и някакъв служител, който бършеше гръбчетата на книгите от първото ниво във втория салон.

Луиш се настани на мястото си и прехвърли крак връз крак.

— Слушам ви, професоре — заговори пръв. — Какво става?

— Току-що се прибрах от Тибет, където се срещнах с будистки монах на име Тензин Табтен. — Повдигна вежди въпросително. — Предполагам, че името ви е познато...

Физикът се опита да скрие истината, но усилието му го издаде. Беше явно, че познаваше Тензин.

— Ами... да — призна неохотно. — Е, и?

Томаш се изпъгна на стола.

— Вижте, професор Роша, може би е по-добре да караме направо — каза набързо, снишавайки тон. — Преди известно време бях нает, за да дешифрирам един мистериозен текст, написан от Алберт Айнщайн. Въпросният ръкопис, озаглавен Божията формула, както вероятно ви е известно, е бил у професор Сиза и е бил откраднат по същото време, в което професорът изчезна. А това, което навярно не знаете, е, че аз попаднах на следите му в Техеран.

Луиш отвори широко очи.

— В Техеран ли?

— Да.

— Но... как?

— Няма значение. Важното е, че го открих.

— Но това е чудесно — възкликна Луиш. — Нима не разбирате? Този ръкопис изчезна заедно с професор Сиза. И следователно, щом като документът е бил намерен в Техеран, възможно е да ни насочи към някаква следа относно местонахождението на професора, нима не разбирате?

— Моля, изчакайте ме да довърша — помоли Томаш нетърпеливо.

— Разбира се.

Томаш направи кратка пауза, преди да продължи.

— И така, разследването ме отведе в Тибет, където намерих Тензин Табтен, който, доколкото разбрах, ви е добре познат.

— Само по име — поясни физикът. — Професор Сиза непрекъснато говореше за него, нали разбирате? Наричаше го Малкия Буда.

Томаш леко се усмихна.

— Малкия Буда? Не е лошо, никак даже. — Усмивката му се стопи и той продължи разказа си. — И така, Тензин ми сподели една много интересна история, която се случила през 1951 г. в Принстън, с участието на Айнщайн, професор Сиза и негова милост. Тензин ми разкри тайните на *Божията формула*, с изключение на самата формула. Каза ми, че преди известно време професор Сиза се свързал с него и му съобщил, че е открил друг начин да се докаже съществуването на Бог. Доколкото разбрах, това било условие, наложено от Айнщайн, за да се обнародва ръкописът. Както изглежда, професор Сиза е възнамерявал да съобщи за съществуването на ръкописа, както и да изложи второто доказателство, открито от самия него.

Томаш направи пауза и наклони глава въпросително, което, изглежда, притесни събеседника му.

— Хм — промърмори само Луиш.

— Е, какво? Тази история истинска ли е?

— Нищо не мога да ви кажа.

— Нищо ли не можете да ми кажете?

— Не, не мога.

— Но нали бяхте сътрудник на професор Сиза. Трябва да знаете какво е ставало.

Луиш Роша махна ядосано.

— Вижте, изследванията на професор Сиза принадлежат на професор Сиза. Само той може да каже какво е открил.

— Доколкото знам, той именно това е планирал да направи, нали?

— Не мога нищо да ви кажа.

— Готвел се е да го направи, но е бил отвлечен от агенти на «Хизбула» по заповед на Иран.

Физикът се поколеба.

— Какви агенти? — учуди се той. — Това пък какво е?

— Това е една много заплетена история, професор Роша. Явно вашият ментор си е позволил да направи непредпазливи изказвания на някакъв международен симпозиум, които са били чути от недискретни уши и не са били напълно разбрани. Както изглежда, професор Сиза споменал за някаква формула на Айнщайн, която била в основата на

технология за производство на евтино ядрено оръжие, и това недоразумение е довело до неговото отвлечане.

Луиш Роша го изглежда странно.

— Но откъде, по дяволите, знаете всичко това?

— Да кажем, че... мм... че познавам хора, които искат да открият професор Сиза. Вече ви споменах за това, когато се срещнахме, помните ли?

— Да, но не знаех, че вече сте разкрили толкова неща около изчезването на професора. Значи казвате, че е бил отвлечен и отведен в Иран заради ръкописа на Айнщайн?

— Да.

— Сигурен ли сте?

— Абсолютно.

— Толкова... толкова е странно! — Поклати глава, сякаш се мъчеше да се отърси от някакъв сън. — Направо не е за вярване!

— Не е, но е самата истина.

— Невероятно!

Томаш се приведе на стола си, нетърпелив да получи информацията, която отчаяно търсеше.

— Вижте, професор Роша — каза той. — Какво е това второ доказателство, което професор Сиза е открил?

Физикът все още не беше преглътнал онова, което току-що му бяха разкрили, и го погледна объркано.

— Извинете, но трябва да изчакаме да освободят професор Сиза, за да можем да говорим за това. Както разбирате, става въпрос за научно изследване, извършено от него и... с една дума, нямам право да го разгласявам. Длъжен съм да проявя лоялност. Но както и да е, струва ми се, че е важно...

— Професор Роша.

— ... да започнем някакви действия относно изясняването на местонахождението на професор Сиза и...

— Професор Роша.

— ... да разсеем това нелепо недоразумение.

Томаш впери поглед в събеседника си.

— Професор Роша, имам една много неприятна новина за вас.

— Да?

— Професор Сиза е мъртъв.

Възцари се смразяваща тишина.

— Какво?

— Професор Сиза е умрял, докато е бил в плен. Издъхнал е по време на разпит. — Сведе глава, съсипан от ролята си на лош вестоносец. — Много съжалявам.

Луиш Роша, шокиран, понечи да каже нещо. После сложи ръка пред устните си и остана така, с широко отворени очи, опитвайки се да осмисли чутото.

— Но това е... просто абсурдно — отрони той, заеквайки. — Как е станало това?

— Починал е по време на разпит.

— Какъв ужас! И кога... искам да кажа, кога тази новина ще бъде... ще бъде огласена?

— Няма нищо за огласяване — каза Томаш. — Тази информация, макар и достоверна, не е официална. Иранците никога няма да си признаят, че са отвлекли професора, да не говорим, че е умрял в ръцете им. Очевидно е, че нищо няма да кажат. Просто професор Сиза никога повече няма да се появи, разбрахте ли?

Физикът поклати разбиращо глава, но явно още не беше успял да асимилира информацията.

— Какъв свят!

Томаш му остави минута, за да осмисли новината за смъртта на своя наставник.

— Вижте, професоре — поде той. — Животът на още един човек е в опасност в този момент заради същия ръкопис и същото недоразумение. Дали ще го спасим, или не, зависи от жизненоважната информация, която трябва да получа. Само вие можете да ми помогнете.

Луиш Роша, вече посъвзел се, отвърна на изпитателния поглед.

— Кажете...

— Трябва да разбере какво е второто доказателство, открито от професор Сиза. Знаете ли за него?

— Разбира се, че знам — отвърна в скоропоговорка физикът, почти засегнат от въпроса. — Професор Сиза и аз се занимавахме само с това в последните години.

— Дали ще можете да ми го обясните?

— Ами, това... мм... как да ви кажа, това е научно изследване, ръководено от професор Сиза и...

— Професор Сиза го няма, не осъзнавате ли? — прекъсна го Томаш, вече изгубил търпение. — А аз трябва да узная това второ доказателство, защото в противен случай друг човек може да умре поради същата причина.

Луиш Роша отново се поколеба.

— Но не мислите ли, че точно сега не е най-подходящият момент да огласявам изследването на професор Сиза?

— Чуйте ме, професор Сиза е мъртъв — настоя Томаш, опитвайки се да събере цялото му останало търпение. — Това сега няма никакво значение, не разбирате ли? Нищо не ви пречи да публикувате статия в някое научно списание или дори книга с всички подробности относно откритието, плюс фрагменти от ръкописа на Айнщайн. Професор Сиза го няма вече, за да направи онова публично огласяване, което самият той е възнамерявал да направи.

— Смятате ли, че аз трябва да го направя?

— Разбира се, как няма да го направите? Едно такова откритие е... сензация, не може да се пази вечно в тайна. Разбира се, че трябва да го огласите. Още повече че такова е било намерението на професор Сиза. Струва ми се очевидно, че ваш дълг е да изпълните последната му воля.

Физикът се замисли над доводите.

— Така е — каза накрая. — Мисля, че сте прав.

— Разбира се, че съм прав. Обективно погледнато, това би означавало, че вашият наставник ще получи признанието, което заслужава. Текстът, който бихте представили, би могъл да е в съавторство с него, знам ли? Всъщност в това е целият смисъл, нали?

— Да, така е — каза Луиш Роша с по-уверен и решителен глас. — Точно така, всичко ще оглася.

Томаш въздъхна, облекчен от тази малка победа, но не остави събеседника си на мира.

— Но преди да предприемете каквото и да било, ще трябва да обясните на мен това ваше второ доказателство. Както ви казах, животът на един човек зависи от тази информация.

Луиш Роша рязко стана от стола.

— Много добре — възкликна той. — Да го направим.

Томаш го изгледа изненадан.

— Къде отивате?

Физикът се устреми нанякъде, като пътъом му хвърли бегъл поглед през рамо.

— Ще отида за две кафета — каза той. — Веднага се връщам.

XXXVIII

Наситеният аромат на горещо кафе нахлу в библиотеката веднага щом Луиш Роша се показа на вратата с подноса. Повика Томаш в малкото помещение, скрито отляво, непосредствено до входа и мигновено хлътна там, като че някой го гонеше. Остави подноса на масичката и веднага щом посетителят се настани в тесничкото пространство, взе една от димящите чашки с гъстата като крем течност с лек червеникав оттенък и се усмихна.

— Заповядайте едно кафе еспreso — каза той, подавайки чашката на Томаш. — Искате ли захар?

— Да.

Томаш взе пакетче захар и го изсипа в чашата, след което веднага разбърка кафето.

— Ако директорът на библиотеката ни види, ще ни убие — каза физикът с тих смях, след като надникна навън, за да се убеди, че никой не ги беше видял.

Томаш огледа разхвърляното миниатюрно помещение, където се бяха сврели.

— Затова ли дойдохме тук?

— Да — потвърди домакинът заговорнически. — Тук ще ни е спокойно.

— Не е ли по-добре да отидем в кафенето отвън?

— Не, тук сме по-добре. Никой няма да ни намери. — Вдъхна аромата на кафето. — Знаете ли, не мога да мина без кафе в такива случаи. Няма нищо по-добро от едно малко еспreso преди сложен разговор. Помага ми да се съсредоточа.

— Нашият разговор сложен ли ще бъде?

— Онова, което имам да казвам, не е сложно за разбиране. Сложено е да се направи така, че да не изглежда сложно, разбирате ли? — намигна Луиш.

— Простотата е сложна.

— Повече, отколкото хората си мислят. Колко кафета еспресо съм изпил по време на проучването? Аз пия еспресо, а професор Сиза студено кафе, което се научил да прави в Италия, нещо ледено с разбита сметана отгоре. Наричаше го *granita di caffè*^[1].

— Това не е ли *фране*?

— Да, имаше слабост към него. — Потръпна. — През зимата от това студено кафе направо ме втрисаше... но всеки с вкуса си, нали?

— Така си е.

Отпиха по глътка от еспресото. Имаше наситен, характерен вкус, с приятна, задържаща се в устата тръпчива нотка.

Луиш Роша остави чашката си на подноса и се съсредоточи.

— Така, да започваме — възкликна той, готвейки се да подхване темата. — Доколкото разбрах, тибетският приятел на професор Сиза ви е обяснил онова, което е станало в Принстън през 1951 г., нали?

— Да, той ми разказа всичко.

— Значи знаете за историята с премиера на Израел, за предизвикателството, което отправил към Айнщайн, за работата по *Божията формула* и условието да се намери алтернативен начин за научното ѝ доказване преди публичното огласяване на ръкописа. Това не е ново за вас, нали?

— Не. Знам за всичко това.

— Много добре — въздъхна. — Професор Сиза взел много присърце проекта на Айнщайн и решил да му посвети живота си. Дали е възможно да се подходи по друг, различен начин, за да се докаже по научен път съществуването Бог? Ето това било предизвикателството, което стояло пред него.

— И как подхождал той?

— Ами, първото нещо, което трябва да се направи, е да се дефинира обектът на изследване. Кой е Бог? Когато говорим за Бог, кого всъщност имаме предвид? Библейския Бог ли?

— Предполагам, че да...

— Но Бог, какъвто Библията го описва, е абсурден. — Луиш се измъкна от мястото, където седеше. Отправи се към един рафт наблизко, взе огромен том с великолепна подвързия и отново се прибра в скривалището си, настанявайки се с отворена в скута си книга. — Да видим тук — каза той, прелиствайки началните страници, докато намери търсения откъс. — Още в самото начало на Стария завет е

написано, че Бог решил да даде на човека помощник. Ето: «Господ Бог направи да произлязат от земята всички полски животни и всички небесни птици; и (ги) заведе при човека, за да види как ще ги нарече той, та, както човекът нарече всяка жива душа, тъй да бъде името ѝ». После в Библията се казва: «но за човека не се намери помощник, нему подобен. И даде Господ Бог на човека дълбок сън; и когато заспа той, взе едно от ребрата му и запълни онова място с плът. И създаде Господ Бог от реброто, взето от човека, жена, и я заведе при човека». — Вдигна глава. — Нищо странно ли не виждате в този разказ?

Томаш сви рамене.

— Това все пак е библейски разказ, нали?

— Но няма Бог не е всезнаещ? Нима не би могъл предварително да знае, че нито едно от животните не би могло да бъде достоен помощник на човека? Защо му е трябвало на Бог да чака да види с какви имена човекът ще нарече животните? Като всезнаещ, Той не би ли могъл предварително да е наясно с това? — Прелисти още няколко страници. — Да видим сега какво се случва, когато Бог решава да предизвика потопа: «И разкая се Господ, задето беше създал човека на земята». — Впери поглед в Томаш. — Господ се разкаял? И пак ще попитам: нима Той не е всезнаещ? Не е ли могъл да предвиди, че човекът ще се разврати? След като е съвършен и всемогъщ, защо не е предвидил всичко навреме? Какви са тези истории за Господ Бог, който поправя Своите грешки? Значи, в крайна сметка, Бог допуска грешки, така ли?

— Така изглежда...

— А да не говорим, разбира се, за познатия парадокс как всемогъщият и добър Бог допуска злото да безчинства навсякъде. Щом като Той е добър и има силата да наложи доброто, защо оставя злото да съществува? Щом като е съвършен, защо е сътворил човека несъвършен? — Затвори тома и го остави на пода. — Всичко това довело Айнщайн до мисълта, че ако Бог съществува, той не е Богът от Библията. Това е всезнаеща разумна същност, силата, която стои в основата на Вселената, великият архитект на всичко, но не и антропоморфната фигура от Библията. Това убеждение на Айнщайн беше възприето от професор Сиза.

— Това би трябвало да означава, че професорът не е тръгнал да дири Бога от Библията...

— Не, съвсем не. Всъщност, той винаги е смятал, че провалът на теолозите при научното доказване на съществуването на Бог се дължи на неизменния навик да свързват това доказателство с Бога от Библията. Но библейският Бог е толкова непоследователен, че е недопустимо да съществува. Бог не е защитник, загрижен за онова, което хората вършат. Този Бог е човешка измислица, представа, която ни помага да се чувстваме сигурни, защитени, утешени. Кажете ми, не е ли прекрасно да имаме винаги до себе си баща, който да ни закриля и напътства?

— Но... доказателството за сътворението на света за шест дни, изложено в ръкописа на Айнщайн? Не мислите ли, че това доказва истинността на Библията?

— Това е много важен елемент — призна Роша. — Както ви казах, Айнщайн е бил убеден, че библейският Бог не съществува. Но в същото време установил, че има дълбоки истини, които по странен начин са скрити в Стария завет.

— Как може да се обясни този факт?

— Няма обяснение. Истината е, че по неизвестни нам причини в древните текстове има скрити тайни. Неотдавна например беше открито, че съществува странна връзка между кабалистичните тълкувания на Стария завет и авангардните физични теории.

— Как така?

— Вижте, една от теориите, която има най-големи шансове да се превърне в Теория на всичко, е така наречената Теория на струните. Малко сложно е за обяснение, но според нея основната материя е изградена от вибриращи струни, които съществуват във време-пространството с двадесет и шест измерения за енергийните микрочастици, наречени бозони, и с десет измерения за другите микрочастици, фермионите. Както силното ядрено взаимодействие и слабото ядрено взаимодействие останали ограничени до микрокосмоса след Големия взрив, така и двадесет и двете измерения, според физиците, са останали ограничени до микрокосмоса след сътворението на Вселената. По неизвестна причина само гравитационната и електромагнитната сила разпрострели видимо своето влияние в макрокосмоса и същото се случило с едва четири пространствено-времеви измерения. Затова ни се струва, че Вселената има три пространствени измерения и едно времево. Те засягат нашия

видим свят, но има още двадесет и две други измерения, които остават ограничени до микрокосмоса, способни да повлияят на поведението на микрочастиците.

— Нима това е възможно?

— Математиката показва, че е възможно — потвърди физикът. —

А сега ми кажете запознат ли сте с Кабала?

— Да, разбира се. Аз съм историк, специалист по древни езици и криптоанализ. Следователно дължен съм да познавам Кабала, нали? Освен това през последните години изучавах староеврейски и арамейски, така че тук се чувствам в свои води.

— Още по-добре, защото така по-добре ще можете да разберете връзката между една от най-модерните теории на физиката — Теорията на струните, и Кабала.

Томаш го погледна изпитателно.

— Връзка между физиката и Кабала? За какво говорите?

Физикът се усмихна.

— Професоре, предполагам, че знаете какво е Дървото на живота...

— Разбира се — отвърна историкът. — Дървото на живота е кабалистична структура, която обяснява раждането на Вселената, основата на Сътворението, най-малката неделима частица, съдържаща елементите на всичко. Съставена е от десет *сефирот*, тоест десет еманации на Бог по време на Сътворението. Всеки един от тези десет *сефирот* отговаря на определен божествен атрибут.

— Бихте ли повторили колко *сефирот* има Дървото на живота?

— Десет.

— Много добре — възкликна той. — Предполагам, че знаете също какво е *гематрия*.

— Разбира се — каза Томаш все така самоуверено. — Става въпрос за кабалистична техника, чрез която се дава цифров израз на думите от Библията на основата на определено съответствие между буквите от староеврейската азбука и числата. Кабалистите твърдят, че Бог е създал Вселената с числа и думи и че всяко число и всяка дума има своя тайна същност. Първата дума от Стария завет е *bereshith*, което означава в началото. Ако разделим *bereshith* на две думи, ще получим *bere*, тоест създаде, и *shith* — шест. Сътворението е продължило шест дни. Виждате ли? Ето ви пример на гематрия.

Първата дума от Стария завет съдържа в себе си шестте дни на Сътворението. Според Битие Авраам повел 318 войни в битка. Но числовата стойност на името на неговия роб Елиезер, както открили кабалистите, е 318, което означава, че Авраам е взел със себе си своя единствен роб.

— Убедих се вече, че сте запознат с темата — отбеляза Луиш Роша. — Кажете ми тогава каква е гематрията на най-дългото име на Бог?

— Ами... мм... най-дългото име на Бог е Йехова. Но си признавам, че не знам гематрията, съответстваща на това име. Ще трябва да го изчисля...

— Гематрията на най-дългото име Господне е двадесет и шест. — Наведе глава. — Колко букви има староеврейската азбука?

— Двадесет и две.

— А сега, един последен въпрос — каза физикът. — Според кабалистите колко са Пътищата на мъдростта, които Бог пребродил, за да създаде Вселената?

— Тридесет и шест. Пътищата, пребродени от Бог, за да създаде Вселената, съответстват на десетте *сефирот* от Дървото на живота плюс двадесетте и две букви от староеврейската азбука, към които прибавяме още четири пътя.

Луиш Роша се усмихна.

— Обърнахте ли внимание на съвпаденията?

— Какви съвпадения?

— Десет кабалистични *сефирот* за сътворението на Вселената, десет измерения при фермионите — каза той, вдигайки пръст. Прибави още един пръст. — Двадесет и шест е гематрията на най-дългото име на Бог, двадесет и шест са измеренията при бозоните. — Появи се трети пръст. — Двадесет и две букви от староеврейската азбука, двадесет и две измерения в микрокосмоса. — Четвърти. — Тридесет и шест пътя, пребродени от Бог, за да сътвори Вселената, тридесет и шест е сборът от измеренията, в които вибрират бозоните и фермионите. — Намигна като дете, което е открило ключа от стаята с играчките. — Дали е съвпадение?

— Ами... мм... това наистина е озадачаващо.

— Онова, което Айнщайн е установил, е, че свещените текстове съдържат дълбоки научни истини, които не са били известни по онова

време. При това те не са само в Библията. Има индуистки, будистки и даоистки текстове, съдържащи изконни истини, които науката едва сега започва да разбулва. Въпросът е как древните мъдреци са получили достъп до тези истини?

Мълчание.

— И какъв е отговорът?

— Не знам. Никой не знае. Може всичко това да е само съвпадение, разбира се. В природата на човека е да открива модели във всичко, нали? Но можем също да допуснем, че както микрочастиците от експеримента на Аспе принадлежат на една-единствена реалност, така и научните истини, съдържащи се в свещените писания, изхождат от същата единствена реалност. Сякаш древните мъдреци са били вдъхновени от нещо дълбоко, вечно, вездесъщо, но незримо.

— Разбирам...

— Защо ви казвам всичко това? Макар че нито Айнщайн, нито професор Сиза вярваха в Бога от Библията, и двамата смятаха, че в определени аспекти и под определени форми свещените писания крият дълбоки истини.

Отпиха по още една глътка кафе.

— Както и да е, въпреки тези странни съвпадения Богът, когото професор Сиза е търсил, не е библейският Бог...

— Точно така — потвърди Луиш Роша. — Не беше Господ от Библията. Беше нещо различно. Професор Сиза тръгна да търси една съзидателна сила, с разум и съзнание, не задължително морална, нито лоша, нито добра. — Въздъхна. — След като очерта така полето на изследване, определяйки предмета на проучване, наложи се да изясни една втора дефиниция: какво значи да се докаже съществуването на Бог?

Физикът остави въпроса да витае във въздуха.

— Мен ли питате? — попита Томаш, без да разбира дали въпросът беше реторичен, или наистина изискваше отговор.

— Да, разбира се. Какво значи да се докаже съществуването на Бог?

— Не знам, признавам си.

— Може би с мощен телескоп да съзрем Бог с дълга патриаршеска брада, който си играе със звездите? А може би да

открием уравнение, в което се съдържа ДНК на Бога? Какво, в крайна сметка, означава да се докаже съществуването на Бог?

— Добър въпрос, безспорно — отсъди Томаш. — Какъв е отговорът?

Луиш Роша показва три пръста.

— Отговорът се опира на три точки — каза. — Първо, Бог е «изкусен» Творец. От Теорията на хаоса, Теоремите за непълнота и Принципа на неопределеността разбрахме, че Създателят е скрил своя подпис зад фин воал, изкусно сътворен, за да Го направи невидим. А това, както е видно, сериозно затруднява задачата да се докаже Неговото съществуване. — Вдигна втори пръст. — Второ, Бог в наблюденията ни е необхватен като идея. Това ще рече, че не е възможно да докажем Неговото съществуване, прибягвайки до телескоп или микроскоп.

— А защо не? — прекъсна го Томаш.

— Ами по няколко причини — отговори физикът. — Представете си, че Вселената е Бог, както казваше Айнщайн. Как да го обхванем в наблюденията си в неговата цялост? Професор Сиза стигна до заключението, че физиците и математиците наблюдават Вселената по същия начин, както един инженер гледа един телевизор. Представете си, че питаме един инженер: какво е телевизията? Той веднага ще вземе един телевизор, ще го отвори, а после ще каже, че телевизията това са кабели и електрически схеми, изработени по определен начин. — Посочи Томаш. — Но аз ви питам вас: това изчерпва ли въпроса какво е телевизията?

— Е... това е отговор на инженер, така смятам.

— Точно така, това е отговор на инженер. Но телевизията, с всичките ѝ кабели и схеми, е много повече от това, нали? Телевизията излъчва информационни програми, забавни програми, има психологическо въздействие върху всеки човек, позволява излъчването на послания, води до мащабни социологически преобразования, има политическо и културно измерение, с една дума... това е много по-обширно понятие от едно просто описание на технологическите ѝ компоненти.

— Отново въпросът за хардуера и софтуера?

— Абсолютно вярно — съгласи се Луиш Роша. — Редукционистката перспектива, която се свежда до хардуера, и

семантичната перспектива, свързана със софтуера. Физиците и математиците гледат на Вселената така, както инженерът гледа на телевизора или на компютъра. Виждат само атоми и материя, силите и законите, които ги управляват, а всичко това, ако добре се вгледаме, не е нищо друго, освен хардуер. Но какво е посланието на този огромен телевизор? Каква е програмата на този гигантски компютър? Професор Сиза стигна до заключението, че Вселената има своя програма, разполага със свой софтуер, притежава потенциал, който многократно надхвърля сумата от потенциала на собствените ѝ компоненти. Тоест Вселената е много повече от хардуера, който я съставя. Тя е гигантска софтуерна програма. Хардуерът съществува само като възможност за осъществяването на тази програма.

— Като човешко същество — отбеляза Томаш.

— Точно така. Едно човешко същество е изградено от клетки и тъкани, от органи и нерви. Това е *хардуер*. Но човешкото същество е много повече от това. То е сложна структура, която притежава съзнание, която се смее, плаче, мисли, която страда, пее, мечтае и желае. С други думи, ние сме много повече от прост сбор на частите, които ни изграждат. Нашето тяло е *хардуер*, през който минава *софтуерът* на нашето съзнание. — Направи широк жест. — Такава е дълбоката същност на битието. Вселената е *хардуер*, през който преминава *софтуерът* на Бог.

— Смела идея — отсъди Томаш. — Но има логика.

— Което ни препраща към въпроса за безкрайността — възкликна физикът. — Обърнете внимание, ако Вселената е хардуерът на Бог, това поставя няколко любопитни въпроса. Например, щом ние, човешките същества, сме част от Вселената, това означава, че ние също сме част от *хардуера*, нали така? Но дали ние самите не сме една вселена? Дали Вселената не е нещо огромно, толкова голямо, че не го виждаме, толкова голямо, че става невидимо? Нещо толкова голямо за нас, колкото ние сме за нашите клетки? Дали не представляваме за Вселената онова, което невроните представляват за нас? Дали не сме вселената на невроните и неврони на нещо много по-голямо? Дали Вселената не е органично тяло, а ние сме само нейните миниатюрни клетки? Дали ние не сме Богът на клетките, а пък ние, от друга страна, клетките на Бога?

Роша направи пауза.

— Вие какво смятате? — заинтригуван попита Томаш.

— Смятам, че въпросът за безкрайността е истинско предизвикателство. Знаете ли, ние, физиците, търсим основните частици, но все намираме, че те са съставени, в крайна сметка, от други, по-малки частици. Първо си мислихме, че атомът е основната частица. После открихме, че атомът е съставен от по-малки частици, протоните, неутроните и електроните. Решихме, че това са основните частици. Но после се установи, че протоните и неутроните са съставени от други микрочастици, още по-малки, *кварките*. А някои смятат, че кварките са изградени от още по-малки частици, а те от други, по-малки. Микрокосмосът е безкрайно малък.

— Като Парадокса на Зенон — вметна Томаш с усмивка. — Всичко е делимо до безкрайност.

— Точно така — съгласи се физикът. — И по същата логика всичко може да се множи до безкрайност. Нашата вселена е огромна, нали? Но според последните космологични теории съществува възможността това да е само една от билионите вселени. Нашата вселена се е родила, расте и както следва от Втория закон на термодинамиката, ще загине. Край нея може би съществуват множество други вселени. И може би Вселената не е друго, освен мехурче пяна сред обширен океан, сред много други подобни пенливи мехурчета. — Направи пауза. — Наричат го метавселена.

— Следователно Вселената е безкрайна.

— Това е едната възможност. Но не и единствената.

— И друга ли има?

— Съществува възможността Вселената да е крайна.

— Крайна вселена? Мислите ли, че това е възможно?

— Вижте, това е само друга възможност.

— Но как е възможно? Ако Вселената има край, то тогава какво има отвъд нейните граници?

— Тя може и да е крайна, но няма граници.

— Как така? Не разбирам...

— Просто е. Фернандо Магелан е започнал да плава на запад, така ли е? Плавал, плавал и виж ти изненада, стигнал там, откъдето е тръгнал. — Луиш Роша вдигна ръце и ги завъртя, сякаш държеше топка. — С други думи, той доказал, че Земята не е безкрайна, но няма граници.

— Разбирам.

Двамата приключиха с кафето.

— Добре, всичко това има отношение, както казах, към трите основни пункта, на които се опира отговорът на въпроса за съществуването на Бог. Първата констатация е, че Бог е изкусен Творец, втората констатация е, че не можем да Го наблюдаваме през телескоп или микроскоп. — Вдигна трети пръст. — Но въпреки всичките трудности има един индиректен начин да се стигне до доказателството за съществуването на Бог.

— Какъв?

— Чрез търсенето на двете основни характеристики: разум и интенция. Професор Сиза определи, че за да научим дали Вселената е била създадена от съзнателен разум, трябва да дадем отговор на един основен въпрос: съществуват ли разум и цел в сътворението на Вселената? — Наведе глава. — Не е достатъчен положителният отговор по някоя от тези две точки. Трябва да е положителен и в двата аспекта, разбирате ли?

— Не напълно. Ако се докаже, че съществува разум, нима това не би било достатъчно?

— Разбира се, че не — отвърна Луиш Роша. — Когато наблюдаваме въртенето на Земята около Слънцето, струва ни се очевидно, че има смисъл в това движение. Но този смисъл нарочен ли е, или непредвиден? Защото, вижте, това би могло да е чиста случайност, нали? Ако Вселената е безкрайно голяма, неминуемо ще се открият характеристики като нашата сред безкрайно голям брой различни ситуации. Следователно, ако смисълът, разумността, които откриваме в обектите, са непредвидени, не бихме могли да сме сигурни, че виждаме в това божията ръка, нали? Трябва да установим, че имат някаква цел.

— Разбирам.

— Проблемът е, че обемът на понятието «интенция» много трудно може да се уточни. Който и да било преподавател от Факултета по право ще го потвърди. В съдебните процеси една от най-големите трудности е точно тази — да се установи дали е имало умисъл от страна на подсъдимия при извършването на определено действие. Обвиняемият е убил човек, но го е убил, защото е възнамерявал да го убие или е било инцидент? Подсъдимият знае, че да убиеш с умисъл, е

по-тежко престъпление, и се защитава, като твърди, че е убил, но не е искал да убие и че всичко е било нещастна случайност. Та, трудността, значи, е да определиш умисъла на действието. — Разпери широко ръце. — Същото е и във Вселената. Оглеждайки се наоколо, във всичко можем да открием смисъл и разумност. Но тази разумност дали е непредвидена, или има определен замисъл зад всичко това? И ако е замисъл, то какъв е той? Така стигаме до един възлов момент, а именно — има ли начин да се докаже съществуването на този замисъл?

— Нали отговорът не е онази метафора с часовника, която ми изложихте преди?

— Да, часовникът на Уилям Пейли е много силен аргумент. Ако намерим часовник на земята и го разгледаме, веднага ще разберем, че е бил замислен от разумно същество с определена цел. И така, ако това е валидно за нещо толкова просто, каквото е един най-обикновен часовник, защо да не е валидно за нещо толкова много по-интелигентно и сложно, каквото е Вселената?

— Правилно. А това не става ли за доказателство?

— То е пример за разум и интенция, но не е доказателство.

— Тогава как бихме могли да намерим доказателство?

Луиш Роша се изпъна на стола.

— Айнщайн ни подсказа една идея — каза.

— Каква идея?

Физикът стана от мястото си и покани Томаш да го последва навън.

— Елате — каза. — Ще ви покажа второто доказателство.

---

[1] Айскафе (итал.). — Б.р. ↑

XXXIX

Тръгнаха по дългия червен килим и прекосиха цялата библиотека. Подобно на екскурзовод, Луиш Роша отведе Томаш до огромен портрет в рамка, който висеше на стената в дъното, сред рафтове с книги. Беше великолепен портрет на Дон Жоао V, монарха, на когото библиотека «Жоанина» дължеше името си. Физикът остави нещата си на елегантния черен роял пред картината и направи знак на Томаш да го последва.

— Елате с мен — каза той.

Отправи се към арковидния вход, който водеше към последната зала, но неочаквано отвори една скрита в стената врата и потъна в мрака. Изненадан, Томаш го последва. Изкачиха се по тясна стълба, обгърнати от тъмнина, след което се озоваха на първия етаж, преминаха по тясно дървено балконче и стигнаха до горната част на портрета. Домакинът внимателно огледа третия рафт отляво, извади бяло томче, пхна ръка в пролуката, която се отвори между книгите, и извади оттам картонена папка в нежносиньо, върна томчето на мястото му и кимна на госта си да се върнат по същия път.

— Какво е това? — попита Томаш заинтригуван, когато слязоха на приземния етаж.

— Това е второто доказателство — разкри му Луиш Роша, отпусчайки се тежко на стола до рояла, пред погледа на Дон Жоао V. — Научното доказателство за съществуването на Бог, открито от професор Сиза.

Томаш спря погледа си върху картонената папка с логото на Университета в Коимбра. Беше изтрита по ръбовете и привързана с ластик.

— Но какво прави тук толкова важен ръкопис? — учуди се историкът. — Нима професор Сиза е пазел нещата си в библиотека «Жоанина»?

— Не, разбира се, че не. Просто след взлома и изчезването на професора малко... малко се изплаших. Докато правех инвентаризация

на нещата, които липсваха от къщата, установих, че между тях е и старият ръкопис на Айнщайн, а това ме накара да мисля, че вероятно цялото изследване е в опасност. Прибрах нещата за няколко дни в моя апартамент, но това силно ме изнерви, а и в края на краищата прецених, че това далеч не е най-сигурното място. След като нахлуха в дома на професора, можеха да влязат и в моя, не е ли така? Така че реших да раздам някои дребни неща на колеги на професора, включително и на баща ти например. — Поглади синия картон. — Проблемът беше какво да правя с тази папка, с второто доказателство, несъмнено най-важният документ. Не исках да оставя папката някъде на съхранение, вкъщи също не можех да я държа. Тогава ми хрумна идеята да я скрия в библиотеката. — Махна към рафта, откъдето беше взел папката с логото на университета. — Знаех, че има ниша там горе, до портрета на краля, зад една редица книги.

— Май наистина сте се стреснали.

— Много. Щом отвякоха професора и отмъкнаха *Божията формула*, разбрах, че трябва да има някаква връзка между похищението и изследването. И понеже аз също участвах в изследването, страхът ми беше напълно основателен. Може би щяха да нахлуят и в моя дом...

— Така си е.

Луиш Роша замлъкна и се огледа наоколо. Вдигна ръце и с широк жест обгърна цялата библиотека «Жоанина».

— Знаете ли, професоре, професор Сиза обичаше да казва, че библиотеката е метафора на Божествения подпис във Вселената.

— Божественият подпис във вселената ли? Какво имате предвид?

— Образ, вдъхновен от разговорите му с Айнщайн. — Посочи към рафтовете, пълни с книги. — Представете си, че едно дете влезе в тази библиотека и види тези книги, написани на непонятни езици, повечето на латински. Детето ще знае, че някой е написал книгите, и ще знае, че те разкриват разни неща, разбира се, макар и да не знае кой ги е писал, нито какво съдържат. Всъщност детето не разбира латински. Подозира, че библиотеката е подредена по определен ред, но този ред му се струва загадъчен. — Сложи длан на сърцето си. — Ние сме като това дете, а Вселената е като тази библиотека. Вселената си има своите закони, сили и константи, създадени от някой със загадъчни цели и по непонятен за нас ред. Имаме някаква най-обща

представа, че съществуват закони и ред, на който всичко се подчинява, знаем нещичко за съзвездията и атомите, главно това, че се движат по определен начин. Досуц като детето не знаем подробностите, а имаме само някаква неясна идея за целта на всичко това. Но има нещо, в което сме сигурни: в тази библиотека е вложен определен замисъл. Дори и да не успеем да прочетем книгите, нито някога да опознаем авторите ѝ, факт е, че тези неща съдържат послания и библиотеката е организирана така, че да отговаря на някакъв разумен ред. Така е и с Вселената.

— Тази ли е идеята, която Айнщайн подсказал на професор Сиза, за да намери второто доказателство?

— Не. Това е метафората, с която професор Сиза обикновено обясняваше разумния замисъл на Вселената, метафора, вдъхновена от разговорите му с Айнщайн.

Томаш го погледна въпросително.

— Тогава каква насока му е дал Айнщайн?

Луиш Роша махна ластичето и отвори папката, където се виждаха свитъци с документи и записки, повечето изпълнени със странни уравнения, неразбираеми за непосветения човек. Физикът започна да прелиства записките, докато открие търсената страница.

— Ето тук — каза той.

Томаш се приведе над записките.

— Какво е това?

— Много известна фраза на Айнщайн — обясни Луиш Роша. — Той е казал: «Онова, което наистина ме интересува, е дали Бог е могъл да сътвори света по друг начин, тоест дали изискването за логическа простота оставя някаква свобода».

— Това ли е насоката?

— Да. Професор Сиза винаги е гледал на тази фраза като на водеща мисъл към откриването на второто доказателство и ако се замислим, ще разберем защо. Айнщайн поставя въпроса дали неизбежно Вселената е това, което е, тоест въпроса за детерминизма. И това е основният въпрос: ако първоначалните условия бяха други, колко различна би била Вселената?

— Хм.

— Разбира се, по онова време е било неимоверно трудно да се отговори на този въпрос. Все още са липсвали математическите

модели например, за да се подходи към решаването му. Но десетилетие по-късно, с появата на Теорията на хаоса, всичко се промени. Теорията на хаоса дава много точни математически инструменти за разрешаване на проблема с промяната на началните условия в една система.

— Не разбирам — каза Томаш. — Какво разбирате под начални условия?

— Изразът *начални условия* в случая се отнася до събитията в първите мигове от сътворението на Вселената, когато е станало разпределянето на енергия и материя. Но трябва да се вземат под внимание законите на Вселената, организацията на различните сили, стойностите на природните константи, всичко. Да вземем например природните константи. Не ви ли се струва, че са основен елемент в изчисленията?

— Природните константи?

— Да. — Сбърчи вежди, озадачен от въпроса. — Предполагам, че знаете за какво става дума, нали?

— Ами... не.

— О, извинете, понякога забравям, че не говоря на колеги — възкликна физикът и вдигна ръка в извинителен жест. — Природните константи са величини, които играят важна роля в поведението на материята. Те имат едни и същи стойности, в която и да е точка на Вселената, в който и да е момент от историята. Например водородният атом е един и същ на Земята или в някоя далечна галактика. Нещо повече, природните константи са тайнствени величини, които стоят в основата на Вселената и придават много от настоящите ѝ характеристики. Те са нещо като код, в който се съдържат тайните на съществуването.

Томаш доби заинтригуван вид.

— Така ли? Никога не съм чувал за това...

— Вярвам ви — съгласи се Луиш Роша. — Има много неща, които учените са открили, а обикновените хора не знаят за това. И все пак тези константи са фундаментално свойство на Вселената, те са в основата на всичко, което ни заобикаля. Открито е, че размерът и структурата на атомите и молекулите, на хората, на планетите и звездите не са резултат на случайност, нито на селективен процес, а именно на стойностите на тези константи. При това положение

въпросът, който професор Сиза постави, беше много прост: а ако стойностите на константите в природата бяха малко по-различни?

— Как така различни?

— Ами вижте, гравитационната сила би могла да е малко по-слаба или по-силна от това, което всъщност е; светлината би могла да има малко по-голяма или по-малка скорост във вакуум; константата на Планк, която е основна константа в квантовата теория, би могла да представлява друга величина... Какво би се случило, ако настъпят малки изменения в тези стойности?

Настъпи тишина.

— И какво откри той? — попита Томаш, едва сдържайки любопитството си.

Луиш Роша наведе глава.

— Не знам дали си спомняте, но когато бяхте на моята първа лекция тук, преди няколко седмици, говорих за точката Омега. Спомняте ли си?

— Разбира се.

— Какво запомнихте от онова, което казах тогава?

— Ами... момент, да си спомня... казахте, че има два възможни начина, по които да свърши Вселената. Или Вселената спира да се разширява и се свива, докато колапсира...

— Големият срив...

— ... или безкрайно ще се разширява, докато привърши цялата енергия и не се превърне в ледено гробище.

— Топлинна смърт. А кое води до това, спомняте ли си?

— Мисля, че... мисля, че беше гравитацията, нали?

— Точно така — възкликна физикът, кимвайки одобрително. — Виждам, че сте разбрали лекцията. Ако скоростта на разширението успее да надделее силата на гравитацията, Вселената ще се разширява вечно. Ако не успее, ще се върне там, откъдето е тръгнала, горе-долу като монета, която хвърляме във въздуха и която отново тупва на земята. Докато върви нагоре, монетата преодолява гравитационната сила. Но после гравитацията я надвива.

— Точно така, спомням си вашия пример.

Луиш Роша вдигна пръст.

— Само че аз не казах всичко. Има и една трета хипотеза, която допуска, че силата на разширяване може да се изравни със силата на

гравитацията на цялата съществуваща материя. Възможността това да стане е минимална, разбира се, тъй като би било необикновено съвпадение, предвид неимоверно големите величини, нали?

— Ами... да, така е.

— Но все пак точно това се вижда от наблюденията. Вселената се разширява със скорост, невероятно близка до критичната линия, разделяща вселената на Топлинната смърт от вселената на Големия срыв. След откритието, че разширяването се ускорява, учените предположиха, че Вселената се движи към Топлинна смърт, но това няма нищо общо с истината. Истината е, че колкото и невероятно да изглежда, ние се намираме на разделителната черта между тези две възможности.

— Нима?

— Странно е, нали? А това означава, драги мой, че ни е излязъл късметът.

— Как така?

— Много просто. Представете си онова неимоверно количество енергия, освободено в момента на сътворението на Вселената. Нима е възможно да се контролира тази грандиозна експлозия?

— Разбира се, че не.

— Очевидно не. Имайки предвид огромната мощ на Големия взрив, естествено е, че експанзията не би могла да бъде контролирана, нали? Това разширяване може да надвие или не гравитационната сила на цялата материя. Абсолютно невероятно би било разширяването и гравитацията да се уравни. Но все пак, изглежда, че са доста близо до точката на равновесието, а може би са напълно уравни. Това, драги мой, си е истински джакпот от лотарията. Обърнете внимание, при положение че Големият взрив е случайно, неконтролируемо събитие, перспективата Вселената да остане завинаги в хаотично състояние, с максимална ентропия, би била унищожителна. Фактът, че има структури с ниска ентропия, е голяма загадка; според някои учени това е невероятно случайно. Ако енергията, освободена при Големия взрив, беше съвсем малко по-малка, материята щеше да се върне назад и да се смаже в гигантска черна дупка. Ако беше малко по-голяма, материята щеше да се разпръсне толкова бързо, че галактиките нямаше да имат време да се образуват.

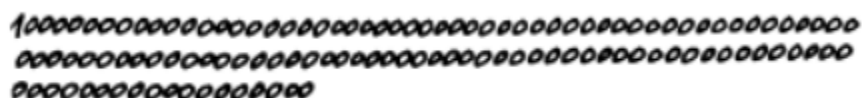

— Когато говорите за съвсем малко по-малка или по-голяма енергия, какво имате предвид? Разлика от пет процента ли? От десет?

Луиш Роша се разсмя.

— Не — каза той. — Имам предвид невъобразимо малки числа от порядъка на части от трилиона. — Луиш Роша взе тънък флумастер. — Вижте, професор Сиза направи изчисления и откри, че за да може Вселената да се разширява по определен модел, тази енергия би трябвало да е пресметната с прецизност от порядъка на 10 на 120-а. Тоест...

И Луиш Роша старателно изписа цифрата.

Физикът допря върха на писалката до устните си, загледан в наниза от нули.

— Това означава, че ако тази настройка не бе паснала в нещо съвсем нищожно, Вселената нямаше да може да приюти живот в себе си. Щеше да се срине в някаква невъобразима черна дупка или да се разсее, без да образува галактики.

Томаш съзерцаваше огромното число, опитвайки се да проумее смисъла.

— Невероятно! Това се равнява на какво? На възможността да спечеля днес от лотарията ли?

Луиш Роша се засмя.

— Много по-малко от това — каза той. — Вижте, това е все едно да изстреляш стрела напосоки в пространството, тя да прекоси целия Космос и да достигне цел с диаметър, по-малък от милиметър, намираща се в най-близката до нас галактика.

— Страхотно! — възкликна Томаш. — Това би било наистина фантастичен късмет...

— Така си е — съгласи се физикът. — И все пак енергията на Големия взрив е имала точно такава невероятно точна стойност в онзи страшно ограничен интервал. Но най-необикновеното е, че фактически е била освободена точно толкова енергия, колкото е била необходима за създаването на Вселената. Това е ни повече, ни по-малко насъщната енергия за такова нещо. — Прелисти още няколко страници. — Това

смайващо откритие накара професор Сиза да задълбочи проучването си на началните условия във Вселената.

— Големият взрив ли?

— Да, Големият взрив и онова, което последвало след него. — Взе записките и прехвърли няколко страници, докато стигна до търсената. — Например въпросът за създаването на материята. Когато започнала съзидателната експанзия, не е имало материя. Температурата била неимоверно висока, толкова висока, че дори и атомите не са могли да се формират. Вселената е била врящ бульон от частици и античастици, които се пръквали от енергията и постоянно се анихилирали взаимно. Тези частици, кварките и антикварките, са идентични, но с различни заряди, които при допир избухват и се превръщат отново в енергия. Колкото повече се разширявала Вселената, толкова по-ниска ставала температурата; кварките и антикварките започнали да образуват по-големи частици, наречени адрони, но продължили да се анихилират взаимно. Така били създадени материята и антиматерията. И материята, и антиматерия били в еднакви количества и взаимно се унищожавали, Вселената била изградена от нетрайна енергия и частици. Разбирате ли?

— Да.

— Но станало така, че по някакъв загадъчен начин материята започнала да превишава с миниатюрно малки количества антиматерията. На всеки десет хиляди милиона античастици се образували десет хиляди милиона и една частици.

Нахвърли сравнението с тънкия писец на листа.

10 000 000 000 antiparticles
10 000 000 001 particles

— Виждате ли? — каза той, показвайки написаното. — Една малка разлика, почти незначителна, нали? Но е била достатъчна за произвеждането на материя. С други думи, десет милиарда частици са били унищожени от десет милиарда античастици, но винаги е оставала една неунищожена. И точно тази оцеляла частица, съединявайки се с други такива частици, останали непокътнати при същите условия, образувала материята. — Почука с пръст по записките. — Тоест професор Сиза разбра, че при създаването на Вселената настъпила още

една необикновена случайност. Ако броят на частиците и античастиците се бил запазил същият, както в началото, нямаше да има материя. — Усмихна се. — А значи и ние с вас нямаше да сме тук.

— Разбирам — прошепна Томаш стъписан. — Това е... това е поразително.

— И всичко това се дължи на една частица в повече. — Намери нова страница. — Друг аспект на Вселената, където се изисква невероятна настройка, е нейната хомогенност. Разпределението на материята било хомогенно, но без да е съвършено хомогенно. Когато настъпил Големият взрив, разликите в плътността били невероятно малки, като постепенно се увеличавали във времето от гравитационната нестабилност на материята. Професор Сиза открил, че тази настройка е още едно невероятно щастливо съвпадение. Степента на нееднородност е необикновено малка, от порядъка на едно на сто хиляди, тъкмо необходимата величина, за да позволи структурирането на Вселената. Нито повече, нито по-малко. Ако беше само мъничко по-голяма, галактиките щяха набързо да се превърнат в звездни купове и щяха да се образуват черни дупки, преди да са се създали условия за живот. От друга страна, ако степента на нееднородност беше по-малка, плътността на материята щеше да е прекалено малка и звездите нямаше да се образуват. — Разтвори ръце. — С други думи, необходима е била точно такава хомогенност, за да стане животът възможен. Вероятността това да се случи е била нищожна, но все пак се е случило.

— Разбирам.

— Самото съществуване на звезди с подобна на Слънцето структура, подходяща за живот, е друга щастлива случайност. — Нарисува звезда на бял лист. — Обърнете внимание — структурата на една звезда зависи от деликатното равновесие във вътрешността ѝ. Ако излъчването на топлина е прекалено голямо, звездата се превръща в син гигант, а ако е прекалено слабо, звездата се превръща в червено джудже. Едната звезда е прекалено гореща, а другата — прекалено студена, и вероятно и двете нямат планети. Но по-голямата част от звездите, включително и Слънцето, се намират между тези две крайности и е необикновено, че стойностите между тези крайности са много вероятни, но не са се получили. Вместо това съотношението на силите и съотношението на масите на частиците придобили такива

стойности, че все едно са се наговорили повечето звезди да се вместят в тясното пространство между тези две крайности, като по този начин позволили съществуването на звезди от типа на Слънцето. Променете съвсем малко стойността на гравитацията, на електромагнитното взаимодействие или съотношението между масите на електрона и протона и нищо от това, което виждаме във Вселената, не би било възможно.

— Невероятно — поклати глава Томаш. — Нямах ни най-малка представа за това.

Луиш Роша прелисти отново записките.

— След като анализира първоначалните условия във Вселената, професор Сиза посвети вниманието си на микрочастиците. — Спря на друга страница, пълна с уравнения. — Зае се с изследването на две важни природни константи, а именно това съотношение между масите на електрона и протона, наречено константа Бета, и силата на електромагнитното взаимодействие, наречена константа на фината структура, или Алфа. Промени им стойностите, изчислявайки последиците от подобно изменение. Знаете ли какво откри?

— Кажете.

— При едно минимално увеличение на Бета молекулярните структури престават да са възможни, тъй като настоящата стойност на Бета определя строго определените и постоянни състояния на атомните ядра, принуждавайки електроните да се движат по точно определени орбити около тези ядра. Ако стойността на Бета е различна, електроните стават прекалено подвижни, което прави невъзможно протичането на фини процеси като възпроизвеждането на ДНК. От друга страна, точно настоящите стойности на Бета и Алфа са тези, благодарение на които центърът на звездите става достатъчно горещ, за да се осъществяват ядрени реакции. Ако Бета надвиши с 0,005 стойността на Алфа на квадрат, няма да има звезди. Без звезди няма да има Слънце. Без Слънце няма да има Земя, нито живот.

— Нима възможностите са толкова ограничени?

— Свърхограничени. И това не е всичко.

— Какво друго?

— Вижте, ако Алфа се повиши само с четири процента, на звездите не би могъл да се образува въглерод. А ако се увеличи само с 0,1, синтезът би бил невъзможен. Без синтеза на въглерод не би имало

нито звезди, нито живот. Тоест, за да може Вселената да ражда живот, трябва величината на константата на фината структура да е точно такава, каквата е. Нито повече, нито по-малко.

Физикът отгърна на следваща страница с бележки.

— Друг обект на изследването на професор Сиза беше силното ядрено взаимодействие, което води до ядрените реакции на звездите. Той направи изчисления и откри, че ако се увеличи силното ядрено взаимодействие едва с четири процента, това би довело в началните фази непосредствено след Големия взрив до прекалено бързо изгаряне на всичкият водород във Вселената, който би се превърнал в хелий 2. Това би било катастрофа, защото би означавало, че звездите бързо ще изразходват горивото си и някои от тях биха се превърнали в черни дупки още преди да са се създали условия за възникване на живот. От друга страна, ако се намали силното ядрено взаимодействие, това би засегнало атомното ядро и би попречило на образуването на по-тежки от водорода елементи. Но без тежки елементи, един от които е въглеродът, няма живот. — Удари с показалец по направените изчисления. — С други думи, професор Сиза откри, че силното взаимодействие разполага с много малък интервал за създаване на условия за живот и вижте само, като по чудо то се вмести точно в този изключително тесен интервал.

— Не мога да повярвам — прошепна Томаш, потърквайки разсеяно брадичката си. — Направо не е за вярване.

Още страници, изпълнени с непонятни уравнения.

— Процесът на превръщане на водорода в хелий има важно значение за живота и изисква фина настройка. Превръщането трябва да бъде подчинено на абсолютно точното отделяне на седем хилядни от масата му за енергия. Намали ли се с една дробна част, няма процес на превръщане и във Вселената си остава само водородът. Увеличи ли се с една дробна част, водородът бързо се изчерпва в цялата Вселена.

Роша нахвърли стойностите.

0,006% - só hidrogénio

0,008% - hidrogénio envenenado

— С други думи, за съществуването на живота е необходимо процентното превръщане на водорода в хелий да се вмести точно в

този интервал. И вижте само какво съвпадение: наистина се вмести!

— Отново късмет...

— Късмет ли? — засмя се физикът. — Това е огромен късмет. Това си е направо джакпотът на джакпотите! — Прехвърли страници. — Сега обърнете внимание на въглерода. По различни причини въглеродът е елементът, на който се основава животът. Без въглерод съществуването на сложни структури е невъзможно, тъй като това е единственият елемент, който има гъвкавостта да образува дълги и сложни вериги, необходими за жизнените процеси. Няма друг елемент, който би могъл да го замени. Въпросът е, че образуването на въглерод е възможно само при определен набор от изключителни обстоятелства. — Потърка брадичка, съсредоточен над начина, по който да обясни процеса. — За да се образува въглерод, е необходимо радиоактивният берилий да погълне едно хелиево ядро. Изглежда просто, нали? Но времето на живот на берилия се ограничава до незначителна част от секундата.

Написа стойността.

0,0000000000000001 seconds

— Виждате ли? Животът на радиоактивния берилий продължава един миг.

Томаш опита да си представи тази микронна част от секундата.

— Но това не е нищожно — отбеляза той. — Абсолютно нищо е.

— Така е — съгласи се физикът. — И все пак точно през този невероятно кратък интервал радиоактивното берилиево ядро трябва да намери, да се сблъска и да погълне хелиевото ядро, при което да създаде въглерода. Единствената възможност това да се случи в един толкова ефимерен миг е енергиите на тези ядра да са абсолютно еднакви в момента на сблъска. И отново изненада — наистина са еднакви! — Намигна. — Голям късмет, нали? При незначително разминаване нямаше да се образува въглерод. Но колкото и да изглежда необикновено, разминавания няма. Благодарение на невероятния късмет енергията на ядрените компоненти е точно колкото е необходима, за да се осъществи сливането.

— Фантастично! — възкликна Томаш.

— Но има още една щастлива случайност на съдбата — побърза да каже Луиш Роша. — Времето на сблъсъка с хелия е още по-ефимерно от свръхкраткото време на живот на радиоактивния берилий и това прави възможна ядрената реакция, при която се образува въглеродът. Освен всичко съществува и въпросът за оцеляването на въглерода при последвалата ядрена активност вътре в звездата, което също е възможно само при определени условия. Но благодарение на поредното необикновено съвпадение тези условия са налице и въглеродът не се превръща в кислород. — Усмихна се. — Допускам, че за непосветения това звучи като на китайски. Но мога да ви уверя, че който и да е физик би решил, че това е абсолютно невероятно съвпадение. Това са четири джакпота наведнъж!

— По дяволите! — разсмя се Томаш. — Ще станем милионери!

Луиш Роша взе свитъка с изпълнените със записки листове и ги размаха пред събеседника си.

— Виждате ли това? Всичко е изпълнено с открития от този род. Аз и професор Сиза прекарахме последните години в установяване и събиране на невероятни съвпадения, които са абсолютно необходими, за да има живот. Невероятна настройка, необходима при различните сили, при температурата на зараждащата се Вселена, при параметрите по време на разширяването ѝ, както и необикновени съвпадения, необходими за съществуването на живота на нашата планета. Например въпросът с наклона на оста на планетата. В резултат на резонанса между въртенето на небесните тела от Слънчевата система Земята би трябвало да има хаотична еволюция на наклона на оста на въртене, което, както е очевидно, би попречило на съществуването на живота. Едното полукълбо би се пържило шест месеца на слънце, без единадесетдневна нощ, а следващите шест месеца би мръзнало на звездна светлина. Но нашата планета е имала невероятен късмет. Досещате ли се за какво става въпрос?

— Не.

— Появата на Луната. Луната е толкова голямо тяло, че нейните гравитационни сили са ограничили ъгъла на наклона на нашата планета, създавайки възможност за развитието на живот.

— Карамба, дори и Луната!

— Така е — съгласи се физикът. — Знаете ли, като че ли всеки детайл е специално замислен, за да улесни живота на Земята.

Например фактът, че Земята съдържа достатъчно количество никел и разтопено желязо в ядрото си, създава магнитно поле, необходимо за защита на атмосферата от смъртоносните частици, излъчвани от Слънцето. Това си е чист късмет. Друго фантастично съвпадение е фактът, че въглеродът е най-разпространеният от тежките химически елементи в термично пространство, в което водата е в течно състояние. Самата орбита на Земята е от жизненоважно значение. Пет процента по-близо до Слънцето или петнадесет процента по-далече щяха да бъдат достатъчни, за да се попречи на развитието на сложните форми на живот. — Прибра сноп документи в папката. — Както и да е, явно списъкът с невероятни съвпадения е безкраен.

Томаш се размърда на стола си.

— Разбирам — каза той, все още опитвайки се да стигне до значението на цялата тази информация. — Но какво означава всичко това?

— Нима не е очевидно? — учуди се физикът. — Това означава, че не само животът се е адаптирал към Вселената. Самата Вселена се е подготвила за живота. Сякаш Вселената е знаела, че ще се появим. Нашето съществуване се дължи на загадъчна и необикновена верига от съвпадения и невероятности. Свойствата на Вселената са изключително важни условия за съществуването на живота. Тези характеристики биха могли да бъдат безкрайно различни. Но всички други алтернативи биха довели до вселена без живот. За да има живот, огромен брой параметри трябва да бъдат настроени на специфични, строго определени стойности. И какво открихме ние? Че въпросната настройка съществува. — Затвори папката. — И това се нарича Антропен принцип.

— Моля?

— Антропен принцип — повтори физикът. — Антропният принцип твърди, че Вселената е замислена с цел да създава живот.

Томаш зяпна.

— Разбирам.

— Това е единственото обяснение за невероятната поредица от съвпадения и невероятности, на които дължим факта, че сме тук.

Историкът разтри лицето си замислено.

— Това наистина е поразително. Но нали всичко това би могло да е резултат на случайност? Искам да кажа, малко вероятно е аз да

спечеля от лотарията, разбира се. Но, в края на краищата, все някой печели, нали? Според закона на вероятностите, това е възможно. Очевидно е, че от гледна точка на човека, който е спечелил от лотарията, това е почти невероятно. Но факт е, че някой все трябва да спечели.

— Истина е — съгласи се Луиш Роша. — Само че в този случай говорим за много лотарии. Вижте, радваме се на невероятен късмет по отношение на настройката в разширяването на Вселената, първоначалната температура, хомогенността на материята, превеса на материята спрямо антиматерията, константата на фината структура, настройването на стойностите на силното ядрено взаимодействие, електрослабото взаимодействие и гравитацията, настройването на процентните съотношения при превръщането на водорода в хелий, настройките при сложния процес на образуване на въглерода, наличието на метали в земното ядро, пораждащи магнитното поле, настройките на орбитата на планетата... с една дума, на всичко. Дори при незначително отклонение в стойностите на един от тези фактори животът не би съществувал. Фантастично, нали? — Махна неопределено с ръка. — Вижте, все едно да тръгна да обикалям света и да си купя по един билет от лотарията във всяка страна, през която минавам. После, като се върна вкъщи, да видя, че съм спечелил голямата награда с всеки един от билетите. С всички! — засмя се Роша. — Ясно е, че бих могъл да имам късмет с голямата печалба от лотарията в една от тези страни. Би било невероятно, ако спечеля в две страни. Но да спечеля от лотариите във всички страни! Не е необходимо човек да е гений, за да разбере, че това не може да е случайно... че има някаква шашма, що ли? Но няма съмнение, че има някаква схема, не мислите ли? Точно това е станало с живота. Всички параметри са ударили джакпота. Всички!... Значи заключението би могло да бъде само едно — има някакъв план. Нещо витае във въздуха.

— Ами, наистина... мм... малко необяснимо изглежда това с късмета. На голяма милостиня беднякът вяра няма, нали така?

Луиш Роша се приведе от стола.

— Онова, което искам да ви кажа, професор Нороня, е, че колкото повече наблюдаваме и изследваме Вселената, все повече се убеждаваме, че тя ни разкрива две основни характеристики, присъщи на разумна съзидателна сила. — Вдигна ляв палец. — Едната е

рационалността, с която всичко е замислено. — Прибави лъв показалец. — Другата е намерението, с което са планирани нещата, за да се зароди животът. Животът не е случайно събитие, не е резултат от съвпадения, не е следствие от необичайни обстоятелства. Той е неизбежен резултат от съвършеното функциониране на законите на физиката и загадъчните ѝ константи. — Направи пауза, придавайки повече драматизъм на думите си. — Вселената е замислена, за да създава живот.

Думите му отекнаха из библиотека «Жоанина», разнасяйки се в тишината като облак из небето.

— Разбирам — прошепна Томаш. — Смайващо е! Онова, което този втори начин за доказване на съществуването на Бога ни разкрива, е... е направо изумително, меко казано.

— Да — съгласи се Луиш Роша. — Откриването на Антропния принцип представлява второто доказателство за съществуването на Бог. — Взе отново свитъка с документите, спирайки се на страница, която вече беше проучил. — Спомняте ли си за насоката, подсказана от Айнщайн?

— Да.

Физикът прочете написаното на листа.

— Айнщайн е казал, ще цитирам: «Онова, което всъщност ме интересува, е дали Бог е могъл да сътвори света по друг начин, тоест дали изискването за логическа простота оставя някаква свобода». — Взря се в Томаш. — Знаете ли какъв е отговорът на този въпрос?

— Предвид онова, което ми казахте, отговорът може да бъде само «не».

— Абсолютно вярно. Отговорът е «не». — Луиш Роша поклати глава. — Не, Бог не би могъл да направи света по различен начин. — Смръщи вежди и едва забележимо се подсмихна, почти лукаво. — Но има още нещо, което не съм ви казал.

— Още нещо ли? Какво?

— Както се вижда, Антропният принцип недвусмислено показва съществуването на Бог. Иначе казано, след като всичко е толкова невероятно прецизно настроено, за да се роди живот, то е, защото Вселената наистина е била сътворена с този замисъл, нали? Но остава известно съмнение. То е абсолютно незначително, но си остава като трън в петата и не ни дава мира. — Сниши глас до шепот. — Ами ако

всичко това все пак е една грандиозна случайност? Ако всичко това е само необикновено стечение на обстоятелства в резултат на поразителни съвпадения? Спечелили сме многобройни космически лотарии, това безспорно е така, но колкото и невероятно да ни изглежда, винаги съществува възможността всичко това да е един грандиозен инцидент, нали?

— Да, разбира се — съгласи се Томаш. — Съществува такава възможност.

— А докато съществува подобна възможност, не може да се каже с абсолютна сигурност, че Антропният принцип е последното доказателство, нали? То е много явен знак наистина, но още не е доказателство.

— Да, така е. Наистина не е доказателство.

— Възможността всичко това да е само колосален инцидент дълго време тормозеше професор Сиза. Смяташе, че тази потискаща несигурност е една от обичайните уловки на Бог, описани от Айнщайн. Това е същото, както при Теоремите за непълнота, според които съществуват верни твърдения, които не могат да бъдат доказани в рамките на една математическа система. Тази далечна възможност пречеше да се докаже съществуването на съзнателна сила, стояща зад архитектурата на Вселената. Професор Сиза смяташе, че Бог отново се крие сред кривите огледала на една последна уловка, потуляйки доказателството в момента, когато почти го докосваме.

— Разбирам.

— Докато най-сетне, в началото на тази година, професор Сиза не получи просветление.

— Как така?

— Един ден, докато професор Сиза си седял в кабинета, погълнат от хаотичното поведение на електроните в магнитно поле, изведнъж го осенила идеята как би могъл да разреши последната неяснота, превръщайки Антропния принцип от явен признак за съществуването на Бог в последно доказателство.

Томаш се размърда на стола. Леко се наклони напред и присви очи.

— Последно доказателство? Той е намерил последното доказателство?

Луиш Роша продължаваше да се усмихва.

— Последното доказателство се съдържа в проблема за детерминизма.

— Не разбирам.

— Както ви казах, Кант твърди, че има три въпроса, които никога няма да бъдат разрешени: съществуването на Бог, безсмъртието и свободната воля. Професор Сиза обаче вярваше, че тези въпроси имат решение и освен това са свързани помежду си. — Прокашля се. — Проблемът за свободната воля се отнася до това, доколко ние сме свободни в нашите решения. Дълго време се е смятало, че сме свободни, но научните открития лека-полека започнаха да ограничават полето на свободата ни. Откриха, че нашите решения, макар и да изглеждат свободни, всъщност зависят от безброй фактори. Например, ако реша да хапна нещо, това съзнателно решение ли е, или се дължи на физиологична потребност на тялото? Така се стигна постепенно до осъзнаването, че нашите решения не са изцяло наши. Всичко, което вършим, отговаря на онова, което ни налагат свойствените ни характеристики като ДНК, биологията и химията на тялото ни, в динамично и сложно взаимодействие с външни фактори като култура, идеология и различните събития, които се случват в живота ни. Например откриха, че има хора, които се чувстват нещастни не защото животът им е нещастен, а поради факта че тялото им не произвежда серотонин, хормон, който регулира настроението. Ето защо поведението на тези депресирани хора в голяма степен се дължи на химични процеси, а не на свободен избор. Разбирате ли ме?

— Да, разбирам — каза Томаш колебливо. — Баща ми вече ми говори за това, но си признавам, че все още ми се струва малко шокиращо.

— Кое?

— Ами идеята, че нямаме собствена воля, че свободният избор е само една илюзия. Сякаш сме най-обикновени работи...

— Наистина е потискащо — съгласи се Луиш Роша. — Но вижте, същото твърди и науката. Забележете, математиката е детерминистична наука. Две и две е винаги четири. Физиката изучава математиката във Вселената, универсалните закони и сили, на които се подчиняват материята и енергията. Когато една планета се върти около Слънцето или един електрон — около ядрото на атома, това не става,

защото така им се иска, а защото законите на физиката им го налагат. Съгласен сте, нали?

— Да, всичко това е очебийно.

— А вижте това. Материята има тенденция спонтанно да се организира според законите на Вселената. Тази организация предполага усложняване, нали? И така, от момента, в който атомите се съединят в елементи, те престават да бъдат обект на изучаване на физиката и преминават към химията. С други думи, химията е усложнена физика. Когато химичните елементи започват още повече да се усложняват, се раждат живите организми, които се отличават със способността си да се възпроизвеждат, както и с телеологичното си поведение, тоест действат в името на някаква цел: оцеляването. Тоест би могло да се каже, че биологията е усложнена химия. Когато биологията се усложнява, появяват се разумът и съзнанието, чието поведение понякога изглежда странно, сякаш привидно не се подчиняват на никакъв закон. Но психолозите и психиатрите вече са доказали, че всяко поведение е обосновано. Може и да не си даваме сметка за причините, но те съществуват. Вече са документирани опити, които показват, че мозъкът взема решение за действие, преди съзнанието да си е дало сметка за това. Мозъкът взема решение и после информира съзнанието за решението си, но това се прави с такъв финес, че съзнанието остава с убеждението, че то самото е взело това решение. Това означава, че психологията е усложнена биология. Следите ли мисълта ми?

— Да.

— Много добре. Онова, което се опитвам да кажа с всичко това, е, че когато се търси коренът на нещата, установяваме, че съзнанието се основава на биологията, която, от своя страна, се основава на химията, а тя — на физиката, която пък се базира на математиката. И така, пак ще ви напомня, че електронът не се върти надясно или наляво, защото така му харесва, по собствена воля, а защото така налагат законите на физиката. Движението на електрона може да е неопределимо поради хаотичната му сложност, но е детерминирано. — Положи ръка на гърдите си. — Понеже всички ние сме изградени от атоми, организирани по един необикновено сложен начин според законите на физиката, нашето поведение също е детерминирано. Но и то, като това на електроните, е неопределимо поради присъщата му

хаотична сложност. Донякъде е като времето. Метеорологията е детерминирана, но е неопределима заради сложността от фактори и заради проблема с безкрайността, при което малки промени в първоначалните условия предизвикват непредвидими резултати в перспектива. Това е старата история с пеперудата, която, потрепвайки с криле, може да предизвика ураган на другия край на планетата след известно време. Психиатрите твърдят, че дадено събитие в детството може да стане причина за определено поведение на индивида в зряла възраст, нали? А какво е това, ако не ефектът на пеперудата, приложен в човешки мащаб?

— Разбирам.

— Онова, което искам да кажа с това, е, че макар и решенията ни да изглеждат съзнателни и волеви, всъщност не са. Дори обратното, всички те зависят от фактори, за чието влияние в повечето случаи нямаме ни най-малка представа.

— Но това е ужасно — отбеляза Томаш. — Това означава, че ние не сме господари на самите себе си. Щом всичко е предрешено, за какво изобщо трябва да се тревожим? Защо да внимаваме, когато пресичаме улицата например?

— Вие бъркате детерминизма с фатализма.

— Нима, в крайна сметка, не са едно и също?

— Не. Не са. От гледна точка на макрокосмоса, всичко е предопределено. Но от гледна точка на микрокосмоса на всеки човек нищо не изглежда предопределено, защото никой не знае какво ще се случи в следващия момент. Има много външни фактори, които ни задължават да вземаме решения. Например, ако започне да вали, решаваме да отворим чадъра. Това решение си е наше, макар вече да е предопределено, защото, въпреки че не го знаем, законите на физиката са се наговорили да започне да вали точно в този момент и софтуерът, заложен в мозъка ни, е определил, че чадърът е подходящият отговор на съответната външна ситуация. Схващате ли? Свободната воля е понятие на настоящето. Но факт е, че не можем да променим онова, което сме направили в миналото, нали? Вече е сторено. Това означава, че миналото е определено. Но ако миналото и бъдещето съществуват заедно, макар и в различни планове, то и бъдещето е предопределено.

— Проблемът си остава — настоя Томаш. — Ние сме само едни марионетки.

— Не бива да мислите така — каза физикът. — Представете си един футболен мач.

— Футболен мач ли?

— Представете си, че сте записали мача между Италия и Франция от Световното през 2006 г. Докато трае играта, футболистите сами вземат решения, нали така? Вземат топката, подават си я един на друг. Но като гледаш записа, знаеш, че всичко е решено. Играта ще завърши при резултат 1:1 и Италия ще спечели с дузпи. Каквото и да правят играчите от този запис, резултатът е предрешен и никога не ще успеят да го променят. Нещо повече, всички действия на футболистите, които са свободни в този момент, вече са предопределени. Дори и ударът с глава на Зидан в Матераци. — Усмихна се. — Животът е като записан на DVD футболен мач. Вземаме свободни решения, но те вече са предопределени.

— Разбирам, но това не ме успокоява — настоя Томаш. — В крайна сметка, стигаме до същия извод, че не сме господари на самите себе си.

Луиш Роша задържа поглед върху събеседника си.

— Означава нещо много по-важно от това — отсъди той. — Много повече.

— Много по-важно ли? — учуди се историкът. — В какъв смисъл?

Физикът замълча за момент, докато обмисляше как да продължи изложението си.

— Спомняте ли си за Демона на Лаплас?

— Мм... горе-долу.

— Както знаете, всички събития си имат причина и следствие, при което причините вече са следствия от предишни събития, а следствията стават причина за следващи събития. Това ви е познато, нали?

— Разбира се.

— Като проследил докъде най-накрая би довела тази непрекъснатата верига от причини и следствия, маркиз Лаплас стигнал до заключението, че сегашното състояние на Вселената е следствие от предишно състояние и причина за онова, което ще последва. Ако ние познаваме актуалното състояние на материята, енергията и законите до най-дребния детайл, ще успеем да изясним цялото минало и цялото

бъдеще. Ако си послужим с израза на самия Лаплас, бъдещето и миналото в този случай биха станали настояще пред очите ни. — Махна към Томаш. — А сега ви питам: какво е следствието от това заключение?

Историкът въздъхна.

— Че всичко е предопределено.

— Бинго! — възкликна Луиш Роша. — Всичко е предопределено. Миналото и бъдещето съществуват. По същия начин, по който не можем да променим миналото, не можем да променим и бъдещето, тъй като двете са едно и също нещо в различни времена. Това ще рече, че ако миналото е предопределено, бъдещето също е предопределено. Разбирате ли? Всъщност това откритие беше потвърдено от Теориите на относителността, чиито уравнения са детерминистични и установяват имплицитно, че всичко, което се е случило и ще се случи, се намира записано в първоначалната история на Вселената. Спомнете си, че пространство и време са различни проявления на едно и също единство, подобно на ин и ян. Ето защо Айнщайн е възприел понятието «пространствено-времево единство». По същия начин, както Лисабон и Ню Йорк съществуват, но не в едно и също пространство, така и миналото и бъдещето съществуват, но не в едно и също време. От Лисабон не мога да видя Ню Йорк, така, както от миналото не мога да видя бъдещето, макар и двете да съществуват.

— Хм, хм.

— От друга страна, Теорията на относителността показва, че времето протича по различен начин в зависимост от скоростта и силата на гравитацията. Събитията А и Б се случат едновременно в дадена точка на Вселената, но те не са синхронни на други места: в една точка събитията се наблюдават в последователност А и после Б, а в друга точка се случва първо Б, а после А. Това означава, че в даден момент в дадена точка на вселената Б още не се е случило, но ще се случи. Каквото и да стане, то ще се случи, защото е предопределено. — Наклони глава, без да откъсва очи от Томаш. — Е, аз ви питам сега, кога всичко това е било определено?

— Кога?

— Да, кога?

— Мм... знам ли! В началото, предполагам.

— Точно така — възкликна Луиш Роша. — Всичко е било определено в началото, в мига, в който се е образувала Вселената. Енергията и материята са били разпределени по определен начин, а това веднага е предопределило историята, в която цялата материя и енергия щели да се вместят оттам нататък. Разбирате ли?

— Да.

— А не виждате ли връзката, която всичко това има с Антропния принцип?

Томаш се поколеба, търсейки връзката между двете неща. Но колебанието му трая само миг, колкото да си поеме дъх, тъй като на секундата се ококори и почти се задъха от смайване, когато видя доказателството да се избистря пред очите му.

— Карамба! — едва изрече той, виждайки истината да блесва с ослепителна светлина. — Това е невероятно.

— Фактът, че всичко е предопределено, означава, че всичко, което се е случило, случва се и ще се случи, е предвидено още с раждането на времето. Дори и този наш разговор е бил предвиден. Сякаш сме актьори на една огромна сцена, всеки, изпълняващ определена роля, следвайки грандиозен сценарий, написан от невидим сценарист, когато се е родила Вселената. — Изчака идеята да се поуталожи. — Всичко е предопределено.

— Боже мой...

— Тъкмо този аргумент липсваше и тъкмо с него професор Сиза превърна Антропния принцип в доказателство за съществуването на Бог. Вселената е била замислена по съвършено изкусен начин, който говори за висш интелект; сложната и прецизна настройка издава перфектен замисъл. Нашето съществуване съвсем не е случайно, защото всичко е предопределено още от самото начало.

XL

Излязоха заедно от библиотеката «Жоанина». Нощта се беше спуснала над Коимбра и нежен свеж полъх се носеше из почти пустия «Патио дас Ишколаш». Томаш се закова на едно от стъпалата и погледна към часовника на кулата: вече беше девет часът вечерта. От доста време не беше ял, но терзаещата го мисъл, че разполага само с единадесет часа, за да разреши загадката, убиваше апетита му. Вярно, че Луиш Роша му беше разкрил мистерията, но липсваше една последна подробност. Шифърът, в който се криеше Божията формула.

— Кажете ми нещо — прошепна Томаш. — Имате ли представа какво съдържа последното послание на Айнщайн?

Физикът го изглежда странно.

— Елате с мен — каза той и му махна да го последва.

Луиш Роша слезе по стъпалата и зави наляво, следван плътно от Томаш. Стигнаха до входа на сградата в съседство с библиотеката. Историкът премина през великолепните двери и почти машинално определи стила: мануелино.

— Това църква ли е? — попита той.

— Храмът «Сан Мигел» — поясни неговият гид, повличайки го навътре. — Строежът е бил започнат през XVI век.

Стените бяха покрити със сини плочки азулежу, таванът беше украсен с герба на Португалия, но онова, което приковаваше погледа, беше гордо извисилият се бароков орган, вграден в стената отдясно. Беше изключително красив инструмент с прецизна и фина изработка, увенчан с ангели, свирещи на небесни тръби.

— Защо ме доведохте тук? — поиска да узнае Томаш.

Физикът седна на крайчеца на една тапицирана с кожи скамейка и се усмихна.

— Не смятате ли, че е редно да сме в Божия дом, когато говорим за Бог?

— Но Бог, когото ми представихте, не е библейският — отбеляза историкът, като кимна към разпятieto над олтара.

— Представих ви Бог, драги мой — отвърна Луиш Роша. — Останалото са подробности, нали?

— Щом така смятате...

— Едни го наричат Бог, други Йехова, Аллах, Брахман, Джармакая, Дао. — Положи длан на гърдите. — Ние, учените, го наричаме Вселена. Различни имена, различни определения, еднаква същност.

— Разбирам — рече историкът. — Но това не разрешава моя проблем, нали?

— Какъв ви е проблемът?

— Какво съдържа последното послание на Айнщайн.

Луиш Роша се отпусна на пейката и направи знак на Томаш да седне до него. Историкът така и стори, въпреки че терзанието разяждаше душата му.

— Знаете ли какво представляват матрьошките? — попита физикът.

— Кое?

— *Матрьошките.*

— Говорите за руските кукли, нали?

— Да. Когато отвориш една матрьошка, отвътре изскача друга. — Роша се усмихна. — Подобно на матрьошките, откриването на второто доказателство разреши една загадка, но ни изправи пред друга. Щом Бог съществува и е сътворил Вселената с такава сложна и фина настройка, която е предопределила съществуването ни, това показва, че нашето съществуване е целта на Вселената, така ли е?

— Логично е.

— Но това няма смисъл, нали?

— Така ли мислите? — учуди се Томаш. — Според мен си е напълно смислено.

— Има смисъл като утешителна констатация — мотивира се Луиш Роша. — Но според науката ние сме абсолютно незначителни в необятната Вселена. Някои физици дори защитават тезата, че животът е само един фарс и че присъствието ни е абсолютно ненужно.

— Изглежда, са се лъгали.

— Така е — потвърди Луиш Роша. — Като се има предвид, че Вселената притежава такава невероятно фина настройка, която предполага създаването на живота и че това съвсем не е случайност, а

е нещо предопределено от самото начало, наистина трябва да се съглася с вас, че колегите ми не са прави. Но въпросът си остава: нашето съществуване не изглежда да е целта на Вселената.

— Но защо мислите така?

— Защото ние се появяваме в относително ранен стадий от живота на Вселената. Ако ние сме били целта на развитието, естествено е да се появим накрая, нали? Но фактите са други. Появили сме се малко след началото. Защо?

— Навярно Бог е бързал да ни създаде?

— И защо? Да се забавляваме по-дълго? Да си прекарваме времето в гледане на телевизия? Да пийнем по някоя чашка в кафенето на открито? Да си говорим за футбол и жени? А те да прелистват лъскави списания и да гледат сериали? Защо?

Томаш сви рамене.

— Знам ли? — възкликна той. — Но какво значение има този въпрос?

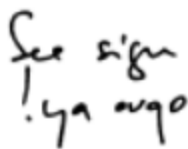
Луиш Роша впери поглед в събеседника си.

— Защото този въпрос е разрешен в последното послание на Айнщайн.

— Какво?

— Шифрованото послание, вмъкнато от Айнщайн в *Божията формула*, решава въпроса с целта на нашето съществуване.

Томаш пхна ръка в джоба си и извади сгънатото листче, с което никога не се разделяше. Разгъна го и препрочете шифрованото послание.

See sign
! Ya ago

— Това ли е?

— Да.

— Искате да кажете, че този ребус разрешава загадката с нашето съществуване?

— Да. Той разкрива защо съществува живот.

Историкът отново се замисли над ребуса.

— Но откъде знаете това?

— Професор Сиза ми го каза.

— Професор Сиза знаеше ли тайната?

— Професор Сиза знаеше пътя към тайната. Айнщайн му разкрил, че това шифровано послание съдържа *endgame*^[1] на Вселената.

— *Ендгейм?*

— Това е много популярен израз в Америка. Означава «крайната цел на играта».

Томаш поклати глава.

— Извинете, не разбирам — възкликна той. — Какво искате да кажете?

Физикът направи широк жест с ръка.

— Огледайте се наоколо — каза. — Тук, на тази планета, има живот навсякъде. В равнините и планините, в моретата и реките, сред камъните и дори под земята. Накъдето и да се обърнем, виждаме живот. Но знаем, че всичко това е преходно, нали?

— Разбира се, всичко умира.

— Не това имам предвид — поправи го Луиш Роша. — Искам да кажа, че всичко е обречено да изчезне. Периодът, през който е възможен животът във Вселената, е твърде ограничен.

— Какво имате предвид?

— Искам да кажа, че нищо не е вечно. Искам да кажа, че този период на разцвет е само малък епизод в историята на Вселената.

— Малък епизод? Не разбирам...

— Вижте, животът на Земята зависи от активността на Слънцето, нали? Но Слънцето няма да съществува цяла вечност. Ако беше човек, сигурно щеше да е на повече от четиридесет години, което означава, че половината му живот е преминал. С всеки изминат ден нашата звезда става все по-ярка и нагрява все повече планетата, докато разруши цялата биосфера, което ще се случи след хиляда милиона години. И сякаш това не стига, ами след четири или пет хиляди милиона години «горивото», което подхранва слънчевата активност, ще се изчерпи. Ядрото в едно последно, отчаяно усилие да поддържа производството на енергия сигурно ще се свие, докато квантовите ефекти не започнат да го стабилизират. Тогава Слънцето ще се издуе толкова много, че ще се превърне в гигантска червена звезда, чиято растяща повърхност ще погълне вътрешните планети.

— Какъв ужас!

— Да, така е — каза физикът. — Но по-добре е да свиквате с тази идея. Самата Земя ще бъде погълната от Слънцето. А когато цялото гориво се изчерпи докрай, Слънцето ще се свие, докато придобие сегашните размери на Земята, ще изстине и ще се превърне в черно джудже. Същият процес ще протече и при звездите на небето. Една по една всички ще умрат — някои ще се свият, докато се превърнат в джуджета, други ще избухват като супернови.

— Но може да се родят и нови звезди, нали?

— Ще се родят нови звезди. Въпросът е там, че се раждат все по-малко звезди, защото елементите, от които се образуват, са на изчерпване, тоест първоначалният водород е на привършване, а газовете започват да се разсейват. Най-лошото е, че след няколко хиляди милиона години ще престанат да се раждат нови звезди. Ще преобладават галактически погребения. Със смъртта на звездите галактиките ще стават все по-тъмни, докато един ден ще угаснат всички и Вселената ще се превърне в огромно гробище, пълно с черни дупки. Но даже и черните дупки ще изчезнат, при което материята ще възвърне изцяло предишната си форма на енергия. В по-напреднал стадий ще остане само радиация.

— О! — възкликна Томаш с помръкнало изражение на лицето. — Бъдещето се очертава черно.

— Много черно — съгласи се Луиш Роша. — Което поставя под въпрос Антропния принцип, не мислите ли?

— Разбира се. Ако Вселената е обречена да умре по този начин, каква е целта на живота? Защо Бог е сътворил вселена, в която всичко е перфектно съгласувано, за да позволи раждането на живота, след като е планирал да го унищожи? Каква е целта на всичко това?

— Същият въпрос си задаваше и професор Сиза. Защо да създава живот, ако идеята е да бъде унищожен на по-късен етап? Защо да се труди толкова над един толкова ефимерен продукт? Какъв е така нареченият ендгейм, в крайна сметка?

— Така е, въпросът, изглежда, няма решение.

— Не — каза физикът. — Напротив, има решение.

Томаш го погледна учуден.

— Наистина ли?

— Да, професор Сиза намери решението.

— Разкажете ми — въодушеви се историкът. — Не ме дръжте в напрежение.

— Нарича се Окончателен антропен принцип и се основава на констатацията, че е безсмислено да се създава съвършена организация, която би довела до появата на живот, само за да бъде унищожен покъсно. Окончателният антропен принцип постановява, че Вселената е създадена, за да поражда живот. Но не какъвто и да е живот, а разумен живот. И след като се е появил, разумният живот никога няма да изчезне.

Историкът повдигна вежди и на лицето му се изписа недоверие.

— Разулният живот никога няма да изчезне?

— Да.

— Но как е възможно това? Нима не казахте преди малко, че Земята ще бъде разрушена?

— Да, разбира се. Това е неизбежно.

— Тогава как е възможно да не изчезне?

— Явно ще се наложи да напуснем Земята.

— Да напуснем Земята? — Томаш се разсмя. — Извинете, но това започва да ми прилича на научна фантастика.

— Така ли ви се струва? И въпреки това някои учени започват да гледат сериозно на подобен сценарий, знаете ли?

Усмивката на историка се стопи.

— Сериозно ли говорите?

— Разбира се. Земята няма бъдеще, ще бъде разрушена.

— И къде ще отидем?

— Как къде! Ще отлетим на други звезди, разбира се.

Томаш объркано поклати глава.

— Извинете, но какво ще разреши това?

— Ами... струва ми се очевидно, нали? Ако тръгнем към звездите, ще се спасим от неизбежната гибел на Земята.

— И какво от това? Нали звездите ще изчезнат? Нали галактиките също ще угаснат? Нали и Вселената ще загине? Дори да успеем да напуснем Земята, само ще отложим неизбежното, не е ли така? При тези обстоятелства как е възможно да се твърди, че разумният живот никога няма да изчезне?

Луиш Роша обходи с поглед олтара, издържан в маниеристки стил, но вниманието му бе обсебено от мислите му.

— Оцеляването и поведението на живота в далечно бъдеще е предмет на изучаване на един нов клон на физиката — каза той с неутрален тон, типичен за академичните изложения. — Знаете ли, изследванията около този въпрос започнаха с една статия на Фрийман Дайсън, публикувана през 1979 година: «Време без край: физика и биология в отворена вселена»^[2]. В нея Дайсън предлага една обща схема, по която работиха и други учени, интересувани се от същия въпрос, и по-специално Стив Фрочи, който публикува научен текст на същата тема в списание Сайънс през 1982 г. Последваха и други публикации, като всички се основаваха на физичните закони и информатиката.

Томаш продължаваше да гледа объркано.

— Всичко това ми изглежда необикновено — сподели той. — Нямах и най-малка представа, че се е появил нов клон на физиката, който се занимава с оцеляването на живота в далечно бъдеще. Но честно казано, не смятам, че е възможно, на фона на потресаващата картина на неизбежната гибел на звездите и галактиките, която обрисовахте преди малко. Как е възможно животът да оцелее при тези условия?

— Искате ли да ви обясня?

— Моля! Целият съм в слух.

— Вижте, ще го изложа в общи линии, съгласен ли сте? Ще оставим техническите подробности за друг, по-спокоен разговор.

— Добре.

— Вече тече първата фаза. Става въпрос за развитието на изкуствения интелект. Истина е, че нашата цивилизация прави едва първите си стъпки в компютърната технология, но еволюцията е много бърза и скоро компютрите ще достигнат човешкия капацитет в процесите на обработка на информацията. Навярно не е далеч денят, когато компютрите ще достигнат човешкото ниво на разум според теста на Тюринг, не знам дали сте чули вече за това.

— Баща ми спомена за него.

— И така, инженерите предвиждат, че освен компютри, умни като нас, ще можем да създадем и роботи, които да бъдат универсални конструктори. Нали знаете какво представляват универсалните конструктори?

— Мм... не.

— Универсалните конструктори са така устроени, че да могат да изграждат всичко. Например една машина от фабрика за производство на автомобили не е универсален конструктор, тъй като е предназначена само за производство на автомобили. Но човешките същества са универсални конструктори, тъй като притежават способност да строят всичко, което може да бъде построено. И така, учените твърдят, че е възможно да се създаде машина, която да бъде универсален конструктор. Математикът Джон фон Нойман вече е показал начина, по който биха могли да бъдат създадени подобни конструктори, а НАСА казва, че е възможно да ги произведе за няколко десетки години, стига да разполага със съответното финансиране, разбира се.

— Но каква е ползата от тези... универсални конструктори? Ще ни спестят труд ли?

Луиш Роша направи малка пауза за драматичен ефект.

— Ще гарантират оцеляването на цивилизацията.

Събеседникът му отново се изненада.

— Възможно ли е това?

— Вижте, не забравяйте, че Земята е обречена да загине. След милиони години повишената слънчева активност ще унищожи биосферата. Според Окончателния антропоен принцип, след като разумът се е появил във Вселената, той никога не ще изчезне. При това положение земният разум няма друга алтернатива, освен да напусне люлката си и да насели звездите. Инструментите в този процес са компютрите и универсалните конструктори. Вече изглежда неизбежно, че универсалните конструктори от бъдещето ще летят към най-близките звезди. Тези универсални конструктори ще имат специфични инструкции за колонизирането на звездните системи и за изграждането на нови универсални конструктори, които на свой ред ще бъдат изпратени на други звезди и така нататък в един процес на експоненциален растеж. Това ще започне, разбира се, с експлоатирането на най-близките звезди като Проксима Кентавър и Алфа Кентавър, като постепенно ще се разпростре над следващите звезди, а именно Тау Кит, Епсилон Еридан, Процион и Сириус, в една следваща, втора фаза.

— Нима е възможно това?

— Има учени, които казват, че е възможно. Процесът ще отнеме много време, разбира се. Няколко хиляди години. Но това е много

време само в човешки план, в космически мащаб периодът е нищожен.

— И колко ще струва подобно нещо? Сигурно е цяло състояние...

— Съвсем не — възкликна физикът. — Относително евтино ще излезе, знаете ли? Тъй като ще е достатъчно да бъдат създадени четири-пет универсални конструктора, не повече. Вижте, когато се стигне до първата звездна система, универсалният конструктор ще тръгне да търси планети или астероиди, откъдето да извлече металите и въобще всички необходими суровини. Роботът ще започне да колонизира тази система и да я населява с изкуствен, програмиран от нас живот, а може би и с човешки същества, тъй като е възможно да им дадем генетичния си код за възпроизводство веднага след като бъдат открити подходящи условия. Освен това роботът ще има и мисията да произвежда нови универсални конструктори, които ще изпраща към следващите звезди. Колонизацията ще обхваща все по-големи звездни пространства, защото ще има все повече и повече универсални конструктори. Дори и ако първоначалната цивилизация загине вследствие на катаклизъм, тази цивилизация ще продължи да се разпространява самостоятелно из галактиките благодарение на универсалните конструктори и на тяхната автоматична програма за колонизация.

— Но каква е целта, в крайна сметка?

— Ами, на първо място, целта е да се изследва, нали? Искаме да опознаем Вселената. То е като първото ни съприкосновение с Луната и планетите от Слънчевата система. Впоследствие, колкото по-трудно става да се живее на Земята, толкова по-голям приоритет ще се отдава на откриването на планети, където животът би могъл да се прехвърли.

— Да се прехвърли живот? Нещо като галактически Ноев ковчег?

— Точно така.

Томаш се размърда на пейката.

— Не мислите ли, че всичко това звучи като научна фантастика?

— Да, предполагам, че е така. Нормално е сега всичко да ни се струва фантазия. Но когато условията на Земята се влошат, уверявам ви, ще се гледа много сериозно на проблема. Онова, което днес ни изглежда научна фантастика, утре ще стане действителност.

Историкът се замисли.

— Да, навярно сте прав.

— В резултат на експоненциално нарастващото разпространение на универсалните конструктори накрая цялата Галактика ще бъде колонизирана. От малка планета в периферията ѝ разумът ще се разпространи из целия Млечен път.

— И така животът ще се спаси при неизбежното унищожение на Земята.

— Не съм казал такова нещо. Казах, че разумът ще се разпростре из Галактиката.

— Не е ли едно и също?

— Не е задължително. Природата успява да създаде разума само при изключителни обстоятелства, при сложна подредба на въглеродните атоми, която ние наричаме живот. Но въглеродът се намира в твърдо състояние в един ограничен термичен интервал. Ние, човешките същества, сме създали изкуствен интелект на основата на силиция. Онова, което универсалните конструктори ще разнесат из Галактиката, ще бъде изкуственият интелект, съдържащ се в *чипове* в техните компютри. Не е сигурно дали животът на основата на въглеродните атоми би могъл да преживее пътувания от хиляди години сред звездите. Възможно е да стане, не казвам, че не е, но сме твърде далече от подобно нещо, нали ме разбирате? Но затова пък сме сигурни, че изкуственият интелект може да го направи.

— Искате да кажете, че човешкият живот е обречен да изчезне...

— Зависи от това какво разбираме под живот, разбира се. Животът, основан на въглеродния атом, е обречен да изчезне. Дори и да успеем да изградим този галактически Ноев ковчег и да пренесем живота на някоя планета от Проксима Кентавър например, факт е, че някой ден всички звезди ще изчезнат, нали? А без звезди животът, основан на въглеродния атом, не е възможен.

— Но нима това не е валидно и за изкуствения интелект?

— Не е задължително. На изкуствения интелект не му трябва звезди, за да функционира. Трябват му източници на енергия, това е очевидно, но не непременно звезди. Може да е силното взаимодействие в ядрото на атома например. Вижте, интелектът може да се свие в много малки пространства, ако се използват възможностите на нанотехнологията, и ще му трябва много малко енергия, за да се поддържа. В този смисъл, ако определим живота като

сложен процес на обработка на информация, животът ще продължи. Разликата е, че *хардуерът* ще престане да бъде биологично тяло и ще придобие формата на *чипове*. Но животът не е *хардуер*, нали? Той е *софтуер*. Аз мога да продължа да съществувам, но не в органично тяло, изградено от въглерод, а в метално тяло например. След като вече има хора, които живеят с изкуствени крака и изкуствено сърце, защо да не мога да живея, прехвърлен заедно с всичките ми когнитивни процеси, в компютър, комуникирайки посредством камери и говорител? Ще продължа да се чувствам аз. В различно тяло, разбира се, но ще си бъда аз. Обективно погледнато, моето съзнание е нещо като компютърна програма и теоретически нищо не пречи тази програма да продължи да съществува, в случай че успея да създам подходящ *хардуер*.

Историкът погледна озадачено.

— Мислите ли, че това наистина е възможно?

— Разбира се, че е. Вижте, този въпрос се изучава от физици, математици и инженери, които са стигнали до заключението, че колкото и фантастично да ни се струва сега, това е абсолютно осъществимо на практика. А щом е възможно, не е трудно да се заключи, че ще бъде осъществено. — Подчерта думите *ще бъде*. — Според Окончателния антропен принцип това е необходимо, за да се гарантира оцеляването на разума във Вселената.

— Това е невероятно — възкликна Томаш. — А какво ще стане в самия край, когато материята започне да изчезва, превръщайки се в енергия?

Физикът изгледа събеседника си.

— Има две възможности. Вселената ще загине от Топлинна смърт или в Големия срыв. Засега Вселената продължава да се разширява, приближавайки критичната точка, което не ни позволява да сме сигурни относно нейната съдба. Но, макар и да беше запознат с данните за ускорението в разширяването на Вселената, професор Сиза вярваше, че онова, което се наблюдава в природата, сочи към сценария с Големия срыв.

— Така ли? Защо?

— По две причини. Първо, защото ускорението на разширяването на Вселената задължително ще се ограничи.

— Откъде знаете това?

— Много просто. Наблюдават се галактики, които се отдалечават от нас с деветдесет и пет процента от скоростта на светлината. Ако ускорението остане същото, ще настъпи момент, в който скоростта на разширяването ще надхвърли скоростта на светлината, нали така? А това е невъзможно. Следователно Вселената ще трябва да забави процеса на разширяване, няма друга алтернатива.

— Хм. Но това не предполага задължително обръщане на посоката на процеса от разширяване към свиване.

— Не, разбира се — съгласи се физикът. — Но означава, че ускорението е фаза, която ще трябва да приключи. От тук до свиването има само една крачка. — Прокашля се. — Вижте, има нещо, което установяваме при всеки анализ на дадена система, и то е, че всичко си има начало и край. Всичко, което се ражда, в крайна сметка умира. Растенията поникват и умират, животните се раждат и умират, екосистемите се раждат и умират, планетите се раждат и умират, звездите се раждат и умират, галактиките се раждат и умират. Но ние знаем, че пространството и времето са възникнали с Големия взрив. Следователно по силата на принципа, че всяко нещо, което има начало, има и край, пространството и времето също ще изчезнат. Но според теорията за Топлинната смърт, щом веднъж са се появили, пространството и времето няма да изчезнат, което противоречи на вселенския принцип. Следователно Големият срив е най-вероятният край на Вселената, тъй като е в съгласие с принципа, че всичко родено, накрая умира.

— Разбирам — прошепна Томаш. — Това означава, че ще настъпи момент, в който материята ще започне да се свива, така ли?

— Не. Професор Сиза смяташе, че тя няма да се свие.

— Какво ще стане тогава?

— Както вече ви обясних, учените вярват, че Вселената може да е сферична, крайна, но без граници. Ако можехме да пътуваме непрекъснато в една и съща посока, навярно щяхме да се върнем там, откъдето сме тръгнали.

— Щяхме да сме нещо като космически Фернандо Магелан.

— Точно така. И понеже Теорията на относителността показва, че пространство и време са различни проявления на едно и също нещо, професор Сиза вярваше, че по някакъв начин и времето е сферично.

— Сферично време?...

— Представете си следното — каза Луиш Роша, описвайки въображаема сфера с ръце. — Представете си, че времето е планетата Земя и че Големият взрив се намира на Северния полюс. Можете ли да си го представите?

— Да.

— Представете си, че няколко кораба са събрани на Северния полюс в точката на Големия взрив. Единият се казва Млечен път, другият Андромеда, третият Галактика М 87. Изведнъж корабите тръгват на юг по различни маршрути. Какво става?

— Ами... започват да се отдалечават един от друг.

— Вярно. Понеже Земята е кръгла и корабите се отдалечават от Северния полюс, те се отдалечат и един от друг. Толкова много се отдалечават, че по някое време престават да се виждат, нали?

— Да.

— Отдалечаването продължава, докато стигнат до екватора — точката на апогея. Но след екватора пространството започва да се свива и корабите се приближават един до друг. Докато, вече съвсем близко до Южния полюс, отново се съзират.

— Точно така.

— И всички се сблъскват на Южния полюс.

Томаш се разсмя.

— Ако не внимават.

— Професор Сиза вярваше, че време-пространството е сферично. На този етап, заради Големия взрив и навярно сферичното разширяване на пространството и времето, материята се раздалечава. Галактиките стават все по-далечни една спрямо друга. В същото време бавно умират, превръщайки се в инертна материя. Настъпва повсеместен студ. Но идва момент, когато след апогея на разширяването времето и пространството ще започнат да се свиват. Това ще доведе до повишаване на температурата по същия начин, както газовете се нагряват при свиване. Времепространственото свиване ще приключи с жесток сблъсък на Южния полюс на Вселената, нещо като Големия взрив наопаки. Големият срив.

— Нима животът може да преживее това?

— Биологичният живот на въглеродна основа? — Поклати глава.
— Не. Този живот ще изчезне много преди това, вече ви казах. Но

Окончателният антропоен принцип постулира, че интелектът ще надживее Вселената.

— Но как?

— Пръскайки се из Вселената така, че да овладее контрола над целия процес.

Томаш отново се разсмя.

— Вие май се шегувате.

— Говоря сериозно. Много физици вярват, че това е възможно, и някои дори са демонстрирали как.

— Наистина ли вярвате, че разумът, роден на такава мъничка планета като Земята, ще придобие контрол над нещо толкова огромно като Вселената?

— Не е чак толкова невероятно, колкото изглежда на пръв поглед — каза Луиш Роша. — Не забравяйте какво се казва в Теорията на хаоса. Щом една пеперуда може да повлияе на климата на планетата, защо разумът да не може да повлияе на Вселената?

— Говорим за различни неща...

— Дали? — запита се физикът. — Убеден ли сте?

— Искам да кажа... да, така мисля. Все пак Вселената е много по-голяма от Земята, нали така?

— Но принципът е същият. Вижте, когато животът се появил на Земята преди повече от четири хиляди милиона години, нима някой би могъл да каже тогава, че онези незначителни миниатюрни молекули толкова много ще еволюират, че ще могат един ден да поемат контрола над цялата планета. Разбира се, че не. Ако някой тогава би казал подобно нещо, щяха да го вземат на подбив. Но все пак, ето ни сега тук, седим и обсъждаме последиците от човешката дейност върху Земята. Ако кажем, че животът контролира планетата ни, днес това би било банална констатация. Но след като животът, започвайки от обикновена молекула, след повече от четири хиляди милиона години е придобил контрол над Земята, влияейки включително върху еволюцията ѝ, какво пречи след четиридесет хиляди милиона години разумът да поеме контрола над цялата Галактика, така че да влияе над нейната еволюция?

— Хмм... разбирам...

— Механизмите, чрез които се упражнява този контрол, са пояснени в много научни трудове, най-вече в тези на Типлър и Бароу, и

не си струва да навлизаме тук в подробности от физично и математическо естество. Важно е, че професор Сиза беше убеден в истинността на Окончателния антропен принцип. С други думи, веднъж появил се във Вселената, интелектът никога няма да изчезне. Ако, за да оцелее, интелектът трябва да наложи контрол над материята и силите, действащи във Вселената, той ще го направи.

— Това ли е целта на Вселената? Да благоприятства появата на интелекта?

— Не знам дали това е целта на Вселената. Но знам, че животът не е цел, а необходима стъпка за появата на интелекта.

— Разбирам — въздъхна Томаш, потънал в сложните последствия от тази идея. — Това е невероятно.

— Нали?

Историкът се облегна на стола, потънал в размисъл. Но съзерцанието скоро отстъпи пред тревожно съмнение и Томаш, принуден да изплува от абстрактността, се обърна към събеседника си със смръщено лице.

— Вижте, казвате, че след като веднъж се е появил, интелектът никога няма да изчезне, нали?

— Да, това твърди Окончателният антропен принцип.

— Но как интелектът би могъл да оцелее в Големия срив? Как би могъл да надживее Вселената?

Луиш Роша се усмихна.

— Отговорът на този въпрос, драги мой, се намира в последния текст, оставен от Айнщайн.

— Онзи от ръкописа ли?

— Да. Тази формула разкрива *endgame* във Вселената.

---

[1] Край на играта; финален момент в драматична среща, двубой или поредица от събития (англ.). — Б.р. ↑

[2] Time without end: Physics and Biology in an Open Universe. — Б.пр. ↑

XLI

Изписаният с криволици текст в Техеран беше изпомачкан, оръфан по краищата и дори прозираше на места след дългата обиколка из всички джобове на саката на Томаш. Но състоянието на хартията не беше от значение. Това беше просто един лист А4, изваден от топче хартия в иранското Министерство на науката. Не листът имаше някаква стойност, а непохватно нахвърляните букви. Все пак това бе единственото копие на посланието, което Айнщайн беше шифровал около 1955 година, когато беше написал документа, същия загадъчен ръкопис, който неговите ученици бяха държали в тайна и който в момента се намираще скрит някъде в Иран.

Седнал в кабинета на Катедрата по физика към Университета в Коимбра, Томаш стоеше приведен над бюрото, опрял чело на ръката си, без да откъсва очи от ребуса, а умът му се луташе в търсене на някаква стратегия, която да разбие шифъра. Вратата на кабинета се отвори.

— Вечеря — съобщи Луиш Роша, носейки сандвичи и бутилки със сок. — На гладен стомах не се работи.

Физикът седна до бюрото и подаде сандвич и сок на своя гост.

— Какво е това? — попита Томаш, разглеждайки сандвича, завит в оризова хартия.

— Сандвич с риба тон. Взех го от машината.

Историкът отхапа едно парченце и кимна одобрително.

— Мм — измърмори доволно той, докато дъвчеше. — Вече бях изгладнял.

— Как няма да сте гладен? — засмя се Луиш Роша и разопакова своя сандвич. — Единадесет часът вечерта е, дяволите да го вземат. Вече ме болеше корем от глад...

— Единадесет вечерта?

— Да, вие какво си мислите? Късно е.

Усецайки как го обзема паника, Томаш погледна часовника, за да се увери.

— Господи! Остават ми само девет часа.

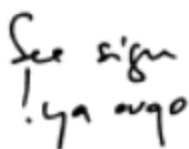
— Девет часа ли? За какво?

— За дешифроването на ребуса. — Остави сандвича върху бюрото и се съсредоточи върху омачкания лист. — Трябва да работя.

— Спокойно! Хапнете преди това.

— Не мога. Вече изгубих много време.

Историкът се захвана отново с шифъра, въпреки че в устата му все още имаше хапка от сандвич. Колегата му също започна да си хапва, примъквайки стола си до него, за да може и той да надникне в листа.

See sign!
! 49 290

— Това ли е шифрованото послание?

— Да.

— Как се дешифрира това?

— Не знам, трябва да прочета документа. Вие чели ли сте го?

— Да, професор Сиза ми го показва.

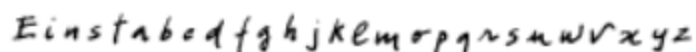
— А даде ли ви някакво указание как да се дешифрира?

— Не. Каза ми само, че има връзка между шифъра и името на Айнщайн.

Томаш въздъхна.

— Същото ми каза и Тензин. — Почеса се по главата. — Това означава, че името на Айнщайн може да бъде... хм... може да бъде ключовата дума от шифровата азбука. Може би е използвал Цезаровия шифър със своето име. — Взе писалката и придърпа един бял лист към себе си. — Хайде да видим.

Нахвърли шифровата азбука с името на Айнщайн.

Einstabedfghjklmnopqrsuvwxyz

— Не разбирам — каза Луиш Роша, без да откъсва очи от изписания ред.

— Това е Цезаров шифър с името на Айнщайн отпред — поясни Томаш. — Виждате ли? Идеята е да се напише ключовата дума в самото начало, в този случай *Einstein*, като махнем повтарящите се букви, тоест крайното *ein*. След това изписваме останалата част от азбуката в естествения ѝ ред, като прескачаме буквите, които вече сме употребили в ключовата дума *einst*. Разбирате ли?

— Да. И какво ще правим сега?

— Сега ли? Сега ще поставим нормалната азбука под шифровата азбука и ще видим дали буквите отговарят на някакво послание.

Написа обикновената азбука под тази на шифъра.

Einstabcdefghijklmnopqrstuvwxyz
Abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

— Нека да видим сега на какво отговаря това *ya ovqo*, което се намира на втория ред на ребуса. — Погледът му заснова между двата азбучни реда. *Y* си остава *y*, *a* става *e*, *o* става *p*, *v* си остава *v*, *q* става *p*.

Написа решението.

Ye pvrp

И двамата се заеха да анализират резултата.

— *Ye pvrp*? — прошепна Луиш Роша. — Какво означава това?

— Означава, че това не е решението — въздъхна Томаш. — Означава, че трябва да потърсим друг път. — Почеса се замислено по брадичката. — По дяволите, какъв може да е този шифър, включващ името на Айнщайн?

Историкът опита още няколко варианта, но към полунощ се оказа в сляпа улица. Не успяваше да получи шифрова азбука с името на Айнщайн, която да проработи. Отчаян и изморен, той се отпусна на стола и притвори очи.

— Не мога — прошепна обезсърчен. — Както и да опитвам, не става.

— Отказвате ли се?

Томаш изгледа физика и като марионетка, внезапно изпълнена с енергия, бързо се надигна и сграбчи листа.

— Не мога — възкликна той. — Трябва да продължа да опитвам.

— Какво смятате да правите в такъв случай?

— Добър въпрос. — След като вариантите с името на Айнщайн не проработиха, какво би могъл да направи? — Засега може би е по-добре да забравим този втори ред, а? — Томаш сви устни. — Я по-добре да се опитаме с този. — Посочи първия ред. — Виждате ли това? Тук се казва *see sign*, тоест *виж знака*. — Вдигна глава от листа и внимателно се вгледа в своя събеседник. — Докато четохте ръкописа, не забелязахте ли някакъв странен знак?

Физикът се замисли.

— Доколкото знам, не. Нищо не съм забелязал.

— Тогава какъв, по дяволите, е този знак, за който се споменава в криптограмата?

И двамата останаха загледани в думите *see sign*.

— А може би самата фраза е някакъв знак? — попита Луиш Роша.

Томаш повдигна вежди.

— Фразата да е всъщност знакът?

— Забравете, идеята е глупава.

— Не, не. Нека да помислим. — Пое си дълбоко дъх. — Как тази фраза сама по себе си може да бъде знак? Ами... ако е анаграма?

— Анаграма ли?

— Да, защо не? Да видим какво ще стане, ако разместим буквите. — Наведе се над листа и се зае да пробва разни комбинации. — Нека да свържем съгласни с гласни. Да видим. Съгласните са *s*, *g* и *n*, а гласните са *e* и *i*. Нека да започнем с *n*.

Опита различни съчетания, като използваше буквите, включени в думите *see sign*.

Negises
Nigeses
Negesis
Nesiges

— Не, нищо не излиза — установи криптоаналитикът. — Може би е по-добре да опитаме с *g*.

Gisenes
Gesines
Genises
Genesis

Застина.

Взря се смаян в последния ред, с полуотворена като на риба уста. Дълго остана безмълвен, забил поглед в думата, която най-неочаквано се беше появила на листа, докато най-сетне изрече като сомнамбул скритото послание в анаграмата.

— *Genesis*. Битие.

В неудържима възбуда, почти в треска, прекараха следващия час, ровейки из Библията, която бяха издърпали нетърпеливо от ръцете на сънения свещеник, на чиято врата бяха похлопали в църквата «Сан Мигел». Томаш четеше и препрочиташе Петокнижието, търсейки някакъв знак, който да се появи в текста като спасителното «Сезам, отвори се!».

— В начало Бог сътвори небето и земята — прочете на глас за трети път. — А земята беше безвидна и пуста; тъмнина се разстилаше над бездната и Дух Божий се носеше над водата. Рече Бог: да бъде светлина. И биде светлина. Видя Бог, че светлината е добро нещо, и отдели Бог светлината от тъмнината. Светлината Бог нарече ден, а тъмнината — нощ. Биде вечер, биде утро — ден един. И рече Бог: да има твърд посред...

— Чуйте — запротестира Луиш Роша, явно възбудата постепенно беше започнала да отстъпва пред умората. — Нали няма пак да четете всичко това отначало?

Томаш се поколеба.

— Трябва да чета. Иначе как ще открия знака?

— Но дали знакът наистина е тук?

Историкът размаха омачкания лист със записките.

— Нима не видяхте шифрованото послание от Айнщайн? От *See sign* получихме *Genesis*. Доколкото разбирам, това има едно-единствено тълкуване. Става въпрос за холографско послание, при което шифърът и шифрованото послание се допълват. Не виждате ли?

See sign дава *Genesis*. Всъщност Айнщайн е искал да ни каже: *See the sign in Genesis — Виж знака в Битие*.

— Но какъв знак?

Томаш погледна към големия том на Библията, който седеше разтворен на бюрото.

— Не знам. Нали това трябва да открия?

— И ще го откриеш, като прочетеш триста пъти Битие?

— Ако се наложи — каза Томаш. — Ще го прочета толкова пъти, колкото е нужно, за да проумея кой е знакът, за който говори Айнщайн. Да виждате друга алтернатива?

Луиш Роша посочи към втория ред на шифрованото послание.

— Алтернативата е да се опитаме да дешифрираме това последно послание. Това *!ya ovqo*.

— Но аз не мога да разбия този шифър...

— Извинете, но вече ви видях да разбивате шифъра на първия ред.

— Беше анаграма, доста по-лесно нещо.

— Няма значение. Щом успяхте да дешифрирате първия ред, ще успеете да дешифрирате и втория.

— Вижте, вие не разбирате. Вторият ред е безкрайно по-труден от...

Мобилният му телефон иззвъня.

Томаш се поколеба, премисляйки възможността да го изключи. Нуждаеше се от пълна концентрация, за да разбие шифъра и да разкрие тайната преди осем часа сутринта. Ако не успееше да се справи, щяха да върнат Ариана в Иран, а той не можеше да го допусне. Трябваше да разбие последния шифър, а за целта му беше необходима пълна концентрация. Май беше по-добре да изключи мобилния.

Телефонът продължаваше да звъни.

— Ало?

Беше решил да се обади, това нямаше да го разсее чак толкова, нали? Освен това можеше да е Грег с новини от Ариана.

— Професор Нороня?

Не беше Грег.

— Да, аз съм. Кой се обажда?

— Обажда се Говея, от университетската болница.

Беше лекарят на баща му.

— А, доктор Говея. Разговаряхме наскоро. Как сте?
— Професор Нороня, трябва незабавно да дойдете тук.
— Къде? В болницата ли?
— Да.
— Баща ми добре ли е?
— Не, професор Нороня. Баща ви не е добре.
— Какво става?
— Елате, моля ви.
— Но какво става, за Бога?
За момент телефонът остана безмълвен.
— Баща ви няма да преживее нощта.

XLII

Веднага след появата си в болницата, Томаш беше отведен от дежурната сестра в стаята, където се намираше баща му. Минаваше един часът и болничните отделения бяха потънали в мрак, разсейван от бледата светлина на една-две лампи в ъгъла, рисуващи призрачни фигури по стените. Дрезгава кашлица накъсваше тежкото дишане на потъналите в неспокоен сън болни.

Доктор Говея дойде да го посрещне в коридора и сдържано го поздрави.

— Направи много тежка криза — каза докторът, кимайки му да влезе в стаята. — Сега е в съзнание, но не знам докога.

— А майка ми?

— Вече ѝ съобщихме.

Томаш влезе в стаята и видя очертанията на тялото на баща си под белия чаршаф в полумрака на дискретна лампа. Старият професор лежеше, положил глава на огромна възглавница, и се виждаше, че едва диша. Погледът му беше безжизнен, но нежно просветна, когато позна сина си.

Новопристигналият го целуна по челото, после дръпна един стол и седна край леглото, до нощната масичка, неспособен да продума. Томаш хвана немощната ръка на баща си и усети колко е студена. Нежно я стисна, сякаш да му предаде енергия и да го съживи. Мануел Нороня едва-едва се усмихна, но достатъчно, за да насърчи сина си да му проговори.

— Е, татко? Как вървят нещата?

Старият математик си пое на два пъти дъх, преди да събере сили да отговори.

— Не издържам повече — прошепна. — Не издържам.

Томаш се приведе над леглото и опитвайки се да сдържи сълзите си, прегърна баща си. Почувства колко е крехък, изнемощял, като сухо листо, готово да падне от дървото при най-лекия зимен полъх.

— Ох, татко...

Старият нежно погали гърба на сина си.

— Не се измъчвай, Томаш. Такъв е животът...

Томаш вдигна глава и погледна баща си.

— Но, татко, не изглеждаш толкова зле...

— Не се самозалъгвай, сине. Вече съм на последната спирка в последното пътуване.

— Страхуваш ли се?

Мануел леко поклати глава.

— Не. Не ме е страх. — Задъха се. — Чудно нещо, преди треперех от страх, знаеш ли? Питях се дали ще мога да си поема дъх още веднъж, дали ще боли. Страхувах се и от крачката към непознатото, към небитието, от това, че трябва сам да вървя по този мрачен път. — Направи още една пауза, за да си поеме дълбоко въздух. — Но вече не ме е страх. Приемам, че това е краят. Приемам го.

Синът му стисна по-силно ръката му.

— Ще видиш, че ще издържиш. Ще видиш.

Старият професор немощно се усмихна.

— Не издържам, Томаш. Няма смисъл. — Говореше така, сякаш току-що беше пробягал маратон, сякаш нямаше вече сили да говори, но в същото време сякаш не можеше да спре, сякаш се беше вкопчил в последната възможност да изкаже всичко, което чувства. — Знаеш ли, вече се откъсвам от живота. Не ме интересуват нито интригите във факултета, нито глупостите на политиците. — Бавно повдигна ръка към прозореца. — Предпочитам да си стоя тук и да слушам чуруликането на някоя лястовица или шумоленето на дърветата от вятъра. Това значи за мен много повече от празното дърдорене и човешката какофония.

— Разбирам.

Мануел помилва нежно ръката на сина си.

— Искам да те помоля за прошка. Заслужаваш по-добър баща.

— О, не говори така. Ти беше страхотен.

— Не бях и ти го знаеш. Бях отсъстващ баща, няхах нужното търпение с теб, бях потънал в уравненията и теоремите си, в изследванията си, в своя свят.

— Не се притеснявай. Знаеш ли, винаги съм се гордеел с теб. По-добре баща, който търси тайните на Вселената в уравнения, отколкото баща, който не знае какво търси.

Старият математик се усмихна, черпейки сили оттам, където мислеше, че ги няма.

— Да, така е. Много хора не знаят какво търсят. — Заби поглед в тавана. — Повечето хора минават през живота като сомнамбули, разбираш ли? Искат само да притежават разни неща, да правят пари, всичко да консумират. Така са обсебени от маловажното, че губят понятие за значимото. Искат да имат нова кола, по-голям дом, по-елегантни дрехи. Искат да отслабнат, опитват се да се вкопчат в младостта, мечтаят да се впечатляват едни други. — Вдиша дълбоко, за да си поеме дъх, и погледна към сина си. — Знаеш ли защо го правят?

— Защо?

— Защото са жадни за любов. Жадни са за любов, но не я намират. Затова се обръщат към второстепенното. Колите, къщите, дрехите, бижутата... всичко това са заместители. — Поклати глава. — Но не става. Може да имаш пари, власт, съкровища... но нищо не може да замени любовта. И затова всеки път, когато си купуват кола, дом, дрешка, удоволствието е ефимерно. Току-що са се сдобили с нещо ново и вече търсят друга кола, друг дом, нова дрешка. Търсят нещо, което го няма. — Направи нова пауза. — Нито едно от тези неща не носи трайно удовлетворение, защото нито едно от тези неща не е истински важно. Всички се надпреварват да търсят нещо, което не намират. Когато си купят онова, което искат, откриват, че се чувстват празни отвътре. И това е така, защото нещата, с които са се сдобили, съвсем не са онова, което са искали. Искат любов, а не вещи. Вещите са само заместители, нещо маловажно, което скрива същественото.

— Но с теб не е било така, татко...

— Как?

— Да искаш постоянно да купуваш разни неща, да мислиш само за пари.

— Аз тичах подир друго. Никога не съм искал да имам много неща, така е. Но изживях живота си в търсене на знание.

— Виждаш ли? Това е доста по-добре, нали?

— Но заплатих с това, че те пренебрегнах. Не знам дали е толкова добре. — Задъха се отново. — Знаеш ли, стигам до заключението, че най-важното е да се посветим на хората. Да се посветим на семейството и на общността. Само това ни изпълва. Само това има смисъл.

— Но нали си намирал смисъл в работата си?

— Разбира се.

— Виждаш ли? Струвало си е.

— Но цената беше пренебрегнатото семейство...

— Няма значение. Аз не се оплаквам. Мама не се оплаква. Добре сме и се гордеем с теб.

Прегърнаха се и за миг в малката стая настъпи тишина.

— Така и не разбрах защо хората не виждат онова, което на мен ми се струва очевидно. Непрестанно се занимават с маловажни неща. Карат се, сърдят се, притесняват се за глупости, хабят нерви за нищо. Донякъде и заради това потърсих убежище в математиката, знаеш ли? Реших, че няма нищо по-важно от това да проумеем смисъла на заобикалящия ни свят.

— Това ли си търсил в математиката?

— Да. Търсих смисъла на нещата. Сега откривам, като че ли с известно притеснение, че през цялото това време съм търсил Бог. — Усмихна се. — Чрез математиката търсих Бог.

— И намери ли Го?

Старият зарея поглед.

— Не знам — каза накрая и въздъхна. — Открих нещо много странно. Не знам дали е Бог, но е нещо... необикновено.

— Какво? Какво откри?

— Открих, че Вселената е проектирана с разум. Това е безспорно. Случва се понякога да открием нещо любопитно в математиката, което на пръв поглед няма особено значение. По-късно установяваме, че въпросната стойност има основна роля в структурирането или функционирането на природните феномени.

— Разбирам.

— Но онова, което е най-удивително в природата, е, че всичко е взаимносвързано. Разбираш ли? Дори и нещата, които изглеждат абсолютно несходни, без каквато и да било връзка помежду си... дори и тези неща се оказват свързани. Докато размишляваме, електроните се движат в мозъка ни. Това незначително изменение повлиява в крайна сметка, макар и микроскопично, историята на цялата Вселена. — Погледна замечтано. — Питам се дали ние не сме Бог.

— Как така?

— Чуй ме, Томаш. Бог е всичко. Когато се вглеждаш в нещо от природата, виждаш частица от Бог. Но доколкото сме част от природата, ние също сме Бог. Разбираш ли?

— Да.

— Все едно сме неврони в Божественото тяло. — Говореше с паузи, сякаш всяка дума беше последна, но след нея напираше друга и още една... Старият математик сякаш черпеше сили от неведом източник. — Да вземем за пример нашите неврони. Нима отделният неврон си дава сметка, че е частица от моето тяло? Представи си, че всеки един си мисли, че е отделен от мен, че не е част от мен, че има собствена индивидуалност. Моето съзнание, обаче, е сумарен резултат от действието на всички тези индивидуалности, които, между впрочем, не са никакви индивидуалности, а части от едно цяло. Тоест клетките в ръката ми не мислят, те нямат съзнание. Но мозъчните неврони мислят. Те навярно гледат на мен като на Бог, а не разбират, че аз и те сме едно цяло. По същия начин ние, човешките същества, може би сме невроните на Бога, но не го осъзнаваме. Мислим си, че сме индивидуалности, разделени от останалото, когато всъщност сме част от цялото. — Усмихна се. — Айнщайн е вярвал, че Бог е всичко, което виждаме, но не можем да видим.

— Откъде знаеш това?

— Кое? Че Бог е всичко?

— Не. Откъде знаеш какво е мислил Айнщайн?

— А, Аугуцо ми разказа.

— Професор Сиза ли?

— Да, Аугуцо. — Доби съкрушен вид. — Горкият, какво ли е станало с него?

Томаш беше на ръба да му разкрие всичко, но се въздържа. Не беше време за разтърсващи разкрития. Предпочете да остави баща си да говори за онова, което сърцето му диктува.

— Изглежда, добре сте се разбирали.

— С Аугуцо ли?

— Да.

— О, да. Много разговаряхме. Аугуцо вярваше в съществуването на Бог. Аз обикновено изпълнявах ролята на скептик, тоест винаги му противоречах.

— Какво ти разказваше той?

— Често цитираше учителя си. Айнщайн казал това, Айнщайн казал онова. Той наистина беше неговият кумир. — Усмихна се отново. — Запазил е всичко, което му е дал Айнщайн, знаеш ли?

— Така ли?

— Абсолютно всичко. — Погледна носталгично. — Когато Аугуцо изчезна, неговият асистент се появи при мен, притеснен до краен предел, и ми предаде един запечатан плик, който бил на Аугуцо. Май съм ти разказвал вече за това.

— Да.

— Младежът беше много неспокоен. Казваше, че няма представа какво се е случило с Аугуцо и че той самият не се чувства защитен. Виждаше се, че е паникьосан.

— Представям си.

— Младежът раздаде на неколцина колеги нещата на Аугуцо, за да затрудни предполагаемите похитители. Разбира се, това беше голяма глупост, защото според мен нищо не го заплашваше, но кой те слуша? Човекът не беше на себе си. Така че запазих плика.

— Добре си направил.

— А сега сигурно ще ми се смееш. Понеже съм любопитен, разпечатах внимателно плика и видях какво има вътре. Знаеш ли какво съдържа?

— Не.

— Някаква реликва, която Аугуцо е запазил от времето на стажа си в Принстън.

— Я виж ти!

— Да. Малко листче, изписано от Айнщайн.

— Сериозно?

— Да, нещо абсолютно безсмислено. На листчето имаше три азбуки, насложени една връз друга, а най-отгоре името на Айнщайн на италиански. Както виждаш, Аугуцо даже и това е запазил.

— Името на Айнщайн на италиански ли? Не разбирам...

— Точно така, името му на италиански.

— А как е името на Айнщайн на италиански?

Баща му се разсмя немошно.

— Алберти, глупачето ми — каза той.

Томаш се размърда на стола, обхванат от неудържима възбуда.

— Алберти? Сигурен ли си, че точно това беше написано там?

— Да, разбира се. Защо?

— Татко — каза Томаш, приведен над него, — къде прибра този плик?

— В първото чекмедже на бюрото ми, у дома. Защо?

Синът едва потисна желанието си да скочи и да изтича до вкъщи. Пое дълбоко въздух и се облегна на стола.

— Няма нищо, татко. Нищо.

Мануел го изгледа недоверчиво, озадачен от неочакваната промяна в настроението му.

— Какво има? Да не би да съм казал нещо странно?

— Не, не. Всичко е наред.

Бащата се чувстваше прекалено изморен, за да настоява. Вдиша дълбоко и хвърли бегъл поглед към вратата.

— Майка ти?

— На път е. Всеки момент ще дойде.

— Добре да се отнасяш към нея, чу ли ме?

— Да, разбира се. Бъди спокоен.

— Ако един ден се наложи да я настаниш в старчески дом, избери най-добрия.

— Ох, татко. Какво говориш, по дяволите...

— Остави ме да ти кажа.

— Добре.

— Грижи се за майка ти. — Разкашля се. — Помогни ѝ да изживее достойно времето, което ѝ остава.

— Не се притеснявай.

Мануел спря, за да си поеме дъх. За момент се чуваше само тежкото му дишане.

— Има някакво омиротворение в мисълта за смъртта — едва промълви той. — Но за да го постигнем, трябва да сме в мир с живота. Разбираш ли? Трябва да си простим един на друг. Но това е невъзможно, ако преди това не простим на самите себе си. Първо прости на себе си, а после и на другите. — Нова пауза. — Страхуваме се от смъртта, защото смятаме, че не сме част от природата, че ние сме едно, а Вселената — друго. Но всичко в природата умира. В известен смисъл ние сме една вселена, затова и ние умираме. — Потърси с ръка ръката на сина си и вплете пръсти в неговите. — Ще ти кажа една тайна. Искаш ли да я чуеш?

— Да.

— Всичко във Вселената е циклично.

— Какво?

— Аугущо ми е говорил за индуизма, според който всичко във Вселената е циклично, дори нейното съществуване се подчинява на цикличен ритъм. Вселената се ражда, живее, влиза в небитието и се възражда в един безкраен кръговрат, в едно вечно завръщане. Всичко е циклично. Наричат го денят и нощта на *Брахман*. — Отвори широко очи. — Искаш ли да ти кажа още нещо?

— Кажи.

Баща му се усмихна.

— Индусите са прави.

Усетиха, че се отваря вратата, и Томаш видя майка си да влиза. Дона Граса идваше с усмивка, вдъхваща упование, сякаш това беше само още едно посещение, още една среща с възстановяващия се съпруг. Но синът ѝ знаеше, че всичко това беше само фасада и че зад тази усмивка се крият сълзите, че зад това изпълнено с упование спокойствие се крие дълбоко отчаяние.

Томаш осъзна, че родителите му се виждат за последен път, че това беше моментът, в който щяха да се обичат за последен път, оставаха им само мигове, за да си кажат сбогом и да поемат по различни пътища. Няма по-болезнена раздяла от раздялата, която е завинаги. Без да може повече да се въздържа, със свито гърло от напирещите чувства, Томаш се свлече над баща си и силно го притисна към себе си. Прегръщаше го, целуваше го, изпълнен с горест, най-сетне шлюзовете се бяха отворили, реката от сълзи бе рукнала от очите му, носейки мъката на осъзнаването, че това е прощаването.

Навеки.

XLIII

Далечният тътен на гръмотевиците предизвестяваше бавното приближаване на дъжда. Томаш погледна към небето и се взря в гъстите облаци, прииждащи на талази ниско до земята, тъмни в основата, изсветляващи отгоре, подобни на похлупак, огромен непрогледен таван, който притискаше земята и всичко потъваше в тъжен сив полумрак.

Небето се готвеше да заплаче.

***Pater noster, qui es in caelis,
sanctificetur Nomen Tuum,
adveniat Regnum Tuum,
fiat voluntas Tua
sicut in caelo et in terra.***

*Отче наш, Който си на небесата!
Да се свети Твоето име;
да дойде Твоето царство,
да бъде Твоята воля,
както на небето, тъй и на земята.*

Високите и стройни кипариси се поклащаха от вятъра и Томаш притисна майка си до себе си, когато чу свещеника да произнеса последната молитва, кръстейки се и монотонно припявайки «Отче наш» на латински с глух, дълбок глас. Дона Граса плачеше тихо, затиснала уста с дантелена кърпичка, облеганата на сина си, който внимателно я придържаше, сякаш искаше да ѝ внуши да бъде спокойна, от нищо да не се страхува, защото той е до нея и ще я пази.

Ковчегът от лакирано орехово дърво проблясваше на нежната утринна светлина, положен на влажната земя до отворения гроб. Близки, приятели, бивши и настоящи студенти се бяха скупчили

наоколо в плътен кордон, мълчаливо заслушани в тържествените слова, произнасяни напевно от свещеника на университетския параклис в гробището «Коншада».

***Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie;
Et dimitte nobis debita nostra,
Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;
Et ne inducas nos in tentationem,
Sed libera nos a malo.
Amen.***

*Насъщния ни хляб дай ни днес;
и прости нам дълговете ни,
както и ние прощаваме на длъжниците си;
и не въведи нас в изкушение,
но избави ни от лукавия.
Амин!*

Шепот се надигна над малкото множество, мълвящо последното амин, отчето прекръсти ковчега. Гробарите заеха местата си, вдигнаха ковчега и бавно го спуснаха в гроба. Майка му се разхлипа още по-силно и самият Томаш трудно овладя чувствата си. Видя как онази ужасна тъмна дупка поглъща баща му и в този момент го завладя споменът за мъдрия, сдържан човек, затворен в кабинета си, който разплиташе загадките на Вселената, толкова голям приживе, а сега щеше да се превърне в прах.

Винаги му бяха казвали, че мъжът става мъж едва след като загуби баща си, но Томаш не се чувстваше по мъж от това. Когато видя първите лопати пръст да падат на ковчега, се почувства като дете, изгубено в един враждебен свят, изоставено от своя закрилник, без опората на човека, който винаги му се беше струвал огромен като на планина.

Хората се изредиха да му стиснат ръка. Облечени в тъмно, с печален поглед, разрошени от силния вятър, те мълвяха някакви премислени думи, опитваха се да го утешат, да му вдъхнат кураж. Някои от лицата му бяха познати, бяха братовчеди, лели и чичовци,

дошли отдалече, или колеги на баща му от университета, но повечето бяха непознати — хора, които никога преди това не беше виждал, дошли просто да си вземат сбогом със стария професор по математика.

На излизане от гробището видя дълга черна лимузина с дипломатически номер, паркирана на тротоара. Огледа се наоколо и забеляза мъже в черно, смешни с тъмните си очила в този мрачен ден, застанали отпуснато около една градинска пейка. Мъжете го видяха и се изправиха, навярно от уважение или може би защото се готвеха за нещо. Строен силует в синьо се откри сред тях и Томаш се устреми към него, привлечен от карамелените очи, както магнит привлича метал.

Ариана.

Томаш я взе в обятията си, погали черната коса, помилва нежната ѝ кожа, целуна влажните ѝ устни, усети топлите ѝ сълзи да полепват по лицето му. Чу я да простенва и въздиша, притисна я до себе си и я стопли с тръпнещото си тяло, усети гърдите ѝ, притиснати до неговите, ръцете погалиха гърба му и пръстите се вплетоха в косите му.

— Липсваше ми — прошепна той.

— И ти на мен — отвърна тя едва чуто. — Много.

— Добре ли си?

— Да, добре съм, добре съм.

— Добре ли се отнасях с теб?

— Да. — Тя отдръпна лицето си и го погледна угрижено. — А ти? Как се чувстваш?

— Добре съм, не се притеснявай.

Томаш усети движение около себе си, но не му обърна внимание. В този момент единственото нещо, което го интересуваше, беше Ариана. Ариана, която най-сетне държеше в ръцете си, Ариана, с която споделяше солените си сълзи и сладките като шоколад целувки, Ариана, която потръпваше в ръцете му от възбуждение и желание.

— Хай, Томаш — каза познат глас. — Извинявайте, че ви прекъзвам.

Беше Грег.

— Здравсти.

— Съжалявам за смъртта на баща ви... но, какво да се прави, това е животът. А ние все пак имаме работа да вършим, нали?

Томаш се откъсна от Ариана, но не подаде ръка на американеца. Смяташе, че няма за какво да му благодари, нито се чувстваше задължен да бъде любезен след всичко, което се беше случило.

— Да.

— Както можете да предположите, аз поех голям риск, отлагайки полета на ЦРУ за Исламабад. Когато ми се обадохте с новината, вече бяхме на път за летището и ми отне известно време, докато успея да убедя Ленгли, че вие наистина сте изпълнил своята част от договора, оставяйки на нас да изпълним нашата.

— Какво очаквате сега? — попита сухо Томаш. — Да ви благодаря ли?

— Не, не очаквам това от вас — каза Грег, запазвайки деловия си вид. — Очаквам да ми покажете какво е посланието, което Айнщайн е вмъкнал в ръкописа. Самият мистър Белами вече ми се обади два пъти, за да пита има ли отговор.

Заваляха първите едри капки дъжд, отначало нарядко, а после все по-силно. Томаш се огледа наоколо, сякаш търсеше нещо. Бяха близо до вратите на гробището, където все още се задържаха доста хора, повечето от които с плющени отваряха черни чадъри и бързо се разотиваха.

— Вижте, хайде да потърсим дискретно място, където да седнем. — Американецът посочи към огромния кадилак на посолството, паркиран на десетина метра от тях. — Да отидем там.

Лимузината беше широка, с малка масичка между комфортните седалки. Томаш и Ариана седнаха един до друг, с гръб към големия страничен прозорец, по който се плъзгаха едри капки дъжд и чертаеха лъкатушни пътеки. Грег се настани до тях и затвори вратата. Мъжете от охраната останаха отвън под дъжда, който се лееше от разгневеното небе.

— Уиски? — попита аташето, докато повдигаше един капак, зад който се криеше малко барче.

— Не, благодаря.

Отсечено трополене се носеше откъм бронята над тях; дъждът плющеше с все сила по кадилака.

Двамата влюбени се сгушиха един в друг, наслаждавайки се на топлината на телата си. Грег си наля американско уиски, сложи лед и се обърна към историка.

— И така? Къде е посланието?

Томаш пхна ръка в джоба на сакото си и извади измачкан лист, който показва на аташето.

— Ето го.

Грег надникна в листа и видя ребуса.

— Но какво е това?

— Това е шифрованото послание.

— Разбрах. Но къде е самото послание?

Томаш посочи към първия ред.

— Виждате ли това *see sign*?

— Да.

— Това е анаграма. Като променим реда на буквите, откриваме, че *see sign* ни дава думата *Genesis*. Тоест Айнщайн е искал да каже: *see the sign in Genesis*. Тоест «виж знака в Битие».

— Знака в *Битие*? Какъв знак?

Криптоаналитикът сви устни.

— Тъкмо това е въпросът. Какъв знак? — Посочи към *!ya ovqo* във втория ред. — Това буквосъчетание би могло да ни даде отговор на въпроса. Тук не става дума за анаграма, а за заместващ шифър, което значително усложнява нещата, защото ни трябва ключ, за да разбием шифъра. Разбрах, че ключът е името на Айнщайн, което предполага шифър от рода на Цезаровото писмо. Но опитите ми да дешифрирам ребуса, като използвам Цезаровия шифър с името на Айнщайн, не дадоха резултат.

— А кое даде резултат?

Томаш се сконфузи.

— Ами... нищо.

— Моля?

— Няма резултат.

Грег го погледна объркано.

— Шегувате ли се? Нима още не сте разбили шифъра?

— Не.

Лицето на американеца поаленя.

— *Damn it*, Томаш! Нали ми казахте по телефона, че сте успели?

Казахте, че разполагате с ключа!

— Така беше.

— Е, и? Какво правим тук?

За първи път през този ден Томаш се усмихна, доволен, че е изнервил събеседника си.

— Вие сте тук, за да присъствате на разбиването на шифъра.

Грег примигна озадачен.

— Извинете, нещо не разбирам.

— Вижте, намерих ключа, успокойте се. Проблемът е, че поради смъртта на баща ми не разполагах с време, за да доведе нещата докрай.

— Разбирам.

— Сега ще направим дешифрирането, става ли?

— *All right.*^[1]

Томаш извади от джоба си стар, пожълтял от времето пощенски плик със счупен восьчен печат от едната страна. Извади от него малко листче, на което беше написано *Die Gottesformel* с подписа на Айнщайн под него. На обратната страна на листчето имаше поредица от небрежно надраскани букви.

Albark

ABCDEF GHIJK LMNOP QRSTUVW X Y Z
FEBVKJXAYMEPISDHGORGNAEUTW
G0XBFWJHQLJLAPZGDESVCERKYN

Albark

— Какво е това? — попита Грег намръщен.

— Това е ключът.

— Ключът за шифъра?

— Да. — Томаш се изправи. — Изглежда, че Айнщайн е дал на професор Сиза ръкописа, озаглавен *Die Gottesformel*, с условието ученикът му да го публикува само ако успее да намери друг научен път, за да докаже съществуването на Бог. Естествено, авторът на Теорията на относителността не е искал да изпадне в неловко положение, нали? Трябвало му е потвърждение на онова, което той открил, след като анализирал библейския текст за Сътворението от гледна точка на Теорията на относителността. — Кимна към измачканото листче с двата шифровани реда. — Като допълнителна предпазна мярка зашифровал Божията формула. И тъй като шифърът бил прекалено сложен, той се изплашил, че никога няма да бъде разбит. Затова поставил ключа в един плик и го запечатал с восъчен печат, след което го предал на професор Сиза срещу обещанието, че ще го отвори едва след като открие второто доказателство. — Размаха бележката, която беше извадил от плика. — Онези типове от «Хизбула», които отвякоха професора и задигнаха ръкописа в Техеран, естествено, не са знаели за съществуването на този плик. Сътрудникът на професор Сиза, професор Луиш Роша, също не е знаел историята на този плик, но е бил наясно колко много е държал на него менторът му и от страх да не би похитителите да се върнат да го потърсят, го дал на баща ми.

— Значи е бил при баща ви?

— Да, но го разбрах едва при последния ни разговор. Моят баща беше голям приятел на професор Сиза, който му беше колега в Университета в Коимбра. Затова и професор Луиш Роша е сметнал, че запечатаният с восък плик ще бъде на сигурно място в ръцете на баща ми.

— А баща ви знаеше ли какво е това?

— Не, нямаше ни най-малка представа. Но понеже... мм... понеже беше много любопитен, счупил восъчния печат и надникнал вътре. — Показа листчето с подписа на Айнщайн. — Разбрал, че се отнася за нещо, написано от ръката на Айнщайн, както го доказва и този подпис, но си помислил, че става въпрос за сантиментална реликва, нищо важно.

— *I see.*^[2]

— Съвсем случайно ми спомена за него, но това се оказа ключът към мистерията.

— Съвсем случайно? — попита Грег. — Нима съществува подобно нещо?

Томаш се усмихна.

— Имате право, случайности няма. Било е предопределено.

Американецът отпи глътка уиски.

— *Okay, nice story*^[3] — възкликна той. — И сега?

— Сега ще дешифрираме посланието.

— *Great!*^[4]

Томаш посочи към думата, изписана най-отгоре на листчето с ключа.

— Виждате ли това име?

— Алберти?

— Да.

— Какво му е на името?

— Това е едно великолепно хрумване. Айнщайн се е пошегувал със собственото си име, Алберт. Всеки би си помислил, че това е италианският вариант на името му, но един криптоаналитик веднага ще разбере, че тук се крие нещо друго.

— Нима? И какво е то?

— Леон Батиста Алберти е флорентински енциклопедист от XV век. Ярка фигура от Италианския ренесанс, нещо като Леонардо да Винчи, но в по-малък мащаб. Философ, композитор, поет, архитект и художник, автор на първия математически анализ на перспективата, както и на труд, представете си, върху домашната муха. — Усмихна се. — Той замисля фонтана «Ди Треви» в Рим.

Грег поклати глава и сви устни.

— Не съм чувал за него.

— Няма значение — каза криптоаналитикът, махвайки вяло. — Един ден, докато Алберти се разхождал из градините на Ватикана, срещнал един свой приятел, който бил на служба при папата. В приятелски разговор засегнали някои интересни аспекти на криптографията и Алберти се въодушевил да пише по въпроса. Изпълнен с ентузиазъм, Алберти предложил нов вид шифър. Идеята му била да се използват две шифрови азбуки, като всеки символ се заменя с буква ту от едната, ту от другата азбука.

— Не разбирам.

Томаш разгъна листа с ключа и посочи редовете с азбуките.

Albati

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
 F E B V K J X A Y M E P I S D H G O R G N Q C U J W
 G O X B F W J H Q J L A P Z G D E S V Y E R K Y H N

Albati

— Лесно е — каза той. — На първия ред се намира обикновената азбука, нали? Двата реда отдолу са двете шифрови азбуки. Представете си, че искам да напиша *aacc*. Буквата от първата азбука на шифъра, която отговаря на *a* е *f* и *c* е *b*, нали? От втората азбука на шифъра това са съответно буквите *g* и *x*. И така, посланието *aacc*, след като го шифроваме по тази система, става *fgbx*, виждате ли? Като редуваме оригиналния текст между двете азбуки, избягваме повторението на букви, което затруднява разбиването на шифъра.

— О, разбрах.

— Онова, което Айнщайн ни е дал, е информацията, че е използвал шифър на Алберти, както и верните буквени поредици от шифровите азбуки.

Грег посочи към втория ред на шифрованото послание.

— Ако използваме този метод, ще научим ли какво послание се крие в това *!ya ovqo*?

— Да, по принцип, да.

— Какво чакаме тогава? *Let's do it, pal!*^[5]

Томаш взе писалката и сравни всяка буква от шифровите азбуки.

— Ами добре, нека да видим какво означава това *!ya ovqo*. — Въздъхна. — Това *y* според първата шифрова азбука отговаря на *i*, а *a* по втората азбука отговаря на *l*. — Надраска набързо буквите. — Хмм... *o* става *r* и *v* става *s*. Имаме едно *q*, което отговаря на *v*, и *o*, което е *b*.

Фразата изникна на хартията.

Il rsvb

— Не разбирам — каза Грег, свъсвайки вежди. — *Il rsvb*? Но какво е това?

— Оригинаалното послание, шифровано от Айнщайн — поясни Томаш.

Американецът повдигна очи и го изгледа въпросително.

— Но това не означава нищо...

— Не, нищо.

— В такъв случай?

— В такъв случай ще трябва да продължим с дешифрирането, не мислите ли?

— Но нали го дешифрирахме?

— Очевидно не сме — възкликна Томаш. — Както отбелязахте, *il rsvb* нищо не означава. Което ще рече, че сме направили само първата крачка в дешифрирането.

— Значи има и още?

— Разбира се, че има. — Посочи последната дума, изписана под редовете с азбуките. — Виждате ли това име?

— Да. И какво?

— Можете ли да го прочетете?

Грег се наведе над хартията.

— Ат... атбарт?

— *Атбаш*.

— *Атбаш* — повтори американецът. — Какво е това?

— *Атбаш* е традиционна форма за староеврейско шифрово заместване, използвана в Стария завет. Идеята се състои в следното: буквата, която се намира примерно на трета позиция от началото на азбуката, се замества с буква, стояща на трета позиция от края на азбуката. Така *s* става *x*, нали? Третата буква от нормалния азбучен ред е заместена с третата от края и така нататък.

— Разбирам.

— Има много примери за *атбаш* в Стария завет. Например в Йерекия често се появява думата *checha*, с която започва с две еврейски букви — *shin* и *kaph*. И така, *shin* е предпоследната буква от еврейската азбука. Като я заместим с втората поред от азбуката, получаваме *beth*. *Kaph* е дванадесетата буква, ако броим отзад напред, затова ще я заместим с дванадесетата по ред буква от началото — *lamed*. Следователно *shin-shin-kaph* става *chechas*, което ни дава *beth-beth-lamed*. *Babel*. Вавилон. Разбрахте ли?

— Да, хитро.

— Хитро и просто.

— Айнщайн е използвал *атбаш* в този свой шифър, така ли?

— Забележката ни препраща натам, нали? Алберти, както е очевидно, означава шифърът на Алберти с принадлежащите му шифрови азбуки. *Атбаш* означава, че трябва да потърсим съответстващите букви на *il rsvb*, нали?

— Звучи логично — съгласи се Грег. — Да го направим ли?

Томаш заби поглед в изписаните пред него *Il rsvb* и пресметна позицията на всяка буква от азбуката.

— Добре, *i* е деветата от началото. Деветата от края е... мм... *r*. А *l* е дванадесетата от началото, което съответства на... *o*. А пък *r* дава... дава *I*, *s*... мм... дава *h*, *v* става... става *e* и *b* ни праща към... *y*.

Показа резултата.

!ro ihey

— Какво е това? — попита Грег. — *!ro ihey*? Какво означава?

Криптоаналитикът присви очи и се взря в посланието.

— Всъщност... — измърмори той, прехапвайки долната си устна, — нямам идея какво може да е.

— Да не би да е на някакъв странен език?

Томаш внезапно се оживи.

— Ами да, очевидно е така — възкликна той. — Щом знакът е в Битие, трябва да е на староеврейски, нали?

— А вие знаете ли староеврейски?

— Уча го в момента — каза той. — Но знам поне това, че в староеврейския думите се четат отдясно наляво, а не отляво надясно. — Взе писалката. — Момент, ще го изпиша по обичайния начин.

Обърна буквената поредица.

yehi or!

— *Yehi or!* — прочете Грег. — Какво означава това?

Томаш пребледня.

— Господи!

— Какво има?

— *Yehi or!* Нима не разбирате?

— Ама, какво е това?

— *See sign Genesis. Yehi or!* — Удари с показалец по нечетливо нахвърляната на хартията фраза. — Това е знакът от Битие.

— Добре, но какво означава?

Томаш погледна към Грег и към Ариана, смаян от онова, което току-що беше открил, връхлетян от образи и звуци, думи и мисли, които в този момент, сякаш внезапно влезли в синхрон, подобно на възвишена мелодия, изтръгната от хаотичен оркестър, се вплетоха, напасвайки се едни на други, за да изтръгнат от мрака най-дълбоката истина.

Ом.

Първичният звук ом, сътворил Вселената, отекна в паметта му с дълбокото хорово припяване на тибетските монаси. Под завладяващия звук на съзидателната мантра си бе спомнил за вечния танц на раждането и смъртта, на съзиданието и разрушението, за божествената хореография, приела формата на вечния танц на Шива. И пак под въздействието на отекващата му в главата свещена мантра бе проумял тайната на Сътворението, мистерията, стояща зад Алфа и отвъд Омега, уравнението в основата на Вселената, загадъчния Божествен план, удивителната цел на живота, софтуера, вложен в хардуера на Космоса.

Endgame на битието.

Пред себе си държеше, нахвърляна набързо с писалката, формулата, благодарение на която всичко се бе появило от небитието.

Всичко, включително и самият Творец.

— Томаш — настоятелно го повика американецът и почти го раздруса от нетърпение. — Какво, по дяволите значи това *Yehi or?*

Криптоаналитикът погледна към него и към Ариана, изгледа ги втрещен и вдъхновен, изгледа ги, сякаш се беше пробудил от дълъг транс, и едва доловимо, почти със страх, изрече магическото уравнение, словата, към които разпилелият се из Вселената интелект трябваше един ден да прибегне, за да се спаси от катаклизма на края на света и всичко да започне отново.

Божията формула.

— Да бъде светлина!

Лицето на Грег остана невъзмутимо.

— Да бъде светлина? — прошепна накрая. — Не разбирам...

Томаш се приведе напред, доближавайки възбуденото си лице до непроницаемото изражение на американеца.

— Това е библейското доказателство за съществуването на Бога.
Да бъде светлина!

Събеседникът му поклати глава неразбиращо.

— Извинете, не виждам смисъл в това. Как един такъв израз доказва съществуването на Бог?

Криптоаналитикът въздъхна нетърпеливо.

— Чуйте, Грег. Изразът сам по себе си не доказва съществуването на Бог. Той трябва да се разглежда в контекста на откритията, направени в областта на науката, нали разбирате? Тъкмо поради тази причина Айнщайн не е искал да дава гласност на ръкописа си. Знаел е, че едно такова библейско твърдение не е достатъчно, нужно е научно потвърждение. — Облегна се на седалката и обърна нагоре очи с растящо въодушевление. — Това потвърждение вече го има. Схващате ли? Това ново потвърждение доказва, че колкото и да ни се струва невероятно, Библията съдържа дълбоки научни истини. И точно в този смисъл изразът *Да бъде светлина!* доказва съществуването на Бог.

— Извинете, но все още не виждам това доказателство. Обяснете ми го по-добре.

— Много добре — възкликна Томаш, разтривайки лице с върха на пръстите, докато преподреждаше мислите си. Пое дълбоко дъх и се вгледа в събеседника си. — В Библията се казва, че Вселената се е родила с експлозия от светлина, нали? *Рече Бог: да бъде светлина! И биде светлина.*

— Да.

— Айнщайн е усетил с интуицията си на учен, че това библейско твърдение е вярно. Вселената наистина се е родила от нещо като първоначална експлозия, което означава, че в края на краищата Библията има право: всичко започнало със светлината.

— Да.

— Въпросът, който стои сега пред нас, е да определим кое е онова нещо, което е заставило светлината да бъде.

— Говорите за Бог...

— Наречете го Бог, ако искате, името няма значение. Важно е следното: Вселената е започнала с Големия взрив и ще свърши или с

Топлинна смърт, или с Големия срыв. Айнщайн е предполагал, че ще е Големият срыв.

— Което е Големият взрив наопаки.

— Точно така — потвърди Томаш. Приведе се напред, тръпнещ от възбуда. — А сега обърнете внимание на следното. Антропният принцип, свързан с откритието, че всичко е предопределено още от началото на времената, показва, че в сътворението на човечеството е вложен определен замисъл. Въпросът е какъв е този замисъл. Защо е създадено човечеството? Каква е съдбата му? Защо, по дяволите, сме тук? Каква е причината да ни има?

— Неразгадаеми мистерии...

— Може би не са чак толкова неразгадаеми.

— Какво искате да кажете? Има ли отговор на тези въпроси?

— Разбира се, че има. — Размаха изписания лист с фразата *Yehi or!*, открояваща се ясно на хартията. — Отговорът е тук, в *Божията формула. Да бъде светлина!* Айнщайн е стигнал до заключението, че човечеството не е вселенски *endgame*, а средство за неговото постигане.

— Инструмент ли? Не разбирам.

— Вижте историята на Вселената. Енергията поражда материя, материята поражда живот, животът поражда интелект. — Пауза. — А интелектът? Какво ще породи той?

— Нямам ни най-малка представа.

— Като идентифицира израза *Да бъде светлина!* с *Божията формула*, Айнщайн става първият, който дава отговор на този въпрос.

— Така ли? И какво е заключил той?

— Бог.

— Моля?

— Интелектът поражда Бог.

Грег склочи вежди и поклати глава.

— Не знам дали следя правилно мисълта ви...

— Много просто — прошепна Томаш. — Човечеството е било създадено, за да развие интелект, който ще бъде на още по-високо ниво от биологичния. Изкуственият интелект. Компютрите. След стотици години компютрите ще станат по-умни от човека, а след милиони години ще могат да избегнат космическите катаклизми, водещи до гибелта на биологичния живот. Животът на въглеродна основа няма да

оцелее след милиони години, когато космическите условия вече ще са други, но живите същества, изградени на основата на други атоми, ще могат. Това са компютрите. Те ще се пръснат из четирите краища на Вселената и работещи в мрежа, след милиони години, ще се превърнат в едно цяло, вездесъщо и всезнаещо. Ще се роди Великият вселенски компютър. Проблемът е, че оцеляването му ще бъде поставено под заплаха от Големия срив, нали? Тогава Великият вселенски компютър ще се окаже пред дилемата как да избегне края на Вселената. Отговорът е ужасен. — Направи пауза. — Няма оцеляване, краят е неумолимо жесток.

— Значи всичко свършва.

Томаш се усмихна хитро.

— Не съвсем. Има начин, по който Великият вселенски компютър може да си гарантира завръщането.

Криптоаналитикът направи драматична пауза.

— Какъв? — поиска да узнае американецът.

— Великият вселенски компютър ще трябва да установи пълен контрол върху начина, по който ще протече Големият срив. Ще контролира всичко по формула, която ще му позволи да пресъздаде Вселената след Големия срив, така че всичко да се появи от небитието за нов живот. Всичко, включително той самият.

— Да пресъздаде всичко?

— Да. Великият вселенски компютър ще изчезне при Големия срив, но междувременно ще е стигнал до формулата, която ще доведе до раждането на новата вселена. Тази формула ще включва съвършено разпределение на енергията и такава прецизна настройка, че да може да се извърши определена еволюция, управлявана от детерминистични закони и константи с определени стойности, което ще позволи повторната поява на материята в новата вселена, а впоследствие и на живота, и на интелекта, в съгласие с Антропния принцип.

— И каква формула е тази?

Томаш сви рамене.

— Не знаем, то е нещо толкова сложно, че само един суперинтелект би могъл да го измисли. Но формулата ще я има и нейният замисъл е вписан метафорично в Библията.

— *Да бъде светлина!* — прошепна Грег с блеснали очи.

— Абсолютно вярно. — Томаш се усмихна. — *Да бъде светлина!*
— Наведе глава. — *Божията формула.*

— Момент — прекъсна го американецът. — Вие всъщност твърдите, че Бог е компютър?

— Целият интелект е компютризиран — отвърна снизходително криптоаналитикът. — Научих това от физиците и математиците. — Почука с пръст по челото. — Мозъкът е вид компютър. Човешките същества например са нещо като биологични компютри. Една мравка е прост биологичен компютър, ние сме по-сложни. Само това.

— Това определение ми се струва малко пресилено...

Томаш сви рамене.

— Щом това ви притеснява, няма да го наричаме Велик вселенски компютър. Нека го наречем... съзидателен интелект, велик архитект, висша сила, както искате. Името няма значение. Важно е, че този интелект е в основата на всичко.

— Разбирам.

— Айнщайн стигнал до извода, че Вселената съществува, за да създаде интелект, който ще сътвори следващата вселена. Това е *софтуерът* на Вселената, *endgame* на съществуването. *Да бъде светлина!* е библейската метафора за съзидателната формула на Вселената, формулата, която Великият вселенски компютър ще възвести, когато настъпи Големият срив, формулата, която ще предизвика Големия взрив и всичко ще се роди отново. Всичко, включително и Бог. Крайната цел на Вселената е да възсъздаде Бог, а ние сме само инструменти в този процес.

Американецът се взираше ту в Томаш, ту в Ариана. Погледна към изписания лист, който криптоаналитикът стискаше здраво, и най-сетне разбра последната тайна на Айнщайн — откритието, че Бог съществува, че Вселената си има цел, а човечеството — отредена съдба.

— Това е... това е невероятно.

Томаш не отговори. Отвори вратата на колата и надникна на улицата. Вече не валеше. Хладен ветрец погали лицето му, нежен и чист, ухаещ на свежест. Малки кристалнобистри локви светеха по асфалта и в тях като в огледало се оглеждаше наситената синева. Утрото сияеше синьо, спокойно и меланхолично и дишаше в ритъма на капещата от листата вода, която ромолеше по влажната пръст с

мелодични пръски. Слънчевата светлина се изливаше над света, меко филтрирана през бягащите облаци.

Историкът излезе навън, подаде ръка на Ариана и ѝ помогна да слезе. Мъжете от охраната, които се бяха подслонили под един клонест дъб, се приближиха и въпросително погледнаха към Грег в очакване на инструкции. Аташето кимна, че всичко е наред, и мъжете се отпуснаха.

Преди да си тръгне, Томаш се обърна към вратата на лимузината и застана за последен път лице в лице с Грег.

— Странно как от толкова време човечеството интуитивно е усещало тайната вселенска истина — изрече. — Забелязали ли сте го?

— Какво искате да кажете?

— В един от последните ни разговори баща ми спомена за индуисткото вярване, че всичко в света е циклично. Вселената се ражда, живее, умира, влиза в период на небитие и отново се ражда, в един безкраен цикъл, в едно безкрайно завръщане, наречено нощта и денят на Брахман. Индуисткият мит за сътворението на света представя процеса, в който Бог се превръща в свят, който на свой ред се превръща в Бог.

— Изумително.

Томаш се усмихна.

— Нали? — Вдъхна дълбоко. — Цитира ми също даоистки стихове от Лао Дзъ, които съдържат тайната на Вселената. Искате ли да ги чуете?

— Да.

Внезапен порив на вятъра раздвижи короната на дъба, силен и суров, той изтръгна листа и ги запокити върху черните гърбове на мъжете, наобиколили мократа лимузина. Сякаш небесата стенеха и виеха зловещо, готвейки се да нарушат благото омиротворение, настъпило след дъжда, сякаш заплашваха да залейт всичко с унищожителен потоп, сякаш ревяха за мъст заради това, че бяха изтръгнали най-съкровената им тайна.

Но Томаш не се впечатли и започна да рецитира стиховете, все едно още ги чуваше от потреперващите устни на баща си. Издекламира ги с плам, със страст, с увереността на човек, който знае, че е намерил пътя и че негова орис е да го извърви.

*В края на тишината е отговорът.
В края на дните е смъртта.
В края на живота е новото начало.*

Ново начало.

- [1] Добре (англ.). — Б.пр. ↑
- [2] Разбирам (англ.). — Б.пр. ↑
- [3] Добре, хубава история (англ.). — Б.пр. ↑
- [4] Чудесно! (англ.). — Б.пр. ↑
- [5] Да го направим, приятелю! (англ.). — Б.пр. ↑

ПОСЛЕПИС

Когато през 1973 г. астрофизикът Брандън Картър предложил Антропния принцип, част от научната общност потънала в разгорещени дебати за мястото на човечеството във Вселената и крайната цел на неговото съществуване. След като Вселената е фино настроена, за да ни създаде, дали имаме някаква специална мисия в нея? Кой ни е възложил тази мисия? И каква все пак е тя?

Учените след Коперник повярвали, че съществуването на човешките същества е без значение за Космоса като цяло и тази идея владее научната мисъл оттогава до наши дни. Но през тридесетте години Артър Едингтън и Пол Дирак констатирали неочаквани съвпадения покрай едно число с огромна величина, което започнало да се появява в най-различен контекст от космологията до квантовата физика: странното число 10 на 40-та.

С времето били открити нови съвпадения. Установено било, че природните константи би трябвало да имат строго определени стойности, за да може Вселената да е такава, каквата е. Станало ясно, че би трябвало да има контрол над разширяването на Вселената до най-незначителното по обем тяло, за да се постигне чудото на удивителното равновесие, което прави възможно нашето съществуване. Откритията ставали все повече и повече. Учените разбрали, че структурите и процесите, имащи значение за развитието на живота, като появата на звезди, подобни на Слънцето, или процесът на образуване на въглерод, зависят от уникална поредица от малко вероятни последователни събития.

Какво е значението на тези открития? Първият извод е, че Вселената е устроена така, че да направи възможни възникването и еволюцията на живота. Но този извод води неизбежно до един фундаментален философски въпрос — какъв е замисълът в сътворението на Вселената.

В противовес на явното заключение, което би могло да се направи от тези открития, много учени защитават тезата, че нашата

вселена е само една от милионите вселени, всяка от които има различни стойности на физическите константи, което означава, че почти всички са лишени от живот. В такъв случай фактът, че нашата вселена е така устроена, че да произвежда живот, е просто уникален шанс. Проблемът на тази позиция е, че не се основава на наблюдение или откритие. Никой никога не е съзрял и най-малката следа от съществуването на други вселени, да не говорим за различните стойности на природните константи. С други думи, хипотезата за мултивселените почива тъкмо на онова, което науката най-силно критикува в ненаучното мислене — вярата.

Може ли да се каже същото и по отношение на основната теза на този роман? Идеята за циклична вселена, пулсираща между Големия взрив и Големия срив, е в основата на различни религиозно-мистични космологии, но в научната област тя е лансирана за пръв път от Александър Фридман и доразвита от Томас Голд и Джон Уилър, независимо един от друг. Тази теория зависи, разбира се, от една основна предпоставка: Вселената ще загине не от Топлинна смърт, а в апокалипсиса на Големия срив. Наблюдаваното ускорение в разширяването на Вселената води до извода за Топлинна смърт, но имаме силни основания да вярваме, че това ускорение е временно и че остава в сила прогнозата за Големия срив.

Вярно е, че в този роман се разглежда една още по-смела хипотеза, която се основава на предположението за циклична вселена и отива още по-далече. Става въпрос за възможността Вселената да е организирана така, че да създава живот, без при това животът да е самоцел, а само средство за възникване и еволюция на интелекта и съзнанието, които, от своя страна, да се превърнат в инструменти за осъществяването на крайната цел на Вселената: сътворяване на Бог. В такъв случай Вселената би могла да се разглежда като огромна циклична програма, създадена от интелекта на предходната вселена, чиято цел е да гарантира завръщането му в следващата вселена.

Макар и спекулативна, хипотезата за пулсиращата вселена е в съответствие с някои съвременни научни открития. Разбира се, няма никакво доказателство за съществуването на друга вселена преди нашата, загинала в Големия срив. Дори и да са съществували други вселени, което не е изключено, факт е, че Големият взрив е заличил всички следи. Следите от последната Омега са били изтрети от нашата

Алфа. Но факт е, че нещо е предизвикало Големия взрив. Все още не знаем какво. Следователно говорим само за една възможност, но възможност, която макар и метафизична, се основава на лансирана от физиката хипотеза.

На всички онези, които се съмняват в научните основи на тази хипотеза, предлагам да направят справка в библиографията, която съм използвал за отстояване на главната теза в романа. По въпросите, свързани с Антропния принцип и разпространението на интелекта из Космоса, ми бяха необходими «Антропният космологичен принцип» от Джон Бароу и Франк Типлър; «Физика на безсмъртието» от Франк Типлър; «Физическите константи в природата» от Джон Бароу; «Случайната вселена» от Пол Дейвис. За заключенията в измисления *Die Gottesformel* се базирах на «Науката на Бога» от Джералд Шрьодер. За обща научна информация, както и за някои научни подробности, засегнати в този роман, са ползвани предимно «Теории за вселената» от Гари Морин; «Вселената» от Мартин Рийс; «Смисълът на относителността» от Алберт Айнщайн; «Еволюция на физиката» от Алберт Айнщайн и Леополд Инфелд; «Физични принципи на квантовата теория» и «Природата в съвременната физика» от Вернер Хайзенберг; «Хаос» от Джеймс Глик; «Природата на хаоса» от Едуард Лоренц; «Въведение в хаоса» от Зиаудин Сардар и Ивона Абрамс; «Хаос и Хармония» от Трин Ксуан Туан; «Хаосът и нелинейната динамика» от Роберт Хилборн; «Синк» от Стивън Строгац; «Божие то съзнание и Бог в модерната физика» от Пол Дейвис; «Дао на физиката» от Фритьоф Капра; «Увод във времето» от Крейг Календър и Ралф Едни; «Кратка история на почти всичко» от Бил Брайсън; «Пет уравнения, които промениха света» от Майкъл Гийен и «Как да повярваме» от Майкъл Шермер.

Изразявам благодарност на Карлуш Фиоляш и Жоао Кейро, преподаватели по физика и математика в Университета в Коимбра, за научната редакция на този роман — ако има някаква грешка, тя по никакъв начин не се дължи на тях, а на моя прословут инат; задължен съм на Самтен, моя водач в Тибет; на моя редактор Гириерме Валенте за неговата всеотдайност и разбира се, на Флорбела, както винаги, моят първи читател и основен критик.

Издание:

Жозе Родригеш душ Сантуш. Божията формула

Португалска. Първо издание

ИК „Хермес“, София, 2010

Художествено оформление на корицата — Георги Атанасов
Станков

Отговорен редактор — Даниела Атанасова

Стилов редактор — Димитрина Ковалакова

Компютърна обработка — Ана Андонова

Коректор — Здравка Петрова

ISBN: 978-954-26-0867-7

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.